REHB0212347

శ్రీరామాయ నమః.

సప్తమస్కంధము

టీకాతాత్పర్యసహితము.

శ్రీమద్విఖ్యాతిలతా
క్రామితరోదోంతరాళ కమనీయమహా
జీమూతతులితదేహా
శ్యామలరుచిజాల రామచంద్రనృపాలా. 1

టీ. శ్రీమ...రాళ=సంపద్వ్యక్తమైన కీర్తియనెడు తీఁగచే నల్లుకొఁబడిన భూమ్యాకాశముల మధ్యముఖు గలవాఁడా, కమనీయ...జాల=అందమైన పెద్ద మబ్బులతోఁ బోల్పఁబడిన దేహమందలి నల్లని కాంతులు గల, రామచంద్రనృపాలా=శ్రీరామచంద్ర మహారాజా.

తా. కీర్తిపూరములచే దిక్కులను నింపినవాఁడా, మబ్బును బోలిన నల్లని మేనిరంగు గలవాఁడా, ఓ శ్రీరామచంద్ర మహారాజా.

వ. మహనీయగుణగరిష్ఠు లగు నమ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిలపురాణ
వ్యాఖ్యానవైఖరీసమేతుం డయినసూతుం డిట్లనియె నట్లు
ప్రాయోపవిష్టుం డయిన పరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయో
గీంద్రు నవలోకించి. 2

టీ. మహా...ష్ఠులు=గొప్ప గుణములచే మిన్నలైనవారు, నిఖిల...తుండు=ఎల్లపురాణములను వివరించు ధోరణిగలవాఁడు, ప్రాయోపవిష్టుఁడు=ప్రాయోపవేశము చేసినవాఁడు, (అన్నపానములు విడిచి మరణమున కెదురు చూచుచుండుట ప్రాయోపవేశము.)

తా. ఉత్తమగుణములు గల యా శౌనకుఁడు మున్నగు మునులకు ఎల్లపురాణములను జక్కఁగా వివరింపనేర్చిన సూతుఁ డిట్లు చెప్పెను. అట్లు ప్రాయోపవేశము నొందిన పరీక్షిత్తు శుకమహర్షిని జూచి. (పైపద్యముతో నన్వయము.)

సీ. సర్వభూతములకు సముఁడు నెచ్చెలి ప్రియుం
డైనవైకుంఠుఁ డనంతుఁ డాద్యుఁ
డింద్రునికొఱకు దైత్యేంద్రుల నేటికి
విషమునికైవడి వెదకి చంపె
నసురులఁ జంపంగ నమరులచేఁ దన
కయ్యెడిలాభ మెంతైనఁ గలదె
నిర్వాణనాథుండు నిర్గుణుం డగుతన
కసురులవలనిభయంబుఁ బగయుఁ
ఆ. గలుగనేర వట్టిఘనుఁడు దైత్యులఁ జంపి
సురలఁ గాచు చునికి చోద్య మనుచు
సంశయంబు నాకు జనియించె మునినాథ
ప్రజ్ఞ మెఱసి తెలియఁ బలుక వయ్య. 3

టీ. నెచ్చెలి= ముఖ్యస్నేహితుఁడు, వైకుంఠుఁడు=విష్ణువు, అనంతుఁడు=తుదలేనివాఁడు, దైత్యేంద్రులు = రక్కసుల దొరలు, విషముఁడు=కుత్సితుఁడు, అసురులు = రాక్షసులు, అమరులు = దేవతలు, నిర్వాణనాథుండు=మోక్షమునకుఁ బ్రభువు, చోద్యము = అచ్చెరువు, మునినాథ=మునులకుఁ బెద్దయైనవాఁడా.

తా. మునీశ్వరా! అన్ని జంతువులకు సమానుఁడును, నెయ్యుఁడును, బంధువు నైన విష్ణు విం ద్రునికొఱకై రాక్షసుల నెల్లరను, మోసకాని విధమున నేల చంపెను? రాక్షసులను జంపి దేవతలను కాపాడినఁ దనకేమి లాభము? ఎల్ల జీవులకు ముక్తినిచ్చు విష్ణువునకు రాక్షసుల వలన భయము, విరోధము కలుగునా లేదే. అట్టివాఁడయ్యును మమకారము గలవానివలె రాక్షసులఁ జంపుట దేవతల మనుపుటయుఁ జూడఁ జిత్రముగా నున్నది. దీనివలన నాకు సందియము గలుగుచున్నది. నీయెఱింగినంతవట్టు నా సంశయమును తీర్చి విష్ణు కథలు చెప్పుము.

వ. అనిన శుకుం డి ట్లనియె. 4

శా. నీసంప్రశ్నము వర్ణనీయము గదా నిక్కంబు రాజేంద్ర ల
క్ష్మీసంభావ్యనిపచ్చరిత్రము మహాచిత్రంబు చింతింపఁ ద
ద్దాసాఖ్యానము లొప్పు విష్ణుచరణధ్యానప్రధానంబు లై
శ్రీసంధానము లై మునీశ్వరవచోజేగీయమానంబు లై. 5

టీ. సంప్రశ్నము = అడుగుట, వర్ణనీయము = మెచ్చుకోఁదగినది. నిక్కంబు = నిజము, లక్ష్మీ...త్రము=లక్ష్మిచే సేవింపఁదగిన విష్ణుని మంచి కథ, తద్దాసాఖ్యానము = ఆవిష్ణునిభక్తుల కథలు, విష్ణు...బులు=విష్ణువు పాదముల చింతనమే ముఖ్యధర్మముగాఁ గలవి, శ్రీసంధానములు=శుభప్రదములు, మునీశ్వర...నంబులు=మునుల వాక్కులచే వర్ణింపఁబడునవి.

తా. పరీక్షిన్మహారాజా! చాల మంచిప్రశ్న మడిగితివి. నీ వనినది నిజమే. విష్ణునికథలు ఆశ్చర్యములైనవి. విచారింపఁగా విష్ణుభక్తుల కథలును అట్టివే. వానికి విష్ణుని పాదసేవనమే ముఖ్యము. అవి వినువారికి సకల సంపదలను ఇచ్చును. మునులు ఎల్లపుడు వానినే పాడుచుందురు.

క. చిత్రంబులు త్రైలోక్యప
విత్రంబులు భవలతాలవిత్రంబులు స

సన్మిత్రంబులు మునిజనవన
చైత్రంబులు విష్ణుదేవు చారిత్రంబుల్. 6

టీ. విష్ణు...త్రంబుల్ = శ్రీహరికథలు, త్రైలోక్య పవిత్రంబులు = ముల్లోకములలో పావనములైనవి, భవ...బులు = సంసారపుఁ దీఁగెలకు కొడవండ్లవంటివి, సన్మిత్రంబులు = మంచివారలఁ బ్రేమించునవి, ముని... బులు=మును లనునడవులకు చైత్రమాసములు (చైత్రము అడవిని వికసింపఁ జేసినట్లు ఇవి మునిమానసముల నలరించును.)

వ. నరేంద్రా! కృష్ణద్వైపాయనునకు నమస్కరించి హరికథనంబులు చెప్పెద వినుము. వ్యక్తుండు గాక గుణంబులు లేక ప్రకృతిం జెందక భవంబుల నొందక పరమేశ్వరుండు దన మాయవలన నయినగుణంబుల నావేశించి బాధ్యబాధకత్వంబుల నొందు నతండు గుణరహితుండు సత్త్వరజస్తమంబులు ప్రకృతిగుణంబు లాగుణంబులకు నొక్కొక్క కాలంబున హానివృద్ధులుగల వాయీశ్వరుండు సత్త్వంబున దేవఋషులను రజోగుణంబున నసురులను దమోగుణంబున యక్షరక్షోగణంబులను విభజించె. సూర్యుండు పెక్కెడలం గానంబడియు నొక్కరుండయిన తెఱంగునఁ దద్విభుండును సర్వగతుండయ్యును భిన్నుండు గాఁడు. తత్త్వవిదు లయిన పెద్దలు దమలోనం బరమాత్మస్వరూపంబున నున్నయీశ్వరు నివ్విధంబున నెఱుంగుదురు. జీవాత్మకుఁ బరుండైన సర్వమయుండు తనమాయచేత విశ్వంబు సృజియింపం గోరి రజంబును గ్రీడింపంగోరి సత్త్వంబును నిద్రింపంగోరి తమంబును నుత్పాదించి చరమైనకాలంబును సృజియించు నాకాలంబున సర్వదర్శనుం డయినయీశ్వరుండును గాలాహ్వయుండును

న్నై హరి సత్త్వగుణం బయిన దేవానీకంబునకు వృద్ధియు రజ
స్తమోగుణు లయిన రాక్షసులకు హానియుం జేయుచుండు. 7

టీ. కృష్ణద్వైపాయనునకున్ = వేదవ్యాసునకు, హరికథనంబులు= విష్ణునికథలు, వ్యక్తుండు=కనఁబడువాఁడు, ప్రకృతి=మాయ, భవంబులు = పుట్టువులు, ఆవేశించి=చొచ్చి, బాధ్యబాధకత్వంబులన్=బాధింపఁ దగినది బాధించువాఁడు అను భావములను, గుణరహితుఁడు = గుణములు లేని వాఁడు, ప్రకృతి గుణంబులు = మాయాగుణములు, దేవ ఋషులను = దేవులను ఋషులను, అసురులను = రాక్షసులను, యక్ష రక్షోగణంబులను = యక్షులయు రాక్షసులయు గుంపులను, విభజించెన్=వేఱుచేసెను, పెక్కెడలన్=పలుతావుల, ఒక్కరుండు = ఒకఁడు, సర్వగతుండు = అన్నిటి యందు నున్నవాఁడు, భిన్నుండు = వేఱైనవాఁడు, తత్త్వవిదులు = నిజ మెఱిఁగినవారు, సర్వదర్శనుండు = అన్నిటిఁ గాంచువాఁడు, కాలాహ్వయుండును=కాలుఁడను పేరుగలవాఁడు, దేవానీకంబునకున్=దేవతలమూఁకకు, వృద్ధి= పెంపు, హాని=నాశము.

క. జననాయక యీయర్థము
ఘనయశుఁ డగుధర్మజునకుఁ గ్రతుకాలమునన్
మును నారదుండు చెప్పెను
వినిపించెద వినుము చెవులు విమలత నొందన్. 8

టీ. జననాయక=రాజా, ఈయర్థము=ఈసంగతి, ఘనయశుఁడు = దట్టమైనకీర్తిగలవాఁడు, క్రతుకాలమునన్ = యజ్ఞముసేయువేళయందు, మును=పూర్వము, విమలత=పావనత్వము.

తా. పరీక్షిన్మహారాజా! ఇప్పుడు నీ వడిగినసంగతినే ధర్మరాజు యజ్ఞము చేయుచున్నప్పుడు నారదుఁ డాయన కుపదేశించెను. దానినే నీకుఁ జెప్పెద వినుము. విని చెవులపండువు చేసికొనుము.

వ. మున్ను ధర్మరాజు సేయు రాజసూయయాగంబున బాలుం డైన శిశుపాలుండు హరిని నిందించి నిశితనిర్వక్రచక్రధారా దళితమస్తకుం డయి తేజోరూపంబున వచ్చి హరిదేహంబు సొచ్చినం జూచి వెఱఁగుపడి ధర్మజుండు సభలో నున్న నారదునిం జూచి యిట్లనియె. 9

టీ. హరిని = విష్ణువును, నిశిత...కుండు = వాఁడియగు గుండ్రని చక్రముయొక్క అంచులచేఁ బ్రద్దలు చేయఁబడిన తల గలవాఁడు, వెఱఁగుపడి=ఆశ్చర్యమునంది.

ఆ. ఎట్టివారి కైన నేకాంతులకు నైన
వచ్చి చొరఁగ రానివాసుదేవు
తత్త్వమందుఁ జేదిధరణీశుఁ డహితుఁ డై
యెట్లు సొచ్చె మునివరేణ్య నేఁడు. 10

టీ. ఏకాంతులకున్ = అంతరంగ భృత్యులకును, చొరఁగన్=ప్రవేశించుటకు, రాని...మందు=అలవికాని విష్ణుతత్త్వమందు, చేదిధరణీశుఁడు= చేదిదేశపురాజగు శిశుపాలుఁడు, అహితుఁడు=పగవాఁడు, మునివరేణ్యా = మునులలో మిన్నయగువాఁడా.

తా. నారదా! ఏలాటివారికైనను, ఎంత యంతరంగభక్తులకును, సులభముగా ప్రవేశించుటకు వీలుగాని విష్ణుతత్త్వమునందు పగవాఁడైన ఈ శిశుపాలుఁడు ఐక్య మొందినాఁడే. ఇది యెట్లు? సెలవిండు.

ఉ. వేనుఁడు మాధవుం దెగడి విప్రులు దిట్టిన భగ్నుఁడై తమో లీనుఁడు గాఁడె తొల్లి మదలిప్తుఁడు చైద్యుఁడు పిన్ననాఁటనుం డేనిని యూధవున్ విన సహింపఁడు భక్తి వహింపఁ డట్టివాఁ డే నిబిడప్రభావమున నీశ్వరమేశ్వరునందుఁ జొచ్చెనో. 11

టీ. తొల్లి = మునుపు, వేనుఁడు = ఒకరాజు, మాధవున్ = విష్ణుని, తెగడి = దూషించి, విప్రులు = బ్రాహ్మణులు, తిట్టినన్ = శపింపఁగా, భగ్నుఁడై = కూలినవాఁడై, తమోలీనుఁడు కాఁడే = నరకమునఁబడఁడా, మదలిప్తుఁడు = పొగరుగొని యున్నవాఁడు, చైద్యుఁడు = శిశుపాలుఁడు, కిన్ననాఁటనుండే నినిన్ = చిన్నతనమునుండియు, సహింపఁడు = ఓరువఁడు, ఏనిబిడ ప్రభావమునన్ = ఏపూర్ణమైన మహిమవలన, చొచ్చెనో = ప్రవేశించెనో.

తా. మునీంద్రా! మును వేనుఁ డనురాజు క్రొవ్వి విష్ణు దూషణము చేసి, బ్రాహ్మణులు శపింపఁగా చచ్చి నరకమునఁ బడలేదా, ఈపొగరుబోతు మాత్రము అంతకంటె తక్కువవాఁడా, వీఁడు పుట్టినదిమొదలు విష్ణువునందు భక్తి సేయఁడు సరిగదా పేరుకూడ విననొల్లఁడే. ఇట్టి దురాత్ముఁడు ఏమహిమచే కృష్ణునిలో నైక్యమొందెను ?

మ. హరిసాధింతు హరిన్ గ్రసింతు హరిఁ బ్రాణాంతంబునొందింతు
దా, హరికిన్ వైరి నటంచు వీఁడు పటురోషాయత్తుఁడై యెప్పుడుం
దిరుగుం బ్రువ్వదు నోరు వ్రీలిపడదా దేహంబు దాహంబుతో
నరకప్రాప్తియు నొందఁడే క్రియ జగన్నాథుం బ్రవేశించెనో.

టీ. సాధింతున్ = ఓడింతును, గ్రసింతున్ = మ్రింగుదును, ప్రాణాంతంబున్ = ప్రాణనాశమును, వైరిన్ = శత్రువును, పటు...త్తుఁడై = స్ఫుటమైన కోపముగలవాఁడై, ప్రువ్వదు = పుచ్చిపోవదు, వ్రీలిపడదు = విఱిగి కూలదు, దాహంబుతోన్ = యాతనతో, నరకప్రాప్తియున్ = నరకమందుటను, ఏక్రియన్ = ఏలాగున, జగన్నాథున్ = జగదీశ్వరుఁడగు విష్ణువును.

తా. అయ్యా ! వీఁడు విష్ణువు నోడింతును. కృష్ణునిఁ బట్టుకొందును. వానిఁ జంపెదను. విష్ణువు నాకు పరమశత్రువు అనుచు చలము బూని తిరుగుచుండునే వీనినోరు పుచ్చలేదే. వీని దేహము తునుకలు కాలేదే. వీఁడు మహాబాధతో పాపమునఁ బడిపోవక కృష్ణునిలో చేరినాఁడే, దీని కేమి హేతువు ?

వ: అదియునుం గాక దంతవక్త్రుండును వీఁడును నిరంతరంబు గోవిందు నింద సేయుదురు నిఖిలజనులు సందర్శింప నేఁడు వీనికి విష్ణుసాయుజ్యంబు కలుగుట కేమి హేతువు వినిపింపుము. పవనచలితదీపశిఖయునుంబోలె నాహృదయంబు సంచలించుచున్న దనిన ధర్మనందనునకు నారదుం డిట్లనియె. దూషణభూషణతిరస్కారంబులు శరీరంబునకుం గాని పరమాత్మకు లేవు. శరీరాభిమానంబునం జేసిదండవాక్పారుష్యంబులు హింసలై తోఁచు తెఱంగున నేను నాయది యని యెడు వైషమ్యంబును భూతంబులకు శరీరంబునందు సంభవించు నభిమానంబు బంధంబు నిరభిమానుం డై వధించినను వధంబుగాదు కర్తృత్వ మొల్లనివానికి హింసయు సిద్ధింపదు సర్వభూతాత్మకుం డైనయీశ్వరునికి వైషమ్యంబు లేదు గావున 13

టీ. దంతవక్త్రుఁడును=శిశుపాలునితమ్ముఁడును, వీఁడును, నిరంతరంబు=ఎల్లప్పుడు, గోవిందుఁ=కృష్ణుని, సందర్శింపఁ = చూచుచుండఁగా, విష్ణుసాయుజ్యంబు = విష్ణువునం దైక్యమగుట, పవనచలిత దీపశిఖయునుంబోలె = గాలికి కొట్టుకొను దీపపుకొనవలె, హృదయంబు = మనసు, సంచలించుచున్నది=కలఁతనొందుచున్నది, దూషణ...బులు=తెగడుట పొగడుట అవమానించుటయు, దండవాక్పారుష్యంబులు = ఒకరిని శిక్షించుట కఠినముగా మాటలాడుట, వైషమ్యంబు=వికారము, నిరభిమానుండు=అభిమానము లేనివాఁడు, వధంబు=చంపుట, కర్తృత్వము=చేయువానిభావము, ఒల్లనివానికి=ఇష్టపడనివానికి, సిద్ధింపదు=కలుగదు, సర్వభూతాత్మకుఁడు = ఎల్లజంతువులయాకారము దాల్చినవాఁడు, వైషమ్యంబు=భేదభావము.

తా. స్పష్టము.

ఆ. అలుక నైనఁ జెలిమి నైనఁ గామంబున
నైన బాంధవమున నైన భీతి

నైనఁ దగిలి తలప నఖిలాత్మునిఁ డగుహరిఁ
జేర వచ్చు వేఱు సేయఁ డతఁడు. 14

టీ. అలుక = కోపము, చెలిమి = స్నేహము, కామము = కోరిక, బాంధవము = చుట్టఱికము, భీతి = భయము, తగిలి=పూని, అఖిలాత్ముఁడు= సర్వభూత స్వరూపుఁడు.

తా. విరోధమునఁగానీ, విహితమునఁగానీ, కోరికచేతఁగానీ, చుట్టఱికము చేతఁగానీ, భయమువలనఁగానీ, విడువక హరినామస్మరణము జేసినచో సర్వరూపుఁ డగువిష్ణువు తానై దగ్గఱఁ జేరును. వేఱు సేయఁడు.

క. వైరానుబంధనంబునఁ
జేరినచందమున విష్ణుఁ జిరతరభక్తిం
జేరఁగ రా దని తోఁచును
నారాయణభక్తియుక్తి నాచిత్తమునన్. 15

టీ. వైరానుబంధనంబునన్ = విరోధముయొక్క పూనికతో, చేరిన చందమునన్ = పొందినట్లు, చిరతరభక్తిన్ = చాలకాలము చేయఁబడిన భక్తి చేత, నారాయణభక్తియుక్తిన్ = భగవంతునియందుఁ గలభక్తియోగమువలన.

తా. ధర్మరాజా! పగగొని సాధించి విష్ణువును జేరునంతత్వరగా భక్తి వలన విష్ణుసాయుజ్యము దొరకదని నామతము. ఇది నేను చాలరోజులుగా విష్ణునియందు భక్తిగలిగి, అనుభవమువలన చెప్పినమాట.

క. కీటకముఁ దెచ్చి భ్రమరము
పాటవమున బంభ్రమింప భ్రాంతం బై త
త్కీటకము భ్రమరరూపముఁ
బాటించి వహించుఁ గాదె భయయోగమునన్. 16

టీ. భ్రమరము = తుమ్మెద, కీటకమున్ =పురుగును, పాటవమునన్ = దిట్టతనముతో, బంభ్రమింపన్ = తిరుగఁగా, భ్రాంతంబు = కలవరపడినది, భ్రమరరూపమున్ = తుమ్మెదయొక్క యాకారమును, పాటించి = విడువక

చూచి, భయయోగమునన్=భయముయొక్క సంబంధముచే, వహించున్= తాల్చును.

తా. తుమ్మెద యొక పురుగును బట్టికొని, ఝాంకారము సేయుచు తిరుగఁగా నాపురుగు భ్రాంతి నొంది, భయముతో నాతుమ్మెదనే విడువక చూచి తానుగూడ తుమ్మెద యగుటలేదా.

వ. ఇవ్విధంబున. 17

శా. కామోత్కంఠతగోపికల్ భయమునంగంసుండువైరక్రియా
సామగ్రిన్ శిశుపాలముఖ్యనృపతుల్ సంబంధులై వృష్ణులుం
బ్రేమన్ మీరలు భక్తి నేమునిదె చక్రింగంటి మెట్లైనను
ద్దామధ్యానగరిష్ఠుఁడైనహరిఁ జెందన్ వచ్చు ధాత్రీశ్వరా.

టీ. కామోత్కంఠతన్ = మన్మథవికారమువలనిమబ్బుచే, వైరక్రియా సామగ్రిన్ = విరోధపుఁజేఁతలబలమున, శిశు...పతుల్ = శిశుపాలుఁడు మున్నగు రాజులు, సంబంధులు=చుట్టములు, వృష్ణులున్=యాదవులును, ఏము= మేము, చక్రిన్ =(చక్రమును ధరించిన) విష్ణువును, కంటిమి=పొందఁగల్గితిమి, ఉద్దామధ్యాన గరిష్ఠుఁడు = మించిన ధ్యానముచే గొప్పవాఁడు, ధాత్రీశ్వరా = ధర్మరాజా.

తా. ధర్మరాజా! మన్మథవికారముచే గోపికలును, ప్రాణభయముచే కంసుఁడును, విరోధముచే శిశుపాలుఁడు మొదలగు రాజులును, దాయాదులై యాదవులును, బంధుప్రీతిచే మీరును, భక్తిచే మేమును, నిరంతరధ్యానముచేసి విష్ణుసాయుజ్యమును బడయలేదా! ఎట్లైననేమి విడువక స్మరించినచో నాతనిం బొందవచ్చును.

వ. మఱియుం బెక్కండ్రు కామద్వేషభయస్నేహసేవాతిరేకం బులఁ జిత్తంబు హరిపరాయత్తంబుగాఁ జేసి తద్గతిం జెందిరి. హరి నుద్దేశించి క్రోధాదులైన యేనింటిలోపల నొక్కటి యైన వేనునికి లేనినిమిత్తంబున నతండు వ్యర్థుం డయ్యె.

మీతల్లి చెలియలికొడుకు లయిన శిశుపాలదంతవక్త్రులు తొల్లి విష్ణుమందిరద్వారపాలకులు విప్రశాపంబునఁ బద భ్రష్టులై భూతలంబునం జన్మించి రనిన విని యుధిష్ఠిరుండు నారదున కిట్లనియె. 19

టీ. పెక్కండ్రు = అనేకులు, కామ...బులన్ = కోరిక విరోధము భయము చెలిమి కైంకర్యము వీనియతిశయములచేత, హరిపరాయత్తంబు = విష్ణువునందు లీనమైనది, తద్గతిన్ = ఆవిష్ణువు చేరికను, ఉద్దేశించి=కూర్చి, క్రోధాదులు = కోపము మొదలగు వైరమును, వేనునికిన్=వేనుఁడనురాజునకు, వ్యర్థుఁడు = ప్రయోజనములేనివాఁడు, తొల్లి=మునుపు, విష్ణు...కులు=విష్ణుని వాకిటి కావలివారు, విప్రశాపవశంబునన్ = బ్రాహ్మణ శాపమునంజేసి, పద భ్రష్టులు = ఆకావలి యుద్యోగమునుండి తొలఁగినవారు.

తా. ఇంకను ఎందఱో చెలిమివలననో విరోధముననో కోరికవలననో భయమువలననో సర్వకాలము ధ్యానించి హరిని బొందిరి. నీవు చెప్పిన వేనునకు ఈకామాదులలో నొక్కటియు లేదుగాన వాఁడు చెడిపోయెను. మీపినతల్లి కొడుకులగు ఈ శిశుపాలదంతవక్త్రులు మునుపు వైకుంఠములో విష్ణుని వాకిటఁ గాపుండువారే. బ్రాహ్మణుల తిట్టువలన వారు ఆపదవిని బోఁగొట్టుకొని భూమిలోఁబుట్టిరి. అనఁగానే ధర్మరాజు నారదు నడుగు చున్నాఁడు.

మ. అలుగం గారణ మేమి విప్రులకు మున్నావిప్రు లెవ్వారు ని
శ్చలు లేకాంతులు నిర్జితేంద్రియులు నిస్సంసార లీలానువ
ర్తులు వైకుంఠపురీనివాసు లన విందున్ వారి కెబ్భంగి నీ
ఖలజన్మంబులు వచ్చె నారద వినం గౌతూహలం బయ్యెడిన్.

టీ. అలుగన్ = కోపించుటకు, విప్రులు = బ్రాహ్మణులు, నిశ్చలులు= చపలతలేనివారు, ఏకాంతులు = అంతరంగభక్తులు, నిర్జితేంద్రియులు = ఇంద్రి

ఖ్యముల నణంచినవారు, నిస్సంసారులు = సంసారమెఱుఁగనివారు, ఈశాను వర్తులు = పరమేశ్వరుని ననుసరించువారు, వైకుంఠపురీనివాసులు = వైకుంఠముననుండువారు, ఎబ్బంగిన్ = ఏలాగున, ఖలజన్మంబులు = నీచజన్మములు, కౌతూహలంబు = వేడుక.

తా. నారదా! వీరికి బ్రాహ్మణు లేల శాపమిచ్చిరి? ఆబ్రాహ్మణు లెవరు? ఈ ద్వారపాలురు స్థిరచిత్తులు. విష్ణునకు అంతరంగభక్తులు. ఇంద్రియ నిగ్రహము కలవారు. సంసారవర్జితులు. విష్ణుధ్యానైకరతులునై వైకుంఠమును విడువకుందురని విందుము. అట్టి పుణ్యులకు ఈ నీచజన్మమేల కలిగెనో నాకు వినవలెనని యున్నది. వినిపింపుఁడు.

వ. అనిన నారదుం డిట్లనియె నొక్కనాఁడు బ్రహ్మమానసపుత్త్రు
లైన సనకసనందనాదులు దైవయోగంబున భువనత్రయంబు
నందును సంచరించుచు నైదాతేండ్ల ప్రాయంపుబాలకుల
భావంబున దిగంబరులయి హరిమందిరంబునకువచ్చి చొచ్చు
నెడ మొగసాల నున్నపురుషు లిరువురు వారలం జూచి. 21

టీ. బ్రహ్మమానసపుత్రులు=బ్రహ్మమనస్సునఁబుట్టినకొడుకులు, సనక...దులు = సనకసనందన సనత్కుమారసనత్సుజాతులు, భువనత్రయంబు=ముల్లోకములు, ప్రాయము = ఈడు, దిగంబరులు = దిక్కులు బట్టలు గాఁగలవారు (బట్టలులేనివారు), హరిమందిరంబునకున్=విష్ణునిలయమునకు,చొచ్చునెడన్= చొరునప్పుడు, మొగసాలన్ = వాకిటి ముందఱ.

క. డింభకుల ననర్గళవి
స్రంభకుల రమాధినాథసల్లాపసుఖా
రంభకుల ముక్తమానస
దంభకులం జొరఁగ నీక తఱిమి రధీశా. 22

టీ. డింభకులన్ = బాలురను, అన...కులన్ = అడ్డులేని విష్ణుభక్తి గలవారలను, రమా...కులన్ = విష్ణుని సంభాషణసుఖమునకు యత్నించు

చున్న, ముక్త...కులన్ = విడువఁబడిన మనస్సునందలి డంబముగలవారలును, చొరఁగన్ ప్రవేశించుటకు, అధీశా = ధర్మరాజా.

తా. యుధిష్ఠిరమహారాజా! వారలు విష్ణువునం దత్యంతభక్తిగలిగి, హరితో సల్లాపము సేయ వేడుకపడినవారై, రాఁగా, శుద్ధచిత్తులైన యాబాల రూపుల చేరనీయక తఱిమివేసిరి.

క. వారించినతమకంబున
వారించుక నిలువ లేక వడిఁ దిట్టిరి దౌ
వారికుల నసురయోని న
వారితులై పుట్టుఁ డనుచు వసుధాధీశా. 23

టీ. వారించినతమకంబునన్ = తమనడ్డగించినారను నాత్రముతో, వారు = సనకాదులు, ఇంచుక = కొంచెము, నిలువలేక = సహింపఁజాలక, వడిన్ = వేగముగా, దౌవారికులన్ = వాకిటికావలివారిని, అసుర యోనిన్ = రాక్షసిజన్మమున, అవారితులు = మానుపఁబడినవారు, వసుధాధీశా = పుడమిఱేఁడా.

తా. రాజా! వారు లోపలఁ జేరనీయలేదని ఆ సనకాదులు కోపించి వారిని రాక్షసజన్మ మెత్తుఁడని శపించిరి.

వ. మఱియు నాపిన్నపెద్దలు వారలం జూచి మీర లీయెడ నుండ నర్హులు గారు నారాయణచరణమూలంబు విడిచి రజస్తమోగుణులై రాక్షసయోనిం బుట్టుం డని శపియించిన వారు నాశాపవశంబునఁ బదభ్రష్టులై కూలుచు మొఱలిడిన నమ్మహాత్ములు దయాళువులై క్రమ్మఱం గరుణించి మూఁడుజన్మంబులకు వైరంబున భగవత్సన్నిధానంబు గలిగెడు మని నిర్దేశించి చని రివ్విధంబున శాపహతులై హరిపార్శ్వచరులైనపురుషు లిరువురు హిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షు

లన దితికి జన్మించి రందుఁ గనిష్ఠుం డైనహిరణ్యాక్షుని హరి వరాహరూపంబునసంహరించె నగ్రజుం డయినహిరణ్యకశిపుండు నరసింహమూర్తి యయిన శ్రీహరిచేత విదళితుం డయ్యె నతనికొడుకు ప్రహ్లాదుండు తండ్రిచేత హింసితుం డయ్యును నారాయణపరాయణుం డై శాశ్వతుం డయ్యె రెండవభవంబునఁ గైకసి యనురాక్షసికి రావణకుంభకర్ణు లయి సంభవించిన విశ్వంభరుండు రఘుకులంబున రాఘవుం డయి యవతరించి వారల వధియించె నమ్మహాత్ముని పరాక్రమంబులు మార్కండేయఋషివలన నెఱిఁగెదవు తృతీయజన్మంబున మీతల్లిచెలియలికి శిశుపాలదంతవక్త్రు లన నుద్భవించి. 24

టీ. ఆచిన్న పెద్దలు = ఈడున బాలురయ్యు జ్ఞానమున పెద్దలగు సనకాదులు, ఈయెడన్ = ఈచోటున, అర్హులు = తగినవారు, నారాయణచరణమూలంబు = విష్ణునిపాదములయందను, రజస్తమోగుణులై = రజోగుణము తమోగుణము గలవారై, రాక్షసయోనిన్ = రాక్షసుల గర్భమందు, పదభ్రష్టులు = అధికారచ్యుతులు, మొఱ=విన్నపము, అమ్మహాత్ములు = మహానుభావులగు సనకాదులు, దయాళువులు = దయగలవారు, క్రమ్మఱన్ = మరల, కరుణించి = దయచేసి, సన్నిధానంబు = సమీపము, నిర్దేశించి = నిర్ణయించి, చనిరి = వెళ్లిరి. ఇవ్విధంబునన్ = ఈలాగున, శాపహతులు = తిట్టుచేఁ గూలినవారు, హరిపార్శ్వచరులు = విష్ణునొద్ద మెలఁగువారు, కనిష్ఠుండు = చిన్నవాఁడు, వరాహరూపము = పందిమేను, సంహరించెన్ = చంపెను. అగ్రజుండు = పెద్దవాఁడు. (ముందుపుట్టినవాఁడు), విదళితుండు = చీల్చఁబడినవాఁడు, హింసితుండు = బాధింపఁబడినవాఁడు, శాశ్వతుఁడు = ఎల్లప్పుడు ఉండువాఁడు, రెండవ భవంబునన్ = రెండవ పుట్టుకయందు, విశ్వంభరుండు = జగత్తులను బ్రోచువాఁడు, రఘుకులంబునన్ = రఘు

రాజువంశమున, రాఘవుండు = రాముడు, వధియించెన్=చంపెను. తృతీయ జన్మంబునన్ = మూడవపుట్టుకలో, ఉద్భవించి = పుట్టి.

తా. స్పష్టము.

శా. వక్రత్వం బెటు లేక పాయనిమహావైరంబుతో నిత్యజా
తక్రోధస్మరణంబులన్ విదళితోద్యత్పాపసంఘాతులై
చక్రచ్ఛిన్నశిరస్కులై మునివచశ్శాపావధిప్రాప్తులై
చక్రిం జెందిరి వారు పార్శ్వచరులై సారూప్యభావంబునన్.

టీ. వక్రత్వంబు = వంకర, కొఱత, పాయని మహావైరంబుతోన్ = వీడనిగొప్పపగతో, నిత్య...బులన్ = ఎప్పుడు పుట్టుచున్న కోపములతలంపులతో, విద...తులై=పోఁగొట్టఁబడిన పుట్టుచున్న పాపములరాసులుగలవారై, చక్రచ్ఛిన్న శిరస్కులు=చక్రముచే నఱకఁబడిన తలలు గలవారు, ముని...ప్తులై = సనకాదులశాపము చివరను బొందినవారై, చక్రిన్ = విష్ణువును, పార్శ్వచరులు=చెంతనుండువారు, సారూప్యభావంబున్ = ఒక్కరూపుగలుగు ధర్మమునందు, చెందిరి=పొందిరి.

తా. ఇట్లు విడువని విరోధముతో హరిని ప్రతిఘటించి వారు సర్వ పాపములును వీడి విష్ణుచక్రముచేఁ దలలు తఱుగఁబడినవారలై సనకాదుల శాపము దీఱి విష్ణుసారూప్యమును బొందిరి.

వ. అనిన విని ధర్మనందనుం డిట్లనియె. 26

క. బాలున్ హరిపదచింతా
శీలున్ సుగుణాలవాలు శ్రీమన్మేధా
జాలున్ సంతోషింపక
యేలా శిక్షించె రాక్షసేంద్రుం డనఘా. 27

టీ. అనఘా = పాపములేనినారదా! రాక్షసేంద్రుఁడు = రాక్షసులరాజు, బాలున్ = శిశువును, హరి పదచింతా శీలున్ = విష్ణుపాదచింత

నము సేయువానిని, సుగుణాలవాలుఁ = మంచిగుణములకు పాదైనవానిని, శ్రీమన్మేధాజాలుఁ = సంపద్యుక్తమైన బుద్ధులు గలవానిని.

తా. నారదా! హిరణ్యకశిపుఁడు, పసివాఁడు, నారాయణ చరణ స్మరణసేయువాఁడు, మంచి గుణములుగలవాఁడు, మంచి బుద్ధిగలవాఁడు నగు కొడుకును ప్రేమింపక ఎందులకు దండించెను?

క. పరిభూతవ్యథనంబులు
నిరుపమసంసారజలధినిర్మథనంబుల్
నరకేసరికథనంబులు
పరిరక్షితదేవయక్షఫణిమిథునంబుల్. 28

టీ. నరకేసరికథనంబులు = నరసింహమూర్తి కథలు, పరిభూతవ్యథనంబులు = పోఁగొట్టఁబడిన బాధలు గలవి, నిరుపమ...నంబుల్ = తులలేని సంసారసాగరమును మథించునవి, పరి...నంబుల్ = కాపాడఁబడిన దేవతలు యక్షులు నాగులు వీరిజంటలు గలవి.

తా. నరసింహమూర్తికథలు సమస్తబాధలను బోఁగొట్టును. అంతము లేని సంసారసముద్రమును నశింపఁజేయును. తమగానము చేసినదేవతలు యక్షులు పన్నగులు వీరిని రక్షించునవి.

వ. మునీంద్రా! వినిపింపు మనిన నారదుం డిట్లనియెఁ గమలో దరుచేతం దనసహోదరుండు హతుఁడయ్యె నని విని హిరణ్యకశిపుండు రోషశోకదందహ్యమానమానసుండయి ఘూర్ణిల్లుచు నాభీలదావదహనజ్వాలాకరాళంబు లయిన విలోకనజాలంబుల గగనంబునం బొగ లెగయ నిరీక్షించుచుం దటిల్లతాంకుర సంకాశ ధగద్ధగిత దంత సందష్ట దశన చ్ఛదుండును నదభ్ర భయంకర భ్రుకుటితఫాలభాగుండును నిరంతరాక్రాంతదురంతవైరవేగుండునునై మహాప్రభాజాల

జటాలంబ బగుశూలంబుఁ గేల నందుకొని సభామండపంబున
నిలువంబడి త్రిమస్తక త్రిలోచన శకుని శతబాహు నముచి
హయగ్రీవ పులోమ విప్రచిత్తిప్రముఖు లైనదైత్యదాన
వుల నాలోకించి యిట్లనియె. 29

టీ. కమలోదరుచేతన్=విష్ణువుచేత, తనసహోదరుండు = తనతమ్ముఁడు, హతుండు = చంపఁబడినవాఁడు, కోప...హృదయుండు = కోపము దుఃఖమునీనిచేఁ గాల్పఁబడిన చిత్తము గలవాఁడు, మూర్ఛిల్లుచున్ = కలవరము నొందుచు, ఆఘూర్ణిత...కరాళంబులు = క్రూరములును నొప్పుచుండుటవలన భయముఁగొల్పునవి, విలోకనజాలంబులన్ = చూపులసమూహముచేత, గగనంబు = ఆకసము, నిరీక్షించుచున్ = చూచుచు, తటిల్లతా...మండు = మెఱపుతీఁగెల కొనలవలె ధగధగ మనుచున్న కోఱలచేఁ బెనుపుగా నెక్కిరించువాఁడు, అభ్ర...గుండుడు = మిక్కిలి భయముఁ గొల్పు బొమముడిగల నొసలుగలవాఁడు, నిరంత...వేగుండు=సందులేక క్రమ్మిన దుఃఖావహమైన విరోధముచేతనైన తొందరగలవాఁడు, మహా...జాలంబు = గొప్పముంటలకట్టలచేఁ జడలు గట్టినదియు, త్రిమస్తక = మూఁడుతలలుగలవాఁడు, త్రిలోచన = మూఁడు కన్నులుగలవాఁడు, శతబాహు= నూఱు చేతులవాఁడు, హయగ్రీవ = గుఱ్ఱపు తలవాఁడు, దైత్య = దితిసంతతి, దానవ=దనువుసంతతి.

శా. నాయందమ్ముఁడు మీకు నెచ్చెలి రణన్యాయైకదక్షుండు బా
హాకుంఠీకృతదేవయక్షుఁడు హిరణ్యాక్షుండు వానిన్ మహా
సౌకర్యాంగము దాల్చి దానవవధూసౌకర్యముల్ నీఱుగా
వైకుంఠుండు వధించిపోయెనఁట యీవార్తాస్థితిన్ వింటిరే.

టీ. నెచ్చెలి=ప్రియమిత్రుఁడు, రణ...దక్షుండు=యుద్ధపుమర్మముల నెఱిఁగినవాఁడు, బాహా...యక్షుఁడు = బాహువులచే నోడింపఁబడిన దేవతలు యక్షులుగలవాఁడు, హిరణ్యాక్షుండు = బంగారు కన్నులుగలవాఁడు, మహాసౌకర్యాంగము = మిక్కిలి చులకనగు నొడలు, దానవ వధూ సౌకర్య

ముల్ = రాక్షసవనితల సుఖములు, నీఱుగాన్ = బూడిద యై నశించఁగా, వైకుంఠుండు=విష్ణువు, ఈవార్తాస్థితి = ఈ వృత్తాంత స్వభావము.

తా. రాక్షసులారా! నాకుఁ దమ్ముఁడు, మీకు మిత్రుఁడు, యుద్ధముల మర్మమెఱిఁగినవాఁడు, బాహుబలముచే దేవతలను యక్షులను సైతము జయించినవాఁడు నగుహిరణ్యాక్షుని విష్ణువు వరాహరూపుఁడై రాక్షసస్త్రీల సౌఖ్యములు బూడిద యగునట్లు చంపిపోయెనఁట. ఇది యెట్లున్నదో విన్నారు గదా.

చ. వనములనుండుఁజొచ్చుమునివర్గములోపలఘోణిగాఁడుసం
జనన మెఱుంగ రెవ్వరును జాడయొకింతయు లేదు తన్ను డా
సినమతి డాయు వెంటఁబడి చిక్కక చిక్కఁడు వీనినొక్కకీ
లున మన మెల్ల లోఁబడక లోఁబడఁ బట్టుకొనంగవచ్చునే

టీ. వనములన్ = అడవులయందు, మునివర్గము = మునులగుంపు, ఘోణి=పంది, జననము = పుట్టుక, జాడ=ఒకమార్గము, డాసినన్ = దగ్గఱకుఁ బోఁగా, డాయున్ = సమీపించును, వెంటఁబడి చిక్కక = వెంటనంటి యాశ్రయింపక, చిక్కఁడు = దొరకఁడు, ఒక్కకీలునన్ = ఒకయుక్తిచేత, లోఁబడక=వెనుదీయక, లోఁబడన్ = చిక్కునట్లు.

తా. ఈవిష్ణువు అడవులలో ముక్కుమూసికొని జపముసేయు మునులలో దూఱును. నిజముగా వరాహముగాఁడు. వీనిపుట్టుక యెవ్వరికిఁ దెలియదు. ఒక నీతిలేదు. తన్నెవరైనఁ జేరినచో వారల నిఁక విడువఁడు. వెన్నంటి యాశ్రయించినగాని స్వాధీనుఁడు గాఁడు. వీనిని మన మెల్లరము గలసి యొక్కయెత్తున వెనుదీయక పోరి పట్టుకోఁ గలమా?

సీ. భుజశక్తి నాతోడఁ బోరాడ శంకించి
మున్నీట మునిఁగిన మునుఁగుఁ గాక

యలయించి పెనఁగునాయచలసంభ్రమమున
కెఱఁగి వెన్నిచ్చిన నిచ్చుఁగాక
జగడంబు సైఁపక సౌకర్యకాంక్షి యై
యిలక్రింద నీఁగిన నీఁగుఁగాక
క్రోధించి యటుగాక కొంతపౌరుషమున
హరిభంగి నడరిన నడరుఁ గాక
ఆ. కఠినశూలధారఁ గంఠంబు విదళించి
వానిశోణితమున వాఁడిమెఱసి
మత్సహోదరునకు మహిఁ దర్పణము సేసి
మెఱసి వత్తు మీకు మేలు దెత్తు. 32

టీ. భుజశక్తిన్ = బాహుబలముచేత, పోరాడన్ = యుద్ధము చేయుటకు, శంకించి = జంకి, మున్నీటన్ = సముద్రములో, అలయించి= బడలఁజేసి, పెనఁగు...మునకున్ = పోరు నాగట్టి పూనికకు, ఎఱఁగి = తల వాంచి, వెన్నిచ్చినన్ = వీఁపుఁజూపిన, జగడంబు = పోరాటము, సైఁపక= సహింపఁజాలక, సౌకర్యకాంక్షి = సూకరమును (పందియాకారమును) గోరిన వాఁడై, ఇలక్రిందన్=భూమియడుగున, ఈఁగినన్ = దూరినను, క్రోధించి= కోపపడి, పౌరుషమునన్ = పరాక్రమముతో, హరిభంగిన్ = సింహము వలె, అడరినన్ = డీకొనినను, కఠిన శూలధారన్ = కఱకుశూలపుటలుఁగుచే, కంఠంబు=మెడ, విదళించి = తుసిమి, వానిశోణితమునన్ = వానినెత్తురుతో, వాఁడి = మగంటిమి, మెఱసి=చెలఁగి, మత్సహోదరునకున్ = నాతమ్మునకు, మహిన్ = భూమిమీఁద, తర్పణము = నివాపోదకమును, మెఱసి = ప్రకాశించి.

తా. వాఁడు బాహుబలమున నాతో నెదిరింపలేక సముద్రములో మునికినఁగానీ, గాసిచేసి పోరునాస్థైర్యమున కోడి పాఱిపోయినఁగానీ, నాతోఁ

బోరుపెట్టుకోఁజాలక భూమిక్రింద దూరిపోయినఁగానీ, ఆలాగునగాక ఎటు
లైనను నావాఁడిశూలముచే వానిమెడద్రెంచి, వానిరక్తముతో నాతమ్మునికిఁ
దర్పణముచేసి జయమునందివచ్చి మీ కానందము గలిగింతును.

క. ఖండితమూలద్రుమమున
నొడినవిటపములభంగి నితఁడు పడిన నా
ఖండలముఖ్యులు పడుదురు
భండనమున నితఁడు దమకుఁ బ్రాణము లగుటన్. 33

టీ. ఖండితమూలద్రుమమునన్ = వ్రేళ్లునఱికిన, చెట్టునందు, విట పములు = కొమ్మలు, పడినన్ = త్రెళ్లఁగా, భండనమునన్ = యుద్ధమందు, ఆఖండల ముఖ్యులు = ఇంద్రుఁడు మొదలగువారు, ఇతఁడు = ఈ విష్ణువు, పడుదురు.

తా. నే నితనిఁ బరిమార్చితిసేని నిఁక నింద్రుఁడు మున్నగువారు తమకు విష్ణువే ప్రాణముగాన మొదలుతెగిన చెట్టుకొమ్మలవలె నిరాధారులై నిర్జీవులై పడిపోవుదురు.

సీ. పొండు దానవులార భూసురక్షేత్రసం
గత యైనభూమికి గములు గట్టి
మహిఁ దపస్స్వాధ్యాయమౌనవ్రతస్థుల
వెదకి ఖండింపుఁడు విష్ణుఁ డనఁగ
నన్యుఁ డొక్కఁడు లేఁడు యజ్ఞంబు వేదంబు
నతఁడె భూదేవక్రియాదిమూల
మతఁడె దేవర్షిపిత్రాదిలోకములకు
ధర్మాదులకు మహాధార మతఁడె
తే. యేస్థలంబుల గోభూసురేంద్ర వేద
వర్ణధర్మాశ్రమంబులు వరుసనుండు

నాస్థలంబుల కెల్ల మీ రరిగి చెఱచి
దగ్ధములు చేసి రండు మీదర్ప మొప్ప. 34

టీ. దానవులార = రాక్షసులారా, భూసురక్షేత్రసంగత = బ్రాహ్మణక్షేత్రములతోఁగూడిన, గములు=గుంపులు, మహిన్ = భూమిలో, తప... స్థలన్=జపము వేదపాఠము మానవ్రతముగలవారిని, ఖండింపుఁడు=త్రుంచుఁడు, అన్యుఁడు = ఇతరుఁడు, భూదేవక్రియాదిమూలము = బ్రాహ్మణులుచేయు కార్యములుమొదలగువానికి, హేతువు, దేవ...లకున్=దేవఋషి పితృవులు మొదలగువారిలోకములకు, ధర్మాదులకున్ = ధర్మార్థకామములకు, మహాధారము=గొప్పటెంకి, గోధూ...మంబులు = గోవులు బ్రాహ్మణులు వేదములు కులములు ఆచారములు, వరుసన్ = క్రమముగా, ఆస్థలంబులకు = ఆయాచోట్లకు, అరిగి=వెళ్లి, చెఱచి=పాడుసేసి, దగ్ధములు=కాల్చఁబడినవి, దర్పము=గర్వము, ఒప్పన్=వెలయఁగా.

తా. రాక్షసులారా! వెడలుఁడు. మీరు గుంపులై బ్రాహ్మణక్షేత్రములతోఁగూడ భూమి నరికట్టి జపము వేదపాఠము మానవ్రతముగలవారల వెదకి వెదకి చంపుఁడు. విష్ణువనఁగా వేఱుగా లేఁడు. యజ్ఞములు వేదములు అతఁడే. బ్రాహ్మణుల యెల్లకర్మలకు నతఁడే కారణము. దేవాదిలోకములకు ధర్మముమొదలగువానికినతఁడే ఆధారము. ఇంతయేల? ఎక్కడ గోవులు బ్రాహ్మణులు వేదములు కులములు ఆచారములు వరుసగా నుండునో అక్కడ కంతయు వెళ్లి వానియొప్పు చెఱచి కాల్చి రండు.

వ. అని యిట్లు నిర్దేశించిన దివిజమర్దనునిర్దేశంబులు శిరంబుల ధరియించి రక్కసులు పెక్కండ్రు భూతలంబునకుం జని. 35

టీ. నిర్దేశించినన్=ఆజ్ఞచేయఁగా, దివిజమర్దనునిర్దేశంబులు = దేవాంతకుఁడగుహిరణ్యకశిపునిమాటలను, పెక్కండ్రు = ఎక్కువమంది, భూతలంబునకున్=భూమికి.

సీ. గ్రామ పుర క్షేత్ర ఖర్వట ఖేట ఘో
షారామ నగ రాశ్రమాదికములు
గాలిచి కొలఁకులు గలఁచి ప్రాకారగో
పుర సేతువులు ద్రవ్వి పుణ్యభూజ
చయములు ఖండించి సౌధ ప్రపా గేహ
పర్ణశాలాదులు పాడు చేసి
సాధుగోబ్రాహ్మణసంఘంబులకు హింస
గావించి వేదమార్గములు చెఱచి
ఆ. కుతల మెల్ల నిట్లు కోలాహలంబు గా
దైత్యు లాచరింపఁ దల్లడిల్లి
నష్టమూర్తు లగుచు నాకలోకము మాని
యడవులందుఁ జొచ్చి రమరవరులు. 36

టీ. గ్రామ = ఊళ్లు, పుర=పట్టణములు, క్షేత్ర = పొలములు, పుణ్య దేశములు, ఖర్వట = పాలెములు, ఖేట = చిన్నపల్లెలు, ఘోష = గొల్ల పల్లెలు, ఆరామ = తోఁటలు, నగర = రాజధానులు, ఆశ్రమ = మును లుండుచోట్లు, కొలఁకులు=మడుపులు, కలఁచి=చెఱచి (రొంపిజేసి), ప్రాకార= ప్రహరీలు, గోపుర = బురుజులు, సేతువులు = ఆనకట్టలు, పుణ్యభూజచయ ములు = పుణ్యవృక్షములగుబురులను, సౌధ=మేడలు, ప్రపా=చలివెంద్రలు, గేహ = ఇండ్లు, పర్ణశాల = ఆకుటిండ్లు, సాధు = సజ్జనులు, గోవులయొక్క, బ్రాహ్మణ = ద్విజులయొక్క, సంఘంబులకున్ = సమూహములకు, హింస= వధము, వేదమార్గములు=వేదముత్రోవలు, కుతలము = భూప్రదేశము, కోలా హలంబు=సంకులము, దైత్యులు = రాక్షసులు, తల్లడిల్లి = బెగడుపడి, అమర వరులు=మేటివేల్పులు, నష్టమూర్తులు = స్వరూపనాశముచెందినవారు, నాక లోకము = స్వర్గమును, మాని = విడిచి, అడవులందున్ = వనములలో, చొచ్చిరి=ప్రవేశించిరి.

తా. ఇట్లు రాక్షసులందఱు పల్లెలు పట్టణములు దేవాలయములు కోటలు పేటలు గొల్లమందలు ఆశ్రమములు రాజధానులు కాల్చి, బావులు రొంపిజేసి, కోటలు గోపురములు కూలఁద్రోసి, గట్టులు ద్రవ్వి, దేవతావృక్షములనఱికి, మేడలు, చలిపెందరలు, ఆకుటిండ్లుపాడుచేసి, సజ్జనులను, గోవులను, బ్రాహ్మణులను జంపి, వేదములఁ జిక్కుపఱిచి, యిట్లు భూమియంతయు చీకాకుపఱుప, దేవతలు భయపడి స్వరూపనాశముఁ జెంది, స్వర్గము విడిచి పాఱిపోయి యడవులలోఁ దూఱిరి.

వ. అంత హిరణ్యకశిపుఁడు దుఃఖితుం డై మృతుం డయినసోదరునకు నుదకప్రదానాదికార్యంబు లాచరించి యతనిబిడ్డల శకుని శంబర కాలనాభ మదోత్కచ ప్రముఖులనూఱడించి వారలతల్లితోఁ గూడ హిరణ్యాక్షునిభార్యల నందఱ రావించి తమతల్లి యైన దితి నవలోకించి యిట్లనియె. 37

టీ. అంతన్ = తర్వాత, దుఃఖితుఁడు = వ్యసనపడినవాఁడు, సోదరునకున్ = తమ్మునకు, ఉదకప్రదానాది కార్యంబులు=నీళ్లు విడుచుట మొదలగు నుత్తరక్రియలు, బిడ్డలన్ = కొడుకులను, ప్రముఖులన్ = మొదలగువారిని, అవలోకించి=చూచి.

శా. నీరాగారనివిష్టపాంథులక్రియన్ నిక్కంబు సంసారసంచారుల్ వత్తురు కూడి విత్తురు సదా సంగంబు లే దొక్కచో
శూరుల్ పోయెడిత్రోవఁబోయెనుభవత్పూనుండుతల్లీ మహాశూరుం డాతఁడు తద్వియోగమునకున్ శోకింప నీ కేటికిన్.

టీ. సంసారసంచారులు = సంసారమునఁ దిరుగువారు, నీరాగారనివిష్టపాంథులు = చలిపందిరిలోఁగలియు బాటసారులవలె, నిక్కంబు = నిజము సంగంబు=కలయిక, మహాశూరుండు=గొప్పమగఁటిమిగలవాఁడు తద్వియోగమునకున్=వానిపోకకు, శోకింపన్=దుఃఖింపఁగా.

తా. అమ్మా! నీకొడుకు కొఱకేల యేడ్చెదవు? భ్రాంతిమాత్రమేగాని యీసంసారమునఁ గొడుకు లన నెవరు? తల్లియన నెవరు? వీరి కేమి సంబంధము? వీరందఱు చలిపందిరిలో జనులు గుంపుచేరి తొలఁగిపోవుచుండునట్లు ఈసంసారమునఁ బితృభ్రాత్రాదినామధారులై యొక్కచోఁ జేరుదురు. పోవునప్పు డెవరి తెన్ను వారిదే. ఒకరికొఱ కొకరు ఎదురుచూడరు. నీకొడుకును వీరులు పోయెడుదారిని బోయెను. వాఁడు గొప్పవీరుఁడు వానికై శోకింపకుము.

సీ. సర్వజ్ఞుఁ డీశుండు సర్వాత్ముఁ డవ్యయుం
 డమలుండు సత్యుఁ డనంతుఁ డాఢ్యుఁ
డాత్మరూపంబున నశ్రాంతమును దన
 మాయాప్రవర్తనమహిమవలన
గుణములఁ గల్పించి గుణసంగమంబున
 లింగశరీరంబు లీలఁ దాల్చి
కంపితజలములోఁ గదలెడిక్రియఁ దోఁచు
 పాదపంబులభంగి భ్రామ్యమాణ
ఆ. చక్షువుల ధరిత్రి చలితయై కానంగఁ
బడినభంగి వికలభావరహితుఁ
డాత్మమయుఁడు గంపితాంతరంగంబునఁ
గదలినట్లు దోఁచుఁ గదలకుండు. 39

టీ. సర్వజ్ఞుఁడు = అన్నియుఁ దెలిసినవాఁడు, ఈశుండు = ప్రభువు, సర్వాత్ముఁడు = సర్వరూపి, అవ్యయుఁడు = నాశమెఱుఁగనివాఁడు, అమలుఁడు = నిర్మలుఁడు, సత్యుఁడు = నిత్యుఁడు, అనంతుఁడు = పారములేనివాఁడు, ఆఢ్యుఁడు = అంతటనిండినవాఁడు, ఆత్మరూపంబునన్ = తన మేనితోడ, అశ్రాంతమును = ఎప్పుడును, మాయా...హిమ = మాయతోఁ గూడియుండు సామర్థ్యము, గుణసంగమంబు = గుణములచేరిక, లింగశరీరంబు = సూక్ష్మదేహమును, లీలన్ = మెలఁకువతో, తాల్చి = ధరించి,

కంపితజలములన్=కదలెడినీటిలో; పాదపంబులు=చెట్లు, భ్రామ్యమాణచక్షువులన్=తిరుగుచు కన్నులవారిని, ధరిత్రి=భూమి, చలిత=కదలునది, వికలభావరహితుఁడు = అపాయము లేనివాఁడు, ఆత్మమయుఁడు = ఆత్మస్వరూపుఁడు, కంపితాంతరంగంబునన్=కదలెడిమనస్సున.

తా. అన్ని యెఱిఁగి సర్వరూపుఁడై నాశములేనివాఁడై సత్యుఁడైన దేవుఁడు ఆత్మస్వరూపముతో జగముల నిండి, తనమాయచే సత్త్వరజస్తమములనుగుణములఁబుట్టించి, యాగుణములతోడ లింగశరీరమునొంది, కదలునీటిలోఁ గదలునట్లు దోఁచుచెట్లవలె చపలమైనచిత్తములోఁ దాను కదలిన ట్లగపడుఁ గాని వానికిఁ గదలికయే లేదు.

వ. అవ్వా యివ్విధంబున లక్షణవంతుండు గానియీశ్వరుండు లక్షితుండై కర్మసంసరణంబున యోగవియోగంబుల నొందించు సంభవవినాశశోకవివేకావివేక చింతాస్మరణంబులు వివిధంబు లీయర్థంబునకుఁ బెద్దలు ప్రేతబంధుయమసంవాదం బనునితిహాసంబును నుదాహరింతురు వినుండు చెప్పెద నుశీనరదేశంబునందు సుయజ్ఞుం డనురాజు గలండతండు శత్రువులచేత యుద్ధంబున నిహతుం డయి యున్న యెడ. 40

టీ. అవ్వా=అమ్మా! లక్షణవంతుఁడు=గుఱుతుగలవాఁడు, లక్షితుఁడు=కనఁబడినవాఁడు, కర్మసంసరణంబులన్=కర్మమువలనను దానిచే నగుసంసారమువలనను, యోగవియోగంబులన్ = కలియుట పాయుటలవలనను, సంభవ... బులు = పుట్టుట, చచ్చుట, దుఃఖము, తెలివి, తెలివిలేమి, యోచన, తలఁపులు, వివిధంబులు = పలువిధములు, ఈయర్థంబునకున్ = ఈసంగతికి, ప్రేత...దంబు=చచ్చినవాని చుట్టములకు యమునకు నైనసంభాషణము, ఇతిహాసంబు=చరిత్రము, నిహతుండు=చంపఁబడినవాఁడు.

సీ. చిరిఁగినబహురత్నచిత్రవర్మముతోడ
రాలినభూషణరాజితోడ

భీకరబాణనిర్భిన్నవక్షముతోడఁ
దఱచు గాఱెడుశోణితంబుతోడఁ
గీర్ణమైజాఱినకేశబంధముతోడ
రయరోషదంష్ట్రాధరంబుతోడ
నిమిషహీనం బైననేత్రయుగ్మముతోడ
భూరజోయుతముఖాంబుజముతోడఁ
ఆ. దునిసి పడినదీర్ఘదోర్దండములతోడ
జీవరహితుఁ డగుసుశీనరేంద్రుఁ
జుట్టి బంధుజనులు సొరిది నుండఁగ భయా
క్రాంత లగుచు నతనికాంత లెల్ల. 41

టీ. చిరిఁగిన...ర్మము = చినిఁగిన అనేకరత్నములచేఁ గూర్చఁబడిన సొగసైనకవచము, భూషణరాజి=సొమ్ములబాఱు, భీకర...వక్షము=భయము గలిగించుబాణములచేఁ జీల్చఁబడినఱొమ్ము, శోణితంబు = నెత్తురు, కీర్ణము = చిక్కువడినది, కేశబంధము = జుట్టుముడి, రయ...రంబు = కసిఁగొలఁది కొఱకఁబడిన పెదవి, నిమిషహీనములు = ఱెప్పమూఁతలులేనివి, నేత్రయుగ్మము=కన్నుదోయి, భూర...జము=నేలదుమ్ము గప్పిన తామరవంటిముఖము, జీవరహితుఁడు = ప్రాణములఁ బాసినవాఁడు, భయాక్రాంతలు = భయముచే నావరింపఁబడినవారు.

తా. కవచము పేలికలై పోఁగా సొమ్ములన్నియు రాలి, బాణఘాతములచే ఱొమ్మువగిలి, నెత్తురు గాఱుచుండ, కేశములముడి వదలి నేలఁ బొరలాడఁగా, కోపముచేఁ బెదవిఁగొఱుకుచు, మిడిగ్రుడ్లుబడి, నేలదుమ్మంతయు మొగమున నిండఁగా, భుజములు తెగి చచ్చిపడియున్న ఆసుయజ్ఞుని వాని చుట్టములందఱు చుట్టుముట్టుకొనియుండఁగా, వానిభార్యలు చూచి భయమందినవారై.

శా. ప్రస్తాకంపితకేశబంధములతో సంఛిన్నహారాళితో
హస్తాబ్జంబులుసాఁచిమోఁదుకొనుచున్ హానాథయంచున్బహు
ప్రస్తావోక్తులతోడ నేడ్చిరి వగం బ్రాణేశుపాదాలపై
నస్తోకస్తనకుంకుమారుణవికీర్ణాస్రంబు వర్షించుచున్. 42

టీ. ప్రస్తా...ములు = జాఱిపోరలుచున్నకొప్పులు, సంఛిన్నహారాళి= తెగినహారములు, హస్తాబ్జంబులు = కేలుఁదామరలు, మోఁదుకొనుచున్ = పొఁదుకొనుచు, హానాథ = అయ్యో ప్రియుఁడా, ప్రస్తావోక్తులు = ఆసమయమునకుఁ దగినదీనాలాపములు, ప్రాణేశుఁడు = మగఁడు, అస్తో...స్రంబున్ విస్తారమై చనులయందలికుంకుమచే నెఱ్ఱనైకాఱుచున్నకన్నీళ్లను, వర్షించుచున్=కురియుచు.

తా. కొప్పులు వీడిపడఁగా, మెడలోనిదండలు తెగి పోఁగా బాహులు సాఁచి మొత్తుకొనుచు, మగనికాళ్లమీఁదఁ బడి కన్నీరు వరదలు కాఁగా అయ్యో! ప్రియుఁడా యని బహుదీనముగా నేడ్చిరి.

మ. అనఘా నిన్ను నుశీనరప్రజలకర్థానందసంధాయిఁగా
మును నిర్మించినబ్రహ్మ నిర్దయత నున్మూలించెనే వీరికిం
దనయశ్రేణికి మాకు దిక్కు గలదే ధాత్రీశ నీవోఁటికిం
జనునే పాసి చనంగభ్రాతృజనులన్ సన్మిత్రులం బుత్రులన్.

టీ. అనఘా=పాపములేనివాఁడా! అర్థానందసంధాయి=ఇష్టవస్తువులను సంతోషమును ఇచ్చువాఁడు, నిర్దయతన్ = కరుణలేకపోవుటచే, ఉన్మూలించెనే = నశింపఁజేసెనా, వీరికిన్ = ఈప్రజలకు, తనయశ్రేణికిన్ = నీకొడుకులకు, దిక్కు=ప్రాపు, ధాత్రీశ=రాజా, భ్రాతృ = తోఁబుట్టువులు, మిత్రులు= చెలిమికాండ్రు.

తా. ప్రియా! బ్రహ్మ నిన్ను ఉశీనరదేశమువారికి నిత్యేషముగాఁ బుట్టించి, ఇంతలోనే ఓరువలేక కరుణవీడి, చంపి కొనిపోయెఁగదా, అయ్యో!

ఇఁక నీజనులకు మాకు మాబిడ్డలకు నెవరునిక్క? రాజా నీవంటివానికి ఇట్లు ఆశ్రయించినమమ్ము తోడులను బిడ్డలను విడిచిపోవుట తగునా?

మ. జనలోకేశ్వర నిన్నుఁబాసిన నిమేషంబుల్ మహాబ్దంబులై
చను లోకాంతరగామివై మరల కీచందంబునన్ నీవు పో
యిన మే మెట్లుచరింతు మొల్లముగ దాయీలోకవృత్తంబు నేఁ
డనలజ్వాలలఁజొచ్చిన చ్చెదమునీయంఘ్రిద్వయింజూడఁగన్.

టీ. జనలోకేశ్వర=మనుష్యలోకమునకుఁబ్రభువువైనవాఁడా, నిమేషంబుల్ = రెప్పపాటుకాలములు, మహాబ్దంబులు = దివ్యవర్షములు, లోకాంతరగామివి = మఱియొకలోకమునకుఁ బోయినవాఁడవు, ఈచందంబునన్ = ఈలాగున, లోకవృత్తంబు=లోకమందలినడవడిని, అనలజ్వాలలు = నిప్పుమంటలు, అంఘ్రిద్వయి=పాదములజంట.

తా. ప్రియుఁడా! నిన్నువిడచి యొక్కనిముసమేని యొకదివ్యవత్సరముగా నుండును. నీ విట్లు పరలోకమునకుఁ బోయి మరల రాకపోయిన మే మెట్లు బ్రదుకుదుము? మాకీ ప్రపంచముజోలి వద్దు. ఇప్పుడే నీతోఁగూడ నగ్గిలోఁ బడి చచ్చి నిన్ను గలిసికొందుము.

వ. అని యిట్లు రాజభార్యలా రాజశవంబు దగ్గఱ విలపింపం బ్రొద్దు గ్రుంకెడుసమయంబున వారలవిలాపంబులు విని బ్రాహ్మణబాలకుం డై యముండు చనుదెంచి ప్రేతబంధువులం జూచి యి ట్లనియె. 45

టీ. రాజభార్యలు=రాజుపెండ్లాలు, శవంబు = పీనుఁగు, విలపింపన్ = ఏడువఁగా, బ్రాహ్మణబాలకుఁడు=బ్రాహ్మణులపిల్లకాయ, చనుదెంచి = వచ్చి, ప్రేతబంధువులు=పీనుఁగుచుట్టములు.

ఉ. మచ్చిక వీరి కెల్ల బహుమాత్రముఁజోద్యము దేహిపుట్టుచుం
జచ్చుచు నుండఁ జూచెదరు చావక మా నేడువారిభంగి నీ

చచ్చినవాని కేడ్చెదరు చావున కొల్లక డాఁగ వచ్చునే.
యెచ్చటఁ బుట్టె నచ్చటికి నేఁగుట నైజము ప్రాణికోటికిన్.

టీ. మచ్చిక=చనువు, బహుమాత్రము=మిక్కిలి, చోద్యము=చిత్రము, దేహి=జీవుఁడు, డాఁగన్=దాఁగుకొనుటకు, ప్రాణికోటికిన్=జంతుజాలమునకు, నైజము=స్వభావము.

తా. వీరి మోహము జూడ వింతగానున్నది. ఎప్పుడును జీవులు పుట్టుట చచ్చుట చూచుచునేయుందురు. అందఱు చచ్చువారే ఒక్కరును బ్రదుకరు అనియు నెఱుఁగుదురు. కాని తాము చావనివారివలె చచ్చినవారికొఱకు ఏడ్చుచుందురు. ఎవరైననుసరే చావకుండ దాఁగఁగలరా? ఎల్లభూతములకు ఎచ్చటనుండి పుట్టెనో అచ్చటికి వెళ్లుట స్వభావము.

క. జననీజనకులఁ బాసియు
ఘనవృకములబాధ వడక గడుఁ బిన్నలమై
మనియెడ మెవ్వాఁడు గర్భం
బున మును పోషించె వాఁడె పోషకుఁ డడవిన్. 47

టీ. జననీజనకులన్ = తల్లిదండ్రులను, పాసి = వీడి, ఘనవృకములు = పెద్దతోఁడేండ్లు, క్రూరమృగములు, కడున్ = మిక్కిలి, పిన్నలు = కూనలు, మనియెదను=బ్రతికెదము, గర్భంబునన్ = తల్లికడుపులో, మును = మునుపు, పోషించెన్=కాపాడెనో.

తా. తల్లిదండ్రులు వదలివేసినను, కొన్నిజంతువులు, అడవిలో క్రూర మృగముల పాలులేక బ్రతుకుటలేదా. తల్లికడుపులో నుండఁగా నెవఁడు రక్షించెనో వాఁ డడవిలోమాత్రము ఏల రక్షింపఁడు?

క. ఎవ్వాఁడు సృజించుఁ బ్రాణుల
నెవ్వాఁడు రక్షించుఁ ద్రుంచు నెవ్వాఁ డనంతుం
డెవ్వాఁడు విభుఁ డెవ్వాఁడు వాఁ
డివ్విధమున మనుచుఁ బెనుచు హేలారతుఁ డై. 48

టీ. ప్రాణులన్=జంతువులను, సృజించున్=పుట్టించునో, త్రుంచున్ = చంపునో, అనంతుండు = నాశము లేనివాఁడు, విభుఁడు=ప్రభువు, మనుచున్ = బ్రతికించును, పెనుచున్=వృద్ధిచేయును.

తా. ఈయెల్లజీవులను ఎవఁడు పుట్టించునో రక్షించునో సంహరించునో, ఎవని కంతము లేదో, ఎవఁడు అంతట వ్యాపించి ప్రభువై యుండునో వాఁడే యిట్లు జీవులఁ బ్రదికింపను పెంపను జాలును.

ఆ. ధనము వీథిఁ బడిన దైవవశంబున
నుండుఁ బోవు మూల నున్న నైన
నడవి రక్ష లేనియబలుండు వర్ధిల్లు
రక్షితుండు మందిరమునఁ జచ్చు. 49

టీ. దైవవశంబునన్ = విధివశంబువలన, ధనము, వీథిన్ = త్రోవలో, మూలన్=ఇంటిమూలయందు, రక్ష = పోషణము, అబలుఁడు = దుర్బలుఁడు, వర్ధిల్లున్ = వెలయును, మందిరమునన్ = ఇంటిలో, రక్షితుండు = కాపాడఁబడినవాఁడు.

తా. దైవవశమున వీథిలోఁ బాఱవేసినవస్తువులైనను దొరకును. మూల నున్న నిక్షేపమైనను పోవును. అడవిలో దిక్కులేనివాఁడు ప్రబలును. ఇంటిలో సురక్షితుఁడు చచ్చును. దీనికంతయు దైవమే కారణము.

క. కలుగును మఱి లేకుండును
గలభూతము లెల్లఁ గాలకర్మవశము లై
నిలువఁడు ప్రకృతిం దద్గుణ
కలితుఁడుగాఁ డాత్మమయుఁ డగమ్యుఁడు దలఁపన్. 50

టీ. కలభూతములెల్లన్ = ఉన్నజంతువులన్నియు, కాలకర్మవశములు = కాలమునకుఁ గర్మమునకు లోఁబడినవి, కలుగును = పుట్టును, లేకుండును = నశించును, ఆత్మమయుఁడు = ఆత్మస్వరూపుఁడు, ప్రకృతిన్ =

దేహమున, నిలువఁడు, తద్గుణకలితుఁడు=ఆదేహధర్మములగు ముదిమి నెఱపు వీనితోఁ గూడుకొనఁడు, తలఁపఁగ=విచారింపఁగా, ఆత్మమయుఁడు = ఆత్మస్వరూపుఁడు, అగమ్యుఁడు=పొందరానివాఁడు.

తా. జంతువులన్నియు కాలకర్మసంబంధమునఁ బుట్టుచు చచ్చుచునుండును. ఆత్మ దేహమందు శాశ్వతుఁడుగాఁడు. జరామరణాదిదేహధర్మములు ఆయాత్మకు లేవు. ఆతఁ డిట్టివాఁ డని మన మూహింపఁజాలము.

సీ. పాంచభౌతిక మైనభవనంబు దేహంబు
పురుషుండు దీనిలోఁ బూర్వకర్మ
వశమున నొకవేళ వర్తించు దీపించుఁ
దటి యైన నొకవేళఁ దలఁగి పోవుఁ
జెడనేని దేహంబు చెడుఁ గాని పురుషుండు
చెడఁ డాతనికి నింతచేటు లేదు
పురుషునికిని దేహపుంజంబునకు వేఱు
కాని యేకత్వంబు కాన రాదు
ఆ. దారువుల వెలుంగు దహనునికైవడిఁ
గాయములఁ జరించు గాలిభంగి
నాళలీన మైననభముచాడ్పున వేఱు
దెలియ వలయు. దేహిదేహములకు. 51

టీ. పాంచభౌతికము = పంచభూతముల (నిప్పు నీళ్లు మన్ను గాలి ఆకసముల) వలనఁ గల్పింపఁబడిన, భవనంబు=ఇల్లు, దీపించున్=ప్రకాశించును, చేటు=నాశము, దేహపుంజంబు = దేహములరాశి, ఏకత్వంబు = ఒక్కటియగుట, దారువులన్=కట్టెలయందు, దహనునికైవడిన్ = నిప్పు వలె, కాయములు=శరీరములు, నాళలీనము = కాఁడలోనున్న, నభము=ఆకసము, దేహిదేహములకున్=దేహమునకును, పురుషునకును.

తా. దేహమనఁగా భూమిమొదలగు పంచభూతములతోఁ జేయఁబడిన యిల్లు. దీనిలో జీవుఁడు పూర్వకర్మవశమున వర్తించును. ఒకప్పుడు దీనిని విడచి పోవును. ఒకవేళ దేహము నశించునేగాని దేహి నశింపఁడు. అతనికి చావులేదు. ఎన్నిరీతులఁ జూచినను పురుషునకు దేహమునకు భేదమేకాని యైక్యము సిద్ధింపదు. ఆరెంటికిని, కట్టెలు వానిలోని నిప్పు, శరీరములు వానియందలి గాలి, కాఁడ దానిలోని సందువలెనె వేఱని యెఱుఁగనగును. 52

వ. అని మఱియు నిట్లనియె.

సీ. భూపాలకుఁడు నిద్రపోయెడి నొండేమి
విలపింప నేటికి వెఱ్ఱులార
యెవ్వాఁడు భాషించు నెవ్వాఁ డాకర్ణించు
నట్టివాఁ డెన్నఁడో యరిగినాఁడు
ప్రాణభూతుం డైన పవనుఁ డాకర్ణింప
భాషింప నేరఁడు ప్రాణిదేహ
ములకు వేఱై తాను ముఖ్యుఁ డై యింద్రియ
వంతుఁడై జీవుండు వలను మెఱయఁ

ఆ. బ్రాభవమున భూతపంచకేంద్రియమనో
లింగదేహములను లీలఁ గూడు
విడుచు నన్యుఁ డొకఁడు విభుఁడు దీనికి మీరు
పొగులనేల వగలఁ బొరల నేల. 53

టీ. వెఱ్ఱులార, భూపాలకుఁడు = రాజు, ఒండు=ఇతరము, విలపింపన్ = ఏడువఁగా, భాషించున్=పలుకునో, ఆకర్ణించున్ = వినునో, అరిగినాఁడు = పోయినాఁడు, ప్రాణభూతుండు = ప్రాణమైన, పవనుఁడు = వాయువు, ప్రాణిదేహములకు = జీవునకు దేహమునకు, వేఱై = భిన్నుఁడై, ముఖ్యుఁడై= ప్రధానుఁడై, ఇంద్రియవంతుఁడు = ఇంద్రియములుకలవాఁడు, వలను

మెఱయన్ = మెఱుపు మెఱుఁగా, ప్రాభవమునన్ = ఐశ్వర్యముతో, భూత... దేహములన్ = పంచభూతములు, త్వగాదింద్రియములు, మనస్సు లింగశరీరము వీనిని, లీలన్ = వేడుకతోన్, కూడుదు=కలయుదు, విడుచున్ = వదలును, అన్యుఁడు = ఇతరుఁడు, విభుఁడు = ప్రభువు, పొగులన్ = శోకింపఁగా, వగలన్=దుఃఖములయందు.

తా. ఓసిచ్చివారలారా! రాజు నిద్రపోవుచున్నాఁడు. వేఱేమున్నది? మీరెందుల కట్లేడ్చెదరు? ఈదేహమునుండి పలుకువాఁడు వినువాఁడు ఎప్పుడో పోయినాఁడు. ఇఁక నిప్పుడిందుఁబోనున్నగాలి మాట్లాడనేరదు. వినలేదు. ప్రాణులుదేహము వీనికంటె ప్రత్యేకుఁడై యింద్రియములు గలిగి చైతన్యము గలిగి, సామర్థ్యముతో, పంచభూతములును ఇంద్రియములు మనస్సు సూక్ష్మదేహము వీనిలోఁ జొచ్చి మఁ బోవుచుండువాఁడు మనకుఁ గానరాఁడు. ఈమాత్రమునకు మీ రిట్లు లేడ్చుట మొత్తుకొనుట యెందుకు?

క. ఎందాఁక నాత్మ దేహము
నొందెడు నందాఁక గర్మయోగము లటపైఁ
జెందవు మాయాయోగ
స్పందితు లై రిత్త జాలిఁ బడ నేమిటికిన్. 54

టీ. ఆత్మ = జీవుఁడు, ఎందాఁకన్=ఎంతసేపు, దేహమున్ = శరీరమును, కర్మయోగములు=కర్మసంబంధములు, అటుపైన్=ఆమీఁద, చెందవు= అంటవు, మాయాయోగస్పందితులై = మాయయొక్క కూడికచేఁ బొరపడినవారలై, రిత్త=ఊరక, జాలిన్ = దైన్యమును, పడన్ ఏమిటికిన్ = పొందుట యేల.

మ. చెలులుందల్లులుదండ్రులాత్మజులుసంసేవ్యాలిసతుల్ చారుని
ర్మలగేహంబులటంచుఁగూర్తురుమహామాయాగుణభ్రాంతులై
కలలోఁ దోఁచినయర్థముల్ నిజములే కర్మానుబంధంబులం
గలుగున్ సంగము లేక మానుఁ బిదపం గర్మాంతకాలంబునన్.

టీ. చెలులన్ = మిత్రులును, ఆత్మజులు = కొడుకులు, సంసేవ్యుల్ = ప్రభువులు, సతుల్ = భార్యలు, చారునిర్మల గేహంబులు = అందమై మలినములేని యిండ్లును, మహామాయాగుణ భ్రాంతులై, కూర్తురు = ప్రేమింతురు. తోఁచినయర్థముల్ = అగపడినవస్తువులు, కర్మానుబంధంబులన్ = కర్మసంబంధములచేత, సంగము = చిక్కు, కలుగు, కర్మాంతకాలంబునన్ = కర్మములు తీఱిపోవునప్పుడు, పిదపన్ = చివరను, మానున్ = నివర్తించును.

తా. మాయకు లోనైనమనుజులు తల్లి, తండ్రి, స్నేహితుఁడు, కొడుకులు, రాజులు, భృత్యులు, భార్యలు, మేడలు నని వారిని ప్రేమింతురు. అది వట్టిపిచ్చి. కలలో నగబడినవస్తువులు నిజములగునా? కర్మమువలన వీనిసంబంధము కలుగును. కర్మములు వదలిన నీచిక్కు వీడును.

వ. మఱియు మాయాగుణప్రపంచంబు నెఱింగెడుతత్త్వజ్ఞులు.
నిత్యానిత్యంబులం గూర్చి సుఖదుఃఖంబులం జెంద రజ్ఞులు.
కొందఱు యోగవియోగంబులకు సుఖదుఃఖంబుల నొందు
దురు తొల్లి యొక్కమహాగహనంబున విహంగంబులకునంత
కభూతుం డైన యెఱుకు గలఁడతం డొక్కనాఁడు ప్రభా
తంబున లేచి వాటం బైన వేఁటతమకంబున. 56

టీ. మాయాగుణ ప్రపంచంబు = మాయయొక్కగుణము లైనదేహగేహాదులను, తత్త్వజ్ఞులు=నిజమెఱింగినవారు, నిత్యానిత్యంబులు = శాశ్వతమును భంగురమునుగూర్చి, అజ్ఞులు = తెలియనివారు, యోగవియోగంబులు = సంయోగవియోగములు, విహంగంబులకున్ = పక్షులకు, అంతకభూతుండు = యమునివంటివాఁడు, ఎఱుక = బోయ, ప్రభాతము= వేకువ, వాటము = ఉల్లాసకరము, వేఁటతమకంబునన్ = వేఁటయందలి కోరికతో.

క. వల లురులు జిగురుఁగండెలుఁ
జలిదియుఁ జిక్కంబు ధనువు శరములుఁ గొనుచుం

బులుఁగులఁ బట్టెడువేడుక
నలికుడు వెడలంగఁ గదలి యడవికిఁ జనియెన్. 57

టీ. వలలు, ఉరులు, జిగురుఁగండెలు = బంకపూసినదారపుఁగండెలు, చలిది=చద్ది, ధనువు = విల్లు, శరములు = బాణములు, కొంచున్ = తీసికొని, పులుఁగులన్=పక్షులను, పట్టెడువేడుకన్, అలుకుడు=చప్పుడు.

తా. వలలు, ఉరిత్రాడులు, బంకపూసినదారపుకండెలు, చద్దియన్నపుమూట, పక్షులచిక్కము, విల్లు, అమ్ములును తీసుకొని, పక్షులఁ బట్టుటకై పెద్దరొదచేయుచు నడవికి వెళ్లెను.

వ. అట్లడవికిం జని తత్ప్రదేశంబునందు. 58

క. కట్టలుకఁ దడుకుచాటునఁ
బిట్టల నురిగోలఁ దిగిచి బిఱుసున ఱెక్కల్
పట్టి విఱిచి చిక్కములోఁ
బెట్టుచు విహరించె లోకభీకరలీలన్. 59

టీ. కట్టలుకన్=ఎక్కువచలముతో, తడుకుచాటునన్ = కంచెల మాటున, ఉరిగోలన్ = ఉచ్చుకఱ్ఱతో, తిగిచి=లాగి, బిఱుసునన్ = కఱుకుఁదనముచేత, లోకభీకరలీలన్=జగద్భయంకరమైన విలాసముతో.

తా. క్రోధముమీఱ కంచెలచాటునఁ బొంచియుండి, కొసను ఉరితగిలించినకఱ్ఱతోఁ బక్షులను బట్టి లాగి, దయమాలి ఱెక్కలు విఱిచి చిక్కములోఁ బెట్టుకొనుచు భయమును గొల్పుచు సంచరించెను.

వ. మఱియు నానావిధంబు లగుశకుంతంబుల నంతంబు నొందించుచు సకలపక్షిసంహారసంరబ్ధకుం డై నలుబ్ధకుండు వనముం దటఁ గాలచోదితం బై సంచరించు చున్న కుళింగపక్షిమిథునం బుఁగనుంగొని యందుఁ గుళింగి నురిం దిగిచి యొక్కచిక్కంబులో వైచినం జూచి దుఃఖించి కుళింగపక్షి యిట్లనియె. 60

టీ. నానావిధంబులు = పలుదెఱంగులు, శకుంతంబులు = పక్షులు, అంతము = చావు, సకల...రక్షకుండు = అన్నిపిట్టలను హతముసేయు పూన్కి గలవాఁడు, ఐనలుబ్ధకుండు = అయిన యెఱుకువాఁడు, కాలచోదితంబు=కాలముచేఁ ద్రోయఁబడినది, కులింగము=ఆఁడుపిచ్చుక, దుఃఖించి= వాపోయి.

చ. అడవుల మేఁత మేసి మనమన్యుల కెన్నఁడు నెగ్గు సేయ కి
క్కడ విహరింప నేఁ డకట కట్టిఁడిబ్రహ్మ కిరాతుచేతిలోఁ
బడుమని వ్రాసెనే నుదుటఁ బాపపుదైవముకంటె కింతయో
క్కఁడుబరువయ్యెనే బ్రతుకు గోమలి యేమననేర్తుఁ జెల్లరే.

టీ. అన్యులకున్=ఒరులకు, ఎగ్గు = కీడు, విహరింపఁగన్=క్రీడసేయుచుండఁగా, కట్టిఁడిబ్రహ్మ = క్రూరమైనదైవము, నుదుటన్=నొసటిమీఁద, కోమలి=ప్రియురాలా, చెల్లరే=ఔరా.

తా. ప్రియురాలా! మనము అడవులలో మేఁతమేసి మడుఁగులలో నీరుఁ ద్రావి యుండుముకాని ఎవరికి ఎన్నఁడును కీడుఁరోయమే. క్రూరపు బ్రహ్మ యీబోయవానిఁ బడుమని నీతలలో వ్రాసెఁగాఁబోలు? అయ్యో! యీమాలదైవముకంటె కింత బరువై తివిగదే, ఔరా! నేనేమందును.

క. ఒకమాటు మనల నందఱఁ
బ్రకటించి కిరాతువలలఁ బడఁ జేయక ని
న్నొకటిన్ వలఁ బడఁ జేసిన
వికటీకృతదక్షమైనవిధి నేమందున్. 62

టీ. ప్రకటించి = బయలుచేసిచూపి, కిరాతువలలన్ = బోయవాని యురులలో, వికటీకృతదక్షము = ఎగుడుదిగుడు పనులుసేయ నేర్పరియగు, విధిన్ = దైవమును, ఏమందున్.

తా. అయ్యోకాంతా! బిడ్డలతోఁగూడ, మనలనందఱను కిరాతుని పాలు చేయక, నిన్నొక్కదానినే యేల చంపుకపోయెనే, ఎచ్చుతగ్గుపనితనములో గట్టివాఁడగు దైవము నేమందును?

ఉ. తెక్కలు రావు పిల్లలకు తేపటి నుండియు మేఁత గానమిం
బొక్కుచుగూటిలో నెగసి పోవఁగ నేరవు మున్ను తల్లి యా
దిక్కున నుండి వచ్చునని త్రిప్పనిచూడ్కుల నిక్కి నిక్కి న
ల్దిక్కులు చూచు చున్న వతిదీనత నెట్లు భరింతు నక్కటా.

టీ. పొక్కుచున్ = ఏడ్చుచు, త్రిప్పనిచూడ్కులన్ = త్రిప్పలేని చూపులతో, నిక్కినిక్కి = ఉబికియుబికి, అతిదీనతన్ = మిగులజాలితో, అక్కటా = అయ్యో, భరింతున్ = సైఁపఁగలను.

తా. ఇంకను పిల్లలకు ఱెక్కలురాలేదు. రేపటినుండి మేఁత లేదు గాన ఏడ్చుచు గూఁడువదలిపోలేవు. వెనుక తల్లి యీతట్టునుండి వచ్చెనని గుర్తుతోఁ దలలెత్తి జాలిగా నాలుగుప్రక్కలఁ జూచుచున్నవి. అయ్యో! యీదుఃఖ మెట్లోర్వఁగలను.

వ. అని యివ్విధంబున. 64

క. కుంఠితనాదముతోడను
గంఠము శోషింప వగచు ఖగమును హననో
త్కంఠుండై నకిరాతుఁ డ
కుంఠితగతి నేసె నొక్కకోలం గూలన్. 65

టీ. కుంఠితనాదముతోడన్ = సన్నగిలినధ్వనితో, కంఠము = గొంతు శోషింపన్ = ఎండఁగా, వగచుఖగమును = ఏడుచుపిచ్చుకను, హననోత్కంఠుఁడు = చంపఁబూనినవాఁడు, అకుంఠితగతిన్ = అడ్డులేని పోకతో ఒక్కకోలన్ = ఒకబాణముతో, కూలన్ = చచ్చునట్లుగా, ఏసెన్ = కొట్టెను.

తా. ఇట్లు గొంతు ఎండిపోవఁగా హీనస్వరముతో నేడుచునామగ, పిచ్చుకను చంపవేడుక గలబోయ ఒక్కబాణముతో నడ్డులేక నేలమీఁదఁ బడఁగొట్టెను.

క. కాలము వచ్చిన శబరుని
కోలను ధరఁ గూలె ఖగము ఘోషముతోడం
గాలము డాసిన నేలం
గూలక పో వశమె యెట్టి గుణవంతులకున్. 66

టీ. కాలము = అదును, ఖగము = పిచ్చుక, శబరునికోలను = ఎఱుకువాని బాణమువలన, ఘోషముతోడన్ = అఱపుతో, ధరన్ = భూమిమీఁద, కూలెన్, డాసినన్=సమీపింపఁగా, ఎట్టి గుణవంతులకున్ = ఎట్టి పరాక్రమాదిగుణములు గలవారికైనను, కూలక=చావక, పోన్ వశమె= తప్పించుకొనశక్యమా.

తా. ఇట్లు తా నెంతసేపు బ్రదుకునో తెలియక, తన పెండ్లముకొఱకు మేఁతకై తిరుగుచుండెడు పక్షి కాలము సమీపింపఁగానే బోయవానిచేతిలో నప్పుడు చచ్చెఁగదా. ఎంతవారికైనను, కాలము దాపురించినప్పుడు చావకుండ తప్పుకొన శక్యమా.

ఉ. కావున మీరు చచ్చుతఱిఁ గానరు చచ్చి ధరిత్రిఁ బడ్డధా
త్రీవిభుదేహముం గదిసి దీనత నేడువ నేల పొందు చిం
తావతులార వత్సరశతంబులకైన నిజేశుచక్కికిం
బోవుట దుర్లభంబు మృతిఁ బొందినవారలు చేర వత్తురే.67

టీ. చచ్చుతఱిన్ = చనిపోవువేళను, కానరు=ఎఱుఁగరు. ధరిత్రిన్= నేలమీఁద, పడ్డధాత్రీవిభుదేహమున్ = పడినరాజుకళేబరమును, కదిసి = కౌఁగిలించుకొని, దీనతన్ = పేదరికముతో, చింతావతులార = దుఃఖవతులైనరాజుభార్యలారా, వత్సరశతంబులకున్ = ఎన్నినూరులయేండ్లకైనను, నిజేశుచక్కికిన్ = మీమగనియొద్దకు, దుర్లభంబు = సంభవింపనిది, మృతిన్= మరణమును, పొందినవారలు = చెందినమనుజులు, చేరవత్తురే = మరల దగ్గఱకు వచ్చెదరా.

తా. కనుక మీరు రాజుచావునకేమఁటు రేగాని మీ రెప్పుడుచత్తురో యెఱుఁగరు. ఈ రాజుశవముమీఁదఁబడి యెందుల కేడ్చెదరు? లేచిపోండు? ఇట్లు ఎన్నివందలయేండ్లేడ్చినను, మీమగఁ డున్నచోటు జేరలేరు. పిచ్చివారలారా! చచ్చినవారు మరల బ్రతికివత్తురా.

వ. అని యిట్లు కపటబాలకుండై క్రీడించుచున్న యముని యుపలాలనాలాపంబులు విని సుయజ్ఞునిబంధువు లెల్ల వెఱఁగుపడి సర్వప్రపంచంబు నిత్యంబు గాదని తలంచి శోకింపక సుయజ్ఞునికి సాంపరాయికకృత్యంబుల నేసి చని రంత నంతకుం డంతర్హితుం డయ్యె నని చెప్పి హిరణ్యకశిపుండు దనతల్లిని దమ్మునిభార్యలం జూచి యిట్లనియె. 68

టీ. కపటబాలకుండు = మాయపిల్లవాఁడు, క్రీడించు = విహరించు, ఉపలాలనాలాపంబులు = ఓదార్పుమాటలను, వెఱఁగుపడి = వెల్లఁబోయి, నిత్యంబు = ఎప్పుడు నుండునది, సాంపరాయికకృత్యంబులు = యుద్ధమునఁ జచ్చినవారికిఁ జేయవలయు నుత్తరక్రియలు, అంతకుండు=యముఁడు, అంతర్హితుండయ్యె = కానరాకుండఁబోయెను.

క. పరు లెవ్వరు దా మెవ్వరు
పరికింపఁగ నేక మగుట భావింపరు త
త్పరమజ్ఞానము లేమిని
బరులును నే మనుచుఁ దోఁచుఁ బ్రాణుల కెల్లన్. 69

టీ. పరులు = ఇతరులు, పరికింపఁగన్ = చక్కఁగా విచారించినచో, ఏకము అగుటన్ = ఒక్కటియే అగుట, భావింపరు = గమనింపరు, ప్రాణులకున్ = జీవులన్నిటికిని, తత్పరమజ్ఞానము లేమినిన్ = దానివిషయమైన యుత్తమజ్ఞానము లేనందువలన, పరులును, ఏము, అనుచున్, తోఁచును.

తా. తామనఁగా నెవరు? అన్యులనఁగా నెవరు? అన్నియు నొక్కటియే అని యెఱుఁగరు. జంతువులకు దానివిషయమై తెలివిలేదుకావున తాము వారు ననెడి భ్రమలోఁ బడియెదరు.

వ. అని తెలియం బలికిన హిరణ్యకశిపునివచనంబులు విని దితి కోడం డ్రునుం దానును శోకంబు మాని తత్త్వవిలోకనంబు గలిగి లోకాంతరగతుం డైనకొడుకునకు వగవక చనియె నని చెప్పి నారదుండు ధర్మనందనున కిట్లనియె. 70

టీ. తెలియన్ = బోధపడునట్లు, తత్త్వవిలోకనంబు = న్యాయదృష్టి, లోకాంతరగతుండు = ఒండులోకమున కేఁగినవాఁడు.

క. అజరామరభావంబును
త్రిజగద్రాజ్యంబు నప్రతిద్వంద్వము దో
ర్విజితాఖిలశాత్రవమును
గజరిపుబలమును హిరణ్యకశిపుఁడు గోరెన్. 71

టీ. అజరామరభావంబును = ముదిమి చావులేకుండుటయు, త్రిజగద్రాజ్యంబు = ముల్లోకముల దొరతనము, అప్రతిద్వంద్వము = తన కెదిరించువాఁడు లేమియు, దో ర్వి...త్రవమును = బాహుబలముచే గెల్వఁబడిన యెల్ల పగతులు గలుగుటను, గజరిపుబలమును = సింహమువంటిపరాక్రమమును.

తా. అంతట హిరణ్యకశిపుఁడు తనకు ముదిమి చావులేకుండుటయు, ముల్లోకముల దొరతనము, తన కెదురాడువారు లేకపోవుటయు, శత్రువిజయమును, సింహపరాక్రమమును తన కుండవలెనని కోరెను.

వ. ఇట్లు కోరి మందరాచలద్రోణికిం జని యందుఁ గాలి వ్రేల నేల నిలువంబడి యూర్ధ్వబాహుండయి మిన్ను చూచుచు వాఁడిమయూఖంబులతోడి ప్రళయకాలభానుండునుంబోలె దీర్ఘజటారుణప్రభాజాలంబుతోడ నెవ్వరికిం దేఱి

చూడ రాక పరమదారుణంబై నతపంబు సేయుచుండె నిర్జ
రులి నిజస్థానంబుల నుండి రంత 72

టీ. మందరాచలద్రోణికిన్ = మందరపర్వతము కొప్పునకు, పెనుఁవ్రే
లన్ = బొట్టునవ్రేలుతో, ఊర్ధ్వబాహుండు = చేతులుపైకెత్తినవాఁడు,
మిన్ను=ఆకసము, వాఁడిమయూఖంబులు=చుఱుకైనయెండలు, ప్రళయకాల
భానుండు=ప్రళయకాలమందలిసూర్యుఁడు, దీర్ఘ...జాలంబు = పొడవులైన
జడల యెఱ్ఱనిరంగులసమూహము, తేటి = మొగముపైకెత్తి, పరమదారుణంబు
= మిగుల వేఁడియైనది, నిర్జరులు = వేలుపులు, నిజస్థానంబులు = తమతమ
నెలవులు.

మ. అదరెం గుంభిని సాద్రియై కలఁగె నే డంభోనిధుల్ దారకల్
చెదరెన్ సగ్రహసంఘులై దిశలు విచ్ఛిన్నాంతలై మండెఁ బె
ల్లదరెన్ గుండెలు జంతుసంతతికి నుగ్రాచారదైత్యేంద్రమూ
ర్ధదిశోద్ధూతసధూమహేతిపటలోదంచత్తపోవహ్ని చేన్. 73

టీ. ఉగ్రా...వహ్నిచేన్ = దారుణప్రవర్తనముగల రాక్షసరాజు
యొక్కతలలోనుండిలేచిన పొగతోడిమంటలతోఁ బొంగుచున్నతపస్సనెడు
నగ్నిచేత, కుంభిని = భూమి, సాద్రి = పర్వతములతోఁగూడినది, ఏడంభో
నిధుల్ = ఏడుసముద్రములు, కలఁగెన్ = పంకిలములయ్యెను, తారకల్ =
చుక్కలు, చెదరెన్, దిశలు, సగ్రహసంఘులు = గ్రహములగుంపులతోఁగూడి
నవి, విచ్ఛిన్నాంతలు = చీలినయంచులుగలవి, జంతుసంతతికిన్ = జంతువుల
గుంపులకు, గుండెలు, పెల్లు = మిక్కిలి, అదరెన్.

తా. అతిదారుణమైనప్రవర్తనగల తపస్సుజేయునాహిరణ్యకశిపుని తల
లోనుండి పుట్టినతపముయొక్కమంటలకు కొండలతోడభూమి వణఁకెను. సము
ద్రములు కలఁతనొందెను. గ్రహములతోఁగూడ చుక్కలు చెదరి పోయెను.
దిక్కులు బీఁటలువారి మండసాగెను. అన్నిజంతువులకు గుండెలు కొట్టుకొన
సాగెను.

వ. ఇట్లు త్రైలోక్యసంతాపకరం బైనదైత్యరాజతపోవిజృంభ
ణంబు సైరింపక నిలింపులు నాకంబు విడిచి బ్రహ్మలోకంబు
నకుం జని లోకేశ్వరుం డయినబ్రహ్మకు వినతులయి యిట్లని
విన్నవించిరి. 74

టీ. త్రైలోక్య...కరంబు = ముల్లోకములకు తాపమును గలిగించు చున్నది, దైత్య...ణంబు = రాక్షసులకురాజగు హిరణ్యకశిపుని తపమువెంపును, సైరింపక = ఓరువఁజాలక, నిలింపులు = దేవతలు, నాకంబు = స్వర్గము, లోకేశ్వరుఁడు = ఎల్లలోకములకు నేలిక, వినతులు = మ్రొక్కినవారు.

క. దితికొడుకుతపమువేఁడిమి
నతితప్తుల మైతి మింక నలజడి నమరా
వతి నుండ వెఱతు మెయ్యది
గతి మాకును దేవదేవ కారుణ్యనిధీ. 75

టీ. కారుణ్యనిధీ = దయకు నెలవైనవాఁడా! అతితప్తులము = మిక్కిలి క్రాఁగినవారము, అలజడిన్ = భయముచేత, అమరావతిన్ = దేవతల రాజధానియందు, దేవదేవ = దేవతలకందఱకు దేవుఁడా, మాకు, గతి = దిక్కు, ఎయ్యది.

తా. దయగలయో బ్రహ్మ! హిరణ్యకశిపుని తపస్సుయొక్క వేఁడిమివలన మాఁడిపోయినారము. ఇఁక మాకు భయమెత్తినది. స్వర్గములో నుండుటకు మాకు గుండెతాళదు. స్వామీ మా కిఁక నేమిదిక్కు?

మ. శంకాలేశము లేదు దేవ త్రిజగత్సంహారముం దేవతా
సంకోచంబును వేదశాస్త్రపదవీసంక్షేపముం లేక యే
వంకన్ జేతు నటంచు దుస్సహతపోవ్యావృత్తి చిత్తంబులో
సంకల్పించె నిశాచరుండు ప్రతిసంస్కారంబుఁ జింతింపవే. 76

టీ. దేవ = స్వామి, శంకాలేశము = కొంచెమనుమానమును, త్రిజగత్సంహారమున్ = మూఁడులోకముల రూపుమాపుటయు, దేవతాసంకోచంబు = దేవతలనణఁచుటయు, వేద...సంక్షేపమున్ = వేదశాస్త్రమార్గములు పాడుసేయుటయు, చాలన్ = మిగుల, ఏవంకన్ = ఏవైపునను, నిశాచరుండు = రాక్షసుఁడు, దుస్సహతపోవ్యావృత్తి = ఇతరులకోర్వరాని తపస్సుయొక్క వ్యాపారమును, చిత్తంబులోన్ = మనమున, సంకల్పించెన్ = తలపెట్టెను, ప్రతిసంస్కారంబు = దానినిశమింపఁజేయునుపాయమును, చింతింపవే = యోచింపుమా.

తా. దేవా! మూఁడు లోకములను నాశనము జేతును. దేవతలను రూపుమాపుదును. ఎచ్చటను వేదశాస్త్రముల పేరు వినఁబడకుండఁజేసెదను. అని యీతపస్సునకుఁ బూనినాఁడు. వాఁడంతయుఁజేయ నున్నాఁడు. ఇందుల కేయనుమానము లేదు. దీని కేమైనఁ బదులుసేఁత యోజింపుము.

శా. నీ వేరీతిఁ దపోబలంబున జగన్నిర్మాణముం జేసి యీ
దేవాధీశులకంటె నెక్కువసిరిం దీపించి తిబ్భంగిఁ దా
నీవిశ్వంబు తపస్సమాధిమహిమన్ హింసించి వేఱొక్కవి
శ్వావిర్భావకరత్వశక్తి మదిలో నర్థించినాఁడీశ్వరా. 77

టీ. ఈశ్వరా = దేవా! ఏరీతిన్ = ఏవిధముగా, తపోబలంబునన్ = తపముకలిమిచేత, జగన్నిర్మాణమున్ = లోకములసృష్టిని, దేవాధీశులు = దేవతల యధిపతులు, ఎక్కుడుసిరిన్ = మించినయైశ్వర్యముతో, దీపించితి = ప్రకాశించితివో, ఇబ్భంగిన్ = ఈలాగుననే, తాను = హిరణ్యకశిపుఁడు, ఈవిశ్వంబు = ఈప్రపంచము, తపస్సమాధిమహిమన్ = తపోనియమముయొక్కబలముచేత, వేఱొక్క...శక్తి = మఱియొకప్రపంచమును బుట్టించుసామర్థ్యమును, అర్థించినాఁడు = కోరియున్నాఁడు.

తా. స్వామీ! ఈహిరణ్యకశిపుఁడు నీవు తపోబలమున నెట్లు దేవతల నందఱిని మించి లోకములను సృజించితివో ఆలాగున ఇప్పుడున్న ప్రపంచ

ఘుఁడు హతముచేసి తానొక క్రొత్తప్రపంచమును నిర్మింపఁగోరి, ఈతపస్సు ప్రారంభించినాఁడు.

వ. అదియునుం గాక కాలాత్ము లగుజీవాత్మల కనిత్యత్వంబు గలుగుటం జేసి తపోయోగసమాధిబలంబునఁ దనకు నిత్యత్వంబు సంపాదింతు నని తలంచినాఁ డని మఱియు నిట్లనిరి.

టీ. కాలాత్ములు = కాలస్వరూపులు, జీవాత్ములకున్ = జీవునకు నాత్మకును, అనిత్యత్వంబు = స్థిరముకాకుండుట, తపో... బలంబునన్ = తపస్సు యోగము సమాధి వీనిబలమున, నిత్యత్వంబు=శాశ్వతత్వము, సంపాదింతున్ = సాధించెదను.

మ. భవదీయం బగునున్నతోన్నతమహాబ్రహ్మైకపీఠంబు సం
స్తవనీయంబగుభూతియున్విభవమున్సౌఖ్యంబుసంతోషము
న్భువనశ్రేణికినిచ్చి దైత్యునితపస్స్ఫూర్తి న్నివారించి యో
భువనాధీశ్వర కావవే భువనముల్ పూర్ణప్రసాదంబునన్.

టీ. ఓ భువనాధీశ్వర = లోకరక్షకుఁడగునోదేవా! భవదీయంబు = నీది, ఉన్నతో...ఠంబు=అన్నిటికంటె గొప్పదగు సాటిలేని నీ సింహాసనమును, సంస్తవనీయంబు = కొనియాడఁదగినది, భూతి = సంపద, విభవము = ఐశ్వర్యము, సౌఖ్యము = సుఖము, భువనశ్రేణికిన్ = లోకములకొఱకుగా, ఇచ్చి = వానికిచ్చి, దైత్యునితపస్స్ఫూర్తిన్ = రాక్షసుని తపస్సుయొక్క ఉద్రేకమును, నివారించి = మాన్పి, పూర్ణప్రసాదంబునన్ = నిండుకరుణమై, భువనముల్, కావవే = కాపాడుమా.

తా. లోకనాయకుఁ డగునోదేవా! లోకక్షేమము గోరితివేని, అత్యున్నతమైన నీపీఠముగానీ, నీసంపదగానీ, ఐశ్వర్యములుగానీ, సౌఖ్యము, సంతోషము, వాఁ డేదిగోరిన దానినెల్ల లోకములకుగా నిచ్చి వానితపముమాన్పి లోకములను గాపాడుమని.

వ. అన్ని దేవతలు విన్నవించిన స్వాయంభూతుండును భగవంతుఁడు నైన నలుమొగంబులవేల్పుప్రోడ భృగుదక్షాదులతోడ మందరపర్వతంబునకు వచ్చి యందు నియమయుక్తుండును బిపీలికావృతమేదోమాంసచర్మరక్తుండును వల్మీకతృణవేణుపటలపరిచ్ఛన్నుండును మహాతపఃప్రభావసంపన్నుండును నై నీరంధ్రనిబిడనీరదనికరనివిష్టనీరజబంధుండునుం బోలె నివసించియున్న నిర్జరారాతిం జూచి వెఱఁగుపడి నగుచు నిట్లనియె. 80

టీ. విన్నవించినన్ = మనవిచేయఁగా, స్వయంభూతుండు = తనంతనే పుట్టినవాఁడు, భగవంతుఁడు = షడ్గుణైశ్వర్యములు గలవాఁడు, నలుమొగంబులవేల్పులప్రోడ = నాలుగు మోములుగల దేవతలదొర, బ్రహ్మ, నియమయుక్తుండు = తపోనియమముతోఁ గూడినవాఁడు, పిపీలికా...రుండును= చీమలుపట్టినమెదడు మాంసము తోలు నెత్తురు గలవాఁడు, వల్మీక...చ్ఛన్నుండు = పుట్టలు గడ్డి దుబ్బులు వెదురుగుమ్ములు వీనిచే నిండినవాఁడు, మహా...న్నుండు = గొప్ప తపోమహిమ గలవాఁడు. నీరంధ్ర...ధుండునుంబోలె = తెఱపిలేక మూఁగిన మబ్బులలోనున్నసూర్యునివలె, నిర్జరారాతి = దేవతల దాయ, వెఱఁగుపడి = నివ్వెఱఁగంది.

మత్తకోకిల. ఓసురారికులేంద్ర నీక్రియ నుగ్రమైనతపంబు మున్
జేసి చూపినవారు లే రిఁకఁ జేయువారును లేరు నే
నీసమాధికి మెచ్చితిన్ వినుఁ నీయభీష్టము లిత్తు నా
యాస మేటికి లెమ్ము వేగ మహాత్మ కోరుము కోరికల్. 81

టీ. ఓ సురారికులేంద్ర = ఓరాక్షస సంఘములరాజా! నీక్రియన్ = నీవలె, ఉగ్రము = భీకరగొలుపునది, మున్ = ఇంతకుఁబూర్వము, ఇఁకన్ = నీవెనుక, నీసమాధికిన్ = నీ నియమమునకు, అభీష్టములు = కోరికలు, ఆయాసము = శ్రమ, మహాత్మ = గొప్పశక్తిగలవాఁడా, కోరికల్ కోరుము.

తా. ఓరాక్షసరాజా! నీవలె నిట్లింతకుముందు లోకభయంకరమైన తపస్సు చేసినవారు లేరు. ఇఁక ముం దుండఁ బోరు. నేను నీతపోనియమమునకు నానందించితిని. నీ కోరిక లెల్లనిత్తు లేచిరమ్ము. ఓఘనుఁడా! ఏల యింకను బడలెదవు. వచ్చి యిష్టములఁ గోరికొనుము.

శా. దంశవ్రాతములు న్పిపీలికలు మేదఃక్రవ్యరక్తంబుల
న్సంశీర్ణంబులు చేసి పట్టి తినఁగా శల్యావశిష్టుండ వై
వంశచ్ఛన్నతృణావలీయుతమహావల్మీకమం దింద్రియ
భ్రంశం బింతయు లేక నీకు నిలువం బ్రాణంబు లెట్లుండెనో.

టీ. దంశవ్రాతములున్ = దోమలగుంపులును, పిపీలికలు = చీమలును, మేదఃక్రవ్యరక్తంబులన్ = మెదడును రక్తము కండలును, పట్టి = తివిచి, తినఁగాన్, శల్యావశిష్టుండవు = ఎముకలుమాత్రము మిగిలినవాఁడవు, వంశ... మందున్ = వెదుళ్లు గడ్డిమొలచిన పెద్దపుట్టలో, ఇంద్రియభ్రంశంబు = ఇంద్రియ చలనము, ఇంతయున్ = కొంచెమును.

తా. రాక్షసా! ఇట్లు దోమలు చీమలు నెత్తురు కండలుఁ బీకికొని తినఁగా నెముకలు మిగిలి వెదుళ్లు గడ్డిమొలచినపుట్టనడుమ నింద్రియములను బిగఁబట్టి నీ వెట్లింతకాలము బ్రతికియుంటివో చిత్రముగా నున్నది.

ఉ. ఉత్సుకతన్ జలాన్నముల నొల్లక యీక్రియ నూఱుదివ్యసం
వత్సరముల్ శరీరమున వాయువులు న్నిలుపంగ వచ్చునే
యుత్సవమయ్యె మాకు మము నుగ్రతపంబున గెల్చితీవు నే
వత్సలత న్నినుం గదియ వచ్చితిఁ గోరిక లెల్ల నిచ్చెదన్. 83

టీ. ఉత్సుకతన్ = మక్కువతో, జలాన్నములన్ = అన్నోదకములను, ఒల్లక = కోరక, ఈక్రియన్ = ఇట్లు, నూఱుదివ్యసంవత్సరముల్ = నూఱు దివ్యవర్షములు, మాకున్; ఉత్సవము = సంతోషము, ఉగ్రతపంబునన్ = భయంకరతపమువలన, వత్సలతన్ = ప్రేమతో, కదియన్ = చేరఁగా.

తా. నిశాచరేంద్రా! తపముమాట నటుపెట్టుము. అన్నము నీళ్లులేక నూఱేండ్లు ఇట్లు ప్రాణవాయువులనైన నిలుప వశమా నీచరిత్రముజూడ మా కత్యంత సంతోషము గలిగించెను. తపస్సుచే నీవు మమ్ము గెల్చినావు. నేనత్యంతప్రేమతో నిన్ను జూడవచ్చితిని. నీ కోరినవెల్ల నిచ్చెదను. లెమ్ము.

వ. అని పలికి వనమక్షికాపిపీలికాభక్షితంబైన రక్షోవిభుని దేహంబుమీఁదం గమండలుజలంబులు ప్రోక్షించిన నద్దానవేంద్రుఁడు కమలాసనకరకమలకమనీయకనకమయదివ్యామోఘకమండలునిర్గతనిర్మలనీరధారాబిందుసందోహసంసిక్తసకలాంగుండై తపంబు చాలించి సాంద్రకీచకసంఘాతసంఛాదితవామలూరుమధ్యంబు వెలువడి మహాప్రభావబలసౌందర్యతారుణ్యసహితుండును వజ్రసంకాశదేహుండును దప్తసువర్ణవర్ణుండును నై నీరసేంధననికరనిర్గతవహ్నియుంబోలె వెలుంగుచుం జనుదెంచి. 84

టీ. వన...తంబు = అడవియీఁగెలచేతను గండుచీమలచేతను దినఁబడినది, రక్షోవిభునిదేహంబుమీఁదన్ = హిరణ్యకశిపునిమొడలిమీఁద, కమండలు జలంబులు = కుండికలోనినీళ్లు, ప్రోక్షించినన్ = చల్లఁగా, దానవేంద్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, కమలాసన...గుండై = బ్రహ్మచేతితో నందమైన బంగారు కమండలువునందుండి యెత్తి చల్లఁబడిన పావనములైన నీటిధారల బొట్లచేఁ దడిసిన యెల్లశరీరముగలవాఁడై, సాంద్ర...మధ్యంబు = దట్టపు వెదురుటడవిచేఁ గప్పఁబడిన పుట్టనడుమనుండి, మహా...సహితుండు = గొప్పమహిమ బలము అందము ప్రాయము వీనితోఁగూడినవాఁడు, వజ్ర...హుండు = వజ్రమువంటి శరీరముగలవాఁడు, తప్త...ర్ణుండు = పుటము పెట్టిన బంగరువంటి మేనిరంగు గలవాఁడు, నీర...వహ్ని = పండినకట్టెలో నుండి వెలువడునిప్పు, వెలుంగుచున్ = ప్రకాశించుచు, చనుదెంచి=వచ్చి.

మ. దివిజానీకవిరోధి మ్రొక్కెఁ గని వాగ్దేవీమనోనేతకున్
సవిశేషోత్సవసంవిధాతకు నమత్సంత్రాతకు సత్తపో
నివహాభీష్టవరప్రదాతకు జగన్నిర్మాతకున్ ధాతకున్
వివిధప్రాణిలలాటలేఖనమహావిద్యానుసంధాతకున్. 85

టీ. దివిజానీకవిరోధి = దేవతాసైన్యములశత్రువు, వాగ్దేవీమనోనేత = సరస్వతికిప్రాణేశ్వరుఁడు, సవి... ధాత = అతిశయమైన యానందమునిచ్చువాఁడు, నమత్సంత్రాత = మ్రొక్కువారిం గాపాడువాఁడు, సత్తపో... దాతకున్ = మంచి తపస్సులు జేసినవారికి కోరికలనిచ్చువాఁడు, జగన్నిర్మాత = లోకములఁ బుట్టించువాఁడు వివిధ... ధాత = సమస్తజంతువుల తలవ్రాతల వ్రాయువిద్యలో గట్టివాఁడు, ధాతకున్ = బ్రహ్మకు.

తా. సరస్వతికి భర్తయు, ఆనందము నిచ్చువాఁడును, మ్రొక్కిన వారినిఁ గాచనక రక్షించువాఁడును, మంచితపస్సుజేసినచో మించినవరము లిచ్చువాఁడును, లోకములఁ బుట్టించినవాఁడును, జంతువుల నొసలవ్రాతల వ్రాయుపని గలవాఁడు నగు బ్రహ్మకు నమస్కరించెను.

వ. ఇట్లు దైత్యేశ్వరుండు దివి నున్న హంసవాహనునకు ధరణీ
తలంబున దండప్రణామంబు లాచరించి సంతోషబాష్ప
సలిల సంవర్ధితపులకాంకురుం డై యంజలి నేసి కంజగర్భుని
మీఁద దృష్టి యిడి గద్గదస్వరంబున నిట్లని వినుతించె. 86

టీ. దైత్యేశ్వరుండు = రాక్షసులదొర, దివిన్ = ఆకాశమందు, హంసవాహనునకున్ = బ్రహ్మకు, ధరణీతలంబునన్ = భూమిమీఁద, దండప్రణామంబులు = కఱ్ఱవలె సాగిమ్రొక్కుటలను, ఆచరించి = చేసి, సంతోష... కురుండు = ఆనందమువలనఁ బుట్టిన కన్నీళ్లచేఁ బెరిఁగిన గగుర్పాటులు గలవాఁడు, అంజలి = దోసిలి, కంజగర్భుఁడు = బ్రహ్మ, దృష్టి = చూపు, గద్గదస్వరంబునన్ = డగ్గుత్తికతో, వినుతించెన్ = స్తోత్రముచేసెను.

సీ. కల్పాంతమున నంధకారసంవృత మైన
జగము నెవ్వఁడు దనసుప్రకాశ
మున వెలిఁగించుచు మూఁడుభంగుల రజ
స్సత్త్వతమోగుణసహితుఁ డగుచుఁ
గల్పించు రక్షించుఁ గడపటఁ బ్రహరించు
నెవ్వఁ డాద్యుఁడు సర్వహేతు వగుచు
శోభితుం డై స్వయంజ్యోతియై యొక్కట
విలసిల్లు నెవ్వఁడు విభుత మెఱసి
ఆ. సమయ మయిన మానసప్రాణబుద్ధీంద్రి
యములతోడ నెవ్వఁ డలఘుమహిమ
నడరు నట్టిసచ్చిదానందమయునకు
మహితభక్తి నే నమస్కరింతు. 87

టీ. కల్పాంతమునన్ = ప్రళయమునందు, అంధకారసంవృతము = చీఁకటి గ్రమ్మినది, సుప్రకాశము = వెలుతురు, మూఁడుభంగులన్ = మూఁడు ప్రకారములచేత, రజ...సహితుఁడు = రజస్సు సత్త్వము తమోగుణము వీని తోఁగూడినవాఁడు, కల్పించున్ = పుట్టించును, ప్రహరించున్ = చంపును, ఆద్యుఁడు = మొదటివాఁడు, సర్వహేతువు=అన్నిటికిఁ గారణభూతుఁడు, శోభితుండు = ప్రకాశించువాఁడు, స్వయంజ్యోతి = తనంతఁదా వెలుఁగునది, ఒక్కటన్ = ఏకముగా, విలసిల్లున్ = ప్రకాశించును, విభుత = ఠీవి, మానస...ములు = మనస్సు ప్రాణములు బుద్ధి ఇంద్రియములు, అలఘుమహిమన్ = గొప్ప సామర్థ్యముతో, అడరున్ = విజృంభించునో, సచ్చిదానందమయుఁడు = త్రికాలాబాధ్యుఁడు, జ్ఞానరూపుఁడు, ఆనందరూపుఁడు నైన, మహితభక్తిన్ = పూజ్యమైనభక్తితో, నేను, నమస్కరింతున్ = మ్రొక్కెదను.

తా. ఎవఁడు ప్రళయకాలమునఁ జీకటి గ్రమ్మినలోకమును దనవెలుంగున వెలింగించునో, ఎవఁడు మూఁడగు రజస్సత్త్వతమోగుణములచే లోకములను పుట్టించి, పెంచి, నశింపఁజేయుచుండునో, ఎవఁ డన్నిఁటికి మొదలును మూలకారణమో, ఎవఁడు తనకుఁ దా వెలుంగుచు కేవలుఁడై యుండునో, ఎవఁడు కాలముచొప్పున మానస ప్రాణ బుద్ధీంద్రియములు గలవాఁడుగాఁ దోఁచునో, మహామహిమతోడ నెవ్వరికిని గోచరముకాక వెలుఁగు నాసచ్చిదానందరూపునకు నే మ్రొక్కెదను.

వ. దేవా నీవు ముఖ్యప్రాణం బగుటంజేసి ప్రజాపతివి మనోబుద్ధి చిత్తేంద్రియంబులకు నధీశ్వరుండవు మహాభూతగణంబులకు నాధారభూతుండవు త్రయీతనువునం గ్రతువులు విస్తరింతువు సకలవిద్యలు నీతనువు సర్వార్థసాధకులకు సాధనీయుండ వాత్మనిష్ఠాగరిష్ఠులకు ధ్యేయం బగునాత్మవు కాలమయుండవై జనులకు నాయుర్నాశంబు చేయుదువు జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తి వాద్యంతరహితుండ వంతరాత్మవు మూఁడు మూర్తులకు మూలం బగుపరమాత్మవు జీవలోకంబునకు జీవాత్మవు సర్వంబును నీవ నీవు గానిది లేశంబును లేదు వ్యక్తుండవు గాక పరమాత్మవై పురాణపురుషుఁడవై యనంతుండవైన నీవు ప్రాణేంద్రియమనోబుద్ధిగుణంబుల నంగీకరించి పరమేష్ఠిపదవిశేషంబున నిలిచి స్థూలశరీరంబునం జేసి యింతయుం బ్రపంచింతువు భగవంతుండవైన నీకు మ్రొక్కెద నని మఱియు ని ట్లనియె. 88

టీ. ముఖ్యప్రాణంబు = సూత్రాత్మ, ప్రజాపతి = ప్రజలకు జననహేతువు. అధీశ్వరుండవు = ప్రభువవు, మహాభూతగణంబులకుక్ = గొప్పజీవరాసులకు, ఆధారభూతుండవు = ఆధారమైనవాఁడవు, త్రయీతనువునక్ = వేద

త్రయ మనుశరీరముతో, క్రతువులు = యజ్ఞములు, విస్తరింతువు = ప్రబలఁ జేయుదువు, సర్వార్థసాధకులకున్ = అన్ని పనులు చక్కఁబెట్టుకొనువారికి, సాధనీయుండవు = ఆశ్రయింపఁదగినవాఁడవు. ఆత్మనిష్ఠాగరిష్ఠులకున్ = బ్రహ్మనిష్ఠయందుఁ గుదిరిక గలవారలకు, ధ్యేయము = ధ్యానింపఁదగినది, అగునాత్మవు = ఐన యాత్మవు, కాలమయుండవు = కాలస్వరూపివి, ఆయుర్నాశంబు = జీవితకాలముయొక్క హరణము, జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తివి, ఆద్యంతరహితుండవు = మొదలు తుదలేనివాఁడవు, అంతరాత్మవు = లోపలిచైతన్యమవు, లేశంబు = కొంచెము, వ్యక్తుండవు = తెలిసికొనఁదగువాఁడవు, పురాణ పురుషుండవు=ఆదిమూర్తివి, అనంతుఁడవు = అంతములేనివాఁడవు, ప్రాణేంద్రియమనోబుద్ధిగుణంబులన్, అంగీకరించి=ఒప్పుకొని, పరమేష్ఠి పదవిశేషంబునన్ = పరాత్పరుఁడను పేరుతోడ, స్థూలశరీరము = బాహ్యదేహము, ప్రపంచింతువు = విస్తరింతువు.

క. కోరినవారలకోర్కులు
నేరుపుతో నిచ్చి మనుప నీక్రియ నన్యుల్
నేరరు కరుణాకర నేఁ
గోరెద నీ విచ్చెదేనిఁ గోరిక లభవా. 89

టీ. కోరినవారలకోర్కులు, ఇచ్చి, మనుపన్ = సంరక్షించుటకొఱకు, నీక్రియన్ = నీవలె, అన్యుల్ = ఇతరులు, కరుణాకర = దయకుఁబుట్టినచోటైనవాఁడా, అభవా = పుట్టుకలేనివాఁడా.

తా. దేవా! కోరినవారికి కోరినవెల్ల నిచ్చుటలో నీకుసరియగువారు లేరు. నీవు నే నడిగినవెల్ల నిచ్చెదవని నేఁ గోరికొందును.

శా. గాలిం గుంభిని నగ్ని నంబువుల నాకాశస్థలిన్ దిక్కులన్
రేలన్ ఘస్రములం దమఃప్రబలభూరిగ్రాహరక్షోమృగ
వ్యాళాదిత్యనరాదిజంతుకలహవ్యాప్తిన్ సమస్తాస్త్రశ
స్త్రాళిన్ మృత్యువు లేనిజీవనము లోకాధీశ యిప్పింపవే.

టీ. లోకాధీశ = జగత్ప్రభూ, కుంభినిన్ = భూమియందు, అంబువులన్ = నీళ్లలో, ఆకాశస్థలిన్ = ఆకాశముమీఁద, రేలన్ = రాత్రుల యందును, ఘస్రములన్ = పగళ్లయందు, తమః...వ్యాప్తిన్ = చీకటియందును, గొప్పగొప్ప జలజంతువులు, రాక్షసులును, క్రూరమృగములు, పాములు, దేవతలు, మానవులు మొదలగువారితోడి పోరాటము సంభవించినప్పుడును, సమస్తాస్త్రశస్త్రాళిన్ = అన్నివిధములగు అస్త్రశస్త్రములచేతను, మృత్యువులేని జీవనము = చావులేనిబ్రదుకు, ఇప్పింపవే.

తా. దేవా! గాలియందు, నేలయందు, నిప్పులలోను, నీళ్లలోను, ఆకాశమందు, దిక్కులయందు, రాత్రులయందు, పగళ్లయందు, చీకటియందు, జలజాతువులు, రక్కసులు, క్రూరజంతువులు పాములు, దేవతలు, మనుష్యులు, మొదలగుజంతువులతోడి యుద్ధమందును,అన్నివిధముల అస్త్రశస్త్రములవలనను గూడ చావనంద బ్రదుకునట్లనుగ్రహింపుము.

వ. అని మఱియు రణంబులందుఁ దన కెదురు లేని శౌర్యంబును లోకపాలుర నతిక్రమించు మహిమయును భువనత్రయ జయంబును హిరణ్యకశిపుండు గోరిన నతని తపంబునకు సంతోషించి దుర్లభంబు లయినవరంబు లన్నియు నిచ్చి కరుణించి విరించి యిట్లనియె. 91

టీ. రణంబులు = యుద్ధములు, తనకు, మహిమ=సామర్థ్యము, భువనత్రయజయంబును = ముల్లోకముల విజయమున్ను, దుర్లభంబులు=పొందశక్యముకానివి, కరుణించి = దయచేసి, విరించి = బ్రహ్మ.

శా. అన్నా కశ్యపపుత్ర దుర్లభము లీయర్థంబు లెవ్వారికిన్
మున్నెవ్వారలుఁ గోర రీవరములన్ మోదించితిన్ నీయెడన్
నన్నుం గోరిన వెల్ల నిచ్చితిఁ బ్రవీణత్వంబుతో బుద్ధిసం
పన్నత్వంబున నుండుమీ సుమతివై భద్రైకశీలుండవై. 92

టీ. అన్నా = వత్సా! కశ్యపపుత్ర = కశ్యపునికొడుకగు హిరణ్యకశిపూ, ఈయర్థంబులు = నీవు కోరిన యీకోరికలు, ఎవ్వారికిన్ = ఎవనికైనను, దుర్లభములు = పొందరానివి, మున్ను = పూర్వము, మోదించితిన్ = సంతసించితిని, ప్రవీణత్వంబుతోన్ = నేర్పుతో, బుద్ధిసంపన్నత్వంబునన్ = జ్ఞానము కలిమితో, సుమతివి = మంచిబుద్ధిగలవాఁడవు, భద్రైకశీలుండవు = శుభస్వభావము గలవాఁడవు.

తా. నాయనా! హిరణ్యకశిపూ! నీవు నన్నడిగినవెల్ల నెవనికిని దొరకవు. వీని నిదివఱకు ఎవరును గోరియుండరు. నీయెడఁ గరుణించి యివన్నియు నిచ్చితిని. నేర్పుగలిగి, జ్ఞానవంతుఁడవై శుభమందే దృష్టిగలిగి ప్రవర్తింపుము. పొమ్ము.

వ. అని యిట్లమోఘంబు లయినవరంబు లిచ్చి దితినందనుచేతం
బూజితుండై యరవిందసంభవుండు బృందారకసందోహ
వంద్యమానుం డగుచు నిజమందిరంబునకుం జనియె నివ్వి
ధమ్మున నిలింపారాతి వరపరంపరలు సంపాదించుకొని. 93

టీ. అమోఘంబులు = సఫలములైనవి, దితినందనుచేతన్ = హిరణ్యకశిపునిచేత, అరవిందసంభవుండు = తామరలోఁ బుట్టినవాఁడు, బ్రహ్మ, బృందారక...నుండు = దేవతలగుంపులచే మ్రొక్కఁబడినవాఁడు, నిజమందిరంబు = తనయిల్లు, నిలింపారాతి = దేవతలకు శత్రుఁడు, వరపరంపరలు = వరముల సమూహములు.

క. సోదరుఁ జంపినపగకై
యాదర మించుకయు లేక యసురేంద్రుఁడు గం
జోదరుపై వైరము దు
ర్మాదరతుం డగుచుఁ జేసె మనుజాధీశా. 94

టీ. మనుజాధీశా = రాజా! అసురేంద్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, సోదరున్ = తమ్ముని, ఆదరము = భక్తి, ఇంచుకయున్ = కొంచెమున్ను, కంజోదరుపైన్ = విష్ణువుమీఁద, దుర్మాదరతుండు = పెద్దమదముగలవాఁడు.

తా. రాజా! ఇట్లు హిరణ్యకశిపుఁడు క్రొవ్వి తనతమ్ముని జంపినాఁడని నీతిమాలి విష్ణునిమీఁద విడువనిపగను బూనెను.

సీ. ఒకనాఁడు గంధర్వయూథంబుఁ బరిమార్చు
దివిజుల నొకనాఁడు తెరలఁ దోలు
భుజగుల నొకనాఁడు భోగంబులకుఁ బాపు
గ్రహముల నొకనాఁడు గట్టివైచు
నొకనాఁడు యక్షుల నుగ్రత దండించు
నొకనాఁడు విహగుల నొడిసిపట్టు
నొకనాఁడు సిద్ధుల నోడించి బంధించు
మనుజుల నొకనాఁడు మద మడంచుఁ
తే. గడిమి నొకనాఁడు కిన్నర ఖచర సాధ్య
చారణ ప్రేత భూత పిశాచ వన్య
సత్త్వ విద్యాధరాదుల సంహరించు
దితితనూజుండు దుస్సహతేజుఁ డగుచు. 95

టీ. దితితనూజుండు = హిరణ్యకశిపుఁడు, దుస్సహతేజుఁడు = సైఁపరాని విక్రమముగలవాఁడు, గంధర్వయూథంబున్ = గంధర్వుల సమూహమును, పరిమార్చున్ = చంపును, దివిజులన్ = దేవతలను, తెరలన్ తోలున్ = చెదరిపోవునట్లు తఱుమును. భుజగులన్ = నాగలోకవాసులను, గ్రహములన్ = సూర్యుఁడు మొదలగు గ్రహములను, ఉగ్రతన్ = క్రౌర్యముతో, విహగులన్ = పక్షులను, కడిమిన్ = శౌర్యముతో, కిన్నర = అశ్వముఖులు, ఖచర = గగనచరులు, సాధ్యులు, చారణులు, వన్యసత్త్వ = అడవిజంతువులు.

తా. ఇట్లు రాక్షసుఁడు తేఱిచూడరాని విక్రమముగలవాఁడై ఒకనాఁడు గంధర్వులను జావఁగొట్టును. ఇంకొకనాఁడు దేవతలఁ దఱుమును.

ఒకప్పుడు నాగుల నిడుమగుడుపును. ఒకవేళ నవగ్రహములఁ గట్టివేయును. ఒకసమయమున యక్షులను తీవ్రముగా బాధించును. ఒకప్పుడు పక్షులఁ బోనీయక పట్టుకొనును. ఒకనాఁడు సిద్ధులను గెలిచి చెఱఁబెట్టును. ఒకనాఁడు మనుజులను భయపెట్టును. ఒక్కొకనాఁడు కిన్నరులు ఖేచరులు చారణులు భూతప్రేతపిశాచములు అడవిమృగములు విద్యాధరులు వీరినిఁ జావ మోఁదుచుండును.

క. అట్టళ్ళతోడఁ గోటలఁ
గట్టలుకం గూలఁద్రోచి క్రవ్యాదులతోఁ
జుట్టు విడిసి దిక్పాలుర
పట్టణములు గొనియె నతఁడు బలమున నధిపా. 96

టీ. అధిపా=రాజా! కోటలన్, అట్టళ్ళతోడన్=బురుజులతోఁగూడ, కట్టలుకన్ = మిండుకోపముతో, క్రవ్యాదులతోన్ = రాక్షసులతోఁగూడ విడిసి=నిలచి, బలమునన్=లావుతో.

తా. రాజా! ఇట్లాహిరణ్యకశిపుఁడు ఎక్కువచలముతో రాక్షసుల వెంటఁబెట్టుకొని, దిక్పాలుర పట్టణములమీఁద నెత్తివచ్చి, కోటలను బురుజులను నేలఁగలిపె, వానిని లాగికొనియెను.

క. కృశలై సంప్రాపితదు
ర్దశలై సర్వంకషోగ్రదైతేయాజ్ఞా
వశలై నిశలును దివములు
దిశలెల్లను గట్టువడియె దీనత ననఘా. 97

టీ. అనఘా=పాపములేనివాఁడా! కృశలై=కృశించినవై, సంప్రాపితదుర్దశలై = పొందింపఁబడిన హీనదశగలవై, సర్వం...వశలై=ఎల్లెడఁబండిన రాక్షసుల యుత్తమాజ్ఞలకులోనై, నిశలును దివములున్ = రాత్రింబవళ్లు, దీనతన్=బీదతనముతో, కట్టువడియెన్.

తా. రాజా! దిక్కులన్నియు కృశించి రోఁతఁబట్టి ఎక్కడఁ జూచి
నను రాక్షసులచే నిండి రాత్రియనక పగలనక వారిచేఁతలను లోనై చాల
నీచస్థితిలో నుండెను.

వ. మఱియు నద్దానవేంద్రుండు విద్రుమసోపానంబులును మర
కతమణిమయ ప్రదేశంబులును వైడూర్యరత్నస్తంభ సముద
యంబులును జంద్రికాసన్నిభస్ఫటిక సంఘటిత కుడ్యంబు
లును బద్మరాగపీఠకనకకవాటగవాళివిటంక వాతాయనం
బులును విలంబమానముక్తాఫలదామవితానశోభితధవళ
పర్యంకంబులును వివిధ విచిత్రవిమానంబులును నిరంతర
సురభికుసుమ ఫలభరితపాదపమహోద్యానంబులును హే
మారవిందసౌగంధికబంధురసరోవరంబులు నురమణీయరత్న
ప్రాసాదవిశేషంబులును మనోహరపరిమళశీతలమందమారు
తంబులును మృదుమధురనినదకీరకోకిలకులకోలాహలంబు
లును గలిగి విశ్వకర్మనిర్మితం బై త్రైలోక్యరాజ్యలక్ష్మీ
శోభితం బైనమహేంద్రభవనంబు సొచ్చి. 93

టీ. విద్రుమసోపానంబులు = పగడపుమెట్లు, మర...దేశంబులు =
మరకతమణులతోఁ గట్టిన చోటులును, వైడూర్య...యంబులు = వైడూర్య
ముల కంబములబారులు, చంద్రికా...కుడ్యంబులు = వెన్నెలవంటి స్ఫటికము
లచేఁగట్టినగోడలు, పద్మరాగ...నంబులు = పద్మరాగపుఁబీఁటలు బంగారు
తలుపులు దర్వాజాలును చూరుపట్టెలును కిటికీలును, విలంబ...పర్యంకంబు
లును = వ్రేలాడుచున్న ముత్తెపుసరులచాందినీలచేనొప్పు తెల్లని పఱుపులును,
వివిధ...నంబులు = నానావిధములై చిత్రములైన ఆకాశయానములును, నిరం
తర...నంబులు=సందులేక గుమగుమలాడు పూవులు పండ్లచే నిండినచెట్లుగల
పెద్దపెద్దతోఁటలును, హేమా...వరంబులు = బంగారుకమలములు నిండిన
కొలఁకులు, రమణీయ...షంబులు = అందమైన రతనంపు మేడలు, మనో

హార...తంబులు = ఇంపైన సువాసనగలిగి చల్లనై మెల్లనైన గాడ్పులును, మృదు...లంబులు = లిన్ననై తీయనైన పలుకులుగల చిలుకలయొక్కయు కోకిలలయొక్కయు గుంపుల కేకలును, విశ్వకర్మ నిర్మితంబు = దేవశిల్పిచేఁ జేయఁబడినది, త్రైలోక్య...తంబు=ముల్లోకముల రాజ్యలక్ష్మిచే నొప్పియున్నది, మహేంద్రభవనంబు=దేవేంద్రుని సౌధము.

మ. దితిపుత్త్రుండు జగత్త్రయైకవిభుఁడై దేవేంద్రసింహాసనోన్మా
ద్ధతుఁడై యుండ హరాచ్యుతాంబుజభవుల్ దప్పంగ భీతిన్ స
గతులై తక్కిన యక్షకిన్నరమరుద్గంధర్వసిద్ధాదు లా
నతులై కానిక లిచ్చి కొల్తురతనిన్ నానాప్రకారంబులన్.

టీ. జగత్త్రయైకవిభుఁడై = ముల్లోకములకుఁ దానొక్కఁడే రాజై దేవేంద్ర...ద్ధతుఁడై = ఇంద్రసింహాసనమెక్కి గర్వించినవాఁడై, హరా...భవుల్ = శివకేశవ హిరణ్యగర్భులు, తక్కిన=మిగిలిన, యక్ష...సిద్ధాదులు= యక్షులు కిన్నరులు దేవతలు గంధర్వులు సిద్ధులు మొదలగువారు, ఆనతులు= నమ్రులు, కానికలు=నజరులు, నానాప్రకారంబులన్=పలువిధముల, కొల్తురు =సేవింతురు.

తా. ఇట్లు హిరణ్యకశిపుఁడు ముల్లోకములకుఁ దానొక్కఁడే రాజై, ఇంద్రపీఠమెక్కి క్రొవ్వియుండఁగా, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు దప్ప మిగిలిన దేవతలు మొదలుగా నందఱును వానికి తమ సేవఁబొలఁది కానిక లర్పించి సేవించుచుండిరి.

శా. ఏదిక్పాలురఁ జూచి నేఁ డలుగునో యేదేవు బంధించునో
యేదిగ్భాగముమీఁద దాడి చనునో యేప్రాణులం జంపునో
యీదైత్యేశ్వరుఁడంచు నొండొరులు దారింద్రాదులాస్థానభూ
వేదిన్ మెల్లన నిక్కి చూతురు భయావిర్భూతరోమాంచులై.

టీ. ఇంద్రాదులు ఆస్థానభూవేదిన్ = హిరణ్యకశిపుని సభామంటపము నరుఁగుమీఁదనుండి, నేఁడు, ఈదైత్యేశ్వరుఁడు=ఈహిరణ్యకశిపుఁడు, ఏదిక్పా

లలరన్, అలుగునో = కోపించునో, ఏదేవునిన్, బంధించునో = కట్టునో, ఏదిగ్భాగము మీఁదన్ = ఏదిక్కుమీఁదికి, దాడిచనునో = దండువెడలునో, ఏప్రాణులన్ = ఏజంతువులను, భయా...మాంచులై = భయముచేఁ బుట్టిన గగుర్పాటుగలవారై, మెల్లనన్ = సద్దుచేయక, నిక్కి...చూతురో= ఉబికిచూతురో.

తా. ఇంద్రాదులు వాని కొలువులో నుండి ఈరోజు వీఁడు కోపించి ఏదిక్పాలురమీఁదికి లేచునో, ఏదేవుని చెఱఁబెట్టునో, ఏవంకకు దండు వెడలునో, వీనిచేతిలో నిప్పుడే నేజంతువులకు మూడినదో, అని సందడికాకుండ నొకరిమొగ మొకరు చూచుకొందురు.

సీ. కోలాహలము మాని కొలువుఁడీ సురలార
తలఁగి దీవింపుఁడీ తపసులార
ఫణు లెత్తకుఁడు నిక్కి పన్నగేంద్రములార
ప్రణతులై చనుఁడి దిక్పాలురార
గానంబు చేయుఁడీ గంధర్వవరులార
సందడిఁ బడకుఁడీ సాధ్యులార
యాడుఁడీ నృత్యంబు లప్సరోజనులార
చేరిక మ్రొక్కుఁడీ సిద్ధులార
తే. శుద్ధకర్పూరవాసిత సురభిమధుర
భవ్యనూతనమైరేయపానజనిత
సుఖవిలీనత నమరారి సొక్కినాఁడు
శాంతి లేదండ్రు నిచ్చలుఁ జారు లధిప. 101

టీ. అధిప = పరీక్షిన్మహారాజా! చారులు = హిరణ్యకశిపునియాస్థానములో మెలఁగువారు, నిచ్చలున్ = ఎప్పుడును, అమరారి = హిరణ్యకశిపుఁడు, శుద్ధ... [illegible]మైన పచ్చకర్పూరముచేఁ బరిమళించుచున్న సువాసనగల

తీయనిగు మంచి క్రొత్తసారాయిని త్రాగినవాఁడై పుచేత, సొక్కినాఁడు = మైమఱచియున్నాఁడు, శాంతి = నెమ్మది, లేదు. సురలార, కోలాహలము = అల్లరి, తపసులార = ఋషులారా, తలఁగి = దూరముగాఁబోయి. దీవింపుఁడీ= ఆశీర్వదించుఁడు, పన్నగేంద్రములార=పాములారా, నిక్కి = లేచి, ఫణులు = పడగలు, ప్రణతులై = వంగినవారై, చనుఁడీ = పొందుడు, చేరికఁ = వెంబడి, గుంపుగూడి, మ్రొక్కుఁడీ.

తా. రాజా! వాని యాస్థానమందలి నౌకరులు ఎప్పుడు చూచినను మాఱాజు కప్పురపుతావిగల మాఁగినలీపిగల మేలైన క్రొత్తకల్లు త్రాగి యానంద ముచే నొడలెఱుఁగ కున్నాఁడు. నెమ్మదిలేదు. దేవతలారా! సందడిలేక మీమీపనులు చూచుకోనుఁడు. ఋషులారా! దూరముగా నిలిచి తిన్నఁగా నాశీర్వచనమంత్రములఁ జదువుఁడు. పాములారా పడగలెత్తవలదు. దిక్పా లకులారా వంగినడువుఁడు. గంధర్వులారా మీలోనిపుణులైనవారు చక్కఁగా పాడండి. సాధ్యులారా గందరగోళము సేయవలదు. అప్సరసలారా మీరు ఆడండి. సిద్ధులారా ఇట్లు దగ్గఱకు వచ్చి మ్రొక్కుఁడు. అని పలుకు చుందురు.

శా. లీలోద్యానలతానివాసములలో లీలావతీయుక్తుఁడై
హాలాపానవివర్ధమానమదలోలావృత్తతామ్రాక్షుఁడై
కేళిం దేలఁగ నేనుఁ దుంబురుఁడు సంగీతప్రసంగంబులన్
వాలాయంబుఁ గరంగఁ జేయుదుము దేవద్వేషి నుర్వీశ్వరా.

టీ. ఉర్వీశ్వరా = రాజా! నేనున్, తుంబురుఁడున్, దేవద్వేషిన్ = హిరణ్యకశిపుని, లీలో...ములలోన్ = శృంగారపుఁ బూఁదోఁటలయందలి తీఁగెచప్పరములయందు, లీలావతీయుక్తుఁడై =భార్యయగు లీలావతితోఁగూడిన వాఁడై, హాలా...క్షుఁడై = కల్లుద్రాగుటచే మదమెక్కి గుండ్రములై యెఱ్ఱఁ బాఱిన గ్రుడ్లుత్రిప్పుచు, కేళిన్ తేలఁగన్ = విహరింపఁగా, సంగీతప్రసంగం బులన్ = సంగీతపుఁజదురులతో, వాలాయంబున్ = ఎల్లప్పుడు, కరంగన్ = సంతసించునట్లు, చేయుదుము.

తా. రాజా! వాఁడు విహారవనములోఁ బెండ్లములతోఁగూడి, కల్లుద్రాగి ప్రుడ్డెఱ్ఱఁగాఁ జేసికొని త్రిప్పుచు క్రీడించుచుండఁగా, దుంబురుఁడును నేనును మెల్లఁగా దగ్గరజేరి సంగీతమును బాడి మెప్పింతుము.

క. యాగములు బుధులు ధరణీ
భాగములం జేయుచుండఁ బఱతెంచి హవి
ర్భాగములు తానకైకొనుఁ
జాఁగింపఁడు దైత్యుఁ డమరసంఘంబునకున్. 103

టీ. దైత్యుఁడు, బుధులు=విద్వాంసులు, ధరణీభాగములన్=భూభాగములమీఁద, యాగములు=యజ్ఞములు, పఱతెంచి=పరుగుతో వచ్చి, హవిర్భాగములు=యజ్ఞహవిస్సులను, కైకొనున్ = హరించును, అమరసంఘంబునకున్= దేవతలగుంపులకు, చాఁగింపఁడు=చెందనీయఁడు.

తా. రాజా! భూలోకమున పండితులందఱు అక్కడక్కడ యజ్ఞములు చేయుచుండఁగా పఱుగిడివచ్చి తానె కాఁజేయును. దేవతలకుఁ బోనీయఁడు.

సీ. సకలమహాద్వీపసహితవిశ్వంభరా
స్థలిని దున్నక పండు సస్యచయము
కామధేన్వాదులకరణి నర్థులు గోరు
కోర్కులు గగనంబు కురియుచుండు
వననిధు లేడును వాహినీసందోహ
ములును వీచుల రత్నములు వహించు
నుర్వీరుహంబులు నొక్కకాలంబున
నఖిలర్తుగుణముల నతిశయిల్లు
తే. నంబుసంపూరితద్రోణు లగుచు నొప్పఁ
బర్వతంబులు సర్వదిక్పాలవివిధ

గుణములెల్లను తానె కైకొనుచు దైత్య
విభుఁడు త్రైలోక్యరాజ్యసంవృద్ధి నుండ. 104

టీ. సర్వ...గుణములు = ఎల్లదిక్పతులఅధికారములు, తానె...కైకొనుచున్ = గ్రహించుచు, దైత్యవిభుఁడు = రాక్షసరాజు, త్రైలో...వృద్ధిన్ = ముల్లోకముల దొరతనపుపెంపుతో, ఉండఁగా, సకల...స్థలి = ఎల్ల లంకల తోడి భూమియందు, సస్యచయము = పైరులు, గగనంబు = ఆకాశము, కామధేన్వాదులకరణిన్ = కామధేనువు చింతామణి మొదలగువానివలె, అర్థులు = యాచకులు, వననిధులు = సముద్రములు, వాహినీసందోహములును = నదులసమూహములును, వీచులన్ = తరంగములతో, ఉర్వీరుహంబులు = చెట్లు, అఖిలర్తుగుణములు = ఎల్లఋతువుల గుణములచేతను, అతిశయిల్లు = మీఱును, పర్వతంబులు, అంబు...ద్రోణులు = నీళ్లునిండినగుంటలు గలవై, ఒప్పున్ = వెలయును.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు దిక్పాలురయధికారములనులాగుకొని త్రిలోకములకుఁ దాన రాజై యుండఁగా, భూమి దున్నకయే పండెను. ఆకాశము కామధేనువు మొదలగువానివలె కోరినవెల్లఁ గురియుచుండెను. ఏడుసముద్రములు ఎల్లవేళల తరంగములతో రత్నములఁ గ్రుమ్మరించుచుండెను. చెట్లు ఆఱు ఋతువుల ధర్మములను పొందెను. పర్వతములమీఁది గుంటలన్నియు నెక్కడఁజూచినను జలమయములై యుండెను.

వ. ఇట్లు సకలదిక్కులు నిర్జించి లోకైకనాయకుండై తన యిచ్ఛాప్రకారంబున నింద్రియసుఖంబు లనుభవించుచుం దనియక శాస్త్రమార్గంబు నతిక్రమించి విరించివరజనిత దుర్వారగర్వాతిరేకంబున సుపర్వారాతి యైశ్వర్యవంతుండై పెద్దకాలంబు రాజ్యంబు చేయునెడ. 105

టీ. సుపర్వారాతి = దేవతలకు శత్రువగుహిరణ్యకశిపుఁడు, నిర్జించి = జయించి, లోకైకనాయకుండు = లోకముల కొక్కఁడైనప్రభువు, ఇచ్ఛా

ప్రకారంబునన్=చిత్తముకొలఁది, తనియక = తృప్తిఁబొందక, విరించి..లేకంబునన్ = బ్రహ్మవరమువలనఁ గలిగిన అపరాని మదము పెంపుచేత, ఐశ్వర్యవంతుండు=దొరతనముగలవాఁడై.

ఉ. ఎన్నఁడు మాకు దిక్కు గలదెన్నఁడు దైత్యుని బాధమాను మే
మెన్నఁడు వృద్ధిఁ బొందఁ గల మెవ్వరు రక్షకులంచు దేవతా
కిన్నరసిద్ధసాధ్యమునిఖేచరనాయకు లాశ్రయించి రా
పన్నగతల్పు భూరిభవబంధవిమోచనుఁ బద్మలోచనున్.

టీ. కిన్నర...నాయకులు = కిన్నరులు సిద్ధులు సాధ్యులు ఋషులు దేవతలు మొదలగువారిలో మేటులు, పన్నగతల్పున్ = పాము పానుపుగాఁగల, భూరి...చనున్=భయంకరమైన సంసారబంధమునుండి విడిపించు, పద్మలోచనున్=తామరలవంటి నేత్రములుగలవిష్ణువును, ఆశ్రయించిరి=చేరిరి.

తా. సిద్ధ విద్యాధరాదులందఱును, మాకిఁక నెప్పుడు దిక్కు గలుగును? ఎప్పుడు రాక్షసుని బాధ నివర్తించును? ఎప్పుడు బాగుపడుదుము? ఇప్పుడు మమ్ము గాపాడువారెవరు? ఇట్లు కళవళపడుచు శేషశాయి సంసారబంధమును విడిపించువాఁడు నగు శ్రీవిష్ణువు నాశ్రయించిరి.

వ. ఇట్లు దానవేంద్రునియుగ్రదండంబునకు వెఱచి యనన్యశర
ణ్యులై రహస్యంబున నందఱుం గూడుకొని. 107

టీ. ఉగ్రదండము=కఠినశిక్ష, అనన్యశరణ్యులు = వేఱుదిక్కులేనివారు, రహస్యంబునన్=ఏకాంతమందు (వెల్లడియైనచో రక్కసుఁడు చావమోఁదునని భయము), కూడుకొని=చేరి.

ఉ. ఎక్కడ నున్నవాఁడు జగదీశ్వరుఁడాత్మమయుండుమాధ
వుం, డెక్కడ కేఁగి శాంతులు మునీశులు భిక్షులు రారు
క్రమ్మఱన్, దిక్కుల నెల్ల నెక్కడు తుదిం జొర దిక్కగు
నట్టి దిక్కుకై, మ్రొక్కెద మేము హస్తయుగముల్ ముకు
ళించి మదీయరక్షకున్. 108

టీ. జగదీశ్వరుఁడు = లోకనాయకుఁడు, ఆత్మమయుండు = ఆత్మస్వరూపి, మాధవుండు = లచ్చిమగఁడు, ఎక్కడఁ, ఉన్నవాఁడు, శాంతులు= శమప్రధానమైన చిత్తముగలవారు, మునీశులు = మునినాథులు, భిక్షులు= విరాగులు, క్రమ్మఱఁ = మరల, ఎక్కుడు = మించినది, తుది = అంతమున, చేరఁ=చేరుటకు, అట్టిదిక్కై=ఆలాటిప్రాపునకై, ఏము, హస్తయుగము= చేజోడులను, ముకుళించి = జోడించి, మదీయరక్షకుఁ = మాకురక్షకుఁడైన, హరినిగూర్చి మ్రొక్కెదము.

తా. లోకనాథుఁడును ఆత్మరూపుఁడు నగుశ్రీవిష్ణు వెచట నున్నాఁడో, ఏచోటికిఁబోయిన మహాత్ములు మరల రారో, రక్షకులలో నెల్ల మేటియై చివరకు పొందఁదగిన రక్షకుఁడైన విష్ణువునకు మేము మాక్షేమమునకై చేతులు జోడించి మ్రొక్కెదము.

వ. అని మఱియు నాహారనిద్రలు మాని చిత్తంబులు పరాయత్తంబులు గానీక సమాహితబుద్ధులై భగవంతుండును మహాపురుషుండును మహాత్ముండును విశుద్ధజ్ఞానానందమయుండును నైనహృషీకేశునకు నమస్కరించుచున్నయెడ మేఘరవసమానగంభీరనినదంబున దిశలు మ్రోయించుచు సాధులకు నభయంబు గావించుచు దృశ్యమానుండు గాక పరమేశ్వరుం డైనహరి యి ట్లనియె. 109

టీ. ఆహారనిద్రలు=అన్నము నిద్ర, పరాయత్తంబులు = వేఱువిషయములకరిగినవి, సమాహితబుద్ధులై=చక్కఁబఱచుకొనఁబడిన చిత్తముగలవారై, భగవంతుండును = షడ్గుణైశ్వర్యయుక్తుఁడు, మహాత్ముఁడు = అనిర్వాచ్యమైన స్వరూపముగలవాఁడు, విశుద్ధ...మయుండు = నిర్మలుఁడు జ్ఞానరూపుఁడు ఆనందరూపుఁడు, హృషీకేశుఁడు=ఇంద్రియములను శాసించువాఁడు, విష్ణువు, మేఘ...నినదంబు=మేఘధ్వని కీడైనగంభీరధ్వని, సాధులు = సజ్జనులు, దృశ్యమానుఁడుకాక=చూడఁబడినవాఁడు కాక.

మ. భయముం జెందకుఁడయ్య నిర్జరవరుల్ భద్రంబు మీ కయ్యెడుం, జయముం లాభము భూతసంతతికి మత్సందర్శనప్రాప్తిన, వ్యయమై చేసు నెఱుంగుదుం దితిసుతవ్యాపారభాషావిపర్యయముల్ గాలముఁగూడఁ జంపెదఁ జనుం డందాఁక మీ త్రోవలన్. 110

టీ. నిర్జరవరుల్=దేవతాశ్రేష్ఠులారా! భద్రంబు=శుభము, భూతసంతతికిన్ = జంతుజాలమునకు, మత్సందర్శనప్రాప్తిన్ = నాదర్శనములభించుట చేత. అవ్యయము=నాశములేనిది, దితి...విపర్యయముల్ = హిరణ్యకశిపుని చేతలు మాటలు వీనియందుగల దుడుకుఁదనములు, కాలము కూడన్ = ఒనఁగూడఁగా, అందాఁకన్=అంతదనుక.

తా. దేవులారా! భయమొందకుఁడు, మీకు మేలగును. నాదర్శనము దొరకినేని భూతములకు తెంపులేని విజయము లాభము దొరకును. హిరణ్యకశిపుఁడు మిమ్ములఁ బెట్టుకష్టములును, వాఁడు చేయుపనులు మాటలు అన్నియు నాకుఁ దెలియును. పదివేచి వానిం జంపెదను. అంతవఱకు మీమీ త్రోవలఁ బోయి ఒదిగియుండి కాలము గడపుఁడు.

ఆ. శుద్ధసాధులందు సురలందు శ్రుతులందు
గోవులందు విప్రకోటియందు
ధర్మపదవియందుఁ దగిలి నాయందు వాఁ
డెన్నఁ డలుగు నాఁడె హింస నొందు. 111

టీ. వాఁడు=హిరణ్యకశిపుఁడు, శుద్ధసాధులందున్=కపటములేని సజ్జనులయందు, సురలందున్ = దేవతలయందును, శ్రుతులందున్ = వేదములయందును, విప్రకోటియందున్ = బ్రాహ్మణులసమూహమునందును, ధర్మపదవియందున్ = ధర్మమార్గమందును, నాయందున్, తగిలి = పూని, ఎన్నఁడు, అలుగున్=ద్వేషించునో, హింసన్=మరణమును, ఒందున్=పొందును.

తా. వాఁడు ఎప్పుడు సాధువులను దేవబ్రాహ్మణులను వేదములను గోవులను ధర్మమును నన్నును ద్వేషించునో నాఁడే హింసయంతమొందఁగలఁడు.

క. కన్నకొడుకు శమదమసం
పన్నుఁడు నిర్వైరుఁ డనక ప్రహ్లాదుని వాఁ
డెన్నఁడు రోషంబున నా
పన్నత నొందించు నాఁడె పట్టి వధింతున్. 112

టీ. శమ...న్నుఁడు=శాంతిదాంతి గలవాఁడు, నిర్వైరుఁడు = విరోధములేనివాఁడు, రోషంబునన్ = క్రోధముతో, ఆపన్నతన్ = కీడును, పట్టి, వధింతున్=చంపుదును.

తా. వాఁడు తనకొడుకైన ప్రహ్లాదుని తాఁ గన్నకొడుకనియు శమదమాదులు గలవాఁడనియు వైర మెఱుఁగనివాఁడనియుఁ జూడక ఎప్పుడు బాధపెట్టునో అప్పుడే వానిని బట్టి సంహరించెదను.

శా. వేధోదత్తవరప్రసాదగరిమన్ వీఁడింతవాఁడై మిమున్
బాధం బెట్టుచు నున్నవాఁడని మదిన్ భావింతు భావించినే
సాధింపం దఱి గాదు కావునఁ గడున్ సైరించితిన్ మీఁదటన్
సాధింతున్ సురలార నేఁడు చనుఁడా శంకింపమీ కేటికిన్. 113

టీ. సురలార = దేవతలారా! వేధో...గరిమన్ = బ్రహ్మయిచ్చినవరములబలిమిని, భావింతున్ = తలఁచెదను, సాధింపన్ = నిగ్రహించుటకు, తఱి = సమయము, కడున్ = మిక్కిలి, సైరించితిన్ = సహించితిని, మీఁదటన్ = తర్వాత, చనుఁడు ఆ = వెళ్లుండి, శంకింపన్ = అనుమానింపఁగా, ఏటికిన్ = ఏల?

తా. సురలారా! వీఁడు బ్రహ్మయిచ్చినవరములచే గర్వించి యింతగా మిమ్ము బాధించుచున్నాఁడని తలఁచెదను. అందువలననే ఇప్పుడు వానినేమిచేయుటకుఁ దోఁచక యూరకున్నాను. సమయము చూచి వానిని క్రమముగా హతముచేయుదును. సందేహము వలదు.

వ. అని యిట్లు దనుజమర్దనుండు నిర్దేశించిన నిలింపులు గుంపులు
గొని మ్రొక్కి రక్కసుండు ప్రగ్గుట నిక్కం బని తమతమ

దిక్కు లకుం జనిరి హిరణ్యకశిపునకు విచిత్రచరిత్రులు నలు
వురు పుత్త్రు లుద్భవించి రందు. 114

టీ. దనుజమర్దనుండు = విష్ణువు, నిర్దేశించినన్ =చెప్పఁగా, నిలింపులు=దేవతలు, ప్రగ్గుట=చచ్చుట, నిక్కంబు = నిజము, విచిత్రచరిత్రులు=అబ్బురమైన నడవడిగలవారు, ఉద్భవించిరి=పుట్టిరి, వారిలో.

సీ. తనయందు నఖిలభూతములందు నొకభంగి
సమహితత్వంబున జరగువాఁడు
పెద్దలఁ బొడగన్న భృత్యునికై వడిఁ
జేరి నమస్కృతుల్ చేయువాఁడు
కన్నుదోయికి నన్యకాంత లడ్డంబైన
మాతృభావము చేసి మరలువాఁడు
తల్లితండ్రులభంగి ధర్మవత్సలతను
దీనులఁ గావఁ జింతించువాఁడు
తే. సఖులయెడ సోదరస్థితి జరపువాఁడు
దైవతములంచు గురువులఁ దలఁచువాఁడు
లీలలందును బొంకులు లేనివాఁడు
లలితమర్యాదుఁడైన ప్రహ్లాదుఁ డధిప. 115

టీ. అధిప=ధర్మరాజా! లలితమర్యాదుఁడు=ఒప్పిదమైన సత్కారము గల, ప్రహ్లాదుఁడు = ప్రహ్లాదుఁ డనుకొడుకు, అఖిలభూతములందున్ = ఎల్లప్రాణులయందును, ఒకభంగిన్ = ఒక్కవిధముగా, సమవర్తనంబునన్ = భేదములేనినడవడికతో, పెద్దలన్ =సాధువులను, పొడగనన్ = కాంచినచో, భృత్యునికైవడిన్ = బంటువలె, కన్నుదోయికిన్ = నేత్రద్వయమునకు, అన్యకాంతలు = ఇతరవనితలు, అడ్డంబు = ఎదురు, ధర్మవత్సలతన్ =న్యాయబుద్ధితో, దీనులన్ = బీదలను, కావన్ = రక్షించుటకునై, సఖులయెడన్ =

స్నేహితులపట్టున, సోదరస్థితి = అన్నదమ్ములమర్యాద, లీలలందును = ఆటల యందును, బొంకులు=అసత్యములు.

తా. రాజా! అసురులలో ప్రహ్లాదుఁడనువాఁడు పూజ్యాపూజ్య వివేకము గలిగి తనను ఎల్లజంతువులను సమానముగాఁ జూచుకొనును. సజ్జనులను జూచినంతనే సేవకునివలె దగ్గఱ కేఁగి మ్రొక్కును. పరస్త్రీలు కంటఁబడినచోఁ దల్లివలె భావించి తొలఁగిపోవును. దిక్కులేనివారలఁ గాంచెనేని వారికి తల్లి తండ్రులవలె రక్షించును. స్నేహితులను అన్నలు తమ్ములుగా భావించును. గురువులను దేవతలనియెంచును. ఆటలలోనైనను అబద్ధమాడనట్టివాఁడు.

వ. మఱియును. 116

సీ. ఆకారజన్మవిద్యార్థవరిష్ఠుఁ డై
గర్వసంస్తంభసంగతుఁడు గాఁడు
వివిధమహానేకవిషయసంపన్నుఁ డై
పంచేంద్రియములచేఁ బట్టువడఁడు
భవ్యవయోబలప్రాభవోపేతుఁ డై
కామరోషాదులఁ గ్రందుకొనఁడు
కామినీప్రముఖభోగము లెన్ని గలిగిన
వ్యసనసంసక్తి నావంకఁ బోఁడు
ఆ. విశ్వమందుఁ గన్న విన్న యర్థములందు
వస్తుదృష్టిఁ జేసి వాంఛ యిడఁడు
ధరణినాథ దైత్యతనయుండు హరిపర
తంత్రుఁ డై హతాన్యతంత్రుఁ డగుచు. 117

టీ. ధరణినాథ=రాజా! దైత్యతనయుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, హరిపరతంత్రుఁడై=విష్ణువునకు దాసుఁడై, హతాన్యతంత్రుఁడు = త్యజింపఁబడిన యితర

విషయములు గలవాఁడు, అగర్, ఆకార...వరిష్ఠుఁడు = రూపము కులము చదువు ధనము వీనిలో గొప్పవాఁడు, గర్వ...తుఁడు = గర్వాతిశయముతోఁ గూడినవాఁడు, వివిధ...సంపన్నుఁడు=నానావిధములైన గొప్ప ప్రక్చందనవనితాదిభోగములుగలవాఁడు, సకలేంద్రియములు = త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వఘ్రాణము లనునైదింద్రియములు, భవ్య...పేతుఁడు=మంచిప్రాయము బలము దొరతనము వీనితోఁ గూడినవాఁడు, కామరోషాదులు = కామక్రోధాదులు క్రందుకొనఁడు = చొరఁడు, కామినీ...ములు = స్త్రీలు మొదలయిన భోగములు, వ్యసనసంసక్తిన్=తగులముచే, ఆపఁకన్=ఆపైపడసు, విశ్వమందున్ = ప్రపంచమందు, అర్థములందున్ = వస్తువులయందు, వస్తుదృష్టి = స్థిరబుద్ధి, వాంఛ=కోరిక.

తా. రాజా! ఇంకను నా ప్రహ్లాదుఁడు ఎల్లప్పుడు తనచిత్తమును విష్ణువునందుఁ జేర్చి యితరచింత మాని సౌందర్యము కులము చదువు ధనము గలిగియు గర్వపడఁడు. విస్తారమైనపూవుగంధముస్త్రీలు మొదలగునవిగలిగియు ఇంద్రియలోలుఁడు గాఁడు. ఎలప్రాయము శౌర్యము ఐశ్వర్యము గల వాఁడయ్యు కామక్రోధములఁ జేరనీయఁడు. స్త్రీలు మొదలగుభోగము లెన్ని యున్నను వానియెడఁ దగిలి యుండఁడు. (ప్రపంచములోఁ జూచియు విన్నట్టి వస్తువులకు వస్తుత్వ మొప్పుకోఁడు. (నిజమని వానిని కోరఁడు.)

ఆ. సద్గుణంబు లెల్ల సంఘంబులై వచ్చి
యసురరాజతనయునందు నిలిచి
పాసి చనవు విష్ణుఁ బాయనివిధమున
నేఁడుఁ దగిలి యుండు నిర్మలాత్మ. 118

టీ. నిర్మలాత్మ=శుద్ధచిత్తముగలరాజా! సద్గుణంబులు=మంచిగుణములు, సంఘంబులు = గుంపులు, అసుర...నందన్ = ప్రహ్లాదునియందు, పాసి = వీడి. చనవు=పోవు, తగిలియుండన్ = చెందియుండును.

తా. రాజా! మంచిగుణములన్నియు నొక్కటై ప్రహ్లాదునియందుఁ జేరియున్నవి. అవన్నియు నేఁటికి రేపటికిఁగూడ విష్ణువువలె నాయనను విడువకుండును.

మ. పగవా రైనసురేంద్రులున్ సభలలోఁ బ్రహ్లాదసంకాశులన్
సుగుణోపేతుల నెందు నేమెఱుఁగ మంచున్ వృత్తబంధంబులం
బొగడం జొత్తురు సత్కవీంద్రుల క్రియన్ భూనాథ మీబోఁటిస
ద్భగవద్భక్తులు దైత్యరాజతనయుం బాటించి కీర్తింపరే.

టీ. భూనాథ = రాజా! పగవారు = శత్రువులు, సురేంద్రులున్ = దేవతలున్ను, సభలలోన్ = చదురులయందు, ప్రహ్లాదసంకాశులన్ = ప్రహ్లాదుని బోలువారిని, సుగుణోపేతులన్ = మంచిగుణములుకలవారిని, సత్కవీంద్రుల క్రియన్ = గొప్పకవులవలె, వృత్తబంధంబులన్ = పద్యములుపాటలుగాఁ గూర్చినవానితో, పొగడంజొత్తురు = పొగడుటకారంభింతురు. మీబోఁటి... క్తులు = మీవంటియోగ్యులైన భాగవతపురుషులు, దైత్యరాజతనయున్ = ప్రహ్లాదుని, పాటించి = లక్ష్యముంచి, కీర్తింపరే = పొగడరా.

తా. రాజా! వానికి వంశపరంపరగా శత్రువులగు నింద్రాదులే ప్రహ్లాదునివంటిమహాత్ములు వేఱే లేరని వానిమీఁదఁ బద్యములు పాటలును గట్టి సభలలోఁ బాడుచుందురు. ఇఁక మీబోఁటిభాగవతవర్యులా ప్రహ్లాదుని బొగడనేరరా?

క. గుణనిధి యగు ప్రహ్లాదుని
గుణము లనేకములు గలవు గురుకాలమునన్
గణుతింప నశక్యంబులు
ఫణిపతికి బృహస్పతికిని భాషాపతికిన్. 120

టీ. గుణనిధి = మంచిగుణములకు నిక్షేపము, గురుకాలమునన్ = చాలకాలమునకైనను, గణుతింపన్ = వర్ణించుటకు, అశక్యంబులు = సాధ్యముకావు. ఫణిపతికిన్ = శేషునకు, బృహస్పతికిని, భాషాపతికిన్ = బ్రహ్మకును.

తా. ఆ మహాత్ముని గుణములు ఇవియని చెప్ప నలవికాదు. వానిని ఎన్నాళ్లకైన సామాన్యులు వర్ణింపలేరు సరిగదా ఆదిశేషువు బృహస్పతి బ్రహ్మ మొదలగువారుకూడ వర్ణింపఁజాలరు.

వ. ఇట్లు సద్గుణగరిష్ఠుం డయిన ప్రహ్లాదుండు భగవంతుం డయిన
వాసుదేవునియందు సహజ సంవర్ధమాన నిరంతర ధ్యాన
రతుం డై. 121

టీ. సద్గుణగరిష్ఠుండు=మంచిగుణములచే గొప్పవాఁడు, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యములతోఁ గూడినవాఁడు, సహజ...రతుండై=తనంతనే పుట్టి పెరిఁగిన గాఢమైనధ్యానమందుఁ దగిలినవాఁడై.

సీ. శ్రీవల్లభుఁడు దన్నుఁ జేరినయట్లైనఁ
జెలికాండ్ర నెవ్వారిఁ జేర మఱచు
నసురారి తనమ్రోల నాడినయట్లైన
నసురబాలురతోడ నాడ మఱచు
భక్తవత్సలుఁడు సంభాషించినట్లైనఁ
బరభాషలకు మాఱు పలుక మఱచు
సురవంద్యుఁ దనలోనఁ జూచినయట్లైనఁ
జొక్కి సమస్తంబుఁ జూడ మఱచు
తే. హరిపదాంభోజయుగచింతనామృతమున
నంతరంగంబు నిండినట్లైన నతఁడు
నిత్యపరిపూర్ణుఁ డగుచు నన్నియును మఱచి
జడత లేకయు నుండును జడునిభంగి. 122

టీ. అతఁడు=ప్రహ్లాదుఁడు, శ్రీవల్లభుఁడు=విష్ణువు, చేరినయట్లైనన్ = కూడియున్నట్లు తోఁచినచో, చెలికాండ్రన్ = నెయ్యురను, అసు

హరి=విష్ణువు, తనమ్రోలన్ = తనచెంతను, అసురబాలురతోడన్ = రాక్షసుల పిల్లకాయలతోడ, భక్తవత్సలుఁడు = భక్తులయందుఁ బ్రీతికలవాఁడు, సంభాషించినట్లైనన్=మాటలాడినట్లు దోఁచినచో, పరభాషలకున్ = ఇతరులమాటలకు, మాఱు=బదులు, సురవంద్యున్=(దేవతలచే మ్రొక్కఁదగిన) విష్ణువును, చొక్కి=మైమఱచి, హరి...తమునన్ = విష్ణువు పాదకమలముల ధ్యానమను నమృతముతో, అంతరంగంబు=హృదయము, నిత్యపరిపూర్ణుఁడు= ఎల్లప్పుడు నిండుకొనియుండువాఁడు, జడత= మోహము.

తా. రాజా! ఆ ప్రహ్లాదుఁడు విష్ణువు తనను జెందియున్నప్పుడు చెంత వారితోఁ జేరఁడు. శ్రీహరి తనయెదుట నాడునప్పుడు రాక్షసులబాలురతో నాడుకొనఁడు. ఆయన తనతో మాట్లాడుచున్నప్పుడు ఇతరులతో మాట్లాడఁడు. ఆయనను దనలో ధ్యానించుపట్టున మైమఱచి వేఱెద్దియుంజూడఁడు. హరిధ్యానముచేతఁ జిత్తము నిండియున్నప్పుడాతఁడు ఆనందపూర్ణుఁడై అన్నియును మఱచి, మోహములేనన్నను పిచ్చివానివలె నగపడును.

శా. పానీయంబులు ద్రావుచుం గుడుచుచున్ భాషించుచున్
హాసలీలానిద్రాదులు చేయుచుం దిరుగుచున్ లక్షించు
చున్ సంతత, శ్రీనారాయణపాదపద్మయుగళీచింతామృతా
స్వాదసంధానుండై మఱచెన్ సురారిసుతుఁ డేతద్విశ్వమున్
భూవరా. 123

టీ. భూవరా=రాజా! సురారిసుతుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, పానీయంబులు = నీళ్లు, త్రావుచున్, కుడుచుచున్ = అన్నముందినుచు, భాషించుచున్=మాటలాడుచు, హాస...ద్రాదులు = నవ్వులు వినోదములు నిద్రమొదలయినవి, లక్షించుచున్ = చూచుచు, సంతత...నుండై = తెంపులేకుండ శ్రీహరి చరణకమల ధ్యానమను నమృతమును గ్రోలుటయందుఁ బ్రీతిగలవాఁడై, ఏతద్విశ్వమున్=ఈ బాహ్యప్రపంచమును.

తా. రాజా! ప్రహ్లాదుఁడు, అన్నము దినుచు నీళ్లు ద్రావుచు మాటలాడుచు నవ్వుచు వినోదపడుచు నిద్రబోవుచు ఎప్పుడైనను ఏమఱక శ్రీ

హరిధ్యానమందు మగ్నమైన చిత్తముగలవాఁడై, యీప్రపంచమును మఱచి యుండును.

సీ. వైకుంఠచింతావివర్జితచేష్టుఁడై
యొక్కఁడు నేడుచు నొక్కచోట
నశ్రాంతహరిభావనారూఢచిత్తుఁడై
యుద్ధతుఁడై పాడు నొక్కచోట
విష్ణుఁ డింతియ గాని వేఱొండు లేదని
యొత్తిలి నగుచుండు నొక్కచోట
నలినాక్షుఁ డనునిధానముఁ గంటి నేనని
యుబ్బి గంతులు వైచు నొక్కచోటఁ
ఆ. బలుకు నొక్కచోటఁ బరమేశుఁ గేశవుఁ
బ్రణయహర్షజనితబాష్పసలిల
మిళితపులకుఁడై నిమీలితనేత్రుఁడై
యొక్కచోట నిలిచి యూరకుండు. 124

టీ. వైకుంఠ...చేష్టుఁడై = విష్ణుధ్యానములేనివ్యాపారముగలవాఁడై, అశ్రాంత...చిత్తుఁడై = తెంపులేని హరిధ్యానమందు నిలిపిన మనస్సుగలవాఁడై, ఉద్ధతుఁడు = ఆనందమునొందినవాఁడై, ఒత్తిలి = ఒదిగి, నలినాక్షుఁడు = విష్ణువు, అనునిధానము = అనుసిద్ధిని, ఉబ్బి = పొంగి, ప్రణయ...నేత్రుఁడై = భక్తిచేఁ గలిగిన సంతోషమువలనఁ బుట్టిన కన్నీటితోఁ గలిసిన గగుర్పాటు కలవాఁడై, నిమీలితనేత్రుఁడై = మూయఁబడినకన్నులు గలవాఁడయి.

తా. రాజా! అతఁడొక్కచోట విష్ణుధ్యానము లభింపలేదని యొంటరిగా నేడ్చుచుండును. ఒక్కచోట విష్ణునియందు మనస్సు నిలిపి, యానందముతోఁ బాడుచుండును. విష్ణుఁడనఁగా నింతే వేఱులేదని యొక్కచోఁ గగలఁబడి నవ్వుచుండును. ఒక్కయెడ నాకు విష్ణుఁ డనులబ్ధి దొరికెనని

పొంగి చిందులు ద్రొక్కును. ఒక్కచోట విష్ణునామసంకీర్తనము సేయుచు, ఒకప్పుడు భక్తితాత్పర్యములతో నానందపడి కన్నీరు విడుచుచు నోడలు గగుర్పొడువ కనులు మూసికొని మిన్నకుండును.

వ. ఇట్లు పూర్వజన్మ పరమభాగవత సంసర్గసమాగతం బైన ముకుందచరణారవింద సేవాతిరేకంబున నఖర్వనిర్వాణ భావంబు విస్తరించుచు నప్పటప్పటికి దుర్జనసంసర్గనిమిత్తం బునం దనచిత్తం బన్యాయత్తంబు గానీక నిజాయత్తంబు సేయుచు నప్రమత్తుండును సంసారనివృత్తుండును బుధజన విధేయుండును మహాభాగధేయుండును సుగుణమణిగణ గరిష్ఠుండును బరమభాగవతశ్రేష్ఠుండును గర్మబంధలతాల విత్రుండును బవిత్రుండును నైనపుత్రునియందు విరోధించి సురవిరోధి యనుకంప లేక చంపం బంపెనని పలికిన నారదు నకు ధర్మజుం డి ట్లనియె. 125

టీ. పూర్వ...గతంబు = తొలిబాముసందలి యుత్తమ భాగవతుల చేరికవలన లభించినది, ముకుంద...కంబునన్ = విష్ణుపాదసేవనాతిశయము వలన, అఖర్వనిర్వాణభావంబు=కొఅంతలేనియానందమును, విస్తరించుచున్ = పెంచుచు, దుర్జన...బునన్ = కాపురుషులచెలిమిచేత, అన్యాయత్తంబు= పరాధీనము, నిజాయత్తంబు=తనయధీనము, అప్రమత్తుడు = ఏమఱికలేని వాఁడు, సంసారనివృత్తుఁడు = సంసారమును విడిచినవాఁడు, బుధజనవిధే యుండు=పండితులకు స్వాధీనుఁడు, మహాభాగధేయుండు=విష్ణుభక్తి యను గొప్పకలిమి గలవాఁడు, సుగుణ...ష్ఠుండు=సుగుణములనుమణులచే గొప్పవాఁడు, పరమభాగవతశ్రేష్ఠుండు=యోగ్యులైన భక్తులలోనుత్తముఁడు, కర్మ...విత్రుండు = కర్మబంధములను తీఁగలను కోయువాఁడు, పవిత్రుండు=పావనుఁడు, సురవిరోధి=హిరణ్యకశిపుఁడు, అనుకంప = దయ.

శా. పుత్త్రుల్ నేర్చిన నేరకున్న జనకుల్ పోషింతు రెల్లప్పుడున్
మిత్త్రత్వంబున బుద్ధి చెప్పి దురితోన్మేషంబు వారింతు రే
శత్త్రుత్వంబుఁ దలంప రెట్టియెడ నాసౌజన్యరత్నాకరుం
బుత్త్రున్ లోకపవిత్త్రుఁదండ్రి నెగులుం బొందింపనెట్లోర్చెనో.

టీ. జనకుల్=తల్లిదండ్రులు, మిత్త్రత్వంబునన్=చనవుతో, బుద్ధి=నీతి, దురితోన్మేషంబు = పాపచింతనమును, ఎట్టియెడన్ = ఎప్పుడున్ను, ఏశత్త్రుత్వంబున్ = ఏవిరోధమున్ను, తలఁపరు, ఆసౌజన్యరత్నాకరున్ = సాధుత్వమునకు నెలవగునాప్రహ్లాదుని, లోకపవిత్త్రున్=సర్వలోకపావనుని, తండ్రి, ఎగులున్=కష్టమును, ఎట్లు, ఓర్చెనో=ఇష్టపడెనో.

తా. నారదా! లోకములోఁ దల్లిదండ్రులు కొడుకులకు తెలిసినను దెలియకున్నను రక్షింతురు. తెలియనిపట్టున బుద్ధిజెప్పి దిద్దుదురు. వారి నెప్పుడును ప్రేమతోఁ జెనుపుదురుగాని శత్త్రుత్వము జూపరు. ఇట్లెచటనువినమే. అట్టిసాధువును లోకపావనుఁడగుకొడుకును తండ్రియేల బాధించెనో? వానిని హింసించుటకు వాని కెట్లు సమ్మతమో తెలియదు.

ఉ. బాలుఁ బ్రభావిశాలు హరిపాదపయోరుహచింతనక్రియా
లోలుఁ గృపాళు సాధుగురులోకపదానతఫాలు నిర్మల
శ్రీలు సమస్తసభ్యనుతశీలు విఖండితమోహవల్లికా
జాలు నదేల తండ్రి వడిఁ జంపఁగఁ బంపె మునీంద్ర చెప్పవే.

టీ. మునీంద్రా=నారదా! ప్రభావిశాలున్ = బ్రహ్మతేజమున వెలుఁగొందువానిని, హరి...లోలున్=విష్ణుపాదకమలముల ధ్యానించు పనియందుఁ దగిలియున్నవానిని, కృపాళున్ = భూతదయగలవానిని, సాధు...ఫాలున్= సజ్జనులు గురువులు వీరలపాదములయందు నొసలు మోపువానిని, నిర్మలశీలున్= మంచిమనస్సుగలవానిని, సమస్త...శీలున్=ఎల్లసాధువులచేఁ బొగడఁబడిన నడవడిగలవానిని, విఖండిత...జాలున్ = త్రెంపఁబడినయజ్ఞానపుఁ దీఁగెలుగలవానిని, వడిన్=వేగముగా, చెప్పవే=చెప్పుమా.

తా. నారదా! పిన్నవాఁడును, (కుఱ్ఱవాఁడుతప్పిదముజేసిన ఎఱుఁగక చేయుననుగాన మన్నింపఁదగుఁగాని దండింపఁ జనదు.) తేజోవంతుఁడును, విష్ణుభక్తిగలవాఁడును, సాధుగురుసేవ జేయువాఁడును, మంగళస్వభావము గలవాఁడును, సాధువులచేనైతము కొనియాడఁబడిన ప్రవర్తనగలవాఁడును, మోహపాశములను ద్రెంపినవాఁడును, ఇట్టి కొడుకును కరుణలేక తండ్రి యేల చంపుమనెను? సెలవిండు.

వ. అనిన నారదుం డిట్లనియె. 128

శా. లభ్యంబైన సురాధిరాజపదముం లక్షింపఁ డశ్రాంతముం
సభ్యత్వంబున నున్నవాఁ డబలుఁడై జాడ్యంబుతో వీఁడు వి
ద్యాభ్యాసంబునఁ గాని తీవ్రమతి గాఁడంచుం విచారించి
దైత్యేభ్యుం డొక్కదినంబునం బ్రియసుతుం వీక్షించిసో
త్కంఠుఁడై. 129

టీ. దైత్యేభ్యుండు=హిరణ్యకశిపుఁడు, లభ్యంబు=పొందఁదగిన, సురాధిరాజపదముం = దేవేంద్రునియధికారమునుగూడ, లక్షింపఁడు, = లెక్కసేయఁడు, అశ్రాంతముం=ఎల్లప్పుడు, అబలుఁడై = మనోబలములేనివాఁడై, జాడ్యంబుతోం=అవివేకముతో, సభ్యత్వంబునం = పెద్దపెద్దసోకడలతో, వీఁడు=ఈకొడుకు, విద్యాభ్యాసంబునం కాని = విద్యనేర్చుకొనినఁగాని, తీవ్రమతి=చుఱుకైనబుద్ధిగలవాఁడు, ఒక్కదినంబునం, ప్రియసుతుం=ముద్దుకొడుకును, వీక్షించి=చూచి, సోత్కంఠుఁడై=ప్రేమతోఁగూడినవాఁడై.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు తనకొడుకు నడవడి చూచి వీఁడు దేవేంద్రపదవిదొరికినను లెక్కసేయఁడు. ఎప్పుడుచూచినను సోమరియై అవివేకముతోఁ దిరుగుచు వ్యవహారములు రాచకార్యములు మఱఁగి చెడిపోవుచున్నాఁడు. వీనిని బడిలోవేసి చదివించినగాని బుద్ధికి తేటగలిగి నాదారికి రాఁడు. అని తలఁచి యొక్కనాఁడు కొడుకును జూచి వేడుకపడినవాఁడై.

క. చదువనివాఁ డజ్ఞుం డగుఁ
జదివిన సదసద్వివేకచతురత గలుగుం
జదువఁగ వలయును జనులకుఁ
జదివించెద నార్యులొద్దఁ జదువుము తండ్రీ. 130

టీ. తండ్రీ = నాయనా! చదువనివాఁడు = చదువుకొననివాఁడు, అజ్ఞుఁడు=మంచిచెడ్డ లెఱుఁగనివాఁడు, చదివినన్ =చదువుకొన్నచో, సద... రత = మంచిచెడుగుల తారతమ్యము నిర్ణయించు తెలివి, కలుగున్, జనులకున్ = ఎల్లవారికిని, చదువఁగన్ వలయున్ = చదువుటముఖ్యము, ఆర్యులొద్దన్ = తగినగురువులచెంతను, చదివించెదన్ = చదువుచెప్పించెదను, చదువుము.

తా. ఇట్లు ముద్దుగా దగ్గఱకుఁ బిలచి, నాయనా! చదువురానివాఁడు పట్టిమొద్దు. వాని కేమి తెలియదు. మనము చదువుకొంటిమా మంచి చెడ్డ అన్నియును చక్కఁగాఁ దెలిసికోవచ్చును. కనుక అందఱు చదువుకోవలసి నదే. కావున నిన్ను మంచియుపాధ్యాయులయొద్దికిఁ బంపెదను. చక్కఁగాఁ జదువుకొనుము.

వ. అని పలికి యసురలోకపురోహితుండును భగవంతుండును నయిన శుక్రాచార్యకొడుకులఁ బ్రచండవితర్కులఁ జండా మర్కుల రావించి సత్కరించి యిట్లనియె. 131

టీ. అసురలోకపురోహితుండు = రాక్షసులకందఱకు పురోహితుఁడు, భగవంతుఁడు=షడ్గుణైశ్వర్యములు కలవాఁడు, ప్రచండవితర్కులన్=తీవ్రమైనవాదశాస్త్రము నెఱిఁగినవారలను, చండామర్కులన్ = చండుఁడు మర్కుఁడు ననువారలను, రావించి=పిలిపించి, సత్కరించి=గౌరవించి.

శా. అంధప్రక్రియనున్నవాఁడు పలుకం డస్మత్ప్రతాపక్రియా
గంధం బించుక లేదు మీరు గురువుల్ కారుణ్యచిత్తుల్ మనో,
బంధుల్ మాన్యులుమాకుఁ బెద్దలు మముం బాటించి యీబాలకున్,
గ్రంథంబుల్ చదివించి నీతికుశలుం గావించి రక్షింపరే. 132

టీ. అంధప్రక్రియన్ = గ్రుడ్డివానితీరున, పలుకఁడు = మాతోమాట లాడఁడు, అస్మ...గంధంబు = నాపరాక్రమమునను లు వీనివెఱుకకొంచెమున్న, మీరు, మాకు, గురువుల్, కారుణ్యచిత్తుల్ = దయగలవారు, మనోబంధుల్ = అంతరంగబంధువులు, మాకు, మాన్యులు = గౌరవింపఁదగినవారు, పెద్దలు = అన్ని విధములగొప్పవారలు, మమున్, పాటించి = అనుగ్రహించి, ఈబాలకున్ = ఈపిన్నవానిని, గ్రంథంబుల్ = మంచిపుస్తకములను, చదివించి, నీతికుశలున్ = తెలివికలవానినిగా, కావించి = చేసి, రక్షింపరే = కాపాడుఁడు.

తా. అయ్యా యీకుఱ్ఱఁడు గ్రుడ్డివానివలె నున్నాఁడు, నాగోడవయే వీనికి పట్టదు. నాపరాక్రమము ఘనకార్యములు వీనియుబుస్సైన నెఱుఁగఁడు. మీరు మాకు అన్నివిధముల గురువులు పెద్దలు పూజ్యులు దయామయ స్వభావముగలవారు. ఆత్మబంధువులు. మమ్మనుగ్రహించి యీపిన్నవానికిఁ జదువుచెప్పి పండితుని జేసి నన్ను కృతార్థుని జేయుట మీభారము.

వ. అని పలికి వారలకుఁ బ్రహ్లాదు నప్పగించి తోడ్కొని పొం
డనిన వారును దనుజరాజకుమారునిం గొనిపోయి యతనికి
సవయస్కు లగుసహశ్రోతల నసురకుమారులం గొందఱం
గూర్చి. 133

టీ. అప్పగించి = స్వాధీనముచేసి, తోడ్కొనిపొండు = తీసికొని పోవుఁడు, వారును = చండమర్కులును, దనుజరాజకుమారునిన్ = హిరణ్యకశిపుని కొడుకును, సవయస్కులు = ఒక్కయీడువారు, సహశ్రోతలు = కూడఁ జదువుకొనువారు, అసురకుమారులన్ = రాక్షసులపిల్లకాయలను, కూర్చి = జతచేసి.

ఉ. అంచితభక్తితోడ దనుజాధిపుగేహసమీపమునం బ్రవే
శించి సురారిరాజసుతుఁ జేకొని శుక్రకుమారకుల్ పఠిం
పించిరి పాఠయోగ్యములు పెక్కులుశాస్త్రములాకుమారుఁ
డా,లించి పఠించె నన్నియుఁ జలింపనివైష్ణవభక్తిపూర్ణుఁడై.

టీ. శుక్రకుమారకుల్ = శుక్రునికొడుకులు చండమర్కులు, అంచిత భక్తితోడన్ = ఒప్పిదమైన శ్రద్ధతో, దనుజాధిపు గేహసమీపమున్ = హిరణ్యకశిపుని యింటిదాపునకు, సురారిరాజసుతున్=ప్రహ్లాదుని, చేకొని = చేరఁదీసికొని, పాఠయోగ్యములు = చదువవలసినవి, పెక్కులు=అనేకములు, శాస్త్రములు, పఠింపించిరి=వానిచేఁ జదివించిరి, ఆకుమారుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, ఆలించి=గురువులబోధవిని, చలింపని వైష్ణవభక్తిపూర్ణుఁడై = తొలఁగని విష్ణుభక్తిచే నిండినవాఁడై, అన్నియును=వారుచెప్పిన విద్యలన్నిటిని, పఠించెన్ = చదివెను.

తా. ఇట్లు చండమర్కులు రాజు నింటికిఁ బోయి ప్రహ్లాదుని బిలిచి. కొనివచ్చి, వానికి నేర్పవలయు సమస్తశాస్త్రములు నేర్పిరి. వాఁడును విష్ణుభక్తిమాత్రము వీడక వారుచెప్పిన విద్యలన్నియును నేర్చుకొనుచువచ్చెను.

క. ఏపగిది వారు చెప్పిన
నాపగిదిం జదువుఁ గాని యట్టిట్టని యా
క్షేపింపఁడు తానన్నియు
రూపించిన మిథ్యలని నిరూఢమనీషన్. 135

టీ. తాన్=ప్రహ్లాదుఁడు, వారు=గురువులు, ఏపగిదిన్ = ఏతీరున, చెప్పినన్, ఆక్షేపింపఁడు=అడ్డుచెప్పఁడు, రూపించిన్ = విచారించినచో, మిథ్యలు=అసత్యములు, నిరూఢమనీషన్=దృఢబుద్ధితో.

తా. ప్రహ్లాదుఁడు వారుచెప్పినదానికెల్ల నూఁకొట్టునుగాని అది యట్లు ఇది యిట్లు అని తిరుగఁబడఁడు. చక్కఁగ విచారింప నివన్నియు నసత్యము లని యెఱిఁగినవాఁడు గావున చెప్పినట్లు నేర్చుకొనెను.

శా. అంతం గొన్నిదినంబు లేఁగిన సురేంద్రారాతి శంకాన్విత
స్వాంతుండై నిజనందనుణ్ గురువు లేజాడం బఠింపించిరో
భ్రాంతుం డేమి పఠించెనో పిలిచి సంభాషించి విద్యాపరి
శ్రాంతిం జూచెదఁగాక నేఁడని మహాస్థానాంతరాసీనుఁడై.

టీ. అంతఁ = తర్వాత, ఏఁగినఁ = కడువఁగా, సురేంద్రారాతి. = హిరణ్యకశిపుఁడు, శంకాన్వితస్వాంతుఁడై = అనుమానముగలిగినవాఁడై, నిజ నందనుఁ = తనకొడుకును, గురువులు, ఏజాడఁ = ఏవిధముగా, పఠింపించిరో = చదివించిరో, భ్రాంతుండు = ఈవెఱ్ఱి, ఏమి = దేనిని, పఠించెనో = చదివెనో, సంభాషించి = మాటలాడి, నేఁడు = ఈదినమున, విద్యాపరిశ్రాంతిఁ = విద్యల యందలిపరిచయమును, చూచెదఁ కాక. అని, మహా...సీనుఁడై = పెద్దమేడ మీఁదఁ గూర్చున్నవాఁడై.

తా. తరువాత కొన్నినాళ్లకు హిరణ్యకశిపుఁడు, "పిల్లకాయను జదువఁ బెట్టితిమి గదా. ఈవెఱ్ఱిబాగులవాఁ డేమిచదువుకొన్నాఁడో, వారేమిచెప్పిరో సంగతియేమో తెలియదు" అని యనుమానపడి, వానిని వానిగురువులను పిలిచి నేఁ డీయంశము విచారించి తెలిసికొనియెద నని యొక పెద్దమేడమీఁదనెక్కి కూరుచుండి.

ఉ. మోదముతోడ దైత్యకులముఖ్యుఁడు రమ్మనిచీరఁబంచెఁ బ్ర
హ్లాదకుమారకున్ భవమహార్ణవతారకుఁ గామరోషలో
భాదివిరోధివర్గపరిహారకుఁ గేశవచింతనామృతా
స్వాదకఠోరకుం గలుషజాలమహాగ్రవనీకుఠారకున్. 137

టీ. దైత్యకులముఖ్యుఁడు = రాక్షసకులమునకు మేటియగుహిరణ్యకశిపుఁడు, మోదముతోడఁ = సంతోషముతో, భవ...తారకుఁ = సంసారమనుసముద్రమును దాఁటఁగలవాఁడు, కామ...హారకుఁ = కామక్రోధాది శత్రువుల నణఁచినవాఁడు, కేశవ...కఠోరకుఁ = హరిధ్యాన మనునమృతమును ద్రావుటచే నుక్కుమిగిలినవాఁడు, కలుష...కుఠారకుఁ = పాపపుటడవులపాలిటిగొడ్డలి, ప్రహ్లాదకుమారకుఁ = బాలుఁడగుప్రహ్లాదుని, రమ్ము, అని, చీరఁబంచెఁ = పిలువనంపెను.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు మహానందముతోఁ గుమారుని విద్యలఁ జూచి సంతసింపఁగోరి, సంసారసముద్రము నీఁది గట్టెక్కినవాఁడును, కామక్రోధా

ధుల వీడినవాఁడును, శ్రీహరిచింతదప్ప వేఱెఱుఁగనివాఁడును, పాపాటవులకు గొడ్డలియగు నాప్రహ్లాదకుమారుని బిలువఁ బంచెను.

వ. ఇట్లు చారులచేత నాహూయమానుం డై ప్రహ్లాదుండు
సనుదెంచిన. 138

టీ. చారులచేతన్ = బంట్లచేత, ఆహూయమానుండై = పిలుచుకొని తేఁబడినవాఁడై, చనుదెంచినన్ = రాఁగా.

శా. ఉత్సాహప్రభుమంత్రశక్తియుతమేయుద్యోగమారూఢసం
విత్సంపన్నుఁడ వైతివే చదివితే వేదంబులున్ శాస్త్రముల్
వత్సా రమ్మని చేరఁ జీరి కొడుకున్ వాత్సల్యసంపూర్ణుఁడై
యుత్సంగాగ్రముఁ జేర్చి దానవవిభుండుత్కంఠదీపింపఁగన్.

టీ. దానవవిభుండు=హిరణ్యకశిపుఁడు, ఉత్కంఠ = ఎప్పుడు చూతునా విందునా యనునాత్రము, దీపింపఁగన్ = రేఁగఁగా, వాత్సల్యసంపూర్ణుఁడై= ప్రేమతోఁగూడినవాఁడై, కొడుకున్, వత్సా = నాయనా, రమ్ము అని, చేరఁ జీరి=దగ్గఱకుఁబిలిచి, ఉత్సంగాగ్రమున్ = తొడపైభాగమును, చేర్చి=పొందించి, ఉద్యోగము=నీచేయుపని, ఉత్సాహ...యుతమే=ఉబుకు దిట్టతనము యోచనయుఁ గలదేనా, ఆరూ...న్నుఁడను=మంచితెలివిగలవాఁడవు ఐతివే, వేదంబులున్, శాస్త్రముల్, చదివితే, అని యడిగెను.

తా. ఇట్లు హిరణ్యకశిపుఁడు వేడుకపడి, కొడుకును నాయనా రా వోయీ యని చేరఁదీసి తొడపైనెక్కించుకొని, ప్రేమతో నాయనా ! నీవు చేయుకృషి యుబుకు ధైర్యము యోచనగలిగిచేయుచున్నావా ? చదువుకొని జ్ఞానము సంపాదించినావా ? వేదములు శాస్త్రములు పూర్తిగాఁ జదివినావా అను మొదలగుసంగతుల నడిగెను.

క. అనుదినసంతోషణములు
జనితశ్రమతాపదుఃఖసంశోషణముల్

తనయులసంభాషణములు
జనకులకుం గర్ణయుగళసద్భూషణముల్. 140

టీ. జనకులకున్=తండ్రులకు, తనయులసంభాషణములు = కొడుకుల ముద్దుపలుకులు, అనుదినసంతోషణములు = ఎల్లప్పుడు విసుగులేక యానందము గలిగించునవి, జనిత...ముల్ = పుట్టినబడలికను సంతాపమును దుఃఖమును దొలఁగించునవి, కర్ణయుగళసద్భూషణముల్=చెవులకు నలంకారములు.

తా. కొడుకులముద్దుమాటలు తండ్రులకు ఎన్నిసారులు విన్నను విసుగు లేక యానందమును గలిగించును. ఎంతయాయాసము తాపము దుఃఖము గలిగియున్నను ఒక్కసారి కొడుకులపలుకులు విన్నచో నవి పాయును. అవియే వారి చెవులకు నలంకారములు.

వ. అని మఱియుఁ బుత్త్రా నీ కెయ్యది భద్రంబై యున్నది చెప్పుమనినఁ గన్నతండ్రికిఁ బ్రియనందనుం డిట్లనియె. 141

టీ. భద్రంబు=శుభమైనది, ప్రియనందనుండు=ముద్దుకొడుకు.

ఉ. ఎల్లశరీరధారులకు నిల్లను చీఁకటినూతిలోపలం
ద్రెళ్లక వీరు నే మను మతిభ్రమణంబున భిన్నులై ప్రవ
ర్తిల్లక సర్వమున్నతనిదివ్యకళామయ మంచు విష్ణునం
దుల్లముఁ జేర్చి తారడవి నుండుట మేలు నిశాచరాగ్రణీ.

టీ. నిశాచరాగ్రణీ = రాక్షసరాజా! తండ్రీ, ఎల్లశరీరధారులకున్ = ఎల్లదేహులకు, ఇల్లు, అను చీఁకటినూతిలోపలన్ = చీఁకటిబావిలో, త్రెళ్లక= పడక, వీరు, ఏము, అను, మతిభ్రమణంబునన్ = చిత్తవైకల్యముచే, భిన్నులు= భేదజ్ఞానముగలవారు, అతని దివ్యకళామయము=ఆవిష్ణునియమానుష మైన విలాసముల స్వరూపముగలదే, ఉల్లము=చిత్తము, చేర్చి, తారు=తాము, మేలు=శ్రేయము.

తా. తండ్రీ! ఎల్లప్రాణులు ఇల్లను నీ చీఁకటి గోతిలోఁ బడియుండక వారు మేము వారిది నాయది యని పొరపాటుఁ జెందక, అంతయు విష్ణువే

కాని వేఱులేదని తలంచి యాదేవుని చిత్తమునందు ధ్యానించుచు నరకములలో నుండినం గృతార్థులగుదురు.

వ. అని కుమారుండాడిన ప్రతిపక్షానురూపంబు లయినసల్లాపం
బులు విని దానవేంద్రుండు నగుచు నిట్లనియె. 143

టీ. ఆడిన...పంబులు=పలికిన తనవిరోధియగు విష్ణునకుం బ్రీతికరము లైన, సల్లాపంబులు = పలుకులు, విని, దానవేంద్రుండు = హిరణ్యకశిపుండు.

క. ఎట్టాడిన నట్టాడుదు
రిట్టట్టని పలుక నెఱుంగ రితరులశిశువుల్
దట్టించి యెవ్వ రేమని
పట్టించిరొ బాలకునకుఁ బరపక్షంబుల్. 144

టీ. ఇతరులశిశువుల్=ఇరుగుపొరుగువారిపిల్లకాయలు, ఎట్లు=ఏలాగున, ఆడినన్=చెప్పిన, అట్లు = ఆవిధముగా, ఆడుదురు = పలుకుదురు, ఇట్టు అట్టు అని=ఈలాగు ఆలాగునని; పలుకన్ ఎఱుంగరు = మాటాడఁజాలరు, ఎవ్వరు, దట్టించి=అదలించి, ఏమని=ఎట్లు, బాలకునకున్ = కుఱ్ఱనికి, పరపక్షంబుల్ = శత్రుపక్షములు, పట్టించిరో=నేర్పిరో.

తా. ఊరిలో పిల్లకాయలందఱును ఎట్లు చెప్పిన నట్లు నేర్చుకొందురు. అది యట్లు ఇది యిట్లు అని యెదురు చెప్పరు. వీనికి ఎవరు ఏమి బెదిరించి నేర్పిరోకాని శత్రువుల కనుకూలములైన వాదములు బాగుగాఁ బట్టినవి.

శా. నాకుంజూడఁగఁ జోద్యమయ్యెడిఁగ దానాతండ్రి యీబుద్ధి దా
నీకున్ లోపలఁ దోఁచెనో పరులు దుర్నీతుల్ పఠింపించిరో
యేకాంతంబున భార్గవుల్ పలికిరో యీదానవశ్రేణికిన్
వైకుంఠుండు గృతాపరాధుఁ డతనిన్ వర్ణింప నీ కేటికిన్.

టీ. నాతండ్రి = మానాయనా! ప్రహ్లాదా, చోద్యము = చిత్రము, ఈబుద్ధి=ఈవిష్ణునియందలి భక్తి, తాన్=తనంతట నే, లోపలన్=నీహృదయ

మున, షరులు=మనకు కానివారు, దుర్నీతులు = చెడుగఱపులు, పఠింపించిరో= చదివించినారా? ఏకాంతంబునన్ = ఎవరులేనప్పుడు, భార్గవుల్ = చండామర్కులు, పలికిరో, వైకుంఠుండు=విష్ణువు, ఈదానవశ్రేణికిన్ = ఈరాక్షసకోటికి, కృతాపరాధుండు=ద్రోహ మొనర్చినవాఁడు, వర్ణింపన్ = స్తుతించుటకు, నీకు, ఏటికిన్=ఎందుకు?

తా. ప్రహ్లాదా యేమిరా యీవింత! నీకిది నీయంతటనే గలిగినదా యెవరైన మనవిరోధు లిట్లు చెప్పుమనిరా? లేక మీ గురువులు రహస్యముగా నీవిద్య నేర్పిరా? ఎవరైన జెప్పనీ యిది సరికాదు. మనరాక్షసులకు నెప్పుడు విష్ణువు పరమద్రోహి. వాని పేరు దలఁపకుము.

మ. సురలం దోలుటయో సురాధిపతులన్ స్రుక్కించుటో సిద్ధు
లం, బరివేధించుటయో మునిప్రవరులన్ బాధించుటో
యక్షకిన్నరగంధర్వవిహంగనాగపతులన్ నాశంబు నొం
దించుటో, హరియంచునన్ గిరియంచు నేల చెడ మోహాం
ధుండవై పుత్రకా. 146

టీ. పుత్రకా=కుమారా! సురలన్=దేవతలను, తోలుటయో=తఱుముటయో, సురాధిపతులన్=ఇంద్రాదిదేవనాథులను, స్రుక్కించుటో = అలయఁజేయుటయో, సిద్ధులన్, పరివేధించుటయో=పీడించుటయో, మునిప్రవరులన్= మునీశ్వరులను, బాధించుటో=బాధపెట్టుటో, యక్ష...పతులన్ = యక్షులు అశ్వముఖులు గంధర్వులు పక్షులు నాగలోకవాసులను, నాశంబున్ = ప్రళయమును, మోహాంధుండవై = అజ్ఞానమునఁ గన్నెఱుఁగక, హరి గిరి యంచున్, చెడన్, ఏల?

తా. నాయనా! ఇది యొక ఘనకార్య మనుకొన్నావా? మనరాక్షస వీరుల కిది యొకపనియా? ఇదియేమి దేవతలను బాఱదోలుట యనుకొంటివా? లేక వారినిబట్టి చావబాఁదుట యని తలఁచితివా? సిద్ధులను వేధించుటా? మునుల తాళము బట్టుటా? యక్షులు మున్నగువారిని రూపుమాపుటా? పిచ్చివానివలె హరి గిరి యనకు. మనము చేయవలయువాని నేర్వుము.

వ. అనినఁ దండ్రిమాటలకుఁ బురోహితు నిరీక్షించి ప్రహ్లాదుం డిట్లనియె మోహనిర్మూలనంబు సేసి యెవ్వనియందుఁ దత్పరు లయి యెఱుక గలపురుషులకుం బరులు దా మనియెడు మాయాకృతం బయినయసద్గ్రాహ్యం బగుభేదంబు గానం బడ దట్టిపరమేశ్వరునకు నమస్కరించెద. 147

టీ. పురోహితుఁ = శుక్రునికొడు కయినచదువులయ్యాను, నిరీక్షించి= చూచి, మోహనిర్మూలనంబు = అజ్ఞాననాశనము, తత్పరులు=తవిలియుండు వారలు, ఎఱుకగలపురుషులు = తెలిసినవారు, మాయాకృతంబు = మాయవలన గలిగినది, అసద్గ్రాహ్యంబు=తెలివిమాలినవారిచే నభ్యసింపఁదగినది.

శా. అజ్ఞుల్ గొందఱు నేము దా మనుచు మాయం జెందిసర్వాత్మకుం
బ్రజ్ఞాలభ్యు దురన్వయక్రమములన్ భాషింపఁగా నేర రా
జిజ్ఞాసాపథమందు మూఢులు గదా చింతింప బ్రహ్మాదివే
దజ్ఞుల్ తత్పరమాత్ము విష్ణు నితరుల్ దర్శింపఁగా నేర్తురే.

టీ. అజ్ఞుల్ = తెలియనివారు, సర్వాత్మకుఁ = సర్వరూపిని, ప్రజ్ఞాలభ్యుఁ=జ్ఞానముచేఁ బొందఁదగినవానిని, దురన్వయక్రమములన్=చెడ్డసంప్రదాయములచేత, భాషింపఁగాన్ = పలుకుటకు, చింతింపన్ = యోచింపఁగా, ఆజిజ్ఞాసాపథమందున్=దానిం దెలిసికొనుపట్టున, బ్రహ్మాదివేదజ్ఞుల్ = వేదము తెలిసిన బ్రహ్మముఖ్యులగువారును, మూఢులుగదా=తెలియనివారుగదా, తత్పరమాత్మున్=అట్టి పరాత్పరుని, విష్ణున్, ఇతరుల్=సాధారణులు, దర్శింపఁగాన్= చూచుటకు, నేర్తురే=నేరుతురా.

తా. గురువరా! కొందఱుమూర్ఖులు తామని పరులని మాయచే భేద బుద్ధిగలిగి, సర్వాత్మకుఁడు జ్ఞానమునకు స్వాధీనుఁడు నగువిష్ణుని సంప్రదాయ శుద్ధిగా వర్ణింపఁజాలరు. మూర్ఖులన నేల? వేదవాదు లగుబ్రహ్మాదులు సయితము వాని నెఱుఁగరఁట. ఇఁక నితరులనఁగా నెంత!

తే. ఇనుప మయస్కాంతసన్నిధి నెట్లు భ్రాంత
మగు హృషీకేశుసన్నిధి నావిధమునఁ
గరఁగుచున్నది దైవయోగమునఁ జేసి
బ్రాహ్మణోత్తమ చిత్తంబు భ్రాంతమగుచు. 149

టీ. బ్రాహ్మణోత్తమ=మంచి బ్రాహ్మణుఁడా! దైవయోగమునన్ జేసి=దైవగతిచేత, చిత్తంబు=నామనస్సు, అయస్కాంతసన్నిధిన్=సూదంటురాయి యొద్ద, ఇనుము, ఎట్లు, భ్రాంతము=లోలము, తగులుకొనునది, అగున్=అగునో, ఆవిధమునన్ = ఆలాగున, హృషీకేశుసన్నిధిన్ = విష్ణునిచెంత, భ్రాంతము = చలించునది, అగుచున్, కరఁగుచున్నది=ద్రవీభావమును బొందుచున్నది.

తా. ఉపాధ్యాయులుగారూ! అదియేమి దైవమహిమోకాని నా మనస్సు సూదంటుఱాతిని యినుము తగులుకొన్నట్లు విష్ణునియందు దృఢముగాఁ బోయి చేరుచున్నది.

సీ. మందారమకరందమాధుర్యమునఁ దేలు
మధుపంబు వోవునే మదనములకు
నిర్మలమందాకినీవీచికలఁ దూఁగు
రాయంచ చనునె తరంగిణులకు
లలితరసాలపల్లవఖాది యై చొక్కు
కోయిల చేరునే కుటజములకుఁ
బూర్ణేందుచంద్రికాస్ఫురితచకోరక
మరుగునే సాంద్రనీహారములకు
తే. నంబుజోదరదివ్యపాదారవింద
చింతనామృతపానవిశేషమత్త

చిత్త మేరీతి నితరంబుఁ జేరనేర్చు
వినుతగుణశీల మాటలు వేయు నేల. 150

టీ. వినుతగుణశీల=మంచిగుణములుగలవాఁడా, మందార...మునన్=కల్పవృక్షపుఁ బూవుదేనెల తీయఁదనమున, తేలుమధుపంబు=ఓలలాడుచుతుమ్మెద, మదనములకున్=మంగ చెట్లమీఁదికి, పోవునే, నిర్మల...కలన్ = శుభ్రమైన గంగాతరంగములయందు, తూఁగురాయంచ = తూఁగాడుహంస, తరంగిణు లకున్=నదులకు, చనునే=వెళ్లునా, లలిత...ఖాది=సుందరమైన మామిడిచిగురు లను మెక్కినది, సొక్కు = మైమఱచు, కుటజములకున్ = కొడిసెచెట్లకు, పూర్ణేందు...రకము=నిండుజాబిల్లి వెన్నెలచే నలరిన వెన్నెలపులుగు, సాంద్ర నీహారములకున్ = గట్టిమంచుగడ్డలమీఁదికి, అరుగునే = పోవునా, అంబు... చిత్తము=విష్ణునిదివ్యపాదకమలములధ్యానమను నమృతము ద్రావుటచే మిక్కిలి కైపెక్కినమనస్సు, ఏరీతిన్=ఏలాగున, ఇతరంబున్=మఱియొకదానిని, చేర నేర్చున్=పొందఁగలదు.

తా. గురూత్తమా! వేయిమాట లెందుకుగాని కల్పవృక్షములలో పూవు దేనెలు ద్రాగు తుమ్మెద మంగచెట్లను మఱచియైన చేరునా? గంగానదియొక్క అలలలోఁ దూఁగియాడు హంస మననదులలోనికివచ్చునా? తీయనిమామిడి చిగురు దినుచున్నకోయిల కొడిసెచెట్లమీఁదికి బోవఁగోరునా? పున్నమనాఁటి చంద్రుని వెన్నెలనుద్రావి తనిసినతీతువు మంచుపెళ్లలమీఁది కెప్పుడైన వెళ్లునా? అట్లే, శ్రీహరిధ్యానముచేఁ బరవశమైన మనస్సు ఎట్లు మఱియొక వంకకుఁ దిరుగునో చెప్పుఁడీ?

వ. అనిన విని రోషించి రాజసేవకుఁడైన పురోహితుండు ప్రహ్లా
దుం జూచి తిరస్కరించి యిట్లనియె. 151

టీ. రోషించి = కోపపడి, రాజసేవకుండు = రాజైన హిరణ్యకశిపుని చిత్తముప్రకారము సేవచేయువాఁడు, పురోహితుఁడు = శుక్రునికొడుకు, తిరస్కరించి=అదలించి.

ఉ. పంచశరద్వయస్కుఁడవు బాలుఁడవించుక గాని లేవు భా
షించెదు తర్కవాక్యములు చెప్పినశాస్త్రములోనియర్థ మొ
క్కించుకయైనఁ జెప్ప వసురేంద్రునిముందట మాకు నౌఁద
లల్ వంచుకొనంగఁ జేసితివి వైరివిభూషణ వంశదూషణా.

టీ. వైరివిభూషణ = శత్రువులకు నలంకారమైనవాఁడా! వంశదూషణా = కులనాశకుఁడా! ప్రహ్లాదా! నీవు, పంచశరద్వయస్కుఁడవు = ఐదేండ్లవాఁడవు, బాలుఁడవు = కుఱ్ఱవాఁడవు, ఇంచుక = కొంచెము, తర్కవాక్యములు = తర్కములోనివాదములు, భాషించెదు = చెప్పెదవు, చెప్పిన... యర్థము = మేము నేర్పిన శాస్త్రములోనిసంగతి, ఒక్కించుకయైనన్ = కొంచెమైనను, మాకున్, అసురేంద్రునిముందటన్ = హిరణ్యకశిపు మహారాజుగారి యెదుట, ఔఁదలల్ = తలలు, వంచుకొనంగన్, చేసితివి.

తా. ఓరీకులపాంసనా! శత్రుహితుఁడా! ప్రహ్లాదా! నీవు చూడ నైదేండ్ల కుఱ్ఱవాఁడవు. ఇంతలేవు. ఏమో తర్కములంతయు మాటలాడెదవు. మేము కష్టపడి బోధించినశాస్త్రములోనిది ఒక్కటియుఁ జెప్పవు. రాజుగారి యెదుట మా కవమానము దెచ్చితివి ఇఁకఁ జాలును.

చ. తనయుఁడు గాఁడు శాత్రవుఁడు దానవభర్తకు వీఁడు దైత్యచం
దనవనమందుఁ గంటకయుతక్షితిజాతముభంగిఁ బుట్టినాఁ
డనవరతంబు రాక్షసకులాంతకుఁ బ్రస్తుతి సేయుచుండు దం
డనమునఁ గానిశిక్షలకు డాయఁడు పట్టుఁడు కొట్టుఁ డుద్ధతిన్.

టీ. వీఁడు = ఈప్రహ్లాదుఁడు, దానవభర్తకు = హిరణ్యకశిపునకు, తనయుఁడు = కొడుకు, దైత్యచందనవనమందు = రాక్షసులను మంచిగంధపుఁజెట్ల తోఁటయందు, కంటకయుతక్షితిజాతముభంగిన్ = ముండ్లచెట్టుమాదిరి, అనవరతంబు = ఎప్పుడును, రాక్షసకులాంతకున్ = విష్ణువును, ప్రస్తుతి = స్తోత్రము, దండనమునన్ గాని = దండించినగాని, శిక్షలకున్ = మానేర్పుచదువులపద్ధతు

లకు, డాయఁడు = చేరఁడు, ఉద్ధతిఁ = ఆటోపముతో, పట్టుఁడు = పట్టి కొనుఁడు, కొట్టుఁడు.

తా. హిరణ్యకశిపునకు వీఁడు శాత్రవుఁడుగాని కొడుకుగాఁడు. నిర్మలమైన రాక్షసకులమను గంధపుతోఁటయందు ఈదుర్మార్గుఁడు తుమ్మచెట్టునుబోలి పుట్టినాఁడు. ఎప్పుడు రాక్షసకులము నాశనము సేయుచున్న విష్ణుని నుతించును. వీనిని కఠినముగా దండించినఁగాని మనదారికిరాఁడు. పట్టి కొట్టుఁడు.

క. ఈపాపనిఁ జదివింతుము
నీపాదము లాన యింక నిపుణతతోడం
గోపింతుము దండింతుము
కోపింపకు మయ్య దనుజకుంజర వింటే. 154

టీ. దనుజకుంజర = రాక్షసశ్రేష్ఠా! వింటే = విన్నావా, ఈపాపనిఁ = ఈకుఱ్ఱవానిని, చదివింతుము. నీపాదములు ఆన = నీయడుగులుప్రమాణము, నిపుణతతోడఁ = కౌశల్యముతో, కోపింతుము, దండింతుము, కోపింపకుము అయ్య=ఆగ్రహింపకు మయ్యా.

తా. రాజా! కోపపడవలదు. ఇఁకమీఁద వీనిని గట్టిగా తిట్టి కొట్టి చదువు నేరుపఁగలము. నీయడుగులతోడు. నేరుపుగా వీని జదివింతుము.

వ. అని మఱియు నారాచపాపనికి వివిధోపాయంబులం బురోహితుండు వెఱపుఁ జూపుచు రాజసన్నిధిం బాసి తోడుకొని పోయి యేకాంతంబున. 155

టీ. రాచపాపనికిఁ = రాజుకొడుకునకు, వివిధోపాయంబులఁ = నానాయుక్తులచేత, వెఱపు = భయము, చూపుచుఁ, రాజసన్నిధిఁ = రాజు సమక్షమును, పాసి = తొలఁగి, తోడుకొనిపోయి = తీసికొనిపోయి, ఏకాంతంబునఁ = రహస్యమందు.

క. భార్గవనందనుఁ డతనికి
మార్గము చెడ కుండఁ బెక్కుమాఱులు నిచ్చల్
వర్గత్రితయము చెప్పె న
నర్గళ మగుమతివిశేష మమర నరేంద్రా. 156

టీ. నరేంద్రా = ధర్మరాజా! భార్గవనందనుఁడు = శుక్రునికొడుకు, అతనికిన్ = ఆప్రహ్లాదునకు, మార్గము = త్రోవ, చెడకుండన్ = చెదరకుండు నట్లు, నిచ్చలు = ఎల్లప్పుడు, పెక్కుమాఱులు = బహుపర్యాయములు, అనర్గళము = అడ్డులేనిది, మతివిశేషము = ధీచాతుర్యమున్, అమరన్=మెఱయు నట్లు, వర్గత్రితయము = ధర్మార్థకామముల ముత్తెగ, చెప్పెన్ = నేర్పెను.

తా. రాజా! వానికి శుక్రునికొడుకు తనచాతుర్యముకొలఁది, ధర్మార్థకామములత్రోవలు పలుమాఱు తరిచి తరిచి చెప్పుచు వచ్చెను.

వ. మఱియు గురుండు శిష్యునకు సామదానభేదదండోపాయంబు లన్నియు నెఱింగించి నీతికోవిదుం డయ్యె నని నమ్మి నిశ్చయించి తల్లికి నెఱింగించి తల్లిచేత నలంకృతుం డయిన కులదీపకు నవలోకించి. 157

టీ. సామ...పాయంబులు = సామము దానము భేదము దండము ననునుపాయములు, నీతికోవిదుండు=రాజనీతియందు సమస్తము నెఱిఁగినవాఁడు, కులదీపకున్ = వంశప్రకాశకుఁ డగు ప్రహ్లాదుని, అవలోకించి=చూచి.

ఉ. త్రిప్పకుమన్న మామతము దీర్ఘము లైనత్రివర్గపాఠముల్
దప్పకుమన్న నేఁడు మనదైత్యవరేణ్యునిమ్రోల నేమున్
జెప్పినరీతి గాని మఱి చెప్పకుమన్న విరోధినీతులన్
విప్పకుమన్న దుష్టమగువిష్ణుచరిత్రకథార్థజాలముల్. 158

టీ. అన్న = నాయనా ప్రహ్లాదా! మామతము = మాచెప్పినచదువుల ధోరణిని, దీర్ఘములు = పెద్దవి, త్రివర్గపాఠముల్ =ధర్మార్థకామముల త్రోవలు, దైత్యవరేణ్యుని మ్రోలన్ = హిరణ్యకశిపునియెదుట, విరోధిశాస్త్రముల్ = పగవారిచదువులు, దుష్టము = చెడినవి, విష్ణుచరిత్రకథార్థజాలముల్ = విష్ణు గాథల సమూహములు, విప్పకుము.

తా. నాయనా ప్రహ్లాదా! నేఁడు, మాచెప్పినచదువులు మఱువక మా పరువు దక్కించుము. మేము చెప్పిన పెద్దపెద్ద ధర్మార్థకామముల పాఠములు తప్పిపోకుము. ఈవేళ మనరాజుగారియెదుట మేము చెప్పినయెల్లవిద్యలలో నీచాతుర్యముఁజూపుము. మనకు శత్రువగు విష్ణునిగాథలు త్రవ్వకుము.

వ. అని బుజ్జగించి దానవేశ్వరునిసన్నిధికిం దోడితెచ్చి 159

టీ. బుజ్జగించి = ఓదార్చి, దానవేశ్వరుసన్నిధికిన్ = హిరణ్యకశిపుని దగ్గఱకు.

సీ. అడుగడ్డునకు మాధవానుచింతనసుధా
మాధుర్యమున మేను మఱచువాని
నంభోజగర్భుడు లభ్యసింపఁగ లేని
హరిభక్తి పుంభావ మైనవాని
మాతృగర్భము చొచ్చి మన్నదిమొదలుగాఁ
జిత్త మచ్యుతుమీఁదఁ జేర్చువాని
నంకించి తనలోన నఖిలప్రపంచంబు
శ్రీవిష్ణుమయ మని చెలఁగువాని
తే. వినయకారుణ్యబుద్ధివివేకలక్ష
ణాదిగుణమున కాటపట్టయినవాని
శిష్యు బుధలోకసంభావ్యుఁ జీరి గురుఁడు
ముందఱికి దెచ్చి తండ్రికి మ్రొక్కుమనుచు. 160

టీ. గురుఁడు = ప్రహ్లాదుని చదువులయ్యవారు, మాధవా...మునన్ = విష్ణుధ్యాన మనునమృతము తీయఁదనముచే, మేను = శరీరము, అంభోజగర్భాదులు = బ్రహ్మమొదలగువారును, అభ్యసింపఁగన్ = నేర్చుటకు, లేనిహరిభక్తి = చాలనివిష్ణుభక్తి, పుంభావము = పురుషాకారమును దాల్చుట, మాతృగర్భము = తల్లికడుపు, చొచ్చి = దూఱి, మన్నది మొదలుగాన్ = బ్రతికినదాదిగా, అచ్యుతుమీఁదన్ = విష్ణువుమీఁద, అంకించి = యోచించి, తనలోనన్ = తనమనస్సులోపల, అఖిలప్రపంచంబు = ఎల్లజగత్తు, శ్రీవిష్ణుమయము = విష్ణుస్వరూపము, చెలఁగువానిన్ = సంతసముతో నుండువానిని, వినయ... గుణములకున్ = అడఁకువ భూతదయ తెలివితేటలు మొదలగు మంచిగుణములకన్నిటికిని, ఆటపట్టు = విహారస్థానము, బుధలోకసంభావ్యున్ = జ్ఞానులచే గౌరవింపఁదగినవాఁడు, శిష్యున్ = శిష్యుఁడగు ప్రహ్లాదుని, చీరి = పిలిచి.

తా. ప్రతిక్షణమునను విష్ణువునుధ్యానించి మైమఱచువాఁడును, బ్రహ్మాదులకును లభ్యముకాని విష్ణుభక్తియొక్క పురుషాకృతివలె నున్నవాఁడును, తల్లికడుపులోఁ బ్రవేశించినది మొదలు విష్ణువునందు మనస్సు నిల్పినవాఁడును, చక్కఁగా విచారించి తనమనస్సులో నీయెల్లలోకములు విష్ణురూపములే యనిదృఢముచేసికొన్నవాఁడును, అడఁకువ దయమొదలగు నెల్లగుణములకు నిల్లైన పండితమాన్యుఁడైనయాశిష్యుఁ డగు ప్రహ్లాదునిఁ బిలిచి, ముందుకు నెట్టి, మీనాయనకు నమస్కారమ్ముఁ జేయుమా యని చెప్పుచు.

క. శిక్షించితి మన్యము లగు
పక్షంబులు మాని నీతిపారగుఁ డయ్యెన్
రక్షోవంశాధీశ్వర
వీక్షింపుము నీకుమారువిద్యాబలమున్. 161

టీ. రక్షోవంశాధీశ్వర = రాక్షసకులమునకుఁ బ్రభువైనవాఁడా! వీనిని, శిక్షించితిమి = చక్కఁగా బోధించితిమి, అన్యములు = శత్రువులవైన, పక్షం

ఖులు = త్రోవలు, మాని = విడిచి, నీతిపారగుఁడు = నీతిశాస్త్రమునం దుద ముట్టినవాఁడు, నీకుమారువిద్యాబలముల్ = నీకొడుకు చదువుల పసను, వీక్షింపుము = పరిశీలింపుము.

తా. రాక్షసరాజా! నీకుమారుని చక్కఁగా శిక్షించి, చదివించినారము. శత్రుపక్షముల మానినాఁడు. ఎల్లవిద్యలలో గొప్పపండితుఁడైనాఁడు. పరిశీలింపుఁడు.

వ. అని పలికిన శుక్రకుమారకువచనంబు లాకర్ణించి దానవేంద్రుండు దనకు దండప్రణామంబు చేసి నిలుచున్న కొడుకును దీవించి బాహుదండంబులు సాఁచి దిగ్గనఁ డగ్గఱం దిగిచి గాఢాలింగనము సేసి తనతొడలమీఁద నిడుకొని చుంచుదువ్వి చిబుకంబుఁ బుడికి చెక్కులి ముద్దుగొని శిరంబు మూర్కొని ప్రేమాతిరేకసంజనితబాష్పసలిలబిందుసందోహంబుల నతనివదనారవిందంబు దడుపుచు మందమధురాలాపంబుల నిట్లనియె. 162

టీ. శుక్రకుమారకువచనంబులు=శుక్రునికొడుకుమాటలు, ఆకర్ణించి = విని, చాఁచి = చాఁపి, దిగ్గనన్=వేగముగా, డగ్గఱన్ తిగిచి = చేరఁదీసికొని గాఢాలింగనంబు = బిగి కౌఁగిలింతను, చుంచు = జులపాలు, చిబుకంబు = గడ్డము, పుడికి = తడివి, మూర్కొని = వాసనచూచి, ప్రేమా...సంతోషంబులన్ = అతిసంతోషమువలనఁ బుట్టిన కన్నీళ్లధారలచే, వదనారవిందంబు = మోముదమ్మిని, మందమధురాలాపములన్ = మెల్లని తీయనిమాటలతో.

శా. చోద్యంబయ్యెడి నింతకాల మరిగెన్ శోధించి యేమేమిసం
వేద్యాంశంబులు చెప్పిరో గురువు లేవెంటం బఠింపించిరో
విద్యాసార మెఱుంగఁ గోరెద భవద్విజ్ఞాతశాస్త్రంబులోఁ
బద్యంబొక్కటి చెప్పి సార్థముగఁ దాత్పర్యంబు భాషింపుమా.

టీ. చోద్యంబు = చిత్రము, అరిగెన్ = కడచెను, శోధించి = పరిశీలించి, సంవేద్యాంశంబులు = తెలియఁదగినసంగతులు, విద్యాసారము = విద్యలసారాంశము, భవద్విజ్ఞాతశాస్త్రంబులలోన్ = నీవుఁదెలిసినశాస్త్రములలోని, పద్యంబు, సార్థముగన్ = అర్థముతోఁగూడ, తాత్పర్యంబు, భాషింపుమా = చెప్పుమా.

తా. కుర్రా! చిత్రమయ్యెడిని, ఎంతకాలమయినదోయీ నీవు చదువ, సాగి? చక్కఁగాఁ దఱచి యేమేమి నేర్చితివో మీగురువులెట్లు చదివించినారో నీచదువులసారము వినఁగోరెదను. నీవు చదివినశాస్త్రములలో నొక్కమంచి పద్యమునకు అర్థముచెప్పి, తాత్పర్యముగూడ చెప్పుము.

శా. నిన్నున్ మెచ్చరు నీతిపాఠమహిమన్ నీతోడిదైత్యార్భ
కుల్, గన్నా రన్నియుఁ జెప్ప నేర్తురుగదా గ్రంథార్థముల్
దక్షులై, యన్నా యెన్నఁడు నీవు నీతివిదుఁ డౌదంచున్
మహాశవాంఛతో, నున్నాఁడన్ ననుఁ గన్నతండ్రి భవదీయో
త్కర్షముంజూపవే. 164

టీ. అన్నా = నాయనా ప్రహ్లాదా! నీతోడిదైత్యార్భకుల్ = నీయీడు జోడగు రాక్షసుల పిల్లకాయలు, నీతిపాఠమహిమన్ = నీతిశాస్త్రములు చదువుకొన్న ప్రభావముచేత, నిన్నున్, మెచ్చరు = మెచ్చుకొనరు, గ్రంథార్థముల్ = గ్రంథముల సారాంశములు, అన్నియున్, కన్నారు = నేర్చుకొన్నారు, దక్షులై = సమర్థులై, చెప్పనేర్తురుగదా, నీవు, ఎన్నఁడు, నీతివిదుఁడు = నీతికోవిదుఁడవు, ఔదువో, మహాశవాంఛతోన్ = అత్యాశతో, భవదీయోత్కర్షమున్ = నీ గొప్పతనమును, చూపవే.

తా. కుమారా! నీతోఁ జదువ మొదలిడిన యీడు పిల్లకాయలందఱు చదువులలో నీకన్నఁ బ్రబలులైరి. వారు నిన్ను మెచ్చుకోరుగదా. వారన్ని గ్రంథములను జక్కఁగాఁజదువుకొనిరి. అన్నియు విప్పిచెప్పఁగలరు. నాయన్నా! నీ వెన్నఁడు పండితుఁడ వౌదువో యని నేను మిగుల నాశతో నువ్విళ్లూరుచున్నాను. తండ్రీ! నీ చాతుర్యముం జూపుము.

వ. అనినం గన్నతండ్రికిఁ బ్రియనందనుఁ డయినప్రహ్లాదుం డి
ట్లనియె. 165

టీ. ప్రియనందనుండు = ముద్దులకొమారుఁడు, ఇట్లు అనియెన్.

క. చదివించిరి నను గురువులు
చదివితి ధర్మార్థముఖ్య శాస్త్రంబులు నేఁ
జదివినవి గలవు పెక్కులు
చదువులలో మర్మమెల్లఁ జదివితిఁ దండ్రీ. 166

టీ. తండ్రీ = నాయనా! ననున్, గురువులు, చదివించిరి, ధర్మార్థ
ముఖ్యశాస్త్రంబులు = ధర్మశాస్త్రము తర్కశాస్త్రము మొదలైనవి, పెక్కులు
= అనేకములు, మర్మము = రహస్యము.

తా. నాయనా! నాకు గురువులు, బాగుగాఁ జెప్పిరి. అన్నిశాస్త్రములు
జదివినాను. నేను జదివినవి పెక్కులు గలవు. ఇదియడియన నేల? చదువులలోని
సారమంతయు గ్రహించితిని.

మ. తనుహృద్భాషల సఖ్యమున్ శ్రవణమున్ దాసత్వమున్
వందనార్చనముల్ సేవయు నాత్మలో నెఱుకయున్ సంకీర్త
నల్ చింతనం, బనునీతొమ్మిది భక్తిమార్గముల సర్వాత్మున్
హరిన్ నమ్మి సజ్జనుఁడై యుండుట భద్ర మంచుఁ దలఁతున్
సత్యంబు దైత్యోత్తమా. 167

టీ. దైత్యోత్తమా = రాక్షసులకు రాజైనయోతండ్రీ! తనుహృద్భా
షలన్ = మనోవాక్కాయములచేత, సఖ్యమున్ = ప్రేమించుటయు, శ్రవ
ణమున్ = వినికియు, దాసత్వమున్ = కైంకర్యమును, వందనార్చనముల్ =
మ్రొక్కుటలు పూజించుటలును, సేవయున్ = పరిచర్యయు, ఆత్మలో=తన
యందు, ఎఱుకయున్ = తెలివియు, సంకీర్తనల్ = పాడుటలును, చింత
నంబు=ధ్యానమును, తొమ్మిది, భక్తిమార్గములన్ = భక్తిమార్గములచేత, సర్వా

త్మక = సర్వస్వరూపియగు, సజ్జనుఁడు = సాధువు, భద్రము = శ్రేయము, సత్యంబు=నిజము.

తా. రాక్షసరాజా! సర్వాంతర్యామి యగుశ్రీహరిని నమ్మి, మనోవాక్కాయములచేఁ బ్రేమించుట, వినుట, భృత్యుఁడగుట, మ్రొక్కుట, పూజించుట, పరిచరించుట, తనలో నెఱుక గలిగియుండుట, కీర్తనము, ధ్యానము, అనునట్టి భక్తిమార్గములు తొమ్మిదిచేతను సేవించుచుఁ గాలము ద్రోయుట శ్రేయస్కర మని నాయభిప్రాయము.

శా. అంధేందూదయముల్ మహాబధిరశంఖారావముల్ మూకస
ద్గ్రంథాఖ్యాపనముల్ నపుంసకవధూకాంక్షల్ గృతఘ్నావ
లీ,బంధుత్వంబులు భస్మహవ్యములు లుబ్ధద్రవ్యముల్ క్రోడ
సద్గంధంబుల్ హరిభక్తివర్జితులరిక్తవ్యర్థసంసారముల్. 168

టీ. హరి... సంసారముల్ = విష్ణుభక్తిలేనివారి శూన్యములై ప్రయోజనహీనములైన యాసంసారములు, అంధేందూదయముల్ = గ్రుడ్డివాని పాలి వెన్నెలలు, మహా...ముల్ = చెవిటివానిచెంత శంఖధ్వనులు, మూక...ముల్ = మూఁగవానికిఁ జెప్పిన మంచిగ్రంథములబోధలు, నపుంసకవధూకాంక్షల్ = మగతనములేనివానికి మగువలపొందుగోరుటలు, కృత...బులు= మేలుమఱచువారితోడి చుట్టఱికములు, భస్మహవ్యములు = బూడిదలోని హోమములు, లుబ్ధద్రవ్యముల్ = లోభివానికలుములు, క్రోడసద్గంధంబుల్= పందులకుఁ గలసువాసనలు.

తా. తండ్రీ! సర్వగతుఁ డగువిష్ణుని దెలియలేనివారుగనుక విష్ణుభక్తి లేనివారి యీవ్యర్థసంసారవిడంబనములు గ్రుడ్డివానికి గలవెన్నెలవంటివి. చెవిటివానిచెంత శంఖధ్వనులవంటివి. మూఁగవానికి శాస్త్రార్థములు జెప్పుట వంటివి. ఊఁబవాఁ డువిదులఁ గోరుటవంటివి. చేసినమేలును మఱచిపోవువారి చుట్టఱికములవంటివి. బూడిదలోని హోమములవంటివి. లోభివాని సొమ్ములవంటివి. పందికి దొరికిన పన్నీరువంటివి.

సీ. కమలాక్షు నర్చించుకరములు కరములు
శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ
సురరక్షకునిఁ జూచుచూడ్కులు చూడ్కులు
శేషశాయికి మ్రొక్కుశిరము శిరము
విష్ణు నాకర్ణించువీనులు వీనులు
మధువైరిఁ దవిలినమనము మనము
భగవంతు వలఁగొనుపదములు పదములు
పురుషోత్తమునిమీఁదిబుద్ధి బుద్ధి
తే. దేవదేవునిఁ జింతించుదినము దినము
చక్రహస్తునిఁ బ్రకటించుచదువు చదువు
కుంభినీధవుఁ జెప్పెడిగురుఁడు గురుఁడు
తండ్రి హరిఁ జేరు మనియెడితండ్రి తండ్రి. 169

టీ. కమలాక్షున్ = (తామరలవంటికన్నులుగల) విష్ణుని, అర్చించుకరములు = పూజించెడుహస్తములు, కరములు = చేతులు, శ్రీనాథున్ = లక్ష్మీపతిని, వర్ణించుజిహ్వ = స్తోత్రముచేయునాలుక, సురరక్షకునిన్ = దేవతలఁ గాచువానిని, చూచుచూడ్కులు = చూచెడుకన్నులు, శేషశాయికిన్ = ఆదిశేషువు పానుపుగాఁగలవానికి, మ్రొక్కుశిరము = మ్రొక్కెడు నాఁదల, ఆకర్ణించువీనులు = వినుచెవులు, మధువైరిన్ = మధువనువానికి శత్రువగువిష్ణుని, తవిలినమనము = కూడినచిత్తము, భగవంతున్ = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁ డగువానిని, వలగొనుపదములు = ప్రదక్షిణముచేయుపాదములు, పురుషోత్తమునిమీఁదిబుద్ధి = విష్ణునిమీఁది తలఁపు, దేవదేవునిన్, చింతించు దినము = ధ్యానించురోజు, చక్రహస్తుని = సుదర్శనధారియగువిష్ణుని, ప్రకటించుచదువు = వెల్లడించెడి చదువు, కుంభినీధవున్ = భూపతియగు విష్ణువును, హరిన్ = విష్ణువును, చేరుమనియెడితండ్రి = చేరుమనిబోధించుతండ్రియే, తండ్రి.

తా. తండ్రీ! విష్ణుని బూజించునవియే చేతులు. పట్టిచేతులు చేతులు గావు. ఆయనను స్తోత్రము చేయునదియే నాలుక. హరినిగాంచునవియే కన్నులు. నారాయణునకు మ్రొక్కునదియే శిరస్సు. విష్ణుకథలు వినునవియే చెవులు. హరియందు లగ్నమైనదే చిత్తమనవలెను. ఆయనకు ప్రదక్షిణముచేయునవియే పాదములు. ఆయనమీఁదిబుద్ధియే బుద్ధి. ఆదేవుని ధ్యానముదొరకినదే సుదినము. ఆయనగాథలు గలదే మంచిచదువు. ఆమహానుభావుని దెలియఁజెప్పువాఁడే గురువు. నాయనా హరినీ బొందు మని బోధించువాఁడే తండ్రిగాని యితరులు తండ్రులా? కారు.

సీ. కంజాక్షునకుఁ గానికాయంబు కాయమే
పవనగుంఫితచర్మభస్త్రి గాక
వైకుంఠుఁ బొగడనివక్త్రంబు వక్త్రమే
ఢమఢమధ్వనితోడిఢక్క గాక
హరిపూజనము లేనిహస్తంబు హస్తమే
తరుశాఖనిర్మితదర్వి గాక
కమలేశుఁ జూడనికన్నులు కన్నులే
తనుకుడ్యజాలరంధ్రములు గాక
ఆ. చక్రిచింత లేనిజన్మంబు జన్మమే
తరళసలిలబుద్బుదంబు గాక
విష్ణుభక్తి లేనివిబుధుండు విబుధుఁడే
పాదయుగముతోడిపశువు గాక. 170

టీ. కంజాక్షునకున్ = కమలములఁ బోలుకన్నులు గల విష్ణువునకు కానికాయంబు = ఉపయోగింపనిశరీరము, కాయమే = శరీరమా, పవనగుంఫితచర్మభస్త్రి = గాలిచే నిండిన తోలుసిద్దె, వైకుంఠున్ = విష్ణుని, పొగడనివక్త్రంబు = స్తుతింపనినోరు, ఢమఢమధ్వనితోడిఢక్క = ఢమఢమయని

మ్రోగుఘంకా, హరిపూజనములేనిహస్తంబు = విష్ణుపూజ యెఱుఁగనిచేయి, తరు... దర్వి=చెట్టుకొమ్మచేఁజేసిన తెడ్డు, కమలేశుఁ = శ్రీనాథుని, తను... ములు=శరీరమనుగోడయందలి కిటికీలు, తరళసలిలబుద్బుదంబు = కదలుచున్న నీరుబుగ్గ, విబుధుండు = విద్వాంసుఁడు, పాదయుగముతోడిపశువు = రెండు కాళ్లు గలగొడ్డు.

తా. రాక్షసరాజా! విష్ణువునకుఁ బనికిరానిశరీరమును ఒకశరీరమేనా? కాదు. అదియొక గాలినిండిన తోలుసిద్దె యనవలెను. హరి నామకీర్తన లేనిది నోరా? ఢమఢమ యని మ్రోఁగు నొకవాద్యమే. హరిని పూజింపనిది చేయియా? అదియొక కొయ్యతెడ్డు. శ్రీనారాయణుని చూడనివి కన్నులా? ఈశరీరమను గోడలోని కిటకీలే. విష్ణుధ్యానమెఱుఁగని జన్మము నొక జన్మమేనా? అది నీటిలోఁ గదలు బుగ్గయే. వైష్ణవభక్తిలేనివాఁడును నొకపండితుఁడా? వాఁడు రెండుకాళ్లు దున్నపో తనియే చెప్పవలెను.

సీ. సంసారజీమూతసంఘంబు విచ్చునే
చక్రిదాస్యప్రభంజనము లేక
తాపత్రయాభీలదావాగ్ను లాఱునే
విష్ణుసేవామృతవృష్టి లేక
సర్వంకషాఘౌఘజలరాసు లింకునే
హరిమనీషాబడబాగ్ని లేక
ఘనవిపద్గాఢాంధకారంబు లడఁగునే
పద్మాక్షనుతిరవిప్రభలు లేక

తే. నిరుపమాపునరావృత్తినిష్కళంక
ముక్తినిధిఁ గాన వచ్చునే ముఖ్యమైన
శార్ఙ్గకోదండచింతనాంజనము లేక
తామరసగర్భునకు నైన దానవేంద్ర. 171

టీ. దానవేంద్ర = రాక్షసరాజా! తామరసగర్భునకుఁ బైనఁ = బ్రహ్మకైనను, చక్రిదాస్యప్రభంజనము = విష్ణుకైంకర్యమను సెత్తుగాలి, లేక, సంసారజీమూతసంఘంబు = సంసారమను మేఘములప్రోవు, విష్ణుసేవామృత వృష్టి = శ్రీహరిసేవయను నమృతపువాన, తాప...గ్నులు = మూఁడు తాపము లనుభయంకరములైన కాఱుచిచ్చులు, హరి...బాగ్ని = విష్ణుచింత యను సముద్రవహ్ని, సర్వం...రాసులు = ఎల్లెడలనిండియున్న సముద్రములు, పద్మా...భలు = విష్ణుస్తోత్రములను సెండలు, ఘన...రంబులు = ఆపదలను దట్టంపుచీఁకటులు, అడఁగునే=నశించునా, ముఖ్యము = ప్రధానము, శార్ఙ్గ... జనము = విష్ణుధ్యానమనుకాటుక, నిరుపమా...పధిఁ = సాటిలేని నిర్మల మైన మోక్షపదవిని, కానఁ వచ్చునే = చూడనలవియా?

తా. నాయనా! బ్రహ్మకైననుసరే విష్ణుసేవలేక సంసారమేఘముల విముక్తికలుగునా? విష్ణుసేవయనువానలేక తాపత్రయమనుకాఱుమంటలు చల్లారునా? భగవత్కైంకర్యమనుబడబాగ్ని లేక ఎచ్చటఁజూచినను కుప్పలు తెప్పలుగా నిండిన పాపసముద్రములు ఎండిపోవునా? విష్ణుసేవయనుసెండలు గాయక ఆపదలను కటికిచీఁకటులు విచ్చునా? విష్ణుధ్యానమనుకాటుకలేక పునరావృత్తిలేని విమలమైన కైవల్యము దొరకునా? దొరకదు.

వ. అని యివ్విధంబున వెఱపుమఱపు నెఱుంగక యులుకు చెడి పలికెడికొడుకు నుడువులు చెవులకు ములుకులక్రియ నొదవినఁ గటము లదరఁ బెదవులం గఱచుచు నదరిపడి గురుసుతునిం గనుంగొని వికతకథనంబులు గఱపినాఁడ వని దానవేంద్రుం డిట్లనియె. 172

టీ. దానవేంద్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, వెఱపు=భయము, మఱపు= విస్మృతి, ఉలుకుసెడి = లెక్కసేయక, నుడువులు = మాటలు, ఒదవినఁ= కాఁగా, కటములు = కణఁతలు, కఱచుచు = కొఱుకుచు, అదరిపడి =

మిడిసిపడి, గురుసుతుఁడ = శుక్రునికొడుకును, విమతకథనంబులు = పగవారి కథలు, కఱపినాఁడవు= నేర్పినావు.

చ. పటుతరనీతిశాస్త్రచయపారగుఁ జేసెద నంచు బాలు నీ
వటు గొనిపోయి వానికి ననర్థము లైనవిరోధిశాస్త్రముల్
కుటిలతఁ జెప్పినాఁడవు భృగుప్రవరుండ వటంచు నమ్మితిం
గటకట బ్రాహ్మణాకృతివిగాక యథార్థపుబ్రాహ్మణుండవే.

టీ. నీవు, బాలుఁ, పటు...పారగుఁ = అనింద్యమైన నీతిశాస్త్రము చివరదాఁకఁ జదివినవానిఁగా, అనర్థములు = తగనివి, విరోధిశాస్త్రముల్= శత్రువులచదువులు, కుటిలతన్ = కపటముతో, భృగుప్రవరుండవు = భృగువంశపు బ్రాహ్మణులలో మేటివి, కటకట = అయ్యో, బ్రాహ్మణాకృతివి= బ్రాహ్మణవేషముతో నున్నవాఁడవు, యథార్థపు బ్రాహ్మణుండవే = నిజమైన బాపఁడవా.

తా. గురుపుత్త్రా! పిల్లకాయను దీసుకొనిపోయి నేను జక్కఁగా శిక్షించి యన్నిచదువులు బాగుగ నేర్పి తెచ్చెదనని కొనిపోయి, వానికి మాతుఁ గానివారిచదువులను నేర్పి మోసముచేసితివి. దుర్మార్గుఁడా! నీవు భృగువంశమునఁ బుట్టిన సచ్ఛోత్రియుఁడవుగదా యని మోసపోయితిని. ఓరీ! నీవు బ్రాహ్మణవేషము వేసికొన్నావేకాని నిజముగా బ్రాహ్మణుఁడవా?

క. ధర్మేతరవర్తనులును
దుర్మంత్రులు నైనజనులదురితము లొందుఁ
మర్మములు గలఁచి కల్మష
కర్ముల రోగములు నొందుకైవడి విప్రా. 174

టీ. విప్రా = బ్రాహ్మణా! కల్మషకర్ములన్ = పాపపుఁ బనులఁ జేసిన వారిని, మర్మములు = ఆయువుపట్టులు, కలఁచి = పీడించి, రోగములు, పొందుకైవడిన్, ధర్మేతరవర్తనులు = అన్యాయమార్గమున జనువారు, దుర్మంత్రులు = చెడ్డతలఁపులు గలవారు, దురితములు=పాపములు.

తా. బ్రాహ్మణా! పరదారగమనాది పాపకర్మములు జేసిన వారిని మర్మములకెక్కి రోగములు పీడించినట్లు, అన్యాయమార్గములో మెలఁగిన కుత్సితబుద్ధిగలజనులను బాపములు చుట్టుకొనుట నిశ్చయము. నీవు నన్ను మోసముచేసి, నాకొడుకును జెడఁగఁజేసి పాపివైతివి.

వ. అనిన రాజునకుఁ బురోహితుం డిట్లనియె. 175

ఉ. తప్పులు లేవు మావలన దానవనాథ విరోధిశాస్త్రముల్
చెప్పము క్రూరులై పరులు చెప్పరు మీచరణంబులాన సు
మ్మెప్పుడు మీకుమారునకు నింతయు నైజమనీష యెవ్వరుం
జెప్పెడిపాటి గాదు ప్రతిచింతఁ దలంపుము నేర్పుకైవడిన్.

టీ. దానవనాథ = రాక్షసులఱేఁడా! మావలన, తప్పులు = దోషములు, విరోధిశాస్త్రములు = శత్రులవిద్యలు, క్రూరులు = దుర్మార్గులు, పరులు=కానివారు, మీచరణంబులానసుమ్ము=మీపాదాలానసుమీ, ఇంతయున్ = ఇదియంతయు, నైజమనీష = తనంతగలిగిన బుద్ధియే, చెప్పెడిపాటి = నేర్పవీలైనది, కాదు, నేర్పుకైవడిన్ = నీప్రజ్ఞకొలఁది, ప్రతిచింత = ప్రతిక్రియ, తలంపుము = యోజింపుము.

తా. రాక్షసరాజా! మే మొక్కతప్పిదము నెఱుఁగము నీపాదములాన సుమా. నీకొడుకునకు మేము దుర్బోధములుచేయలేదు. ఏవిరోధులు వానికి బోధింపలేదు. ఇవి వానికొకరు నేర్పినఁబట్టినవిగావు. వానికిఁ బుట్టుకతోఁగలిగినవే. ఇఁక నీశక్తికొలఁది వాని కాబుద్ధి తిరుగునట్లు చేయవలసినదేకాని మమ్మునిందించి లాభములేదు. మాశక్తికొలఁది పోరాడితిమి.

క. మిత్రులము పురోహితులము
పాత్రుల మే మదియుఁ గాక భార్గవులము నీ
పుత్రుని నిటువలెఁ జేయఁగ
శత్రులమే దైత్యజలధిచంద్రమ వింటే.

టీ. దైత్యజలధిచంద్రమ = రాక్షసకులమనుపాలవెల్లికిఁ జంద్రునివంటి వాఁడా! వింటే = వింటివా, ఏము, మిత్రులము = నీకుఁ గూర్చినవారము. పాత్రులము = బోధించుపనికిఁ దగినవారము, భార్గవులము = భృగుకులమునఁ బుట్టినవారము, శత్రులమే = నీకు విరోధులమా?

తా. రాక్షసరాజా! విన్నావా? మేము నీకు నెయ్యులము. పురోహితులము, యోగ్యులము. ఇన్నిటికి పైన భృగువంశజాతులము. అట్టిమేము మాకన్నివిధముల ప్రేమింపఁదగిన దొరవగునీకొడుకును జెడఁగఁ జేయుటకు నీకేమి మేము విరోధులమా? అట్లు తలఁపకుము.

వ. అనిన గురునందనుం గోపింపక దైత్యవల్లభుండు గొడుకు
నవలోకించి యిట్లనియె. 178

టీ. గురునందనున్ = శుక్రునికొడుకును, కోపింపక, దైత్యవల్లభుండు= హిరణ్యకశిపుఁడు, అవలోకించి=చూచి.

క. ఒజ్జలు సెప్పనియీమతి
మజ్జాతుఁడ వైననీకు మఱియెవ్వరిచే
నుజ్జాత మయ్యె బాలక
తజ్జనులం జేరుకొనుము తగ నామ్రోలన్. 179

టీ. బాలక = కుఱ్ఱా! మజ్జాతుఁడవు = సురవిరోధియైననాకుఁ బుట్టినవాఁడవు, (ఇట్టివానికి విరోధులనీతులు పట్టుబడుట దుర్లభము) ఐన నీకు, ఒజ్జలు=గురువులు, సెప్పనియీమతి=బోధింపని యీబుద్ధి, మఱియెవ్వరిచేన్ = ఇంక నెవరిచేత, ఉజ్జాతము = పుట్టినది, తజ్జనులన్ = వారిని, నామ్రోలన్ = ఎదుట, జేరుకొనుము = చెప్పుము.

తా. కుఱ్ఱా! నాకుఁ బుట్టిననీకు ఈబుద్ధిగురువులుచెప్పక మఱియెవ్వరు ... నాయెదుట జెప్పుము.

... కిఁ బ్రహ్లాదుం డిట్లనియె. 180

ఉ. అచ్చపుఁజీఁకటిం బడి గృహవ్రతులై విషయప్రవిష్టులై
చచ్చుచుఁ బుట్టుచుంన్ మరలఁ జర్వితచర్వణులైనవారికిం
జెచ్చెరఁబుట్టునే పరులు సెప్పిననైన నిజేచ్ఛనైన నే
మిచ్చిననైనఁ గానలకు నేఁగిననైన హరిప్రబోధముల్.

టీ. అచ్చపుఁ జీఁకటిన్ = గాఢాంధకారములో, పడి, గృహవ్రతులై = కాఁపురదనముగలవారై, విషయప్రవిష్టులై = విషయములలోవిగి, చర్వితచర్వణులు = తిన్నదే మరలతినువారు, హరిప్రబోధముల్ = విష్ణునిజ్ఞానమును, పరులు = ఇతరులు, నిజేచ్ఛనైనన్ = తమంతటనైనను, ఏమిఇచ్చిననైనన్ = ఏదియిచ్చినను గాని, కానలకున్ = అడవులకు, ఏఁగిననైనన్ = వెళ్లినను, చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా, పుట్టునే = పుట్టునా?

తా. ఇంద్రీ! అజ్ఞానపుఁ జీఁకటిలోఁ బడి, కాఁపురము చేయుచు, విషయలోలురై, తేపతేపకుఁ జచ్చిపుట్టుచు, అనుభవించినదానినే మరల ననుభవించు నీమనుజపశువులకు ఒకరు చెప్పిగాని తమకుఁ దోఁచిగానీ ఎంతో వ్యయము చేసినఁగానీ అడవులలోఁ బడి తిరిగినఁగానీ విష్ణుభక్తిసంబంధమైన జ్ఞానములు అట్టె ఒక్కనాఁడే కలుగునా? ఎంతవెట్టి? దానికి బహుజన్మసంసిద్ధి యుండవలెను.

ఉ. కానని వానినూఁతఁగొని కానని వాఁడు విశిష్టవస్తువుల్
గానని భంగిఁ గర్మములు గైకొని కొందఱు కర్మబద్ధులై
కానరు విష్ణుఁ గొంద ఱటఁ గందు రకించన వైష్ణవాంఘ్రిసం
స్థానరజోభిషిక్తు లగుసంహృతకర్ములు దానవేశ్వరా. 182

టీ. దానవేశ్వరా = రాక్షసరాజా! కొందఱు, కానని వాఁడు = గ్రుడ్డివాఁడు, కానని వానిన్ = గ్రుడ్డిని, ఊఁతఁగొని = ఆధారముచేసికొని, విశిష్టవస్తువుల్ = కావలసినపదార్థములను, కానని భంగిన్ = చూడలేనివిధమున, కర్మములు, కైకొని = తెచ్చుకొని, కర్మబద్ధులై = తాముజేసినవానిఁ గట్టువడి, విష్ణున్ = శ్రీహరిని, కానరు = చూడఁజాలరు, కొందఱు, అకించ

స...షిక్తులు = కేవలమైన విష్ణుపాదధూళిచే నిండిన, అగు, సంహృతకర్ములు= విడువఁబడినకర్మలు గలవారు, అటఁన్ = తర్వాత, కందురు = విష్ణుని బొందెదరు.

తా. రాక్షసరాజా! కొందఱుమానవులు ఒకగ్రుడ్డివాఁడు గ్రుడ్డివానిఁ దోడుకొని కోరినదానిని దెచ్చుకొనలేనట్లు కర్మములజేయుచు, ఆకర్మముల చేతనే బద్ధులయి విష్ణువును గాంచఁజాలరు. కొందఱు విష్ణుపాదధూళిచేఁ బరిపూతచిత్తులయి కర్మలను త్యజించి, యామీఁద విష్ణుసాలోక్యమునుబొందెదరు.

మ. శోధింపంబడె సర్వశాస్త్రములు రక్షోనాథ వే యేటికిఁన్
గాథల్ మాధవశేముషీతరణిసాంగత్యంబునం గాక దు
ర్మేధన్ దాఁటఁగ వచ్చునే సుతవధూమీనోగ్రవాంఛామద
క్రోధోల్లోలవిశాలసంసృతిమహాఘోరామితాంభోనిధిన్.

టీ. రక్షోనాథ = రాక్షసరాజా! వేయి, గాథల్ = కథలు, ఏటికిఁన్, సర్వశాస్త్రములు, శోధింపంబడెన్ =పరిశీలించినాను, సుత...నిధిన్ = బిడ్డలు పెండ్లము అను జలజంతువులు తీవ్రమైన కోరికలు గర్వము కోపము అను తరంగములు గలపెద్దఘోరమైన యీ కడలేనిసంసారసముద్రమును, మాధవ ...బునన్=విష్ణుచింత యనునోడచిక్కనఁగాని, దుర్మేధన్ = దుష్టబుద్ధితో, దాఁట్నఁగ వచ్చునే=తరింపనలవియగునా? కాదు.

తా. తండ్రీ! లోకములోఁ గలయన్నిశాస్త్రములు చదివినాను. ఏవి కొఱవడవు. వీఁకి తినివేయుబిడ్డలు పెండ్లము అనుజలచరములుగలిగి, కోరిక గర్వము కోపము నను పెద్ద పెద్ద యలలు నిండియున్న యీమహాఘోరమై హద్దులేనిసంసారసముద్రమును, విష్ణుభక్తి యనునోడ యుండిననే దాఁటనగును గాని ఈలాటిదుర్మేధవలన నలవియగునా? కాదు.

వ. అని పలికిన కొడుకును ధిక్కరించి మక్కువ సేయక రక్కసుఁ డేఁడు తనతొడలపై నుండనీక గొబ్బున దిగద్రొబ్బి

నిబ్బరంబగుకోపంబు దీపింప వేఁడిచూపుల మింట మంట
లెగయ మంత్రులం జూచి యిట్లనియె. 184

టీ. మక్కువ = ప్రేమఁడి, గొబ్బునన్ = వేగముగా, దిగద్రొబ్బి = పడఁద్రోసి, నిబ్బరంబు = మిక్కుటము, దపింపన్ = జ్వలింపఁగా, మింటన్ = ఆకసమున.

శా. క్రోడంబై పినతండ్రిఁ జంపెననితాఁ గ్రోధించి చిత్తంబులో
వీడం జేయఁడు బంటుభంగి హరికిన్ విద్వేషికిన్ భక్తుఁడై
యోడండక్కట ప్రాణవాయువులువీడొప్పించుచున్నాఁడు
నా, తోడన్ వైరమునట్టి నిట్టిజనకద్రోహిన్ మహింగంటిరే.

టీ. క్రోడంబై = పందియై, క్రోధించి = పగపట్టి, విద్వేషికిన్ = శత్రువునకు, ఓడండు=సిగ్గుపడఁడు, అక్కట = అయ్యో, వీడు, ప్రాణవాయువులు, వైరము = పగ, మహిన్=భూమిలో, ఇట్టి జనకద్రోహిన్=ఈలాటి తండ్రితోఁ బగబెట్టుకొనువానిని, కంటిరే=చూచితిరా.

తా. మంత్రులారా! విష్ణువు మాయపందియై తనచిన్నయ్యను జంపినాఁడనియైనను వానిసివీడక నాకు నిత్యశత్రువగు విష్ణువునకు భక్తుఁడై వానిబంటువలె వానిఁదలఁపు వీడఁడు. వీనికి సిగ్గులేదు. ఇట్లు వినాశమునకు సిద్ధమైనాఁడు. నాతోఁ బగఁబూనినాఁడు. ఇట్టిపాపాత్ముని దండ్రికి ద్రోహముఁ జేయువానిని భూమిమీఁద మీ రెచ్చటనైనఁ జూచినారా?

వ. అని రాక్షసవీరుల నీక్షించి యిట్లనియె. 186

శా. పంచాబ్దంబులవాఁడు తండ్రి నగునాపక్షంబు నిందించి ర
క్షించిద్భీతియు లేక విష్ణు నహింతుం గీర్తించుచున్నాఁడ ప
ల్దంచుం జెప్పినమానఁ డంగమునఁబుత్రాకారతన్ వ్యాధిజ
న్మించెన్ వీని వధించిరండు దనుజుల్ మీమీపటుత్వంబులన్.

టీ. దనుజుల్ = రాక్షసులారా! పంచాబ్దంబులవాఁడు = ఐదేండ్లయీడు గలవాఁడు, నాపక్షంబు = నామతము, యత్కించిద్భీతి = ఏకొంచెమైనభయమును, అహితుఁ = శత్రువగు, అంగమునన్ = శరీరమందు, పుత్రాకారతన్ = కొడుకను రూపముతో, వ్యాధి = రోగము, జన్మించెన్ = పుట్టెను. వీనిన్, మీమీపటుత్వంబులన్ = మీబలముకొలఁది, వధించి = చంపి, రండు.

తా. రాక్షసులారా! వీఁడు చూడనయిదేండ్లకూన. తండ్రినగునన్ను ధిక్కరించి, నాశత్రువగువిష్ణుని నాయెదుర నదరు బెదరు లేక పొగడుచున్నాఁడు. వలదనిన నూరకుండఁడు. ఇఁకఁ జింతించి లాభములేదు. నాశరీరమందు కొడుకను పేరుతో వీఁడొకరోగముగాఁ బుట్టినాఁడు. వీనిని మీపరాక్రమముకొలఁది కొనిపోయి హతముగావించి రండు. పొండు.

శా. అంగవ్రాతములోఁ జికిత్సకుఁడు దుష్టాంగంబు ఖండించి శే
షాంగశ్రేణికి రక్ష సేయుక్రియ నీయజ్ఞుం గులద్రోహి దు
స్సంగుం గేశవపక్షపాతి నధముం జంపించి వీరవ్రతో
త్తుంగఖ్యాతిఁ జరించెదం గులము నిర్దోషంబుగావించెదన్.

టీ. చికిత్సకుఁడు = శస్త్రవైద్యుఁడు, అంగవ్రాతములోన్ = అవయవములగుంపులో, దుష్టాంగంబు = చెడిన యవయవమును, ఖండించి = కోసివైచి, శేషాంగశ్రేణికిన్ = మిగిలిన యన్నియవయవములకును, రక్ష = కాపువల, సేయుక్రియన్, కులద్రోహిన్ = వంశమునకు హానిగావించువానిని, దుస్సంగున్ = చెడ్డచెలిమిగలవానిని, కేశవపక్షపాతిన్ = విష్ణుపక్షమును బొందినవానిని, అధమున్ = నీచుని, ఈయజ్ఞున్ = ఈజ్ఞానశూన్యుని, వీర... ఖ్యాతిన్ = శూరకర్మముగలవాఁడను పెద్ద కీర్తితో, చరించెదన్ = తిరిగెదను, కులము = వంశము, నిర్దోషంబు = కళంకములేనిదానినిగా, కావించెదన్ = చేసెదను.

తా. మంత్రులారా! వైద్యుఁడు శరీరములోఁ జెడిపోయినదాని గోసి వైచి, మిగిలిన యవయవములకు క్షేమము గలుగఁజేసినట్లు, కులనాశకుఁడు,

దుస్సంగతి గలవాఁడు, కేశవపక్షపాతముగలవాఁడు, నీచుఁడునైన ఈమూర్ఖుని జంపించి, మహావీరుఁడనుకీర్తితోఁ దిరిగెదను. నావంశము పవిత్రము జేసికొందును.

క. హంతవ్యుఁడు రక్షింపను
మంతవ్యుఁడు గాఁడు యమునిమందిరమునకున్
గంతవ్యుఁడు వధమున కుప
రంతవ్యుం డనక చంపి రం డీపడుచున్. 189

టీ. హంతవ్యుఁడు = చంపఁదగినవాఁడు, మంతవ్యుఁడు = మోచింపఁదగినవాఁడు, కాఁడు. గంతవ్యుఁడు = పొందఁదగినవాఁడు, వధమునకున్ = హింసకు, ఉపరంతవ్యుఁడు = మానఁదగువాఁడు, అనక, ఈపడుచున్ = ఈకుఱ్ఱవానిని, చంపిరండు.

తా. వీఁడు చంపఁదగినవాఁడే. ఇఁక నాలోచనలేదు. యమునియింటి కంపఁదగినవాఁడే. విడువఁదగఁడు. శీఘ్రమే చంపిరండు.

వ. అని దానవేంద్రుం డానతిచ్చిన వాఁడికోఱలు గలరక్కసులు పెక్కండ్రు శూలహస్తులై వక్త్రంబులు దెఱచికొని యుబ్బి బొబ్బలిడుచు ధూమసహితదావదహనంబునుంబోలె దామ్రసంకాశంబు లయినకేశంబులు మెఱయ భేదనవాదనచ్ఛేదనంబులు సేయుచు. 190

టీ. దానవేంద్రుండు = హిరణ్యకశిపుఁడు, ఆనతి = ఆజ్ఞ, వాఁడికోఱలు = పదునుగలదంతములు, పెక్కండ్రు = అనేకులు, శూలహస్తులు = శూలమును ధరించినవారు, వక్త్రంబులు = నోరులు, ఉబ్బి = పొంగి, [illegible]లు = కేకలు, ధూమ...బోలెన్ = పొగతోఁడి కారుచిచ్చువలె, తామ్రసం[illegible]శంబులు = రాగివలెనెఱ్ఱనైనవి, కేశంబులు = వెండ్రుకలు, మెఱయన్ = [illegible]

శింపఁగా, భేద...నంబులు =పగులకొట్టుటలు, వాద్యపుమ్రోఁతలు, నటుకులు, చేయుచుర్:

ఉ. బాలుఁడు రాచబిడ్డఁడు కృపాళుఁడు సాధుఁడులోకమాన్య
సంశీలుఁడు వీఁ డవధ్యుఁడనిచిక్కక స్రుక్కక క్రూరచిత్తులై
శూలములం దదంగముల సుస్థిరులై ప్రహరించి రుగ్రవా
చాలత నందఱుర్ దివిజశత్రుఁడు వల్దనఁడయ్యెభూవరా.

టీ. భూవరా = ధర్మరాజా! బాలుఁడు = కుఱ్ఱవాఁడు, రాచబిడ్డఁడు= రాజుకొడుకు, కృపాళుఁడు = దయగలవాఁడు, సాధుఁడు = సజ్జనుఁడు, లోకమాన్యసంశీలుఁడు = లోకులచే మెన్నఁదగిన నైజముగలవాఁడు, అవధ్యుఁడు= చంపఁదగనివాఁడు, చిక్కక = వెఱవక, స్రుక్కక = బడలక, క్రూరచిత్తులై =కఠినపు మనస్సుగలవారై, సుస్థిరులై = చక్కఁగా నిలచినవారై, తదంగములర్ = వాని యవయవములను, అందఱుర్, ఉగ్రవాచాలతర్ = తీవ్రమైన వాఁగుబోతుతనముతో, ప్రహరించిరి = కొట్టిరి, దివిజశత్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, వలదు, అనఁడు, అయ్యెర్ = వలదని చెప్పలేదు.

తా. రాజా! అంతట రాక్షసులందఱు ఒకటై శూలములు దీసికొని, వానిని పిల్లకాయయనియు, రాజుకొడుకనియు, దయగలవాఁడనియు, సాధువనియు, లోకులచే మన్నింపఁబడినవాఁడనియు, చంపఁదగఁడనియు ననుమానింపక, నిర్దయులై క్రూరముగాఁ గొట్టిరి. హిరణ్యకశిపుఁ డాఘోరకృత్యమును జూచుచు వేడుకపడుచున్నాఁడేకాని వలదని చెప్పలేదు.

చ. పలువురుదానవుల్ పొడువబాలునిదేహము లేశమాత్రముర్
ఒలియదు లోపలర్ రుధిరముబ్బదుకందదు శల్యసంఘముర్
లియదుదృష్టివై భవమునష్టముగాదుముఖేందుకాంతియుర్
లియదు నూతనశ్రమము పుట్టదు పట్టదు దీనభావమున్

టీ. బాలునిదేహము = ప్రహ్లాదునిశరీరము, పలువురు = అనేకులు, దానవుల్ = రాక్షసులు, పొడువన్ = శూలములతోఁ గ్రుచ్చినను, లేశమాత్రమున్ = కొంచెమైనను, ఒలియదు = తునుగదు, లోపలన్, రుధిరము = రక్తము, శల్యసంఘమున్ = ఎముకలమోపును, నలియదు = తునుగదు, దృష్టివైభవము = చూపులనీటు, నష్టము = నాశమొందినది, కాదు, ముఖేందుకాంతియున్ = మోముచందురుని వన్నెయు, పొలియదు = నశింపదు, నూతనశ్రమము = క్రొత్తయలంత, దీనభావమున్ = దిక్కులేమివలననైన భీరుత్వమును, పట్టదు = చెందదు.

తా. ఈలాగున అనేకులు రాక్షసులొక్కటై వానిశరీరము గ్రుమ్ముచున్నను అది కొంచెమును నలుగదు. నెత్తురుగ్రమ్మదు. కందదు. ఎముకలు నుగ్గుగావు. చూపులపస చెడదు. మొగమువన్నెయు మాఱదు. క్రొత్తయలంత జనింపదు. దైన్యము గలుగదు.

ఉ. తన్నునిశాచరుల్ పొడువదైత్యకుమారుఁడుమాటిమాటికిన్
పన్నగశాయి యోదనుజభంజన యోజగదీశ యోమహా
పన్నశరణ్య యోనిఖిలపావనయంచు నుతించుఁగాని తాఁ
గన్నులనీరు దేఁడు భయకంపసమేతుఁడు గాఁడుభూవరా.

టీ. భూవరా = ధర్మరాజా! దైత్యకుమారుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, తన్ను, నిశాచరుల్ = రాక్షసులు, పొడువన్ = క్రుమ్మఁగా, ఓపన్నగశాయి = ఓ శేషశాయీ, దనుజభంజనా = రాక్షససంహారా, జగదీశ = లోకనాయకా, మహాపన్నశరణ్యా = అతిదీనులకు రక్షకుఁడా, నిఖిలపావన = అన్నిటినిఁ బవిత్రముసేయువాఁడా, నుతించున్ = స్తోత్రముచేయునుగాని, భయకంపసమేతుఁడు = జడుపువణఁకుతోఁ గూడినవాఁడును, కాఁడు.

తా. ధర్మరాజా! ఇట్లు రాక్షసులు తన్నెంత క్రుమ్మినను లేపశాయీ! నాగశయనా! ఓరాక్షసధ్వంసకా! ఓలోకనాయకా! ఓదీనరక్షకా! ఓసర్వపవిత్ర

డా! అని దెబ్బకోకవన్నెగా హరిస్తుతి చేయునుగాని కండ్లను నీళ్లు బెట్టుకొనఁడు. భయమందఁడు. వణఁకఁడు.

ఉ. పాఱఁడు లేచిదిక్కులకుబాహువులొడ్డఁడుబంధురాజిలోఁ
దూఱఁడుఘోరకృత్యమని దూఱఁడుతండ్రినిమిత్రవర్గముం
జీరఁడు మాతృసంఘమువసించు సువర్ణగృహంబులోనికిం
దాఱఁడుకావరేయనఁడుతాపమునొందఁడుకంటగింపఁడున్.

టీ. లేచి, దిక్కులకున్ = నలుకెలంకులకు, పాఱఁడు = పరుగెత్తఁడు, బాహువులు=చేతులు, ఒడ్డఁడు = అడ్డముపెట్టఁడు, బందు రాజిలోన్ = చుట్టముల మఱుఁగున, తూఱఁడు, ఘోరకృత్యము = పాపపుఁబని, అని, తండ్రిని; దూఱఁడు = తిట్టఁడు, మిత్రవర్గమున్ = స్నేహితుల సమూహమును, చీరఁడు =పిలువఁడు, మాతృసంఘము = తల్లులసమూహమును, వసించు...లోనికిన్ = ఉండుబంగారు మేడలోనికి, తాఱఁడు = దాఁగఁడు, కావరే=రక్షింపుఁడా, అనఁడు, తాపము నొందఁడు=సంతాపము జెందఁడు, కంటగింపఁడున్ = ఎవరిని విరోధింపఁడు.

తా. రాక్షసు లెంతైన హింసపెట్టనీ వీథులవెంటఁ బరుగెత్తఁడు. కొట్ట రాఁగాఁ జేతు లడ్డమిడఁడు. చుట్టములచాటునకుఁబోఁడు. ఇదిపాపమని తండ్రిని నిందింపఁడు. సావాసకాండ్రను బిలువఁడు. తల్లిమేడలోనికిఁబోయి దాఁగఁడు. నన్ను రక్షింపుఁడీ యని ఎవరిని అడుగఁడు. వేదననొందఁడు. ఎవరితోను విరోధము పెట్టుకొనఁడు.

వ. ఇట్లు సర్వాత్మకంబై యిట్టి దట్టి దని నిర్దేశింపరాని పరబ్రహ్మంబు దాన యై యమ్మహావిష్ణునియందుఁ జిత్తంబుఁ జేర్చి తన్మయుం డయి పరమానందంబును బొందియున్న ప్రహ్లాదునియందు రాక్షసేంద్రుండు దనకింకరులచేతం జేయించుచున్న మారణకర్మంబులు పాపకర్మునియందుఁ బ్రయుక్తంబులైనసత్కారంబులుం బోలె విఫలంబు లగుటం జూచి

టీ. సర్వాత్మకంబు = సర్వరూపము, నిర్దేశింపరాని = చెప్పనలవికాని, రాక్షసేంద్రుండు = హిరణ్యకశిపుఁడు, తనకింకరులచేతన్ = తనభటులచేత, మారణ కర్మంబులు = చంపించుటలు, పాపకర్మునియందున్ = పాపాత్మునియందు, ప్రయుక్తంబులు = చేయఁబడినవి, సత్కారంబులు = ఉపకారములు, విఫలంబులు = వ్యర్థములు.

ఉ. శూలములన్ నిశాచరులు స్రుక్కక దేహము నిగ్రహింపఁగా
బాలుఁడు నేలపైఁబడఁడు పాఱఁడు చావఁడు తండ్రినైననా
పాలికి వచ్చి చక్రధరుపక్షము మానితి నంచుఁ బాదముల్
ఫాలముసోఁక మ్రొక్కఁడ నపాయతనొందుట కేమి హేతువో.

టీ. నిశాచరులు=రాక్షసులు, శూలములన్ = మూఁడుకోనల బరిసెల చేత, స్రుక్కక = వెనుదీయక, నిగ్రహింపఁగాన్ = దండింపఁగా, ప్రహరింపఁగా, బాలుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, నేలపైన్=భూమిమీఁద, పాఱఁడు= పఱుగిడఁడు, నాపాలికిన్ = నాయొద్దకు, చక్రధరుపక్షము = విష్ణునిపక్షమును, మానితిన్ = విడిచిపెట్టితిని, ఫాలము=నొసలు, సోఁకన్=తగులునట్లు, మ్రొక్కఁడు = నమస్కరింపఁడు, అనపాయతన్ = ఉపద్రవము లేమిని, ఒందుటకున్ = పొందుటకు, ఏమిహేతువో = ఏమికారణమో ?

తా. వీఁడు ఇంతమంది శూలములతోఁ బొడుచుచున్నను క్రిందఁబడఁడు. పఱుగెత్తఁడు. ప్రాణముల విడువఁడు. తండ్రినైన నాదగ్గఱకైనను వచ్చి నాయనా యిఁక విష్ణుని దలఁపను రక్షించుమని కాళ్లమీఁదఁబడఁడు. ఇంత ధైర్యముతో నేయాపద లేకుండ నుండుట కేమికారణమో తెలియదు.

వ. అని శంకించుచు.

సీ. ఒకమాటు దిక్కుంభియూథంబుఁ దెప్పించి
కెరలి డింభకునిఁ ద్రొక్కింపఁ బంపు

నొకమాటు విషభీకరోరగశ్రేణులఁ
గడువడి నర్భకుఁ గఱవఁ బంపు
నొకమాటు హేతిసంఘోగ్రానలములోన
విసరి కుమారుని ద్రేయఁ బంపు
నొకమాటు కూలంకషోల్లోలజలధిలో
మొత్తించి శాబకు ముంపఁ బంపు
తే. విషముఁ బెట్టఁ బంపు విదళింపఁగాఁ బంపు
దొడ్డకొండచఱులఁ ద్రోయఁ బంపు
బట్టి కట్టఁ బంపు బాధింపఁగాఁ బంపు
బాలుఁ గినిసి దనుజపాలుఁ డధిప. 193

టీ. అధిప = ధర్మరాజా! దనుజపాలుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, కినిసి = కోపించి, ఒకమాటు, దిక్కుంభియూథంబున్ = దిగ్గజముల గుంపును, కెరలి = చెలరేఁగి, డింభకునిన్ = ప్రహ్లాదకుమారుని, త్రొక్కింపన్, పంపున్, విష...శ్రేణులన్ = విషముచే భయప్రదములైన త్రాఁచుబాములను, అర్భకున్ = బాలుని, కడువడిన్ = మిగుల వేగముతో, కుమారునిన్ = ప్రహ్లాదుని, హేతి...లోనన్ = మంటలచే బెడిదమైన నిప్పులో, కూలంకషోల్లోలజలధిలో = దరులమీఁదికి బోవు గొప్పయలలు గల సముద్రములో, శాబకున్ = కుఱ్ఱని, మొత్తించి = కొట్టించి, ముంపన్ = ముంచుటకు, పంపును, విదళింపఁగాన్ = చీల్చివేయుటకై, దొడ్డకొండచఱులన్ = పెద్దపెద్ద కొండలసురంగమార్గములలో, బాధింపఁగాన్ = పీడించుటకై, బాలున్ = ప్రహ్లాదుని, పంపును.

తా. అంత హిరణ్యకశిపుఁడు మఱింత కోపించి, వానిని ఒక్కసారి [ఏను]ముల క్రిందవేసి త్రొక్కించును. ఒకసారి పాములచేఁ గఱపించును. ఒక [సారి] మంటలెగయునిప్పులో విసరివేయించును. ఒక తేప పొంగిపొర్లు సము

ద్రములోఁ త్రోయించును. ఒకసారి విషము పెట్టించును. ఒకసారి చిచ్చి పాఱవేయు మనును. ఒకసారి కొండచఱియలో ద్రోయించును. ఒకప్పుడు బంధింపఁజేయును.

సీ. ఒకవేళ నభిచారహోమంబు చేయించు
నొకవేళ నెండల నుండఁ బంచు
నొకవేళ వానల నుపహతి నొందించు
నొకవేళ రంధ్రంబు లుక్కఁ బట్టు
నొకవేళఁ దనమాయ నొదవించి బెగడించు
నొకవేళ మంచున నొంటి నిలుపు
నొకవేళఁ బెనుగాలి కున్ముఖుఁ గావించు
నొకవేళఁ బాఁతించు నుర్వియందు
తే. నీకు నన్నంబు నిడనీక నిగ్రహించు
గశల నడిపించు ఱువ్వించు గండశిలల
గదల వ్రేయించు నేయించు ఘనశరములఁ
గొడుకు నొకవేళ నమరారి క్రోధి యగుచు. 199

టీ. అమరారి = హిరణ్యకశిపుఁడు, క్రోధి = అతికోపముగలవాఁడు, అభిచారహోమంబు = మారణహోమమును, రంధ్రంబులఁ = తొమ్మిది రంధ్రములను, ఉక్కఁబట్టుఁ = ఊఁపిరిసలుపకుండ బిగఁబట్టును, తన మాయఁ = తన ప్రతారణవిద్యను, ఒదవించి = కలిగించి, బెగడించుఁ = భయపెట్టును, ఉన్ముఖుఁ = ఎదురైనవానినిగా, ఉర్వియందుఁ = భూమిలో, పాఁతించుఁ = పూడిపించును, ఇడనీకఁ = పెట్టనీయక, నిగ్రహించుఁ = దండించును, కశలఁ = కొరడాలతో, చబుకులతో, అడిపించుఁ = కొ చును, గండశిలలఁ = పెద్దపెద్దఱాళ్లచేత, ఱువ్వించుఁ = విసరివేయిం కదలఁ = దొర్లునట్లు, ఘనశరములఁ = వాఁడిబాణములచేత.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు, మేరమీఱినకోపముగలవాఁడై, కుమారునికి ఒకప్పుడు చచ్చుటకై మారణహోమము సేయించును. ఒకప్పుడు ఎండలో నిలువఁబెట్టును. ఒకవేళ వానలో నిలుపును. ఒకవేళ ఊపిరి సలుపుటకు వీలు గాకుండ నవరంధ్రములు బిగించును. ఒకసమయమున తనమాయచేత జడిపించును. ఒకతేప మంచులో నుంచును. ఒక్కసారి పోడుగాలికి నెదురుగా నిలుపును. ఒకసమయమున నేలలోఁ బాఁతిపెట్టించును. నీళ్లుపోయనీయఁడు. అన్నము బెట్టనీయఁడు. చబుకులతోఁ గొట్టించును. రాళ్లు ఱువ్వించును. ఎత్తి క్రిందఁ బడవేయించును. వాఁడిబాణములతోఁ గొట్టించును.

వ. మఱియు ననేకమారణోపాయంబులఁ బాపరహితుం డైన
పాపని రూపుమాపలేక యేకాంతంబున దురంతచింతాపరి
శ్రాంతుం డయి రాక్షసేంద్రుండు దన మనంబున. 200

టీ. రాక్షసేంద్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, అనేకమారణోపాయంబులన్ = అనేకములైన చంపెడు నుపాయములచేత, పాపరహితుండు = పాపమెఱుఁగనివాఁడు, పాపని రూపుమాపలేక = బాలుని జంపించలేక, ఏకాంతంబునన్ = రహస్యమందు, దురంత... శ్రాంతుండు = కష్టకారణమైనదుఃఖముతోఁగూడినవాఁడు, తనమనంబునన్ = తనచిత్తములో.

ఉ. ముంచితి వార్ధులన్ గదల మొత్తితి శైలతటంబులందు ద్రొ
బ్బించితి శస్త్రరాజిఁ బొడిపించితి మీఁద నిభేంద్రపంక్తిఁ ద్రొ
ప్పించితి ధిక్కరించితి శపించితి ఘోరదవాగ్నులందుఁ ద్రో
యించితి బెక్కుపాట్ల నలయించితిఁ జావఁ డిదేమిచిత్రమో!

టీ. వార్ధులన్ = సముద్రములలో, మొత్తితి = కొట్టినాను. శైల ంబులందున్ = పర్వతపుంజఱియలలో, ద్రొబ్బించితిన్ = త్రోయించి శస్త్రరాజిన్ = కత్తులచేత, ఇభేంద్రపంక్తి = ఏనుఁగులబంతి, త్రొప్పింపన్ = తొక్కించితిని, ధిక్కరించితిన్ = బెదరించినాను, శపించితిన్ =

=లిట్టినాను, ఘోరదవాగ్నులందుక్ = భయంకరమైన కార్చిచ్చులలోను, పెక్కుపాట్లక్ = అనేకవిధములుగా, అలయించితిక్ = కష్టపెట్టినాను.

తా. వీనిని సముద్రములలో ముంచితిని. చావమోదించితిని. పర్వత కందరములలో నెట్టించితిని. కత్తులతోఁ బొడిపించినాను. క్రిందఁబడఁ ద్రోసి పైన యేనుఁగుల నడిపించితిని. జెదరించితిని. నిప్పులలోఁ ద్రోయించి తిని. ఎన్నివిధములనో హింసించినాను. ఐనను చావఁడు. ఇదేమి వింతయో తెలియదు.

ఉ. ఎఱుఁగఁడు జీవనౌషధము లెవ్వరు భర్తలు లేరు బాధలం
దరలఁడు నైజతేజమునఁ దథ్యము జాడ్యము లేదుమిక్కిలిక్
మెఱయుచునున్న వాఁడొకని మేషము దైన్యముఁ బొందఁ డింక
నే, తెఱఁగున ద్రుంతు వేసరితి దివ్యము వీని ప్రభావ మెట్టిదో.

టీ. జీవనౌషధములు=చావకుండ బ్రతుకుటకైనమందులు, భర్తలు = రక్షించువారు, బాధలక్ = కష్టములలో, నైజతేజమునక్ = తన ప్రకాశము నుండి, తరలఁడు = చావఁడు, తథ్యము = నిజము, జాడ్యము = మోహము, మెఱయుచుక్=ప్రకాశించుచు, ఉన్నవాఁడు, ఒకనిమేషము = ఒకనిముష మైనను, దైన్యముక్=కృపణత్వమును, ఏ తెఱఁగునక్=ఏలాగున, త్రుంతుక్= చంపుదును. వేసరితిక్=విసిగిపోతిని, ప్రభావము = సామర్థ్యము, దివ్యము = అమానుషము.

తా. ప్రాణములు పోకుండఁజేయుమందు లెఱుఁగఁడు, ఎవ్వరును రక్షించువారా లేరు. ఎన్నియిడుమలఁ బెట్టినను తన ప్రకాశము విడువఁడు. ఏ మోహమును జెందఁడు. అంతకంతకు మఱింత యుల్లాసముతోనున్న వాఁడు. ఒకక్షణమైనను భయమునొందఁడు. ఇఁక వీని నెట్లుజంపుదును? వీని మహిమ అసాధారణముగా నున్నది. ఇదేమో యెఱుఁగరాదుగదా.

వ. అదియునుం గాక తొల్లి శునశ్శేఫుం డనుమునికుమారుండు దండ్రిచేత యాగపశుత్వంబునకు దత్తుం డయి తండ్రి తనకు నపకారి యని తలంపక బ్రదికినచందంబున. 203

టీ. తొల్లి = మునుపు, యాగపశుత్వంబునకున్ = యజ్ఞమందు వికసింపఁదగినపశువునకుఁగా, దత్తుండు = ఇయ్యఁబడినవాఁడు, అపకారి = ద్రోహకారి.

క. ఆగ్రహమున నేఁ జేసిన
నిగ్రహములు పరులతోడ నెఱి నొకనాఁడున్
విగ్రహము లనుచుఁ బలుకఁడ
నుగ్రహములు గా స్మరించు నొవ్వఁడు మదిలోన్. 204

టీ. ఆగ్రహమునన్ = కోపముతో, నిగ్రహములు = దండనములు, పరులతోడన్ = ఇతరులతో, నెఱిన్ = వరుసగా, విగ్రహములు = విరోధములు, అనుగ్రహములు=సత్కారములుగా, నొవ్వఁడు=దుఃఖపడఁడు.

తా. ఇదిగాక నేను మహాకోపముతో నెన్నివిధముల హింసించినను దానిని ఇతరులతోఁ గొండెముగాఁ జెప్పఁడు. అవన్నియు తనకు హితములుగానే తలఁచును. తనలోనైనను కష్టమని యెన్నఁడు.

వ. కావున వీఁడు మహాప్రభావసంపన్నుండు వీని కెందును భయంబు లేదు వీనితోడి విరోధంబునం దనకు మృత్యువు సిద్ధించు నని నిర్ణయించి చిన్నఁబోయి ఖిన్నుండై ప్రసన్నుండు గాక క్రిందు సూచుచు విషణ్ణుండై చింతనంబు సేయుచున్న రాజునకు మంతనంబునఁ జండామర్కు లిట్లనిరి.

టీ. మహాప్రభావసంపన్నుండు=గొప్పమహిమ గలవాఁడు, మృత్యువు=చావు, చిన్నఁబోయి=సిగ్గుపడి, ఖిన్నుండు=దుఃఖించినవాఁడు, ప్రసన్నుండు=సంతోషముగలవాఁడు, విషణ్ణుండు = దుఃఖముచెందినవాఁడు, చింతనంబు = యోచన, మంతనంబునన్ = ఏకాంతమందు.

శా. శుభ్రఖ్యాతివి నీప్రతాపము మహాచోద్యంబు దైత్యేంద్ర రో
షభ్రూయుగ్మవిజృంభణంబున దిగీశవ్రాతముం బోరులన్
విభ్రాంతంబుగఁ జేసి యేలితి గదా విశ్వంబు వీఁడెంత యీ
దభ్రోక్తుల్ గుణదోషహేతువులు చింతం బొంద నీ కేటికిన్.

టీ. దైత్యేంద్ర=రాక్షసోత్తమా! నీవు, శుభ్రఖ్యాతివి = నిర్మలమైన కీర్తిగలవాఁడవు, నీప్రతాపము=నీపరాక్రమము, మహాచోద్యంబు = మిగులఁ జిత్రము, రోష...బునన్ =క్రోధముచే ముడివడినకనుబొమల యాటోపము చేత, పోరులన్=యుద్ధములలో, దిగీశవ్రాతమున్ = దిక్పాలురసమూహమును, విభ్రాంతము = కలగుండువడినది, విశ్వంబు = ప్రపంచము, వీఁడెంత = ఈప్రహ్లాదుఁడనఁగా నీ కేపాటివాఁడు, ఈదభ్రోక్తుల్ = ఈయల్పపుఁ గూఁతలు, గుణదోషహేతువులు = మంచిచెడ్డతనములె మూలముగాఁ గలవి.

తా. రాక్షసేంద్రా! నీవు నిర్మలమైన వింతగొలుపు కీర్తిగలవాఁడవు. నీవు యుద్ధములో నొక్కమాఱు కనుబొమలు చిట్లించుకొన్నచో దిక్పతులెల్లరు ఓడిపోవుదురు. ఇట్లీప్రపంచమునంతయు నిరంకుశముగా నేలిననీకుఁబోఁటి వీరునకు నీపిల్లకాయయనఁగా నెంత? ఈమాత్రమునకే యేలయిట్లు విచారపడెదవు? ఇంతకు వానికి జ్ఞానములేనికారణమున నట్లు పల్కుచున్నాఁడు. మంచిగుణములున్న మంచిమాటలు చెడ్డగుణములున్న చెడ్డమాటలునని యెఱుఁగవా. మంచిబుద్ధి గలిగినవాఁడే బాగుపడును. లేకున్నఁ జెడిపోవునువు వృథాయాసము.

శా. వక్రుండై నజనుండు వృద్ధగురుసేవం జేసి మేధానయో
పక్రాంతిన్ విలసిల్లు మీఁదట వయఃపాకంబుతో బాలకున్
శక్రద్వేషణబద్ధుఁ జేయుము మదిం జాలింపుమీ రోషమున్
శుక్రాచార్యులువచ్చునంతకితఁడున్ సుశ్రీయుతుండయ్యెడిన్

టీ. వక్రుండు = దుర్నీతిగలవాఁడు, వృద్ధగురుసేవంజేసి= పెద్దల వులను సేవించుటవలన, మేధానయోపక్రాంతిన్ = బుద్ధి నీతి గ

విలసిల్లుఁ = ప్రకాశించును, మీఁదట = తర్వాత, వయఃపాకంబుతోఁ = వయస్సుయొక్క పాకమునుబట్టి, బాలకుఁ = ప్రహ్లాదుని, శక్రద్వేషణబద్ధుఁ = ఇంద్రునియందలిపగతోఁగూడినవానినిగా, మదిఁ = చిత్తమున, శుక్రాచార్యులు, వచ్చునంతకుఁ = వచ్చులోపల, ఇతఁడుఁ = ప్రహ్లాదుఁడు సుశ్రీయుతుఁడు = మంచిజ్ఞానసంపదగలవాఁడు.

తా. రాక్షసరాజా! ఎట్టివాఁడైనను పుట్టుకలోఁ గొంచెము వక్రబుద్ధిగానున్నను పెద్దలు గురువులు వీరలసేవచే జ్ఞానవంతుఁడగును. మన ప్రహ్లాదునికి క్రమముగా వయసు వచ్చినకొలఁది సమయముచూచి, యింద్రునిమీఁద విరోధము గలుగునట్లుబోధింతము. ఇప్పుడు వానిమీఁదవృథాకోపము మానుము. మాయయ్య శుక్రాచార్యులు వచ్చులోపల వాఁడుమిగులఁ దెలివికలవాఁడగును. పైపెచ్చాయనయుఁ జక్కఁగా శిక్షించి జ్ఞానవంతునిగాఁ జేయును.

వ. అని గురుపుత్రులు పలికిన రాక్షసేశ్వరుండు గృహస్థులైన రాజులకు నుపదేశింపఁదగిన ధర్మార్థకామంబులు ప్రహ్లాదునకు నుపదేశింపుం డని యనుజ్ఞ సేసిన వారు నతనికిఁ ద్రివర్గంబు నుపదేశించిన నతండు రాగద్వేషంబులచేత విషయాసక్తులైనవారలకు గ్రాహ్యంబులైనధర్మార్థకామంబులు దనకు నగ్రాహ్యంబు లనియును వ్యవహారప్రసిద్ధికొఱకైన భేదంబుగాని యాత్మభేదంబు లేదనియును ననర్థంబులయందర్థకల్పన సేయుట దిగ్భ్రమం బనియును నిశ్చయించి గురూపదిష్టశాస్త్రంబులు మంచి వని తలంపక గురువులు దమ గృహస్థకర్మానుష్ఠానంబులకుం బోయినసమయంబున. 208

టీ. ఉపదేశింపఁదగిన = నేర్పఁదగిన, అనుజ్ఞ = ఉత్తర్వు, త్రివర్గంబు = ...కామములను, రాగద్వేషంబులచేతఁ = అనురాగముచేత, విరోధ, విషయాసక్తులు = ఇంద్రియములకు లోనైనవారు, గ్రాహ్యంబులు = ...పఁదగినవి, అగ్రాహ్యములు = నేర్చుకోఁదగనివి, వ్యవహారప్రసిద్ధి =

వ్యవహారిమాత్రము, ఆత్మభేదంబు, అనర్థములు = అశాశ్వతవస్తువులు, అర్థకల్పన = వస్తుభ్రాంతి, దిగ్భ్రమంబు = దిక్కుతెలియకపోవుట, గురూపదిష్టశాస్త్రంబులు = గురువులు నేర్పినశాస్త్రములు, గృహస్థకర్మానుష్ఠానంబులకున్ = గృహస్థులుచేయఁదగిన సంధ్యావందనాదికర్మలు చేయుటకయి, పోయినసమయంబునన్.

క. ఆటలకుఁ దన్ను రమ్మని
పాటించి నిశాటసుతులు భాషించిన దో
షాటకులేంద్రకుమారుఁడు
పాటవమున వారిఁ జీరి ప్రజ్ఞాన్వితుఁ డై. 209

టీ. తోషా...రుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, నిశాటసుతులు = తోడిరాక్షసబాలుర, పాటించి = పట్టుపట్టి, భాషించినన్ = పిలువఁగా, ప్రజ్ఞాన్వితుఁడై = తెలివికలవాఁడై, పాటవమునన్ = నేర్పుతో, వారిన్, చీరి = పిలచి.

తా. తనతోఁగూడ చదువుకొను రాక్షసులపిల్లకాయలు తనను ఆడుకొందము రమ్మని పిలువఁగా జాగరూకుఁడై వారలను జేరఁదీసికొన్నవాఁడై.

క. చెప్పఁడొకచదువు మంచిది
చెప్పెడిఁ దగులములు చెవులు చిందఱ గొనఁగాఁ
జెప్పెడు మనయెడ నొజ్జలు
చెప్పెద నొకచదువు వినుఁడు చిత్తము లలరన్. 210

టీ. ఒజ్జలు = మనగురువుగారు, మనయెడన్ = మనకు, ఎప్పుడున్, ఒకచదువు = ఒకచదువున్ను, మంచిది, చెప్పఁడు, చెవులు, చిందఱగొనఁగాన్ = గింగురుమనునట్లు, తగులములు = కర్మబంధములు, చెప్పెడున్ = చెప్పును, నేను, ఒకచదువు, చిత్తములు = మీమనస్సులు, అలరన్ = సంతసించులాగున, చెప్పెదన్, వినుఁడు.

తా. ఓస్నేహితులారా! మనయయ్యవారు మనకెప్పుడును ఒక్కటియైన మంచిచదువు చెప్పఁడుగదా! ఎప్పుడు చూచినను చెవులు చిల్లులుపోఁ గ

బంధములను గూర్చి చెప్పును. ఈలాగున రండు. నే నొకమంచిచదువు చెప్పెదను. దాన మీకందఱకు పరమానందము కలుగును.

వ. అని రాజకుమారుండు గావునఁ గరుణించి సంగడికాండ్ర తోడ నగియెడిచందంబునఁ గ్రీడలాడుచు సమానవయస్కులైన దైత్యకుమారుల కెల్ల నేకాంతంబున నిట్లనియె. 211

టీ. కరుణించి = దయచూచి, సంగడికాండ్రతోడన్ = స్నేహితులతో, సమానవయస్కులు = ఒకయీడువారు, దైత్యకుమారులకున్ = రాక్షస కుమారులకందఱకును, ఏకాంతంబునన్ = రహస్యముగా.

ఉ. బాలకులార రండు మనప్రాయపుబాలురు కొంద ఱుర్విపైఁ
గూలుట గంటిరే గురుఁడు క్రూరుఁ డనర్థచయంబునందు దు
శ్శీలత నర్థకల్పనముఁ జేసెడి గ్రాహ్యముగాదు శాస్త్ర మే
మే లెఱిఁగించెదన్ వినిన మీకు నిరంతరభద్ర మయ్యెడిన్.

టీ. బాలకులార = ఓపిల్లకాయలారా! ఉర్విపైన్ = భూమిమీఁద, కొందఱు, మనప్రాయపుబాలురు = మనయీడుజోడుకుఱ్ఱవాండ్రు, కూలుట = చచ్చుట, కంటిరే = చూచినారుగదా, క్రూరుఁడు = దయలేనివాఁడు, దుశ్శీలతన్ = దుర్బుద్ధితో, అనర్థచయంబునందున్ = స్థిరములు కానిదారాపుత్రపశు ధనకనకవస్తువాహనరాజ్యాదులందు, అర్థకల్పనము = స్థిరములను బుద్ధిని, చేసెడిన్ = చేయును, గ్రాహ్యము = నేర్చుకోఁదగినది, మేలు = క్షేమమైనదానిని, నిరంతరభద్రము = శాశ్వతమైనక్షేమము, అయ్యెడున్.

తా. ఓబాలులారా! యిటురండు. మనతోడిపిల్లకాయలు కొందఱు మనకనులయెదుటఁ జచ్చుటం జూచుచున్నారముకదా. మనగురువు, దయలేని వాఁడై మన కనర్థములైన శాస్త్రములను బోధించి, నిత్యములు కానివాని యందు నిత్యము లను భ్రాంతిని గలిగించుచున్నాఁడు. మన మాచదువులుచదివిన చో నన్యాయముగాఁ జెడిపోవుదుము. మీకు నేను శాశ్వతసుఖము నిచ్చు నొకవిద్యను జెప్పెదను. నేర్చుకొనుఁడు.

వ. వినుండు సకలజన్మంబులందును ధర్మార్థాచరణకారణం బైన మానుషజన్మంబు దుర్లభం బందుఁ బురుషత్వంబు దుర్గమం బదియు శతవర్ష పరిమితం బైనజీవితకాలంబున నియతం బై యుండు నందు సగ మంధకారబంధురం బయి రాత్రిరూపం బున నిద్రాదివ్యవహారంబుల నిరర్థకం బయి చను చిక్కిన పంచాశద్వత్సరంబులందును బాల్యకౌమారకైశోరయౌ వనవయోవిశేషంబుల వింశతిహాయనంబులు గడచు కడమ ముప్పదియబ్దంబులు నింద్రియంబులచేతఁ బట్టువడి దురవ గాహంబు లయిన కామక్రోధలోభమోహమదమత్సరంబు లనుపాశంబులం గట్టువడి విడువ సమర్థుండుగాక ప్రాణం బులకంటె మధురాయమాణ యైనతృష్ణకులోనై భృత్య తస్కరవణిక్కర్మంబులఁ బ్రాణహాని యైన నంగీకరించి పరార్థంబుల నర్థించుచు రహస్యసంభోగ చాతుర్యసౌం దర్యవిశేషంబుల ధైర్యవల్లికాలవిత్రంబు లయిన కళత్రంబు లను మహనీయమంజులమధురాలాపంబులు గలిగి వశులైన శిశువులను శీలవయోరూపధన్య లగుకన్యలను వినయవివేక విద్యాలంకారులయిన కుమారులను గామితఫలప్రదాత లగుభ్రాతలను మమత్వప్రేమదైన్యజనకు లయినజననీజనకు లను సకలసౌజన్యసింధువు లయినబంధువులను ధనకనక వస్తువాహనసుందరంబు లయినమందిరంబులను సుకరంబు లైనపశుభృత్యనికరంబులను వంశపరంపరాయత్తంబు లైన విత్తంబులను వర్జింపలేక సంసారంబు నిర్జించునుపాయంబుఁ గానక తంతువర్గంబున నిర్గమద్వారశూన్యం బయినమంది రంబుఁ జేరి చిక్కువడి వెడలెడిపాటవంబుసాలక తగులు...

కీటకంబుచందంబున గృహస్థుండు స్వయంకృతకర్మబద్ధుండై శిశ్నోదరాదిసుఖంబులఁ బ్రమత్తుండయి నిజకుటుంబపోషణా పారవశ్యంబున విరక్తిమార్గంబుఁ దెలియ నేరక స్వకీయ పరకీయభిన్నభావంబున నంధకారంబునం బ్రవేశించుం గావునఁ గౌమారసమయంబున మనీషాగరిష్ఠుండై పరమ భాగవతధర్మంబు ననుష్ఠింపవలయు దుఃఖంబులు వాంఛితం బులు గాక చేకుఱుభంగి సుఖంబులును గాలానుసారం బులై లబ్ధంబు లగుంగావున వృథాప్రయాసంబున నాయు ర్వ్యయంబు సేయం జనదు హరిభజనంబున మోక్షంబు సిద్ధించు విష్ణుండు సర్వభూతంబులకు నాత్మేశ్వరుండు ప్రియుండు ముముక్షు వైన దేహికి దేహావసానపర్యంతంబు నారాయణచరణారవింద సేవనంబు కర్తవ్యంబు. 213

టీ. సకలజన్మంబులందును = అన్ని పుట్టుకలయందును, ధర్మార్థాచరణ కారణంబు = ధర్మార్థములఁ జేయుటకు హేతువైనది, దుర్లభంబు = పొంద రానిది, పురుషత్వంబు = మగవాఁడౌట, దుర్గమంబు = పొందనలవికానిది, శతవర్షపరిమితంబు = నూఱేండ్లపరిమాణముకలది, నియతంబు = నిర్ణయింపఁ బడినది, అంధకారబంధురంబు = చీఁకటిచేనిండినది, నిరర్థకంబు=పనికిమాలినది, పంచాశద్వత్సరంబులందును = ఏఁబదియేఁడులయందును, బాల్య = చిన్నతనము, కౌమార = కౌమారము, కైశోర = కిశోరవయస్సు, యౌవన = నడిమివయసు, వయోవిశేషంబులన్ = వయస్సుయొక్క భేదములచేత, వింశతిహాయనంబులు = ఇరువదియేండ్లు, అబ్దంబులు = ఏండ్లు, దురవగాహంబులు = తెలిసి గట్టునఁ బడసేయని, పాశములన్ = త్రాళ్లచేత, మధురాయమాణ = తీయనిదానివలె నుండునది, తృష్ణ = ఆశ, భృత్య = భటులు, తస్కర = దొంగలు, వణిక్ = వర్తకులు, ప్రాణహాని=చావు, పరార్థంబులన్=ఒరులసొమ్ములను, అర్థించుచు= కోరుచు, చాతుర్య = నేరుపు, సౌందర్యము, విశేష = అతిశయము, ధైర్య [illegible]లపవిత్రంబులు = ధైర్యముచుతీఁగలకుఁ గొడవండ్లు, కళత్రములను =

భార్యలను, మహనీయ...లాపంబులు = గొప్పలైసొగసైన తీయనైనమాటలు, వశులు = స్వాధీనులు, శిశువులు = బిడ్డలు, శీల...ధన్యులు = నైజము వయస్సు రూపము వీనిచేఁ గృతార్థులు, వినయ...కారులు = అడఁకువ తెలివి చదువు ఇవియలంకారముగాఁగలవారు, కామితఫలప్రదాతలు = కోరినకోర్కెలిచ్చు వారు, భ్రాతలు = సోదరులు, మమత్వ = మమకారము, ప్రేమ = ప్రీతి. దైన్య = కరుణ, జననీజనకులు = తల్లిదండ్రులు, సకలసౌజన్యసింధువులు = ఎల్ల సాధుత్వమునకు నెలవైనవారు, మందిరంబులు = ఇండ్లు, సుకరంబులు = సుఖము గానార్జింపఁదగినవి, పశుభృత్యనికరంబులును = పశువులు సేవకులు వీరలసమూహములును, వంశపరంపరాయత్తంబులు = వంశక్రమముగావశమైన, విత్తంబులు = ధనములను, వర్జింపలేక = విడువఁజాలక, నిర్జించు = జయించునుపాయము, తంతువర్గంబునన్ = దారములచిక్కులో, నిర్గమద్వారశూన్యంబు = వెడలి వచ్చుటకు వాకిలిలేనిది, వెడలెడిపాటవంబు = వెలువడుబలము, పసులువడు కీటకంబుచందంబునన్ = చిక్కుకొనినపురుగువలె, గృహస్థుండు = ఇంటనుండి కాఁపురముచేయువాఁడు, స్వయంకృతకర్మబద్ధుండు = తాఁజేసినకర్మలకుఁ జిక్కినవాఁడై, శిశ్నోదరాదిసుఖంబులన్ = మైథునము భోజనము మొదలగు గ్రామ్యసుఖములచేత, ప్రమత్తుండు = ఒడలెఱుఁగనివాఁడు, నిజ...మార్గంబునన్ = తనకుటుంబమును రక్షించుకొనుదానిని, స్వకీయ...బునన్ = తనది ఇతరునిది అనుభేదబుద్ధితో, అంధకారంబునన్ = చీఁకటిలో, కౌమారసమయంబునన్ = కుమారత్వదశలో, మనీషాగరిష్ఠుండై = బుద్ధిబలముగలవాఁడై, పరమభాగవతధర్మంబుల్ = మేలైనభక్తులధర్మమును, అనుష్ఠింపవలయున్ = చేయవలెను. వాంఛితంబులు = కోరఁబడినవి, చేకుఱుభంగిన్ = దొరకునట్లు, సుఖంబులున్ = సుఖములును, కాలానుసారంబులు = కాలమునకుఁ దగినవి, లబ్ధంబులు = పొందఁబడినవి, వృథాప్రయాసంబునన్ = వ్యర్థమైనశ్రమతో, ఆయుర్వ్యయంబు = ఆయువుయొక్కపోకను, హరిభజనంబునన్ = విష్ణుని సేవ వలన, సర్వభూతంబులకున్ = ఎల్లభూతములకు, ఆత్మేశ్వరుండు = ఆత్మ

ధిష్ఠాత, ప్రియుండు = ఇష్టుఁడు, ముముక్షువు = మోక్షేచ్ఛగలవాఁడు, దేహావసానపర్యంతంబు = దేహముతీఱునంతవఱకు, నారాయణచరణారవిందసేవనంబు = విష్ణుపాదకమలముల కైంకర్యము, కర్తవ్యంబు = చేయఁదగినది.

సీ. కంటిరే మనవారు ఘనులు గృహస్థులై
విఫలులై కైకొన్న వెఱ్ఱితనము
భద్రార్థులై యుండి పాయరు సంసార
పద్ధతి నూరక పట్టువడిరి
కలయోనులం దెల్ల గర్భాద్యవస్థలఁ
బురుషుండు దేహియై పుట్టుచుండుఁ
దన్నెఱుంగఁడు కర్మతంత్రుఁడై కడపట
ముట్టఁడు భవశతములకు నయిన
ఆ. దీన శుభము లేదు దివ్యకీర్తియు లేదు
జగతిఁ బుట్టి పుట్టి చచ్చి చచ్చి
పొరల నేల మనకుఁ బుట్టని చావని
త్రోవ వెదకికొనుట దొడ్డబుద్ధి. 214

టీ. కంటిరే = చూచితిరా, ఘనులు = దొడ్డవారు, గృహస్థులు = కాఁపులు, విఫలులు = పనికిమాలినవారు, కైకొన్నవెఱ్ఱితనము = పూనిన మూఢత్వము, భద్రార్థులై = క్షేమముగోరినవారై, సంసారపద్ధతిన్ = సంసారమార్గమున, పట్టువడిరి = చిక్కుకొనిరి, కలయోనులందు = లోకమున నున్న యన్ని యోనులయందును, గర్భాద్యవస్థలన్ = గర్భవాసము మొదలైన పాట్లచే, దేహి = శరీరి, కర్మతంత్రుఁడై = కర్మములకు వశమైనవాఁడై, భవశతములకునైనన్ = వందలసంవత్సరములకైనను, శుభము = క్షేమము, దివ్యకీర్తి = చావుపుట్టుకలులేని యశస్సు, పొరలనేల = ఏలపొర్లవలెను, దొడ్డబుద్ధి శ్రేయమైన బుద్ధి.

తా. బాలకులారా! చూచినావుగదా! మనవారందఱు బలదర్పసంప న్నులును గొప్పవారు నయ్యును వెఱ్ఱివారలై జన్మము వ్యర్థము చేసికొను చున్నవారలు. తమకు మేలే కావలెనని కోరియు దానికిఁ దగినట్లుసంసారబంధ విముక్తిని జేసికొనక, దీనిలో నింకను జిక్కుకొనుచున్నారు. ఈజీవుఁడు లోకములో నెన్నిరకములజంతువులు గలవో అన్నిటి యోనులయందును బుట్టి చచ్చుచుండును. కర్మవశుఁడై తన్నుదాఁ దెలిసికొనలేకున్నాఁడు. ఇఁకవేయి జన్మములెత్తియు నీసంసారమునుండి గట్టునఁబడు నుపాయ మెఱుఁగఁడు. కాన దీనివలన మనకు శ్రేయస్సు లేదు. మంచికీర్తియూ అదియును లేదు. వ్యర్థముగాఁ బుట్టుచుఁ జచ్చుచు నేల బాధచెందవలెను. మనము పుట్టుక చావును లేని యొకమార్గము వెదకికొనవలయును.

శా. హాలాపానవిజృంభమాణమదగర్వాతీతదేహోల్లస
ద్బాలాలోకనశృంఖలానిచయసంబద్ధాత్ముఁడై లేశముక్
వేలానిస్సరణంబు గానక మహావిద్వాంసుఁడుం గామినీ
హేలాకృష్టకురంగశాబక మగుక్ హీనస్థితిక్ వింటిరే.

టీ. మహావిద్వాంసుఁడుక్=గొప్పపండితుఁడైనను, హాలా...త్ముఁడై= కల్లుద్రాగుటచే మేరమీఱిన గర్వముచేఁ బ్రకాశించు జవ్వని చూపులనుగొలు సులచేఁ గట్టుపడినవాఁడై, లేశముక్ = కొంచెమును, వేలానిస్సరణంబు = గట్టునకుఁజేరుటను, కామినీ...శాబకము = స్త్రీయొక్క విలాసములచే లాగఁ బడిన లేడిపిల్ల, హీనస్థితిక్ = అధోగతిని, వింటిరే = విన్నారా.

తా. బాలురారా! ఎంతగొప్పపండితుఁడైనను కల్లుద్రాగి ఒడలెఱుఁగక పెచ్చుపెరుఁగునందము గర్వము వీనిచే వెలయు స్త్రీల వాల్కుజూపులనుగొలు సులచేఁ గట్టఁబడి కొంచెమైన దరి జేరుమార్గ మెఱుఁగక, ఆఁడువార లాడుకొను లేడిపిల్లమాదిరి నుండును. ఇది యెంతదుర్గతియో యోచించుకొనుఁడు.

ఆ. విషయసక్తులైనవిబుధాహితులతోడి
మనికి వలదు ముక్తిమార్గవాంఛ

నాదిదేవు విష్ణు నాశ్రయింపుఁడు ముక్త
సంగజనులఁ గూడి శైశవమున. 216

టీ. విషయసక్తులు = ఇంద్రియార్థములయందు, దవిలినవారు, విబుధాహితులతోడినునికి = రాక్షసులతోడిపొత్తు, ముక్తిమార్గవాంఛన్ = మోక్షమార్గమందలి కోరికతో, శైశవమునన్ = బాల్యమందు, ముక్తసంగ జనులన్ = వదలఁబడినసంగముగలమహాత్ములకు, ఆదిదేవున్ = దేవతలకు మొదటిదేవుఁడైన, విష్ణున్, ఆశ్రయింపుఁడు.

తా. బాలకులారా! వ్యర్థముగాఁ జెడవలదు. నామాట విని యీచిన్నఁదనమునందే రాక్షసులతోఁగూడి చెడక సంగవర్జితులైనమహాత్ములను సేవించి వారిద్వారమున విష్ణుసాయుజ్యమును బొందుఁడు.

వ. కావున విషయంబులఁ జిక్కువడినరక్కసులకు హరిభజనంబు శక్యంబుగాదు రమ్యమయ్యును బహుతరప్రయాసగమ్యమని తలంచితిరేనిఁ జెప్పెద సర్వభూతాత్మకుండై సర్వదిక్కాలసిద్ధుండై బ్రహ్మ కడపలగాఁగలచరాచరస్థూలసూక్ష్మజీవసంఘంబులందును నభోవాయు కుంభినీ సలిలతేజంబు లనియెడు మహాభూతంబులయందును భూతవికారంబు లయినఘటపటాదులయందును గుణసామ్యం బయినప్రధానమందును గుణవ్యతికరంబైన మహత్తత్త్వాదియందును రజస్సత్త్వతమోగుణంబులయందును భగవంతుఁడవ్యయుం డీశ్వరుండు పరమాత్మ పరబ్రహ్మ మనియెడువాచకశబ్దంబులు గల్గి కేవలానుభవానందస్వరూపకుండు నవికల్పితుండు ననిర్దేశ్యుండు నయినపరమేశ్వరుండు త్రిగుణాత్మకంబైనతనదివ్యమాయచేత నంతర్హితైశ్వర్యుండై వ్యాప్యవ్యాపకరూపంబులం జేసి దృశ్యుండును ద్రష్టయుభోగ్యుం

డును భోక్తయు నయి నిర్దేశింపం దగి వికల్పితుం డై యుండు. దత్కారణంబున నాసురభావంబు విడిచి సర్వభూతంబులందును దయాసుహృద్భావంబులు కర్తవ్యంబులు దయాసుహృద్భావంబులు గల్గిన నధోక్షజుండు సంతసించు ననంతుం డాద్యుండు హరి సంతసించిన నలభ్యం బెయ్యదియు లేదు. జనార్దనచరణసరసీరుహయుగళస్మరణసుధారసపానపరవశుల మైతిమేని మనకు దైవవశంబున నకాంక్షితంబులై సిద్ధించు ధర్మార్థకామంబులుఁ గాంక్షితం బై సిద్ధించు మోక్షం బన నేల త్రివర్గంబును నాత్మవిద్యయుం దర్కదండ నీతి జీవికాదు లన్నియును త్రైగుణ్యవిషయంబు లైన వేదంబులవలనం బ్రతిపాద్యంబులు నిస్త్రైగుణ్యలక్షణంబునం బరమపురుషుం డైనవారికి నాత్మసమర్పణంబు సేయుటయ మేలు పరమాత్మ తత్త్వజ్ఞానోదయంబునం జేసి స్వపరభ్రాంతి చేయక పురుషుండు యోగావధూతత్త్వంబున నాత్మవికల్పభేదంబునం గలలోఁ గన్నవిశేషంబులభంగిం దథ్యం బనక మిథ్య యని తలంచు నని మఱియుఁ బ్రహ్లాదుం డి ట్లనియె. 217

టీ. విషయంబులన్ = ఇంద్రియములలో, శక్యము = అలవియైనది, రమ్యము=సొంపైనది, బహు...గమ్యము = చాలకష్టపడినఁగాని దొరకనిది, సర్వభూతాత్మకుండు = సర్వభూతస్వరూపము గలవాఁడు, సర్వదిక్కాల సిద్ధుండు = ఎల్లదేశములయందు కాలములయందు నుండువాఁడు, చరా... సంఘంబులందును = స్థిరములు చరములు చిన్నవి పెద్దవియగు ప్రాణికోటుల యందు, నభః=ఆకాశము, వాయు=గాలి, కుంభినీ = పృథివి, సలిల=ఉదకము, తేజః = అగ్ని, మహాభూతములు = భూమి మొదలగు మహాభూత

ములు, భూతవికారములు=భూతములవలనఁ బుట్టినవి, ఘటపటాదులు=కుండ గుడ్డ మొదలయినవి, గుణసామ్యంబు = గుణములకు తుల్యముగా నుండునది, ప్రధానము=ప్రకృతి, గుణవ్యతికరంబు = గుణముల యెచ్చుతగ్గులు గలది, మహత్తత్త్వాదియందును = మహత్తత్త్వమందును, రజస్సత్త్వతమోగుణంబుల యందును, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యములు కలవాఁడు, అవ్యయుండు= నాశములేనివాఁడు, ఈశ్వరుండు = సర్వశక్తుఁడు, కేవలా...రూపకుండు= కేవలమై యనుభవగోచరమైనయానందరూపము గలవాఁడు, అవికల్పితుఁడు= మాఱుపడనివాఁడు, అనిర్దేశ్యుండు = చెప్పనలవికానివాఁడు, త్రిగుణాత్మకంబు=సత్త్వరజస్తమోగుణస్వరూపము, అంతర్హితైశ్వర్యుండై = మఱుఁగు వడిన వైభవము గలవాఁడై, వ్యాప్యవ్యాపక రూపంబులం జేసి, దృశ్యుండు= చూడఁదగినవాఁడు, ద్రష్ట=చూచువాఁడు, భోగ్యుండు = అనుభవింపఁదగిన వాఁడు, భోక్త = అనుభవించువాఁడు, నిర్దేశింపఁ = నిర్ణయించుటకు, వికల్పితుండు = రూపకల్పనచేయఁబడినవాఁడు, ఆసురభావంబు = రాక్షసత్వమును, సర్వభూతంబులందును = ఎల్లజంతువులయందును, దయ = కరుణ, సుహృద్భావము=చెలిమి, కర్తవ్యంబులు = చేయఁదగినవి, అధోక్షజుండు= (ఇంద్రియ జన్యజ్ఞానమును క్రిందుపఱచువాఁడు) ఇంద్రియాగోచరుఁడగు విష్ణువు, అనంతుండు = తుదలేనివాఁడు, ఆద్యుండు=మొదటివాఁడు, అలభ్యుండు=పొందరానివాఁడు, జనా...వశులము = శ్రీహరి పాదకమలముల జంటయొక్క స్మరణమును నమృతద్రవమును ద్రాగిమై మఱచిన వారమేని, ఆకాంక్షితంబులు = కోరఁబడనివి, సిద్ధించుఁ = దొరకును, ఆత్మవిద్య = బ్రహ్మవిద్య, తర్క = న్యాయశాస్త్రము, దండనీతి = కామందకాది శిక్షాస్మృతి, జీవికాదులు = బ్రతుకుదెరువులైనవార్తాదులు, త్రైగుణ్యావిషయంబులు = త్రిగుణస్వరూపములను జెప్పునట్టి, ప్రతిపాద్యంబులు = జెప్పఁదగినవి, నిస్త్రైగుణ్యలక్షణంబునఁ = త్రిగుణాతీతుఁడను గుర్తుచేత, ఆత్మసమర్పణంబు = బ్రహ్మార్పణము, పరమాత్మ తత్త్వజ్ఞానోదయంబు = ఆత్మతత్త్వము యొక్క పుట్టుకను, స్వపరభ్రాంతి=నేను అన్యుఁడు అను పొరపాటు, ఆత్మ

వికల్పభేదంబులన్ = ఆత్మయందలి యుపాధిభేదము చేత, కర్మవిశేషములు = చూచిన సంగతులు, తథ్యంబు = నిజము, మిథ్య = బూటకము, తలంపుము = తలపోయుము.

మ. నరుఁడుం దానును మైత్రితో మెలఁగుచున్ నారాయణుం
డింతయున్, వరుసన్ నారదసంయమీశ్వరునకున్ వ్యాఖ్యా
నముం జేసె మున్, హరిభక్తాంఘ్రిపరాగశుద్ధతను లేకాం
తుల్ మహాకించనుల్, పరతత్త్వజ్ఞులు గాని నేరరు మదిన్
భావింప నీజ్ఞానమున్. 218

టీ. నరుఁడు = ఒకఋషి, మైత్రి = చెలిమి, మెలఁగుచున్ = సంచరించుచు, నారాయణుండు = నారాయణుండను ఋషి, ఇంతయున్ = దీని నంతయును, వరుసన్ = క్రమముగా, మున్ = పూర్వము, నారదసంయమీశ్వరునకున్ = నారదమహామునికి, వ్యాఖ్యానమున్ చేసెన్ = విప్పిచెప్పెను. ఈజ్ఞానమున్ = ఈ బ్రహ్మజ్ఞానమును, హరి...తనుల = విష్ణుభక్తుల కాళ్లదుమ్ములచేఁ బావనములైన శరీరములగల, ఏకాంతుల్ = అంతరంగభక్తులు, మహాకించనుల్ = సర్వసంగవర్జితులు, పరతత్త్వజ్ఞులు = ఉత్తమతత్త్వమును దెలిసినవారు, మదిన్ = చిత్తములో, భావింపన్ = మననము చేయుటకు, నేరరు = సమర్థులుకారు.

తా. బాలకులారా! ఇప్పుడు నేఁ జెప్పిన యీపరతత్త్వమును నరనారాయణులు నారదమహామునికుపదేశమిచ్చినారు. దీనిని ఎంతయో అనుభవము గలవైష్ణవసేవాపరు లగుతత్త్వవేత్తలుగాని సామాన్యులు తెలిసికోఁజాలరు.

వ. తొల్లి నేను దివ్యదృష్టి గలనారదమహామునివలన సవిశేషం
బయిన యీజ్ఞానంబును బరమభాగవతధర్మంబులును వింటి
ననిన వెఱఁగుపడి దైత్యబాలకు లద్దనుజరాజకుమారున
కిట్లనిరి. 219

టీ. తొల్లి=మునుపు, దివ్యదృష్టి = అతీంద్రియవిషయములను దెలిసి కొనుజ్ఞానము, సవిశేషంబు = ఎల్లరహస్యములతోఁగూడిన, పరమభాగవత ధర్మంబుల్ = మేలైనభాగవతమును, వెలుఁగుపడి = విన్నఁబోయి.

ఉ. మంటిమి కూడి భార్గవకుమారకులొద్ద ననేకశాస్త్రముల్
వింటిమి లేఁడు సద్గురుఁడు వేఱొకఁడెన్నఁడు రాజశాలము
క్కంటికి నైన రాదు చొరఁగా వెలికిం జనరాదు నీకు ని
ష్కంటకవృత్తినెవ్వఁడు ప్రగల్భుఁడు చెప్పగుణాఢ్య చెప్పుమా.

టీ. గుణాఢ్య=మంచిగుణములచే నిండియున్నయో ప్రహ్లాదా! కూడి = కలిసి, మంటిమి = పెరిఁగితిమి, కూడి, భార్గవకుమారకు లొద్దన్=శుక్రుని కొడుకులకడ, అనేకశాస్త్రముల్ = చాలచదువులు, సద్గురుఁడు = మంచి యుపాధ్యాయుఁడు, రాజశాల=మనరాజునిల్లు, ముక్కంటికిన్=మూఁడవ కన్నుగల యీశ్వరునకును, చొరన్=చొచ్చుటకు, వెలికిన్ = వెలుపలికి, చనన్=పోవుటకు, రాదు=వీలుకాదు, నిష్కంటకవృత్తిన్ = టొంకులేని నడవడితో, ప్రగల్భుఁడు=నేర్పరి, చెప్పుమా.

తా. ప్రహ్లాదా! మనమందఱము నొక్కచోఁ బుట్టి పెరిఁగితిమి. అంద ఱము శుక్రుని కొడుకులవలననే చదివినంతవఱకుఁ గూడి చదివితిమి. మన పట్టణములోనికా చండశాసనుఁ డగునీతండ్రికిఁ దెలియకుండఁ గ్రొత్తమానిసి వచ్చువీలులేదు. నీవా వెలుపలి కెన్నఁడు మమ్ము విడిచిపోయినవాఁడవుకావు, నీ కేపుణ్యాత్ముఁ డయ్యా యీజ్ఞానోపదేశము చేసినవాఁడు ఆయన యెంతటి యుపాయశాలియోకదా!

క. సేవింతుము నిన్నెప్పుడు
భావింతుము రాజవనుచు బహుమానములం
గావింతుము తెలియము నీ
కీవింతమతి ప్రకాశ మేక్రియఁ గలిగెన్. 221

టీ. సేవింతుము = సేవించుచునే యుంటిమి, భావింతుము = ధ్యానింతుము, తెలియము=ఎఱుఁగము, వింతమతిప్రకాశము = ఆశ్చర్యమైన జ్ఞానోదయము, ఏక్రియన్=ఎట్లు, కలిగెన్?

తా. ప్రహ్లాదా! మేము నిన్నెప్పుడు పరివేష్టించియే యున్నాము. నీవు మాకు రాజవని బహువిధముల గౌరవించుచునే యున్నాము. కాని నీవింతటి మహనీయుఁడవై యింతజ్ఞానము నార్జించియున్న సంగతి మేమెఱుఁగము. నీ కీజ్ఞాన మెట్లు లభించెను ?

వ. అని యిట్లు దైత్యనందనులు తన్నడిగినఁ బరమభాగవతకులాలంకారుండైన ప్రహ్లాదుండు నగి తనకుఁ బూర్వంబునందు వినంబడిననారదుమాటలు దలంచి యిట్లనియె. 222

టీ. దైత్యనందనులు = రాక్షసుల పిల్లకాయలు, పరమ...రుండు = యోగ్యులగుహరిదాసులగుంపునకు వన్నెపెట్టువాఁడగు, నగి=నవ్వి.

శా. అత్యుగ్రతపంబు మందరముపై నర్థించి మాతండ్రి శు
ద్ధక్షాంతిం జనియుండఁ జీమగమి చేతన్ భోగిచందంబునన్
భక్షింపంబడెఁబూర్వపాపములచేఁ బాపాత్మకుండంచునున్
రక్షస్సంఘముమీఁద నిర్జరులు సంరంభించి యుద్ధార్థులై.

టీ. మాతండ్రి=మాయయ్య, అత్యుగ్రతపంబు=కొఱంతలేనిభయంకరతపస్సును, అర్థించి=కోరి, శుద్ధక్షాంతిన్ = పరమశాంతితో, మందరముపైన్ = మందరగిరిమీఁద, చని యుండన్ = వెళ్లియుండఁగా, చీమగమి చేతన్=చీమలబారులచేత, భోగిచందంబునన్ = పామువలె, పూర్వపాపములచేన్=పూర్వజన్మమందు సంపాదించుకొన్న పాపములచేత, పాపాత్మకుఁడు=పాపస్వరూపి, భక్షింపంబడెన్ = తినఁబడెను (నశించెను), నిర్జరులు= వేల్పులు, రక్షస్సంఘముమీఁదన్ = రాక్షసుల సమూహముమీఁద, సంరంభించి=ఆటోపముజేసి, యుద్ధార్థులై=యుద్ధముఁ జేయువారై.

తా. బాలకులారా! పూర్వము మానాయన గొప్పతపముం జేయం గోరి మందరపర్వతము మీఁదికిం బోయి, చాలకాలము రాక అచ్చటనే యుండఁగా, దేవతలందఱు ఇఁక హిరణ్యకశిపుఁడు చీమలబారిని బడినపామువలె తనపాపములచేఁ దానే దగ్ధుఁడైనాఁడు. ఇఁక రాక్షసుల రూపుమాపుద మని మహోత్సాహముతో నందఱుం గలసి యుద్ధము చేయఁదలంచి (పైపద్యముతో నన్వయము.)

శా. ప్రస్థానోచితభేరిభాంకృతులతోఁ బాకారియుం దారుశౌ
ర్యస్థైర్యంబుల నేఁగుదెంచినఁ దదీయాటోపవిభ్రాంతులై
స్వస్థేమల్ దిగనాడి పుత్ర ధన యోషా మిత్ర సంపత్కళా
ప్రస్థానంబులు డించి పాఱి రసురల్ ప్రాణావనోద్యుక్తులై.

టీ. ప్రస్థానో...లతోన్ = యుద్ధనిర్యాణమునకుం దగిన భేరులభంభం అను మ్రోఁతలతో, పాకారియున్ = ఇంద్రుఁడును, తారున్ = దేవతలు, శౌర్యస్థైర్యంబులన్ = విక్రమముతోడను ధైర్యముతోడను, ఏఁగుదెంచినన్ = రాఁగా, అసురల్, తదీయాటోపవిభ్రాంతులై = వారి సంరంభమునకు వెఱచిన వారై, స్వస్థేమల్ = తమ ధైర్యములను, దిగనాడి = వీడి, పుత్ర...బులు = బిడ్డలు ధనము భార్యలు నెచ్చెలులు ఐశ్వర్యములు తేజములు తావులును, డించి = దిగవిడిచి, ప్రాణావనోద్యుక్తులై = ప్రాణములం గాపాడుకొనం గోరినవారై, పాఱిరి = పలాయనమైరి.

తా. యుద్ధయాత్రకుం దగినసన్నాహముతో భేరులు మ్రోయించు కొనుచు నింద్రుఁడును దాము తగుపాటి యుత్సాహస్థైర్యములతో దండు వెడలి రాఁగా నది రాక్షసులు గని వారియాడంబరమునకు వెఱచి, ధైర్యము వదలి తమయాలుబిడ్డలు ధనసంపదలు సైజతేజము గృహములు విడిచి, ప్రాణములు దక్కించుకొనం జూచి యెచ్చటివా రచ్చటనుండి పాఱిపోయిరి.

మత్తకోకిల. ప్రల్లదంబున వేల్పులుద్ధతిఁ బాఱిరాజనివాసముం
గొల్లవెట్టి సమస్తవిత్తముఁ గ్రూరతం గొని పోవఁగా
నిల్లుసొచ్చి విశంకుఁడై యమరేశ్వరుం డదలించి మా
తల్లి దాఁ జెఱవట్టె సిగ్గునఁ దప్తయై విలపింపఁగాన్. 225

టీ. వేల్పులు = దేవతలు, ప్రల్లదంబునన్ = కఱుకుఁదనముతో, ఉద్ధతిన్ = గర్వముతో, పాఱి = దుమికి, రాజనివాసమున్ = రాజునగరమును, కొల్లవెట్టి = చూఱగొని, క్రూరతన్ = కాఠిన్యముతో, సమస్తవిత్తమున్ = కలధనమంతయు, కొనిపోవఁగాన్ = తీసుకొని పోవుచుండఁగా, అమరేశ్వరుఁడు = ఇంద్రుఁడు, విశంకుఁడై = జంకులేనివాఁడై, ఇల్లు, చొచ్చి, అదలించి = భయపెట్టి, తాన్, సిగ్గునన్, తప్తయై = క్రాఁగినదై, విలపింపఁగాన్ = ఏడువఁగా, మాతల్లిన్ = మాయమ్మయగు లీలావతిని, చెఱపట్టెన్ = చెఱఁగొని పోయెను.

తా. ఇట్లు దేవతలందఱు దౌష్ట్యముమీఱఁ బట్టణము పైకుఱికి దయమాలి పట్టణమును కొల్లగొనుచుండఁగా, నింద్రుఁడు సాహసముతో నంతఃపురము జొచ్చి సిగ్గున క్రుగ్గి కుములుచున్న మాయమ్మను జంకు విడిచి చెఱఁగొని పోయెను.

వ. ఇట్లు సురేంద్రుండు మాతల్లిం జెఱ గొని పోవు చుండ న
మ్ముగుద కురరి యను పులుఁగు క్రియ మొఱలిడినఁ దెరువున
దైవయోగంబున నారదుండు పొడగని యిట్లనియె. 226

టీ. కురరి = ఆఁడులకుముకి, పులుఁగు = పిట్ట, మొఱలిడినన్ = పరిదేవనము చేయుచుండఁగా, తెరువునన్ = త్రోవలో, దైవయోగంబునన్ = దైవవశముచేత, నారదుండు = నారదమహాముని, పొడగని = చూచి.

ఉ. స్వర్భువనాధినాథ సురసత్తమ వేల్పులలోన*మిక్కిలిన్
నిర్భరపుణ్యమూర్తివి సునీతివి మానినిఁ బట్ట నేల యీ

* 'నెంతయున్' అని కొన్నిప్రతులు.

గర్భిణి నాతురన్ విడువు కల్మషమానసురాలు గాదు నీ
దుర్భరరోషముఁ నిలుపు దుర్జయుఁ డైననిలింపవైరిపై.

టీ. స్వర్భువనాధినాథ=స్వర్గలోకమునకు ప్రభువగునోయింద్రా! సుర సత్తమ=దేవతలలో శ్రేష్ఠుఁడా! వేల్పులలోనన్ = దేవతలలోపల, మిక్కిలి, నిర్భరపుణ్యమూర్తివి=కొదువలేని పుణ్యము గలవాఁడవు, సునీతివి=మంచినీతి గలవాఁడవు, మానినిన్=కులశీలాదులుగాపాడుకొనుసీయిల్లాలిని, పట్టన్, ఏల, ఆతురన్=శోకము జెందిన, ఈగర్భిణిన్ = గర్భవతి యగునీమెను, విడువు, కల్మ...రాలు=పాపచిత్తముగలది కాదు, దుర్జయుఁడు=నీకు గెలువశక్యము కాని, నిలింపవైరిపై = హిరణ్యకశిపునిమీఁద, నీదుర్భరరోషమున్ = నీపట్ట రానికోపమును, నిలుపుము.

తా. ఓయింద్రా! నీవెల్లదేవతలలో మేటివి. గొప్పపుణ్యము గల వాఁడవు. మంచిధర్మముగలవాఁడవు. మంచిమనస్సు గలయీకులాంగనను ఎందు లకుఁ బట్టుకొనెదవు? ఈమెయెడఁ బాపములేదు. ఇదిగాక గర్భవతి. దీన యునై యున్నది. విడువుము. రాక్షసరాజుపై నీపట్టరానివ్యర్థపుఁగోపము వీడుము. దాని కెవఁడైన నవతారమూర్తి కావలెఁ గాని నీకు హిరణ్యకశిపుని జయింప సామర్థ్యము చాలదు. ఊరకుండుము.

వ. అనిన వేల్పుఁదపసికి వేయిగన్నులప్రోడ యిట్లనియె. 228

టీ. వేల్పుఁదపసికిన్ = దివ్యర్షి యగునారదునకు, వేయికన్నుల ప్రోడ=వేయికన్నులు గల పెద్ద.

ఉ. అంతనిధాన మైనదివిజాహితువీర్యము దీనికుక్షి న
త్యంతసమృద్ధి నొందెడి మహాత్మక కావునఁ దత్ప్రసూతిప
ర్యంతము బద్ధఁజేసి జనితార్భకు వజ్రముధారఁ ద్రుంచి ని
శ్చింతుఁడ నై తుదిన్ విడుతు సిద్ధము దానవరాజవల్లభన్.

టీ. మహాత్మక = ఓనారదమహాముని! దీనికుక్షిన్ = ఈమె గర్భ మున, అంతనిధానము = లోకములకు నాశకరమైన, దివిజాహితువీర్యము =

హిరణ్యకశిపుని రేతస్సు, అత్యంతసమృద్ధిన్ = మిగులవృద్ధిని, ఒందెడిన్, కావునన్, తత్ప్రసూతిపర్యంతము=ఆబిడ్డను గనునంతదాఁక, బద్ధఁజేసి = చెఱఁ బెట్టి, జనితార్భకున్=పుట్టినపట్టిని, వజ్రముధారన్=వజ్రాయుధమునంచుతో, త్రుంచి=నఱికి, నిశ్చింతుఁడన్=దిగులుబాసినవాఁడను, ఐ, తుదిన్=చివరను, దానవరాజవల్లభన్ = హిరణ్యకశిపునిభార్యను, విడుతున్, సిద్ధము = నిజము.

తా. నారదా! లోకములకు దుస్సహమైన రాక్షసునివీర్య మీమెకడుపులో నున్నదని నేనుపట్టినాను. ఈమె బిడ్డనుగనుదాఁకఁ జెఱఁబెట్టి యాబిడ్డను వజ్రముచే జంపి పిమ్మట నీమెను విడిచెదఁగాక యని నానిశ్చయము.

వ. అని పలికిన వేల్పులఱేనికిం దపసి యిట్లనియె. 230

టీ. వేల్పులఱేనికిన్=ఇంద్రునకు, తపసి=నారదుఁడు.

శా. నిర్భీతుండు ప్రశస్తభాగవతుఁడున్ నిర్వైరి జన్మాంతరా
విర్భూతాచ్యుతపాదభక్తిమహిమావిష్టుండు దైత్యాంగనా
గర్భస్థుండగు బాలకుండు బహుసంగ్రామాద్యుపాయంబులన్
దుర్భావంబునఁ బొంది చావఁడు భవద్దోర్దర్పవిభ్రాంతుఁడై.

టీ. దైత్యా...స్థుండు = ఈలీలావతి కడుపులోనున్నవాఁడు, అగు బాలకుండు, నిర్భీకుండు = ఎవరివలనను భయములేనివాఁడు, ప్రశస్తభాగవతుఁడున్ = శ్రేష్ఠుఁడైన హరిదాసుఁడు, నిర్వైరి = శత్రుత్వములేనివాఁడు, జన్మా...విష్టుండు = పూర్వజన్మమునఁ బుట్టినహరిపాదభక్తి ప్రభావముతోఁగూడినవాఁడు, భవ...తుఁడై = నీచేతిలావునకు లోఁగి తికమకనొందినవాఁడై, బహు...బులన్ = నానావిధములైన యుద్ధము మొదలగునుపాయంబులచే, దుర్భావంబునన్ = నికృష్టత్వమును, పొంది, చావఁడు.

తా. ఇంద్రా! ఈమెకడుపులోనిబాలుఁడు అకుతోభయుఁడు, పరమ భాగవతోత్తముఁడు, ఎవరియెడలను విరోధము లేనివాఁడు, బహుజన్మార్జిత

మైనవిష్ణుభక్తిచే రూఢమైన చిత్తముగలవాఁడు. నీవెంత విక్రమించి యేమి చేసినను నీకు లోఁగి చచ్చువాఁడు గాఁడు.

వ. అని దేవముని నిర్దేశించిన నతనివచనంబులు మన్నించి తానును హరిభక్తుండు గావున దేవేంద్రుండు భక్తిబాంధవంబున మాయవ్వను విడిచి వలగొని సురలోకంబునకుం జనియె మునీంద్రుండును మజ్జననియందుఁబుత్రికాభావంబు నేసి యూఁఅడించి నిజాశ్రమంబునకుం గొనిపోయి నీవు పతివ్రతవు. నీ యుదరంబునఁ బరమభాగవతుం డయిన ప్రాణి యున్నవాఁడు. తపోమహత్త్వంబునం గృతార్థుండై నీపెనిమిటి రాఁగలం డందాఁక నీ విక్కడ నుండు మనిన సమ్మతించి. 232

టీ. దేవముని, నిర్దేశించినన్ = వాస్తవము చెప్పఁగా, భక్తిబాంధవంబునన్ = నాకును ఆయనకుం గలహరిభక్తి మూలకమైన చుట్టఱికము వలన, మాయవ్వను = మాయమ్మను, వలగొని = ప్రదక్షిణముచేసి, సురలోకంబునకున్ = స్వర్గమునకు, మజ్జననియందు = మాయమ్మయందు, పుత్రికాభావంబు = బిడ్డయనుతలఁపును, ఊఁఅడించి = బుజ్జగించి, నిజాశ్రమంబునకున్ = తనయాశ్రమమునకు, నీయుదరంబునన్ = నీకడుపులో, పరమభాగవతుఁడు = యోగ్యుండైన హరిదాసుఁడు, అయినప్రాణి = అయిన జీవుఁడు, తపోమహత్త్వంబునన్ = తపస్సుయొక్కగొప్పతనముచే, కృతార్థుండై = నెఱవేర్చుకోఁబడిన యిష్టముగలవాఁడై, ఇక్కడ = నాదగ్గఱ, సమ్మతించి.

శా. యోషారత్నము నాథదైవత విశాలోద్యోగ మాతల్లి ని
ర్దైన్యావష్ట్యంబున నాథురాక మదిలో వాంఛించి నిర్దోషయై
యోషద్భీతియు లేక గర్భపరిరక్షేచ్ఛన్ విచారించి శు
శ్రూషల్ చేయుచునుండె నారదునకున్ సువ్యక్తశీలంబునన్.

టీ. యోషారత్నము = అన్నులమిన్నయు, నాథదైవత = మగఁడే దేవుఁడు గాఁగలదియు, విశాలోద్యోగ = గొప్పయత్నముగల, మాతల్లి, నిర్వైషమ్యంబునన్=సాధుభావముతో, నాథుఁరాకన్ = మాయయ్యరాకను, వాంఛించి=కోరి, నిర్దోషయై = ఏలాటిపాపము నెఱుఁగనిదై, ఈషద్భీతియు= కొంచెముభయమును, లేని, గర్భపరిరక్షేచ్ఛన్=గర్భమునుగాపాడుకొనుతలఁపు చేత, విచారించి = యోజించుకొని, నారదునకున్, సువ్యక్తశీలంబునన్ = నిష్కపటమై భక్తివిశదమైన చిత్తముతో, శుశ్రూషల్=సేవలు, చేయుచున్, ఉండెన్.

తా. పతివ్రతయు కులాంగనలలో శిరోరత్నమువంటిదగు మాయమ్మయు భర్తరాకఁ గోరుచు భయముబీడి నిర్మలచిత్తముతో నారదునకుఁ బరిచర్యసేయుచు నాయనచేఁ బోషింపఁబడుచుండెను.

వ. ఇట్లు దనకుఁ బరిచర్య చేయుచున్న దైత్యరాజకుటుంబినికి నాశ్రితరక్షావిశారదుం డైననారదుండు నిజసామర్థ్యంబున నభయంబిచ్చి గర్భస్థుఁడనైననన్ను నుద్దేశించి ధర్మతత్త్వంబును నిర్మలజ్ఞానంబును నుపదేశించిన నమ్ముద్దియ తద్దయుం బెద్దకాలంబునాఁటిదినికిఁగావున నాఁటది యగుటం జేసి పరిపాటి దప్పి సూటిలేక మఱచె నారదుండు నాయెడఁగృపగలనిమిత్తంబున. 234

టీ. పరిచర్య=సేవ, దైత్యరాజకుటుంబినికిన్ = హిరణ్యకశిపునిభార్య లీలావతికి, ఆశ్రితరక్షావిశారదుఁడు=తన్నాశ్రయించినవారిని రక్షించు పూనికగల, నిజసామర్థ్యంబునన్ = తనశక్తిచేత, అభయంబు = అభయదానము, ఇచ్చి, గర్భస్థుండు = ఆమెకడుపులోనున్న, నన్నున్, ఉద్దేశించి = గుఱించి, ఆమెతో, ధర్మతత్త్వంబును = న్యాయస్వరూపమును, నిర్మలజ్ఞానంబును = రాగాదికలుషముకాని జ్ఞానమును, ఉపదేశించినన్=బోధింపఁగా, ఆమ్ముద్దియ= ఆమాయమ్మ, తద్దయున్=మిగుల, పెద్దకాలంబునాఁటి వినికి గావునన్=చాల

కాలమునాఁడు విన్నసంగతిగనుక, ఆఁటది = స్త్రీ, అగుటంజేసి, పరిపాటి = అభ్యాసము, తప్పి, సూటి=గుఱి, జ్ఞప్తి, లేక, మఱచెన్.

తా. నారదుఁడు ఇట్లు తనకు సేవసేయుచున్న మాయమ్మను దనశక్తి కొలఁది కడుపులోఁ బెట్టికొని కాపాడుటయేగాక నాయందును మిగుల దయ గలవాఁడుగనుక నాకుఁ జెప్పవలె ననుతలఁపుతో నన్నుద్దేశించి మాయమ్మకు అనేకతత్త్వరహస్యములఁ జెప్పెను. మాయమ్మ స్త్రీగనుకను చాలరోజుల క్రింద విన్నసంగతి యగుటచేతను దాని యభ్యాస మంతగా లేక ఇప్పు డాయుపదే శములన్నియు మఱచిపోయినది.

క. వెల్లిగొని నాఁటనుండియు
నుల్లసితం బైనదైవయోగంబున శో
భిల్లెడు మునిమత మంతయు,
నుల్లంబున మఱపుపుట్ట దొకనాఁడైనన్. 235

టీ. నాఁటన్ ఉండియు = నారదుఁడు ఉపదేశించినది మొదలుగా, ఉల్లసితము=ప్రకాశింపఁ జేయఁబడినది, ఐనదైవయోగంబునన్=ఐనయదృష్ట సంయోగముచే, మునిమతము అంతయున్ = నారదుని కిష్టమైనతత్త్వార్థ మంతయు, వెల్లిగొని=అంతటనుండి, శోభిల్లెడున్ = ప్రకాశించుచున్నది, ఒక నాఁడైనన్, ఉల్లంబునన్=చిత్తములో, మఱపు, పుట్టదు.

తా. బాలులారా! నాకుమాత్రము నారదుఁ డుపదేశించినది మొద లుగా నాయుపదేశములు చక్కఁగా మనస్సునఁనాఁటి దినదినప్రవర్ధమానమగు చున్నదే కాని ఒక్కనాఁడును మఱపునకు రాదు.

ఆ. వినుఁడు నాదుపలుకు విశ్వసించితిరేని
సత్తులకయిన బాలజనులకయినఁ
దెలియవచ్చు మేలు దేహాద్యహంకార
దళననిపుణ మైన తపసిమతము. 236

టీ. నాదుపలుకు విశ్వసించితిరి ఏనిన్=సమ్మతిరేని, వినుఁడు, దే... నిపుణము=దేహాదులయందలి మమత్వమును బోఁగొట్టునట్టిది, ఐన, తపసిమతము=నారదుని మతము, మేలు=మంచిది, సతులకైనన్ = స్త్రీలకైనను, బాలజనులకైనన్=బాలురకైనను, తెలియవచ్చున్=తెలియనగును.

తా. మిత్రులారా! నామాటలయందు మీకు నమ్మకమున్నచో వినుఁడు చెప్పెదను. దేహాదులయందలి మమకారముఁ బోఁదోలి తత్త్వజ్ఞానమును విష్ణుభక్తినిగలిగించునారదునిమతము వారువీరనక స్త్రీలకు బాలురకుఁగూడ విశదముగాఁ దెలియును.

వ. అని నారదోక్తప్రకారంబున బాలకులకుఁ బ్రహ్లాదుం డిట్లనియె నీశ్వరమూర్తియైనకాలంబునం జేసి వృక్షంబు గలుగుచుండ ఫలంబునకు జన్మసంతానవర్ధనాపక్షీణత్వ పరిపాకనాశంబులు ప్రాప్తంబు లయినతెఱంగున దేహంబునకుంగాని షడ్భావవికారంబు లాత్మకు లేవాత్మ నిత్యుండు క్షయరహితుండుశుద్ధుఁడు క్షేత్రజ్ఞుండు గగనాదులకు నాశ్రయుండు క్రియాశూన్యుండు స్వప్రకాశుండు సృష్టిహేతువువ్యాపకుండు నిస్సంగుండుఁ బరిపూర్ణుండు నొక్కండు నని వివేకసమర్థంబు లగునాత్మలక్షణంబులు బండ్రెండు నెఱుంగుచు దేహాదులందు మోహజనకంబు లగునహంకారమమకారంబులు విడిచి పసిండిగనులు గలనెలవున విభ్రాజమానకనకలేశంబు లైనపాషాణాదులందుఁ బుటంబువెట్టి వహ్నియోగంబునఁ గరంగ నూఁది హేమకారకుండు పాటవంబున హాటకంబు వడయుభంగి నాత్మకృత కార్యకారణంబుల నెఱింగడి నేర్పరి దేహంబునం దాత్మసిద్ధికొఱకు నయిన యుపాయప్రకృతియు మహదహంకారంబులును బంచతన్మాత్రంబులు నివి యెనిమిదియుం బ్రకృతులనియును రజస్సత్త్వతమంబులు

మూఁడును బ్రకృతిగుణంబు లనియును గర్మేంద్రియంబు లయిన వాక్పాణిపాదపాయూపస్థంబులును జ్ఞానేంద్రియంబులైన శ్రవణనయనరసనాత్వగ్ఘ్రాణంబులును మనంబును మహీసలిలతేజోవాయుగగనంబులును నివి పదాఱును వికారంబు లనియును గపిలాదిపూర్వాచార్యులచేతఁ జెప్పంబడియె సాక్షిత్వంబున నీయిరువదేడింటిని నాత్మ గూడియుండుఁ జెక్కింటికూటువ దేహ మదియు జంగమస్థావరరూపంబుల రెండువిధంబులయ్యె మూలప్రకృతి మొదలయినవర్గంబునకు వేఱై మణిగణంబులం జొచ్చియున్న సూత్రంబుచందంబున నాత్మ యిన్నింటియందును జొచ్చి దీపించు నాత్మకు జన్మస్థితిలయంబులు గలవంచు మిథ్యాతత్త్వగులుగాక వివేకశుద్ధ మైన మనంబునం జేసి విచారించి దేహంబునం దాత్మ వెదక వలయు నాత్మకు నవస్థలు గలయట్లుండుఁ గాని యవస్థలు లేవు జాగరణస్వప్నసుషుప్తు లనువృత్తు లెవ్వనిచేత నెఱుంగంబడు నతం డాత్మ యంద్రు కుసుమధర్మంబు లయిన గంధంబులచేత గంధాశ్రయుండయిన వాయువు నెఱింగెడు భంగిం ద్రిగుణాత్మకంబులయి కర్మజన్యంబు లయిన బుద్ధిభేదంబుల నాత్మ నెఱుంగం దగునని చెప్పి. 237

టీ. నారదోక్త ప్రకారంబునన్ = నారదుఁడు చెప్పినచొప్పున, ఈశ్వరమూర్తి = ఈశ్వరాత్మకము, ఐనకాలంబునం జేసి = ఐనకాలమువలన, వృక్షము = చెట్టు, కలుగుచుండన్, ఫలంబునకున్ = దానిపండునకు, జన్మ సంతాన..బులు = పుట్టుట కాయయగుట పెరుగుట ముదురుట పండుట నశించుటలు, ప్రాప్తంబులు ఐనతెఱంగునన్ = కలిగినట్లు, షడ్భావవికారంబులు =

జన్మసంస్థాన వర్ధన అపక్షయ పరిపాకనాశము లను నాఱుమార్పులు, దేహంబునకు కాని = దేహమునకేగాని, ఆత్మకు = పరమాత్మకు, లేవు, ఆత్మ, నిత్యుండు=ఎల్లప్పుడు నుండువాఁడు, క్షయరహితుండు = నాశములేనివాఁడు, శుద్ధుఁడు = నిర్మలుఁడు, క్షేత్రజ్ఞుండు = మాయనెఱిఁగినవాఁడు, గగనాదులకున్ = ఆకాశాదిభూతపంచకమునకు, ఆశ్రయుండు = నెలవైనవాఁడు, క్రియాశూన్యుండు = పనులును లేనివాఁడు, స్వప్రకాశుండు = తనకుఁ దాఁ బ్రకాశించువాఁడు, సృష్టిహేతువు = ఉత్పత్తికిఁ గారణమైనవాఁడు, వ్యాపకుండు = అంతట వ్యాపించువాఁడు, నిస్సంగుండు = దేనితోడను సంబంధములేనివాఁడు, పరిపూర్ణుండు = అంతట నిండియున్నవాఁడు, ఒక్కఁడు = కేవలుఁడు, అని, వివేకసమర్థంబులు = జ్ఞానమునీయఁగలవైన, ఆత్మలక్షణంబులు=పరమాత్మకుఁ గలయీ నిత్యత్వాదిలక్షణములను, పండ్రెండున్ = ఎఱుంగుచున్, దేహాదులయందున్ = దేహ గేహ పుత్ర మిత్ర కళత్రాదులయందు, మోహజనకంబులు = తగులమును గలిగించునవి, అగునహంకారమమకారంబులు = నేను నాది యనుభావములను, విడచి, పసిండిగనులు = బంగారుగనులు, కల నెలవున=ఉండుచోట, విభ్రాం...బులు = మెఱయుచున్న బంగరు తునుకలు గలవి, ఐనపాషాణాదులందున్ = ఐనఱాళ్లు ఇసుక మొదలగువానియందు, పుటంబువెట్టి = పుటమువేసి, కరంగన్ = ద్రవమగునట్లుగా, ఊఁది, హేమకారకుండు = అగసాలెవాఁడు, పాటవంబునన్ = నేరుపుతో, హాటకంబున్ = బంగారమును, పడయుభంగిన్ = పొందులాగున, ఆత్మ...బులన్=పరమాత్మచేఁ గలిగిన కార్యకారణములను, ఎఱింగెడి నేర్పరి=తెలియఁగలయుపాయశాలి, దేహంబునందున, ఆత్మసిద్ధికొఱకున్ = పరమాత్మ తాదాత్మ్యముకొఱకు, ఐనయుపాయంబునం జేసి, బ్రహ్మభావంబున్ = బ్రహ్మత్వమును, పడయున్=పొందును, మూలప్రకృతియున్ = మాయయును, మహదహంకారములును=బుద్ధ్యహంకారములు, పంచతన్మాత్రంబులున్ = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లైదును, కర్మేంద్రియంబులు=పనులుచేయు నవయవములు,

ఐనవాక్పాణిపాద పాయూపస్థంబులును=మాట (నోరు) చేతులు కాళ్లుగుదము భగమును, జ్ఞానేంద్రియంబులు = తెలిసికొను సాధనములైన యవయవములు, శ్రవణ...లును = చెవులు కన్నులు నాలుక తోలు ముక్కును, మనంబును, మహీ...బులును = నేల నీళ్లు నిప్పు గాలి బయలును, ఇవిపదాఱును, వికారంబులు, అనియును, కపిలా...చేతన్ = కపిలుఁడు మొదలగు వెనుకటి గురువుల చేత, చెప్పంబడియెన్, ఆత్మ, సాక్షిత్వంబునన్ = తటస్థలక్షణముచేత, ఈ యిరువదేడింటినిన్, కూడియుండున్, పెక్కింటికూటువ = ఇట్టివి అనేకములు గలసినది, దేహము = శరీరము, అదియున్, జంగమస్థావరరూపంబులన్ = కదలునది కదలనిది యను నాకారములచేత, రెండువిధంబులు, అయ్యెన్, ఆత్మ, మూలప్రకృతి = అవిద్య (మాయ) మొదలయిన, వర్గంబునకున్ = సమూహమునకు, వేఱై=విలక్షణమై, మణిగణంబులన్ = రత్నములయందు, చొచ్చియున్న సూత్రంబు చందంబునన్ = దూఱినదారమువలె, ఇన్నింటియందును, చొచ్చి = చేరి, దీపించున్ = వెలుఁగును, ఆత్మకున్, జన్మ...బులు = పుట్టుట వెలయుట చచ్చుటలు, కలవు, అంచున్ = అని తలఁచుచు, మిథ్యాతత్పరులు = అసత్యమును నమ్మినవారు, కాక, వివేకశుద్ధము = జ్ఞానముచే నిర్మలమైన, మనంబునం జేసి = చిత్తమువలన, విచారించి, ఆత్మను; వెదకవలయున్ ఆత్మకున్, అవస్థలు = మేలుకొనుట నిద్రించుట కలఁగాంచుట యనుమార్పులు, కలయట్లు = ఉండునట్లు, ఉండుఁగాని, అవస్థలు, లేవు, జాగరణ స్వప్నసుషుప్తులు = మేలుకొనుట కలఁగాంచుట నిద్రించుట, అనువృత్తులు = వ్యాపారములు, ఎవ్వనిచేతన్, ఎఱుంగఁబడున్ = తెలియఁబడునో, కుసుమధర్మంబులు = పూవులకు సహజగుణములు, అయినగంధంబులచేతన్ = అయినవాసనలవలన, గంధాశ్రయుండు = పరిమళము వహించువాఁడు, అయినవాయువున్ = అయినగాలిని, ఎఱింగెడు భంగిన్ = తెలిసికొనునట్లు, త్రిగుణాత్మకంబులు = సత్త్వరజస్తమోగుణ

రూపములు, అయి, కర్మజన్యంబులు = కర్మవలనఁ బుట్టునవి, అయినబుద్ధి భేదంబులన్ = చిత్తవృత్తులచేత, ఆత్మను, ఎఱుఁగక్, తగును, అని = ఇట్లని, చెప్పి.

సీ. సంసార మిది బుద్ధిసాధ్యము గుణకర్మ
గణబద్ధ మజ్ఞానకారణంబు
గలవంటి దింతియ కాని నిక్కము గాదు
సర్వార్థములు మనస్సంభవములు
స్వప్నజాగరములు సమములు గుణశూన్యుఁ
డగుపరమునికి గుణాశ్రయమున
భవవినాశంబులు వాటిల్లినట్లుండుఁ
బట్టిచూచిన లేవు బాలురార
తే. కడఁగి త్రిగుణాత్మకము లైనకర్మములకు
జనక మై వచ్చు నజ్ఞానసముదయమును
ఘనతరజ్ఞానవహ్నిచేఁ గాల్చి పుచ్చి
కర్మవిరహితు లై హరిఁ గనుట మేలు. 233

టీ. ఓబాలురారా! ఇది = ఈ, సంసారము, బుద్ధి సాధ్యము=బుద్ధిచే సాధింపఁదగినది, గుణ...బద్ధము = సత్త్వరజస్తమోగుణ మూలములైన (నానావిధ) కర్మలచేఁ గల్పింపఁబడినది, అజ్ఞానకారణంబు = తెలివిలేమికి హేతువైనది, కలవంటిది, ఇంతియకాని, నిక్కము = నిజము, కాదు, సర్వార్థములు = ఎల్లవిషయములు, మనస్సంభవములు = మనస్సులోఁ బుట్టినవి, స్వప్నజాగరములు = స్వప్నము మెలఁకువయు, సమములు, గుణశూన్యుఁడు=గుణములచే రహితుఁడైన, పరమునికిన్ = పరమాత్మకు, గుణాశ్రయంబునన్ = సత్త్వాదిగుణముల సంగముచేత, భవవినాశంబులు = జన్మమరణములు, వాటిల్లినట్లు = కలిగినట్లు, ఉండున్, పట్టిచూచినన్=విచారించి చూడఁగా, లేవు, కడఁగి = ప్రయత్నపడి, త్రిగుణాత్మకములు = సత్త్వర

జస్తమోగుణరూపములు, ఐనకర్మములకు, జనకము = జన్మకారణము, ఐ, వచ్చు, అజ్ఞానసముదయమును=అజ్ఞానముయొక్కసమూహమును, ఘనతరజ్ఞానవహ్నిచేఁ = గొప్పజ్ఞాన మనునిప్పుచేత, కాల్చిపుచ్చి, కర్మవిరహితులు = కర్మబంధములు లేనివారు, ఐ, హరిఁ = విష్ణువును, కనుట = చూచుట, మేలు.

తా. బాలురారా! ఈసంసారము తెలివితోఁ బరిశీలింపఁదగినది. గుణకర్మల ననుసరించి యున్నది. అవివేకమునకు మూలమైనది. కలవంటిది. ఇంతియేగాని నిజముకాదు. ఎల్లవిషయములును మనమనస్సులోనే పుట్టినవి. స్వప్నము మేలుకొనుటయు నొక్కటే. గుణవర్జితుఁడైనయాత్మకు గుణములకూటమింజేసి జన్మలయములు గలిగిన ట్లుండునుగాని చక్కఁగా విచారించితిమా లేవు. ఇట్లు త్రిగుణరూపమైనకర్మబంధములను గలిగించు నీయజ్ఞానపుఁ బొదను గొప్పదైన జ్ఞానాగ్నిచేఁ గాల్చివేసి ఎల్లకర్మములను బాపికొని విష్ణుని జేరినయెడల మేలగును.

వ. అది గావున గురుశుశ్రూషయు సర్వలాభసమర్పణంబును సాధుజనసంగమంబును నీశ్వరప్రతిమాసమారాధనంబును హరికథాతత్పరత్వంబును వాసుదేవునియందలి ప్రేమయు నారాయణగుణకర్మకథానామకీర్తనంబును వైకుంఠచరణకమలధ్యానంబును విశ్వంభరమూర్తివిలోకనపూజనంబులును మొదలయిన విజ్ఞానవైరాగ్యలాభసాధనంబులైన భాగవత ధర్మంబులపై రతి గలిగి సర్వభూతంబులయందు నీశ్వరుండు భగవంతుం డాత్మ గలం డని సమ్మానంబు సేయుచుఁ గామక్రోధలోభమోహమదమత్సరంబులం గెలిచి యింద్రియవర్గంబును బంధించి భక్తి చేయుచుండ నీశ్వరుం డయిన విష్ణుదేవునియందలిగతి సిద్ధించును. 239

టీ. అవిగావునన్ = అట్లగుటవలన, గురుశుశ్రూషయు = గురువును సేవించుటయు, సర్వలాభసమర్పణంబును = కర్మములను ఈశ్వరార్పణము జేయుటయు, సాధుజనసంగమంబును = ఉత్తములచెలిమియు, ఈశ్వరప్రతిమాసమారాధనంబును = దేవునివిగ్రహముం బూజించుటయు, హరికథాతత్పరత్వంబును = భగవంతునికథలయందు దదేకనిష్ఠ గలిగియుండుటయు, వాసుదేవునియందలిప్రేమయును, నారాయణ...బును = శ్రీహరిగుణములు కర్మములు కథలు నామములు కీర్తించు (పాడు) టయు, వైకుంఠ...బును= విష్ణుపాదకమలములను ధ్యానించుటయు, విశ్వంభర...బులును = సర్వప్రపంచమును భరించువాఁడైన శ్రీహరియాకారమును గాంచుట పూజించుటయు మొదలయిన, విజ్ఞాన...బులు = ఉత్తమజ్ఞానము విషయవైముఖ్యము వీనికి సాధనములు, ఐన, భాగవత ధర్మంబులపైనన్ = భాగవత ధర్మములమీఁద, రతి = మక్కువ, కలిగి, సర్వభూతంబులయందున్ = చరాచరములైనయెల్లజంతువులయందును, ఈశ్వరుండు = సర్వలోక నియామకుఁడును, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడయిన, ఆత్మ = పరమాత్మ, కలండు, అని, 'సమ్మానంబు = (ఎల్లజంతువులయెడల) గౌరవమును, చేయుచు, కామక్రోధలోభమోహమదమత్సరములను, గెలిచి, ఇంద్రియవర్గమును = అంతరింద్రియబాహ్యేంద్రియములను, బంధించి = వానియిచ్చ చొప్పునఁ బోనీయకుండునట్లు చేసి, భక్తి = పూజ్యులయందుఁ గావింపఁదగుభావమును, సేయుచుండున్, ఈశ్వరుండు = సర్వనియామకుఁడు, అయిన విష్ణుదేవునియందలి, గతి=చేరిక, సిద్ధించును.

సీ. దనుజారిలీలావతారంబులందలి
శౌర్యకర్మంబులు సద్గుణములు
విని భక్తుఁ డగువాఁడు వేడ్కతోఁ బులకించి
కన్నుల హర్షాశ్రుకణము లొలుక
గద్గదస్వరముతోఁ గమలాక్ష వైకుంఠ
వరద నారాయణ వాసుదేవ

యనుచు నొత్తిలి పాడు నాడు నాక్రోశించు
నగుఁ జింతనము సేయు నతి యొనర్చు
తే. మరులుకొనియుండుఁ దనలోన మాటలాడు
వేల్పు సోఁకినపురుషునివృత్తిఁ దిరుగు
బంధములఁ బాసి యజ్ఞానపటలిఁ గాల్చి
విష్ణుఁ బ్రాపించుఁ దుది భక్తివివశుఁ డగుచు. 240

టీ. భక్తుఁడు = ప్రపన్నుఁడు, అగువాఁడు = అయినపురుషుఁడు, దనుజారి = విష్ణునియొక్క, లీలా = వేడుకకొఱకైన, అవతారంబులందలి, శౌర్యకర్మంబులు = పరాక్రమపుఁజేఁతలు, సద్గుణములు = మంచిగుణములును, విని, వేడ్కతోఁ = కౌతుకముతోడ, పులకించి = గగురుపాటుజెంది, కన్నులయందు, హర్షాశ్రుకణములు=ఆనందబాష్పముల బిందువులు, ఒలుకన్ = జాలువాఱఁగా, గద్గదస్వరముతోడన్ = డగ్గుత్తికవడినయెలుఁగుతోడ, కమలాక్ష = కమలములవంటి కన్నులుగలవాఁడా! వైకుంఠా! వరద=కోరిన దానినెల్ల నిచ్చువాఁడా! నారాయణా = ఉదకమందు వసించువాఁడా! వాసుదేవ=వసుదేవునికొడుకా! అనుచున్, ఒత్తిలి = బిగ్గరగా, పాడున్ = గానముచేయును, ఆడున్, ఆక్రోశించున్ = పెద్దగానఱచును, నగున్= నవ్వును, చింతనము = ధ్యానము, చేయును, నతి = మ్రొక్కు, ఒనర్చున్= చేయును, మరులు = మోహము, కొనియుండున్ = పొందియుండును, తనలోనన్, మాటలాడును, వేల్పు = దయ్యము, సోఁకినపురుషునివృత్తిన్ = పట్టినవానిలాగున, తిరుగున్, బంధములన్ = కర్మసంసారబంధములను, పాసి = తొలఁగించికొని, అజ్ఞానపటలిన్ = అవివేకపుఁ జిక్కును, కాల్చి = మసిచేసి, తుదిన్ = అంతమున, భక్తివివశుఁడు = అనురాగబంధురుఁడు, అగుచున్, విష్ణుని, ప్రాపించున్ = పొందును.

తా. విష్ణుభక్తుఁడు అనవరతము శ్రీహరియొక్క అవతారములయందలి పరాక్రమకర్మములను విని మేనుగగుర్పొడువ నానందబాష్పముల విడుచుచు డగ్గుత్తికతో కమలాక్షా! వైకుంఠా! వరదా! నారాయణా! వాసుదేవా!

అని పేరెలుంగుతోఁ గొంతదడవు పాడును. కొంతసేపాడును. కొంతసే పఱ చును. కొంతకాలము నవ్వును. కొంతసేపు తదేకనియతితో ధ్యానించును. మ్రొక్కును. ఎప్పుడు నాదేవునిమీఁద మోహము కలిగియుండును. తనలోఁ దానే మాటలాడుకొనును. కొంతసేపు దయ్యము పట్టినట్లు తిరుగును. ఇట్లు తత్పరుఁడై యుండి చివరకు కర్మబంధములను విడిచి యజ్ఞానముఁ దొలఁగఁ ద్రోసికొని భక్తిపరవశుఁడై విష్ణువునం దైక్యమొందును.

వ. కావున రాగాదియుక్తమనస్కుం డయినశరీరికి సంసారచక్ర నివర్తకం బయిన హరిచింతనంబు బ్రహ్మామందలి నిర్వాణ సుఖం బెట్టి దట్టి దని బుధులు తెలియుదురు హరిభజనంబు దుర్గమంబు గాదు హరి సకలప్రాణిహృదయంబులయందు నంతర్యామియై యాకాశంబుభంగి నుండువిషయార్జనంబుల నయ్యెడిది లేదు నిమిషభంగురప్రాణులైన మర్త్యులకు మమతాస్పదంబులును జంచలంబులును నైన పుత్త్ర మిత్త్ర కళత్ర పశుభృత్యబలబంధురాజ్యకోశమణిమందిరమంత్రిమాతంగ మహీప్రముఖవిభవంబులు నిరర్థకంబులు యాగప్రముఖ పుణ్యలబ్ధంబులైన స్వర్గాదిలోకభోగంబులు పుణ్యానుభవ క్షీణంబులుగాని నిత్యంబులు గావు నరుండు విద్వాంసుండ నని యభిమానించి కర్మంబు లాచరించి యమోఘంబులయిన విపరీతఫలంబుల నొందుఁ గర్మంబులు గోరక చేయవలయు కోరిచేసిన దుఃఖంబులు ప్రాపించుఁ బురుషుండు దేహంబుకొఱకు భోగంబుల నపేక్షించుదేహంబు నిత్యంబుగాదు తోడ రాదు మృతంబయినదేహమ్మును శునకాదులు భక్షించు దేహి కర్మంబు లాచరించి కర్మ బద్ధుం డయి క్రమ్మఱం గర్మానుకూలంబయిన దేహంబుఁ దాల్చు నజ్ఞానంబునం జేసి

పురుషుండు గర్మదేహంబుల విస్తరించు నజ్ఞానతంత్రంబులు
ధర్మార్థకామంబులు జ్ఞానలభ్యంబు మోక్షంబు మోక్షప్రదా
తయగుహరి సకలభూతంబులకు నాత్మేశ్వరుండు ప్రియుండు
దనచేతనయిన మహాభూతంబులతోడ జీవసంజ్ఞితుండయి
యుండు నిష్కాములై హృదయగతుం డయినహరిని నిజ
భక్తిని భజింపవలయు. 241

టీ. కామపురన్, రాగాది యుక్త మనస్కుండు = రాగద్వేషాదులతోఁ గూడినచిత్తము గలవాఁడు, అయిన, శరీరికిన్ = దేహధారికి, సంసార... కంబు = సంసారజాలమును బాపునది, అయిన, హరి చింతనంబు = విష్ణుధ్యానము, బ్రహ్మమందలి, నిర్వాణ = మోక్షముయొక్క, సుఖంబు, ఎట్టిదో, అట్టిది, అని, బుధులు=పండితులు, హరిభజనంబు = విష్ణుసేవ, దుర్గమంబు= పొందరానిది, కాదు, హరి, సకల...యందున్ = ఎల్లజీవులమనస్సులయందు, అంతర్యామి = లోన నున్నవాఁడు, ఐ, ఆకాశంబుభంగిన్, ఉండున్, విషయార్జనంబులన్ = ఇంద్రియార్థములను సాధించుట వలన, అయ్యెడిది=కలుగు లాభము, లేదు, నిమిష...ప్రాణులు = ఱెప్పపాటులోఁజెడిపోవు ప్రాణముగల, మర్త్యులకున్ = (చచ్చుస్వభావముగల) మానవులకు, మమతాస్పదంబులును= నాది యనుభావమునకుఁ జోటైనవియు, చంచలంబులును, ఐన పుత్త్ర... బులు=బిడ్డలు నెచ్చెలులు భార్యలు గొడ్లు నౌకరులు సేనలు చుట్టములు ఏనుఁగులు భూములు (రాజ్యము) మొదలగు సంపదలు, నిరర్థకంబులు=ప్రయోజనములేనివి, యాగ...బులు = యజ్ఞములుమొదలగు పుణ్యకార్యములచేత దొరకిన స్వర్గాది భోగంబులుగాని, పుణ్యానుభవక్షీణంబులు=పుణ్యముల నను భవించుటవలనఁగాని, నిత్యంబులు=కలకాలముండునవి, కావు, నరుండు, విద్వాంసుఁడన్=తెలిసినవాఁడను, అని, అభిమానించి = అహంకారపడి, కర్మంబులు, ఆచరించి, అమోఘంబులు=రిత్తలుగానివి, ఐన, విపరీతఫలంబులన్=కోరుకొన్న దానికి ప్రతికూలమైన ఫలములను, ఒందున్, కర్మంబులు కోరక=ఫలాపేక్షలేక, చేయవలయును, కోరి=ఫలమపేక్షించి, చేసినన్, దుఃఖంబులు, ప్రాపించున్=

పొందును, పురుషుండు, దేహంబుకొఱకు, భోగంబులన్ = స్రక్చందన వని తాదులను, అపేక్షించున్ = కోరును, దేహంబు, నిత్యంబు = నిజము, కాదు, తోడన్ = లోకాంతరమునకుంబోవు జీవునివెంబడిని, రాదు, మృతంబు = ప్రాణములం బాసినది, అయిన దేహమును, శునకాదులు = కుక్కలు మున్నగు నవి, భక్షించున్ = తినును. దేహి, కర్మంబులు, ఆచరించి = చేసి, కర్మ బద్ధుండు=కర్మలచేం గట్టంబడినవాండు, అయి, క్రమ్మఱన్ = మరల, కర్మాను కూలంబు = తనకర్మకుం దగినది, అయిన దేహంబును, తాల్చును = పూనును, పురుషుండు, అజ్ఞానంబునంజేసి = అజ్ఞానమువలన, కర్మదేహంబులన్ విస్త రించున్ = కర్మలను వానిని బట్టి దేహములను పెంచుకొనును. ధర్మార్థకామం బులు=ధర్మకామార్థములు, అజ్ఞానతంత్రంబులు = అజ్ఞానము కార్యములు (అనంగా నజ్ఞానముతోడ నిత్యసంబంధముగలవి), మోక్షము, జ్ఞానలభ్యము = జ్ఞానముచే సాధింపందగినది, మోక్షప్రదాత=మోక్షమిచ్చువాండు, అగుహరి, సకలభూతంబులకున్ = ఎల్లజంతువులకు, ఆత్మేశ్వరుండు = ఆత్మరూపుండైన ప్రభువు, ప్రియుండు = అన్నిటికంటె నిష్టమయినవాండు, తనచేతన్ = తన వలన, అయినమహాభూతంబులతోడన్ = కల్పితమైన పంచమహాభూతముల కలయికతోడ్పాటున, జీవసంజ్ఞితుండు = జీవుండని పేరుగలవాండు, అయి, ఉండున్, నిష్కాములు = కోరికలేనివాడు, ఐ, హృదయంగతుండు=హృద యమును బొందినవాండు, అయిన హరిని, నిజభక్తిని = రాగద్వేషకలితముగాని అచ్చపు భక్తిచేత, భజింపవలయున్=సేవింపవలయును.

క. దానవ దైత్య భుజంగమ
మానవ గంధర్వ సుర సమాజములోఁ ల
క్ష్మీనాథుచరణకమల
ధ్యానంబున నెవ్వఁ డయిన ధన్యత నొందున్. 242

టీ. దానవ...సమాజములోన్ = దనుజులు దితిజులు (రాక్షసులు) నాగులు మనుజులు గంధర్వులు దేవతలు మొదలగు సంఘములోన్, ఎవ్వఁడు= ఏలాటిజీవుఁడు, అయినన్, లక్ష్మీనాథుచరణకమలధ్యానంబునన్ = శ్రీహరి పాదకమలముల చింతనముచేత, ధన్యతన్=కృతార్థత్వమును, ఒందును.

తా. మానవ రాక్షస గంధర్వ సర్పాదియోనులయందుఁ బుట్టిన యే జీవుఁడైనను శ్రీహరిపదధ్యానముచే ధన్యత్వముఁ జెందును.

క. చిక్కఁడు వ్రతములఁ గ్రతువులఁ
జిక్కఁడు దానముల శౌచశీలతపములం
జిక్కఁడు యుక్తిని భక్తిని
జిక్కినక్రియ నచ్యుతుండు సిద్ధము సుండీ. 243

టీ. అచ్యుతుండు=శ్రీవిష్ణుమూర్తి, భక్తిని=భక్తిచేత, చిక్కిన క్రియన్ =దొరికినట్లు, వ్రతములన్=వ్రతములచేతను, క్రతువులన్=యజ్ఞములచేతను, దానములన్ = దానములచేతను, శౌచశీలతపములన్ = సదాచారము మంచి నైజముచేతను, తపస్సుచేతను, యుక్తిని=శాస్త్రతర్కముచేతను, చిక్కఁడుసుఁడీ.

తా. బాలురారా! శ్రీహరి భక్తికి వశమైనట్లు ఇఁక నేనోములకు యాగములకు దానములకు శుచిత్వమునకు మంచినడవడికి తపస్సునకు యుక్తికిని స్వాధీనము గాఁడుసుమా.

క. చాలదు భూదేవత్వము
చాలదు దేవత్వమధిక శాంతత్వంబుం
జాలదు హరి మెప్పింప వి
శాలోద్యములార భక్తి చాలినభంగిన్. 244

టీ. విశాలోద్యములార = గొప్పయత్నముకల రాక్షస బాలురారా! హరిన్ = శ్రీవిష్ణువును, మెప్పింపన్ = మెచ్చఁజేయుటకు, భక్తి, చాలిన భంగిన్ = చాలినట్లు, భూదేవత్వము = బ్రాహ్మణుతనాట, చాలదు, దేవత్వము=

దేవతలౌట, చాలదు, అధిక శాంతత్వంబుః = మిగుల నెమ్మదియు, చాలదు.

తా. గొప్పయత్నము గలయో రాక్షసబాలురారా! శ్రీవిష్ణువును మెప్పించుటకు భక్తియనువస్తువు చాలినట్లు ఇంకొకటియేదియుఁ జాలదు. ఉత్తమ మైనబ్రాహ్మణకులమందుఁ బుట్టిననే ప్రయోజనము లేదు. స్వర్గత దేవతయైనంతనే కార్యములేదు. చాల నెమ్మది గలిగినను, ఫలములేదు. ఒక్క భక్తియే కావలెను. ఆయన దానికే వశమై యుండును.

ఆ. దనుజభుజగయక్షదైత్యమృగాభీర
సుందరీవిహంగశూద్రశబరు
లైనఁ బాపజీవు లైన ముక్తికిఁ బోదు
రఖిలజగము విష్ణుఁ డనుచుఁ దలఁచి. 245

టీ. అఖిలజగము = ప్రపంచమంతయు, విష్ణుఁడు = శ్రీహరియే, అను చును, తలఁచి, దనుజ...లు = రాక్షసులు పన్నగులు యక్షులు దితిజులు మృగములు గొల్లలు, స్త్రీలు పక్షులు శూద్రులు ఎఱుకువారును, ఐనను, పాప జీవులు = పాపాత్ములు, ఐనను, ముక్తికిః = మోక్షమునకు, పోవుదురు.

తా. బాలకులారా! ప్రపంచమంతయు విష్ణుమయమని తెలిసికొనిరేని రాక్షసులు, యక్షులు, మృగములు, గొల్లలు, స్త్రీలు, పక్షులు, శూద్రులు, బోయలు మొదలుగా నెంతటి పాపాత్ములైనను మోక్షమందుటకు సందేహము లేదు.

క. గురువులు దమకును లోఁబడు
తెరువులు చెప్పెదరు విష్ణుదివ్యపదవికిం
దెరువులు చెప్పరు చీఁకటిఁ
బరువులు వెట్టంగ నేల బాలకులారా. 246

టీ. బాలకులారా! గురువులు = ఒజ్జలు, తమకును, లోఁబడు తెరు వులు = తెలిసిన (చదువుల) జాడలను, చెప్పెదరు, గాని, విష్ణుదివ్యపదవికిః =

శ్రీహరియొక్క దివ్యమైనస్థానమునకు, తెరువులు = త్రోవలు, చెప్పరు, చీకటిన్ = చీఁకటిలో, పరువులు పెట్టంగన్ = పరుగులుదీయుట, ఏల = ఎందుకు?

తా. బాలురారా! మనయయ్యవారలు వారికిఁదెలిసినచదువులే చెప్పఁగలరుగాని వారెఱుఁగఁజాలని విష్ణుపదప్రాప్తి మార్గమైన చదువు చెప్పలేరు. ఇట్లు మనము ఈ గుడ్డిచదువు ఎన్నాళ్లు చదివినను ఏమి ప్రయోజనమున్నది?

క. తెం డెల్లపుస్తకంబులు
నిం డాచార్యునకు మరల నేకతమునకున్
రండు విశేషము చెప్పెదఁ
బొం డొల్లనివారు కర్మపుంజముపాలై. 247

టీ. ఎల్లపుస్తకంబులున్ = మీ బడిలోఁ జదువుకొనవలసిన పుస్తకములన్నియు, తెండు = తీసుకొనిరండు, ఆచార్యునకున్ = మనగురువుగారికి, ఇండు, మరలన్ = తిరిగి, ఏకతమునకున్ = ఈలాటి రహస్యదేశమునకు, రండు, విశేషమున్ = ఒకమేలైనవార్త, చెప్పెదను, ఒల్లనివారు = ఇందుల కిష్టపడనివారు, కర్మపుంజముపాలై = కర్మముల సమూహమునకు లోఁబడి, పొండు.

తా. బాలకులారా! ఇటు వచ్చి నేఁ జెప్పెడు మాట లాలింపుఁడు. మీమీపుస్తకాలన్ని తెచ్చి గురువుగారివాతఁ బడవేసి వచ్చి మరల నన్ను గలసికొనుఁడు, మీకు మంచిమార్గముఁ జెప్పెదను. ఇందుల కిష్టపడనివారు కర్మలపాలై పొండు. మీగతి మీది.

క. ఆడుదము మనము హరిరతిఁ
బాడుద మెప్పుడు విష్ణుభద్రయశంబుల్
వీడుదము దనుజసంగతిఁ
గూడుదము ముకుందభక్తకోటిన్ సూటిన్. 248

టీ. మనము, హరిరతిన్ = విష్ణువునందలి మక్కువచేత, ఆడుదము, ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును, విష్ణుభద్రయశంబుల్ = విష్ణునిమంగళకరములైన కీర్తులు, పాడుదము, దనుజసంగతిన్ = రాక్షసులచెలిమిని, వీడుదము, సూటిన్ =

గుఱితోడ, ముకుందభక్తకోటిన్ = విష్ణుభక్తుల సమూహమును, కూడుదము = చేరుదము.

తా. కుఱ్ఱలారా! మనము శ్రీహరిమీఁది చిత్తముతో నాడుదము రండు. ఎప్పుడును విష్ణుకీర్తనములను బాడుకొందము. ఈ మాయరాక్షసుల సంబంధము మానుకొనెదము. శ్రీహరిదాసులచెంతఁ జేరుదము రండు.

క. విత్తము సంసృతిపటలము
వ్రత్తము కామాదివైరివర్గంబుల నేఁ
డిత్తము చిత్తము హరికిని
జొత్తము నిర్వాణపదము శుభ మగు మనకున్. 249

టీ. సంసృతిపటలము = సంసారసమూహమును, విత్తము = విడఁగొట్టుదము, కామాదివైరివర్గంబులన్ = కామక్రోధాది శత్రువులను, వ్రత్తము = చీల్చుదము, నేఁడు = ఈదినము, చిత్తము = మనమనస్సు, హరికిని, ఇత్తము, నిర్వాణపదము = మోక్షపుఁజక్కిని, చొత్తము = చేరుదము, మనకును, శుభము = క్షేమము, అగున్.

తా. మనము సంసారమును దొలఁగఁ ద్రోయుదము. కామక్రోధాదులను జీల్చి చెండాడుదము. నేఁడు శ్రీహరికి మనచిత్తమర్పించి మోక్షమార్గమున కేఁగుదము. మనకు మేలగును.

వ. అని యిట్లు ప్రహ్లాదుండు రహస్యంబున నయ్యైవేళల రాక్షసకుమారులకు నపవర్గమార్గం బెఱింగించిన వారును గురుశిక్షితంబు లైనచదువులుచాలించి నారాయణభక్తిచిత్తంబులం గీలించి యుండుటం జూచి వారల యేకాంతభావంబు దెలిసి వెఱచి వచ్చి శుక్రనందనుండు శక్రవైరి కిట్లనియె.

టీ. అని, ఇట్లు, ప్రహ్లాదుండు, అయ్యైవేళలన్ = ఆయాసమయముల యందు, సమయము చిక్కినప్పుడెల్లను ననుట, రహస్యంబునన్ = ఒరిటరిపాటున, రాక్షస కుమారులకున్, అపవర్గమార్గంబు = మోక్షపుఁదెరువు, ఎఱిం

గించినన్ = ఉపదేశింపఁగా, వారును = రాక్షసకుమారులును, గురుశిక్షితంబులు = ఉపాధ్యాయులచే నేర్పఁబడిన, చదువులు, చాలించి, చిత్తంబులన్ = తమ మనస్సులలో, నారాయణభక్తి = విష్ణుభక్తి, కీలించి = నాటుకొనఁజేసి, ఉండుటను చూచి, శుక్రనందనుండు = శుక్రునికొడుకగురాక్షసబాలురవిద్యాగురువు, వారల యేకాంతభావంబు = ఆరక్షోబాలుర యాంతర్యమును, తెలిసికొని, వచ్చి, శక్రవైరికిన్ = ఇంద్రవిరోధియగు హిరణ్యకశిపునకు, ఇట్లనియెను.

శా. రక్షోబాలుర నెల్ల నీకొడుకు చేరం జీరి లోలోన నా
శిక్షామార్గము లెల్లఁ గల్ల లని యాక్షేపించి తా నందఱన్
మోక్షాయత్తులఁ జేసినాఁడు మనకున్ మోసంబు వాటిల్లె నీ
దక్షత్వంబునఁ జక్కఁజేయవలయున్ దైతేయవంశాగ్రణీ.

టీ. దైతేయవంశాగ్రణీ = ఓరాక్షసరాజా! నీకొడుకు = ప్రహ్లాదుఁడు, రక్షోబాలుర నెల్లన్ = రాక్షసులబిడ్డలనందఱను, చేరన్ జీరి = రాఁబిలచి, లోలోనన్ = రహస్యముగా, నాశిక్షామార్గములు ఎల్లన్ = నాయుపదేశపద్ధతు లన్నిటిని, ఆక్షేపించి, తాన్ = ప్రహ్లాదుఁడు, అందఱన్ = రాక్షస కుమారు లందఱను, మోక్షాయత్తులన్ = మోక్షమార్గాసక్తులనుగా, చేసినాఁడు. మన కున్, మోసంబు = కీడు, వాటిల్లెన్=కల్గెను. నీదక్షత్వంబునన్ = నీసామర్థ్యమువలన, చక్కఁజేయవలయున్ = ఈదోసగు మానుపవలెను.

తా. రాజా! నీకొడుకు ప్రహ్లాదుఁడు రాక్షసబాలకుల నందఱను జేరఁ బిలిచి నేఁ జెప్పినచదువులు కల్లలని బోధించి తాను వారి కందఱకు మోక్ష మార్గము నుపదేశించెను. మనకుఁ జాల ప్రమాదము సంభవించినది. దీనిని నీవు విచారించి చక్కఁబెట్టవలయును.

క. ఉల్లసితవిష్ణుకథనము
లెల్లప్పుడు మాకుఁ జెప్పఁ డీగురుఁ డని న
న్నుల్లంఘించి కుమారకు
లొల్లరు చదువంగ దానవోత్తమ వింటే. 252

టీ. దానవోత్తమ = రాక్షసశ్రేష్ఠా! వింటే = వింటివా, కుమారకులు = విద్యార్థులు, ఈగురుఁడు = ఈయుపాధ్యాయుఁడు, మాకున్, ఎల్లప్పుడున్, ఉల్లసిత విష్ణుకథనములు = ప్రకాశించువిష్ణునిగాథలను, చెప్పఁడు, అని, నన్నున్ ఉల్లంఘించి = తిరస్కరించి, చదువంగన్ = నేఁజెప్పినచదువులఁ జదువుటకు, ఒల్లరు = ఇష్టపడరు.

తా. రాక్షసరాజా! విన్నావా! బాలురెల్లరు ఈగురు వెప్పుడుచూచి నను ఏవోలేనిపోనిగాథలు చెప్పునుగాని మోక్షైకసాధనములైన విష్ణుచరిత్రములను జెప్పఁడు అని నన్నధిక్షేపించుచు నేఁజెప్పెడుచదువులను గుఱియుంచి చదువుకొనరు.

క. ఉడుగఁడు మధురిపుకథనము
విడివడి జడుపగిదిఁ దిరుగు వికసనమున నే
నొడివిననొడువులు నొడువఁడు
దుడుకనిఁ జదివింప మాకు దుర్లభ మధిపా. 253

టీ. అధిపా = రాజా! మధురిపుకథనము = విష్ణుకీర్తనము, ఉడుగఁడు = మానఁడు, జడుపగిదిన్ = మందునివలె, విడివడి = అడ్డువదలి, వికసనమునన్ = ఆనందములో, తిరుగును, నేనొడివిననొడువులు = నేఁజెప్పినచదువులు, నొడువఁడు = చదువఁడు, దుడుకనిన్ = ఇట్టినీకొడుకును, చదివింపన్ = విద్యగఱపుటకు, మాకున్, దుర్లభము = శక్యముకాదు.

తా. రాజా! మీబాలుఁడు ఎప్పుడు విష్ణుకథలను బాడుచు అడ్డమాపులులేక పిచ్చివానివలె నానందముతోఁ దిరుగుచుండును. తనపట్టు విడువఁడు. నాచదువులు వానికి రుచింపవు. ఇఁక వీని జదివించునేర్పు నాకు లేదు.

క. చొక్కపురక్కసికులమున
వెక్కురు జన్మించినాఁడు విష్ణునియందున్
నిక్కపుమక్కువ విడువం
డెక్కడిసుతుఁ గంటి రాక్షసేశ్వర వెట్టిన్. 254

టీ. చొక్కపురక్కసికులమునన్ = మంచిరాక్షసవంశమందు, వెర్కురు = వెఱ్ఱివాఁడు, జన్మించినాఁడు, విష్ణునియందున్, నిక్కపుమక్కువ = అచ్చపు భక్తిని, విడువఁడు, రాక్షసేశ్వరా, వెఱ్ఱిన్, ఎక్కడిసుతున్ = ఎటువంటికొడుకును, కంటివి.

తా. రాజా! పాలవంటి మీకులమున నీవెఱ్ఱి జన్మించినాఁడు. ఎంత చెప్పినను విష్ణునియందు మమత వీడఁడు. ఎంత చక్కని కొడుకును గన్నావయ్యా!

వ. అని యిట్లు గురుసుతుండు చెప్పినఁ గొడుకువలనివిరోధవ్యవహారంబులు గర్ణరంధ్రంబుల ఖడ్గప్రహారంబులయి సోఁకిన బిట్టు మిట్టిపడి పాదాహతంబైన భుజంగంబుభంగిఁ బవనప్రేరితంబైన దవానలంబుచందంబున దండతాడితం బయిన కంఠీరవంబుకైవడి భీషణ రోష రసావేశ జాజ్వల్యమాన చిత్తుండును బుత్రసంహారోద్యోగాయత్తుండును గంపమానగాత్రుండును నరుణీకృత నేత్రుండును నై కొడుకును రప్పించి సమ్మానకృత్యంబులు దప్పించి నిర్దయుండై యశనిసంకాశభాషణంబుల నదల్చుచు. 255

టీ. గురుసుతుండు = గురువగుశుక్రునికొడుకు, విరోధ వ్యవహారంబులు = అయిష్టవర్తనములు, కర్ణరంధ్రంబులన్ = చెవిసందులలో, ఖడ్గప్రహారంబులు = కత్తిప్రేట్లులు, బిట్టు = మిగుల, మిట్టిపడి = అదరిపడి, పాదాహతంబు = కాలఁదన్నఁబడినది, భుజంగంబుభంగిన్ = పామువలె, పవనప్రేరితంబు = గాలిచేరగుల్కొల్పఁబడిన, దవానలంబు = కార్చిచ్చు, దండతాడితంబు = కఱ్ఱతో మోఁదఁబడిన, కంఠీరవంబు = సింగము, భీషణ...త్తుండు = భయంకరమైన కోపముచే మండుచున్న మనము గలవాఁడు, పుత్ర...చిత్తుండు = కొడుకును జంపుపనియందుఁ దవిలిన మనస్సు గలవాఁడు, కంపమానగాత్రుండు = వడఁకుచున్న మేను గలవాఁడు, అరుణీకృతనేత్రుండు = ఎఱ్ఱగాఁ జేసికొనఁ

బడినకన్నులు గలవాఁడు, సమ్మానకృత్యంబులు = గారవంపుఁజేయిదములు, నిర్ద యుండై = కరుణమాలినవాఁడై, అశని...బులన్ = పిడుగులంబోనిమాటలతో అదల్చుచున్ = బెదరించుచు, (పైపద్యముతో నన్వయము.)

శా. సూనున్ శాంతగుణప్రధాను నతిసంశుద్ధాంచితజ్ఞాను న
జ్ఞానారణ్యకృశాను నంజలిపుటీసంభ్రాజమానున్ సదా
శ్రీనారాయణపాదపద్మయుగళీచింతామృతాస్వాదనా
ధీనున్ ధిక్కరణంబు చేసి పలికెన్ దేవాహితుం డుగ్రతన్.

టీ. దేవాహితుండు = రాక్షసుఁడు, ఉగ్రతన్ = క్రౌర్యముతో, శాంతగుణప్రధానున్ = తిన్ననిగుణములె ముఖ్యముగాఁ గలవాఁడును, అతి శుద్ధాంచితజ్ఞానున్ = మిగులదోషరహితమై యొప్పు తెలివిగలవాఁడును, అజ్ఞానారణ్యకృశానున్ = తెలివిలేమి యనునడవికిఁ జిచ్చువంటివాఁడును, అంజలిపుటీసంభ్రాజమానున్ = ప్రణామాంజలి (దోసిలి) చేఁ బ్రకాశించువాఁడును, సదా...ధీనున్ = ఎప్పుడును శ్రీహరిపాదకమలములజంటను జింతించుట యనునమృతమురుచికి లోనైనవాఁడునునగు, సూనున్=కొడుకును, ధిక్కరణంబు = తిరస్కారము, చేసి, పలికెను.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు బలుక్రౌర్యముతో, నతిశాంతుఁడు, నిర్మలమైన జ్ఞానము గలవాఁడు, అవివేకము లేనివాఁడు, విధేయత యెఱుకపడులాగున నంజలిపట్టికొనియున్నవాఁడును, సర్వకాల సర్వావస్థలయందును శ్రీమన్నారాయణచరణసరసిజములధ్యాన మనునమృతమును ద్రావుటయందుఁ దవిలియున్నవాఁడును నగుకొడుకును ధిక్కరించి మాటలాడఁ దొడఁగెను.

సీ. అస్మదీయం బగు నాదేశమునఁ గాని
మిక్కిలి రవి మింట మెఱయ వెఱచు
నన్నికాలములందు ననుకూలుఁడై కాని
విద్వేషి యై గాలి వీవ వెఱచు

మత్ప్రతాపానలమందీకృతార్చియై
విచ్చలవిడి నగ్ని వెలుఁగ వెఱచు
నతితీక్ష్ణ మైననాయాజ్ఞ నుల్లంఘించి
శమనుండు ప్రాణులఁ జంప వెఱచు
తే. నింద్రుఁ డౌఁదల నాముంగల నెత్త వెఱచు
నమర కిన్నర గంధర్వ యక్ష విహగ
నాగ విద్యాధరావళి నాకు వెఱచు
నేల వెఱవవు పలువ నీ కేది దిక్కు 257

టీ. ఓపలువ = తులువ వగునోబాలకా! రవి = సూర్యుఁడు, అస్మదీయంబు = నాసంబంధము, అగునాదేశమునఁగాని = ఆజ్ఞవలనఁగాక, మింటన్ = గగనమందు, మిక్కిలి = మిగుల, మెఱయవెఱచున్ = ప్రకాశింపనోడును, గాలి, అన్నికాలములందున్ = ఎల్లవేళలయందును, అనుకూలుఁడుఐకాని = నాయిచ్చచొప్పున మెలఁగువాఁడు కాక, విద్వేషియై = అహితుఁడై, వీవన్ = వీచుటకు, వెఱచున్, అగ్ని, మత్ప్రతాపానల మందీకృతార్చియై = నా పరాక్రమముమంటలచేత జబ్బుపడినవేఁడిమి గలవాఁడై, విచ్చలవిడిన్ = తన యిచ్చకొలఁది, వెలుఁగన్ = మండుటకు, వెఱచున్, శమనుండు = యముఁడు, అతిశాత = మిగులతీవ్రమయిన, నాయాజ్ఞన్ = నాయానతిని, ఉల్లంఘించి = దాఁటి, ప్రాణులన్ = జంతువులను, చంపన్, వెఱచును, ఇంద్రుఁడు, నాముంగలన్ = నాసమ్ముఖమున, ఔఁదల = తలను, ఎత్తవెఱచున్, అమర... రావళి = దేవతలు, కిన్నరులు, గంధర్వులు, యక్షులు, పక్షులు, నాగులు, విద్యాధరులు వీరలపంక్తి, నాకు, వెఱచున్, నీవు, ఏల, వెఱవవు? నీకు, దిక్కు = నాయనుగ్రహమునకుఁ బాసినవెనుక రక్షింపఁగలప్రాపు, ఏది = ఎవరు ?

తా. ఏరాతులువా! నాకు వెఱచి సూర్యుఁడు మిక్కిలియెండఁగాయఁ జంకును. గాలి గట్టిగాఁ గొట్టనోడును. నాప్రతాపమునకు వెఱచి అగ్నియు భగ్గని మండ నోడును. నాతీక్ష్ణ మైనయాజ్ఞను భయపడి యముఁడును

ప్రాణులఁ జంపనోడుదును. ఇంద్రుఁడో నాయెదుట తలయెత్తనే లేఁడు. ఇఁక తక్కినదేవతలు కిన్నరులు యక్షులు పక్షులు నాగులు విద్యాధరులు మొదలగు వారిమాట చెప్ప నేల. ఓరీ! యిట్లు మానవుల కుపాసింపఁదగిన దేవులే నాకు వెఱచుచుండఁగా నీవేల భయపడవు. నాయాగ్రహమునకు లోనై నీ వెవ్వని యండఁజేరి బ్రతుకఁగలవురా చెప్పుము?

శా. ప్రజ్ఞావంతులు లోకపాలకులు శుంభద్ద్వేషు లయ్యుఁ మదీ
యాజ్ఞాభంగముచేయనోడుదురు రోషాపాంగదృష్టిఁ వివే
కజ్ఞానచ్యుత మై జగత్త్రితయముం గంపించు నీ విట్టిచో
నాజ్ఞోల్లంఘన మెట్లు చేసితివి సాహంకారతఁ దుర్మతీ. 258

టీ. దుర్మతీ = ఓ చెడుబుద్ధి గలవాఁడా! ప్రజ్ఞావంతులు = శక్తియుక్తులు గలిగిన, లోకపాలకులు = ఇంద్రుఁడు మొదలగువారు, శుంభద్ద్వేషులు = వృద్ధినొందుపగ గలవారు, అయ్యుఁ, మదీయాజ్ఞాభంగముఁ చేయఁ ఓడుదురు = నాయాజ్ఞను దాఁటవెఱతురు, జగత్త్రితయముఁ = ముల్లోకములును, వివేకజ్ఞానచ్యుతము = ముందు వెనుక లరయు తెలివితోడి జ్ఞానమునువీడి, కంపించుఁ = వణఁకును. నీవు, ఇట్టిచోఁ = ఇప్పట్టున, సాహంకారతఁ = పొగరుఁబోతుఁదనముతో, ఆజ్ఞోల్లంఘనము = నాయాజ్ఞ మీఱుట, ఎట్లు, చేసితివి.

తా. ఓరీ చెడ్డబాలుఁడా! గొప్పసామర్థ్యము గలిగి నీకంటె ఎన్నిరెట్లో బలవంతులైన యింద్రాదులు నాయం దెప్పుడు ఈర్ష్యగలవారె యై యుండియు, నాకు వెఱచి నా కయిష్టము చేయలేరు. నేనొక్కతేప గ్రుడ్లెఱ్ఱఁగా జేసి చూడఁగానే ముల్లోకములును తెలివిమాలి గడగడ వణఁకును. ఇట్టి నాయాజ్ఞ నెట్లు మీఱఁ గలిగితివి చెప్పుము?

శా. కంఠక్షోభము గాఁగ నొత్తిలి మహాగాఢంబుగా డింభ వై
కుంఠుం జెప్పెదు దుర్జయుండనుచు వైకుంఠుండు వీరప్రకో
ష్ఠాంతాబంధురుఁ డేని నే నమరులఁ ఖండింప దండింపఁగాఁ
గుంఠీభూతుఁడు గాక రావలదె మద్ఘోరాహవక్షోణికిన్.

టీ. డింభ = ఓయికుఱ్ఱా! వైకుంఠుఁ = విష్ణుని, దుర్జయుండు అనుచుఁ = ఇతరులకు ఓడింప శక్యముకానివాఁడని, కంఠక్షోభముకాఁగఁ = గొంతు నొప్పియెత్తునట్లు, ఒత్తిలి = బిగ్గఱగా, మహోగ్రాధంబుగాఁ = మిగుల పూనికతో, చెప్పెదు, వైకుంఠుండు, వీరవ్రతోత్కంఠుఁడు ఏనిఁ = శూరత్వము వెల్లడించుటయందు కోరికగలవాఁడైనచో, నేను, అమరులఁ=దేవతలను, ఖండింపఁ=నఱుకఁగా, దండింపఁ = శిక్షింపఁగా, కుంఠీభూతుఁడు= మూలముడుంగువాఁడు, కాక, మద్ఘోరాహవక్షోణికిఁ = నాభయంకరమైన యుద్ధరంగమునకు, రావలదె = రావలయు నేకదా?

తా. కుఱ్ఱా! ప్రహ్లాదా! విష్ణువు చాల దొడ్డవాఁడు, మహాశూరుఁడు, అని నీవు గొంతుపగల నఱచెదవుగదా! అతఁడు నీవనుకొనినట్లు, అంత మేఱ మీఱి దుర్జయమైన పరాక్రమము గలవాఁ డైనచో నేను దేవతలనందఱను ముక్కలుగాఁ గోసి చీకాకుచేయునప్పుడు యుద్ధరంగమున నాయెదుటికి రావలసినదే నే ఏలరాలేదు చెప్పుము?

శా. ఆచార్యోక్తము గాక బాలురకు మోక్షాసక్తిఁ బుట్టించి నీ
వాచాలత్వముఁ జూపి విష్ణు నహితుఁ వర్ణించి మద్దైత్యవం
శాచారంబులు నీఱు చేసితివి మూఢాత్ముం గులద్రోహినిఁ
నీచుం జంపుట మేలు చంపి కులముఁ నిర్దోషముం జేసెదన్.

టీ. బాలురకుఁ = రాక్షసుల పిల్లకాయలకు, ఆచార్యోక్తము = గురువుచెప్పినది, కాక, మోక్షాసక్తిఁ = ముక్తియందలి ప్రేమను, పుట్టించి= కలిగించి, నీవాచాలత్వము = నీవదరుబోతుఁదనమును, చూపి = అగపఱచి, అహితుఁ = నాపగవాఁడగు, విష్ణుఁ, వర్ణించి=పొగడి, మద్దైత్యవంశాచారంబులు = నారక్కసి కులపు మర్యాదలు, నీఱు చేసితివి = బూడిదగా నొనర్చితివి. మూఢాత్ముఁ = మూర్ఖుఁడును, కులద్రోహినిఁ = వంశమునకు చెడు గొనర్చినవానిని, నీచుఁ = నీచుఁడవైన నిన్ను, చంపుట, మేలు = క్షేమము,

నిన్ను, చంపి, కులము = నావంశమును, నిర్దోషముగా = దోషములేనిదానిగా, చేసెదను.

తా. నీవు గురువు చెప్పనిదే పిల్లకాయల కందఱకు మోక్షము దాశను బుట్టించి నీనోరికోలది నాశత్రువగువిష్ణుని బొగడి నాకులాచారములు బూడిదపాలుచేసినావు. ఇట్టిమూర్ఖుని వంశమునకు చెఱుపు చేసినవాని నికృష్టుని నిన్ను జంపి నావంశము పావనముచేసికొందును.

క. దిక్కులు గెలిచితి నన్నియు
దిక్కెవ్వఁడు రోరి నీకు దేవేంద్రాదుల్
దిక్కులరాజులు వేఱొక
దిక్కెఱుఁగక కొలుతు రితఁడె దిక్కని నన్నున్. 261

టీ. దిక్కులు అన్నియు, గెలిచితిని, ఓరీ, నీకు, దిక్కు = శరణు, ఎవ్వఁడురా, దిక్కులరాజులు = దిక్కులకుఁ బ్రభువులైన, దేవేంద్రాదులు = దేవేంద్రుఁడు మొదలగువారు, వేఱొకదిక్కు=మఱియొకదిక్కు, ఎఱుఁగక= లేక, ఇతఁడు అని = వీఁడే మనకు దిక్కు అని, నన్నుగా, కొలుతురు.

తా. బాలకా! ఎల్లదిక్కులకు ప్రభువులగు ఇంద్రాదులుగూడ వేఱు దిక్కుగానక నేనేదిక్కని నన్ను సేవించుచుందురు. ఇట్లందఱు నన్నుగొలుచుచుండఁగా నీవు తిరస్కరించుచున్నావే నీ కెవఁడురా దిక్కు?

క. బలవంతుఁడ నే జగముల
బలములతోఁ జనక వీరభావమున మహా
బలుల జయించితి నెవ్వని
బలమున నాడెదవు నాకుఁ బ్రతివీరుఁడవై. 262

టీ. నేను, జగములగా = లోకములయందు, బలవంతుఁడగా = సామర్థ్యము గలవాఁడను, బలములతోఁగా = సేనలతోడ, చనక = కూడి వెళ్లక, వీరభావమునగా = శూరత్వమున, మహాబలులగా = గొప్పబల్లుని గలవీరు

లను, జయించితిని, నీవు, నాకు, ప్రతివీరుఁడవై = శత్రువవై, ఎవ్వనిబల మునఁ = ఎవనియండచేత, ఆడెదవు.

తా. బాలకా! ఎల్లలోకములలో నేనె బలవంతుఁడను. నన్ను మించినవా రెందునులేరు. నేన లేకయే ఒంటరిగా నేఁగి యెందరో శూరులను జంపితిని. నీ విఁక నెవరిప్రాపు చూచుకొని నాకుఁ బ్రతిఘటించెదవో యెఱుఁగఁ జెప్పుము.

వ. అనినఁ దండ్రికి మెల్లన వినయంబునఁ గొడు కిట్లనియె. 263

టీ. మెల్లనఁ = తిన్నగా, వినయంబునఁ=అడఁకువతో.

క. బలయుతులకు దుర్బలులకు
బల మెవ్వఁడు నీకు నాకు బ్రహ్మాదులకున్
బల మెవ్వఁడు ప్రాణులకును
బల మెవ్వం డట్టివిభుఁడు బల మసురేంద్రా. 264

టీ. అసురేంద్రా = రాక్షసులరాజా! బలయుతులకున్ = బలముగల వారికి, దుర్బలులకున్ = బలము లేనివారికి, నీకు, నాకు, బ్రహ్మాదులకున్ = బ్రహ్మమొదలగువారికిని, ఎవ్వఁడు=ఏదేవుఁడు, బలము=ప్రాపో, ప్రాణులకును= ఎల్లజంతువులకును, బలము = అండ, ఎవఁడో, అట్టివిభుఁడు = ఆలాటిదేవుఁడు, బలము = నాకు దిక్కు.

తా. రాజా! బలము గలవారికి, లేనివారికి, నీకు, నాకు, బ్రహ్మ మొదలగువారికిని, ఇంతయేల యెల్లజీవులకు, ఎవఁడు జీవనాధారుఁడో వాఁడే నాకు రక్షకుఁడు.

క. దిక్కులు గాలముతో నే
దిక్కునఁ లే కుండుఁ గలుగు దిక్కులమొదలై
దిక్కుగల లేనివారికి
దిక్కెయ్యెడువాఁడు నాకు దిక్కు మహాత్మా. 265

టీ. మహాత్మా = గొప్పవాఁడగునోతండ్రీ! కాలముతో, దిక్కులు = ఎల్లదిక్కులు, ఏదిక్కునన్ = ఎవనియందు, లేకుండున్ = లేకపోవునో, కలుగున్ = ఎవనియందు పుట్టునో, దిక్కులమొదలువి = అన్నిదిక్కు (గతు) లకు మూలమై, దిక్కు = శరణము, కలలేనివారికిన్ = కలిగినవారికిని లేనివారికిని, దిక్కు = శరణము, అయ్యేడివాఁడు, నాకు, దిక్కు = రక్షకుఁడు.

తా. తండ్రీ! ఎవనియందు ఈదిగ్దేశకాలములులేవో, అనఁగా నెవనియందు లీనమగునో, ఎవనియం దివి పుట్టునో, అన్నిగతులకు మొదటిగతియై దిక్కుగలవారికిని, లేనివారికిని ఏస్వామి దిక్కో, వాఁడే నాకు దిక్కు.

సీ. కాలరూపంబులఁ గ్రమవిశేషంబుల
నలఘుగుణాశ్రయుం డయినవిభుఁడు
సత్త్వబలేంద్రియ సహజప్రభావాత్ముఁ
డై వినోదంబున నఖిలజగము
గల్పించు రక్షించు ఖండించు నవ్యయుం
డన్నిరూపములందు నతఁడు గలఁడు
చిత్తంబు సమముగాఁ జేయుము మార్గంబుఁ
దప్పి వర్తించు చిత్తంబుకంటె

తే. వైరు లెవ్వరు చిత్తంబు వైరి గాక
చిత్తమును నీకు వశముగాఁ జేయ వయ్య
మదయుతాసురభావంబు మానవయ్య
యయ్య నీమ్రోల మే లాడరయ్య జనులు. 266

టీ. అయ్య = తండ్రీ! కాలరూపంబులన్ = కాలప్రకృతులయందు, అలఘుగుణాశ్రయుండు = గొప్పగుణములకు కారణము, అయినవిభుఁడు = అయినట్టిదేవుఁడు, సత్త్వ...త్ముఁడై = సద్భావము బలము నైజమైనమహిమ గలవాఁడై, వినోదంబునన్ = వేడుకచేత, అఖిలజగము = ఎల్లప్రపంచమును, కల్పించున్ = నిర్మించును, రక్షించున్ = కాపాడును, ఖండించున్ =

సంహరించును, అవ్యయుండు=నాశములేని, అతండు, అన్నిరూపములందుఁ = ఎల్లబింబములయందు, కలఁడు, చిత్తంబు = నీమనము, సమముగాఁ = రాగద్వేషసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వగతముకాకుండ నన్నిటియందుఁ దుల్యరూపమగు నట్లు, చేయుము, మార్గంబు=మంచిత్రోవ, తప్పి=తొలఁగి, వర్తించుచిత్తంబు కంటెఁ = తిరుగుమనసుకంటె, వైరులు = శత్రువులు, ఎవ్వరు, చిత్తంబు, వైరి=నీకు విరోధముగానుండునది, కాక, చిత్తము, నీకు, వశముగాఁ = స్వాధీనమగునట్లు, చేయవయ్యా, మద...వంబు = పొగరుబోతురాక్షసధర్మమును, మానవయ్యా, జనులు = నీ ప్రజలందఱు, నీమ్రోలఁ = నీయెదుట, మేలు=మంచి, ఆడరయ్యా=చెప్పఁజాలరు.

తా. తండ్రీ! ఆయాకాలముల నాయారూపములయందుఁ గ్రమముగా వర్తించుచు సర్వగుణాధారుఁడైన యాపరమేశ్వరుఁడు సాత్త్వికత్వము బలము ఇంద్రియము పుట్టుకతోఁబుట్టినగొప్పమహిమయుగలవాఁడై లీలార్థము ఈప్రపంచమునుబుట్టించి పెంచి నశింపఁజేయుచు తానాశములేక యెల్లబింబములలోఁ బ్రతిబింబితుఁడై యుండును. నాయనా నీచిత్తమున రాగద్వేషములఁ జొరనీయక సమబుద్ధితోఁ జూడుము. ఇప్పుడు నీచిత్తము తప్పుదారిని బడిపోవుచున్నది. త్రోవదప్పినడచు మనమనస్సుకంటె మనకు శత్రువుగలదే? చిత్తమును ప్రతికూలముగాకుండ స్వాధీనపఱుచుకొమ్ము. ఈ పొగరుబోతు రాక్షసధర్మము వదలుము. నీయాశ్రితులందఱు నీకువెఱచి మోమోటపడుదురు గాని నీయోగుబాగులను విచారించి నీశక్తియుక్తుల గమనించి నీకు కొంచె మప్రియమైనను హితమైనమాటఁ జెప్పఁజాలరు.

ఉ. లోకములన్నియుఁ గడియలోనజయించినవాఁడవింద్రియా
నీకముఁ జిత్తముఁ గెలువ నేరవు నిన్ను నిబద్ధుఁ జేయునీ
భీకరశత్రు లార్వురఁ బ్రభిన్నులఁజేసినఁ బ్రాణికోటిలో
నీకు విరోధి లేఁ డొకఁడు నేర్పునఁజూడుము దానవేశ్వరా.

టీ. దానవేశ్వరా = రాక్షసరాజా! లోకములన్నియుఁ = ఎల్లలోకములు, గడియలోఁ = అర్ధముహూర్తమాత్రమున, జయించినవాఁడవు,

ఇంద్రియానీకమున్ = ఇంద్రియములసమూహమును, చిత్తమున్, గెలువ నేరవు, నిన్ను, నిబద్ధున్ = సంసారమునఁ జిక్కుకొనువానినిగా, చేయు, ఈ, ఆర్వురు, భీకరశత్రులు = భయంకరమైన విరోధులను, ప్రభిన్నులన్ = ఓడినవారిగా, చేసినన్ = చేసితివేని, ప్రాణికోటిలోన్ = జీవసమూహములో, నీకు, ఒకఁడును, విరోధి=శత్రువు, లేఁడు, నేర్పునన్ = తెలివితో, చూడుము=యోజింపుము.

తా. నాయనా! నీవు లోకములన్నియు ఒక గడియలో జయించిన గొప్పశూరుఁడవు. ఈనీచములైనయింద్రియములను మనస్సును జయింపఁజాలకున్నావు. ఇవియే ఇంతటి బలవంతుఁడైననిన్ను గట్టివేయును. నీవు ఈక్రూరశత్రువులనార్వురను జయింపఁగలిగెదవేని ఇఁక వేఱుగా నీకుఁ గానివారుండరు. తెలివితో గమనించి చూడుము.

క. పాలింపుము శేముషి ను
న్మూలింపుము కర్మబంధముల సమదృష్టిం
జాలింపుము సంసారముఁ
గీలింపుము హృదయమందుఁ గేశవభక్తిన్. 2[illegible]8

టీ. శేముషిన్=బుద్ధిని, పాలింపుము = కలుషము గాకుండరక్షించుము, సమదృష్టిన్ = సమానభావముతో, కర్మబంధములన్ = కర్మములకట్టులను ఉన్మూలింపుము=త్రెంచివైచికొమ్ము, సంసారము, చాలింపుము, హృదయమందు= చిత్తమున, కేశవభక్తిన్ = నారాయణునియందలి భక్తిని, కీలింపుము=నాటుకొనఁజేయుము.

తా. తండ్రీ! తెలివితెచ్చుకొనుము. అన్నిటియందు సమభావముగలిగి కర్మబంధములఁ దొలఁగించుకొనుము. సంసారసంబంధముఁ బాపుకొనుము. మనస్సునందు శ్రీమన్నారాయణభక్తిని దృఢముగాఁ బాదుకొల్పుము.

వ. అనినఁ బరమభాగవతశేఖరునకు దోషాచరశేఖరుం డిట్లనియె. 269

టీ. దోషాచరశేఖరుండు=రాక్షస (రాత్రులందిరుగువారు) రాజు, పరమ భాగవతశేఖరుండు=ఉత్తములైనహరిభక్తులలో మేలైనవాఁడు.

క. చంపినఁ జచ్చెద ననుచును
గంపింపక యోరి పలువ కఠినోక్తుల నన్
గుంపించెదు చావునకుం
దెంపరివై పదరువాని తెఱఁగునఁ గుమతీ. 270

టీ. ఓరి, పలువ = తులువా! కుమతీ = ఓరి దుర్బుద్ధిగలవాఁడా! చంపినన్ = చంపెనేని, చచ్చెదను, అనుచును = అని తలఁచుకొనుచు, కంపింపక=బెదరక, చావునకున్, తెంపరివై=తెగించినవాఁడై, పదరువాని తెఱఁగున్ =నోరికొలంది ప్రేలువానివలె, కఠినోక్తులన్ = గడుసుమాటలచేత, నను, కుంపించెదు=మీఱెదవు.

తా. ఓరీ దురాత్మా! ఒకవేళ చంపినను జత్తము. ఇంతకంటె వీఁడేమి చేయును లెమ్మని తెగఁబడి రాజదండాదులచేఁ జావనున్నవాఁడు ఎవరిని లెక్కచేయక నోరికొలంది ప్రేలినట్లు, నదురు బెదురులేక ఈవిధముగా కారు లఱచి నన్ను దిరస్కరించుచున్నావురా మూర్ఖా!

శా. నాతోడం బ్రతిభాష లాడెదు జగన్నాథుండ నాకంటె నీ
భూతశ్రేణికి రాజు లేఁ డొకఁడు సంపూర్ణప్రభావుండు మ
ద్భ్రాతం జంపిన మున్ను నేవెదకితిం బల్మాఱు నారాయణుం
డేతద్విశ్వములోన లేఁడు మఱి వాఁ డెందుండురా దుర్మతీ.

టీ. దుర్మతీ = చెడ్డబుద్ధిగలవాఁడా! నీవు, నాతోడ, ప్రతిభాషలు= ఎదురువాదములు, ఆడెదవు, నేను, జగన్నాథుండను = లోకములకుఁ బ్రభుఁడను, ఈభూతశ్రేణికి, నాకంటెన్, సంపూర్ణప్రభావుండు = నిండిన (ఎక్కువ) మహిమగల, ఒకఁడు, వేఱొక, రాజు, దొర, లేఁడు, నారాయణుఁడు, మున్ను, మద్భ్రాతన్=నాతమ్ముని, చంపఁగన్ = చంపఁగా, నేను,

పల్గాఁఖు, వెదకితిని, వాఁడు, ఆవిష్ణువు, ఏతద్విశ్వములోనన్ = ఈప్రపంచములో, లేఁడు, మఱి=ఇఁకను, ఎందుండురా=ఎక్కడనున్నాఁడురా.

తా. ఓరీదుర్బుద్ధీ! నీవు నాకేమోయెదురుచెప్పెదవు. నేన యీయెల్ల ప్రపంచమునకు దొరను. నాకుమించినరాజులేఁడు. నీవు తేపకు నారాయణుఁ డొక్కఁడున్నాఁడని ప్రేలెదవు. వాఁడు నాతమ్మునిఁ జంపినాఁ డని వానిఁ జంపుదునని నేను ఎల్లతావులు వెదకి విసికితిని. ఎక్కడ లేఁడు. ఇఁక వాఁ డెక్కడ నున్నాఁడురా మూఢా!

క. ఎక్కడఁ గలఁ డేక్రియ నే
చక్కటి వర్తించు నెట్టిజాడను వచ్చుం
జక్కడఁతు నిన్ను విష్ణునిఁ
బెక్కులు ప్రేలెదవు వానిభృత్యునిపగిదిన్. 272

టీ. విష్ణుఁడు, ఎక్కడన్, కలఁడు, ఏక్రియన్=ఏవిధముగా, ఏచక్కటిన్ = ఏస్థలమందు, వర్తించును, ఎట్టిజాడను = ఏలాటిత్రోవను, వచ్చును, నిన్ను, నీవిష్ణుని, చక్కడఁతున్ = సంహరింతును, వానిభృత్యుని పగిదిన్ = వానిబంటువలె, పెక్కులు=పలుమాటలు, ప్రేలెదవు=కూసెదవు.

తా. ఓరీ! విష్ణు వెక్కడ నున్నాఁడు. అతఁ డెచ్చోటి యేవిధముగా నుండును. ఏమార్గమునవచ్చును. చూపుము. నిన్ను వానినిగూడ రూపుమాపెదను. వానిబంటువలె చావఁ బ్రేలుచున్నావు.

వ. అనిన హరికింకరుండు శంకింపక హర్షపులకాంకురసంకలిత విగ్రహుం డై యాగ్రహంబు లేక హృదయంబున హరిం దలంచి నమస్కరించి బాలవర్తనంబున నర్తనంబు నేయుచు నిట్లనియె 273

టీ. హరికింకరుండు = నారాయణునిదాసుఁడు, శంకింపక=జంకక, హర్ష...హుండై=సంతోషమువలన నయినగగుర్పాటు గలిగిన మేనుగలవాఁడై, బాలవర్తనంబునన్=పిల్లతనముతో, నర్తనంబు=నాట్యము.

మ. కలఁడంభోధిఁ గలండు గాలిఁగలఁ డాకాశంబునం గుంభినిం
గలఁ డగ్నిన్ దిశలం బగళ్ల నిశలన్ ఖద్యోతచంద్రాత్మలం
గలఁడోంకారమునం ద్రిమూర్తులఁ ద్రిలింగవ్యక్తులందంతటం
గలఁ డీశుండుకలండు తండ్రి వెదకంగానేల నీయాయెడన్.

టీ. తండ్రి = నాయనా! ఈశుండు = దేవుఁడు, అంభోధిన్ = సముద్రమందు, కలఁడు, గాలిన్ = వాయువునందు, కలఁడు, ఆకాశమునందు, కలఁడు, కుంభినిన్ = భూమియందు, కలఁడు, దిశలన్ = దిక్కులయందు, పగళ్లన్ = దినములలో, నిశలన్ = రాత్రులలో, ఖద్యోతచంద్రాత్మలన్ = సూర్యచంద్ర ఆత్మలయందును, ఓంకారమున, త్రిమూర్తులన్ = బ్రహ్మ విష్ణు శివస్వరూపములలో, త్రిలింగవ్యక్తులన్ = ఆఁడుది మగవాఁడు నపుంసకములందును, అంతటను, కలఁడు, ఈయాయెడన్ = ఇక్కడ అక్కడ, వెదకంగాన్ ఏల = వెదకుట యెందులకు?

తా. నాయనా! యీశ్వరుఁ డెల్లప్రపంచమందు నిబిడముగా నావరించియున్నాఁడు. నీళ్లు, గాలి, ఆకాశము, భూమి, అగ్ని, పగలు, రాత్రి, సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, ఆత్మ, ఓంకారము, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు, స్త్రీపున్నపుంసకవ్యక్తులు, ఇవి బ్రహ్మ మొదలు పరమాణువుదాఁక ఎల్ల పదార్థములలోఁ గలఁడు. అట్టి సర్వపూర్ణుని ఇక్కడ నక్కడ నేల వెదకవలెను?

క. ఇందుఁ గలఁ డందు లేఁ డని
సందేహము వలదు చక్రి సర్వోపగతుం
డెందెందు వెదకి చూచిన
నందందే కలఁడు దానవాగ్రణి వింటే. 275

టీ. దానవాగ్రణి = రాక్షసరాజా! చక్రి = విష్ణువు, ఇందున్ = ఇక్కడ, కలఁడు = ఉన్నాఁడు, అందు, లేఁడు, అని, సందేహము = అను-

మానము, వలదు, అశఁడు, సర్వోపగతుండు = అన్నిటియందుండు వాఁడే, ఎందెందుర్, వెదకి, చూచినను, అందందే, కలఁడు, వింటివా.

తా. రాక్షసరాజా! శ్రీహరి యిందుండును. అందుండఁడు. అని వ్యవస్థలేదు. ఆయన సర్వోపగతుఁడు. కాన మన మెందుఁజూచిన నందు కనఁబడును. ఇందుల కేసంశయమును లేదు.

వ. అని యివ్విధంబున. 276

మ. హరి సర్వాకృతులం గలం డనుచుఁ బ్రహ్లాదుండు భాషింపస
త్వరుఁడై యెందును లేఁడు లేఁడనిసుతుర్ దైత్యుండు తర్జింప శ్రీ
నరసింహాకృతి నుండె నచ్యుతుఁడు నానాజంగమస్థావరో
త్కరగర్భంబుల నన్ని దేశముల నుద్దండప్రభావంబునన్.

టీ. హరి = విష్ణువు, సర్వాకృతులర్ = ఎల్లరూపములందును, కలఁడు, అనుచుర్, ప్రహ్లాదుండు, భాషింపర్ = పలుకఁగా, సత్వరుఁడై = తొందర గలవాఁడై, ఎందును, లేఁడు లేఁడు, అని, దైత్యుండు = రాక్షసుఁడగు హిరణ్యకశిపుఁడు, తర్జింపర్ = బెదరింపఁగా, అచ్యుతుఁడు = నాశములేని శ్రీమన్నారాయణుఁడు, శ్రీనరసింహాకృతిర్ = సంపదగల నరసింహరూపము తోడ, నానా...బులర్ = పలుదెఱఁగులగు చరాచరజంతువుల గర్భములందును, అన్నిదేశంబులర్ = ఎల్లచోటులయందును, ఉద్దండప్రభావంబునర్ = గొప్పమహిమతో, ఉండెను.

తా. ఇట్లు ప్రహ్లాదుఁడు దేవుఁ డంతట నున్నాఁ డనియు, హిరణ్యకశిపుఁడు లేఁడనియు, వాదించుచుండఁగా నప్పుడు శ్రీహరి నరసింహరూపముతో సర్వత్ర నిండియుండెను.

వ. అయ్యవసరంబున నద్దానవేంద్రుండు. 278

టీ. దానవేంద్రుండు = రాక్షసరాజు.

క. డింభక సర్వస్థలముల
నంభోరుహనేత్రుఁ డుండు ననుచు మిగుల సం
రంభంబునఁ బలికెద వీ
స్తంభంబునఁ జూపఁ గలవె చక్రిన్ గిక్రిన్. 279

టీ. డింభక = ఓరికుఱ్ఱా! అంభోరుహనేత్రుఁడు = విష్ణువు, సర్వస్థలములన్ = అన్నిచోటులను, ఉండును, అనుచును, మిగుల సంరంభమ్మున్ = ఆటోపముతోడ, పలికెదవు. ఈ స్తంభంబునన్ = ఈయగపడు స్తంభమున, చక్రిన్, గిక్రిన్, చూపఁగలవె = చూపఁజాలుదువా ?

తా. ఓరీ! విష్ణుఁ డెల్లెడలఁ గలఁడని మహాహంకారముతోఁ జెప్పుచున్నావు. ఈ స్తంభములోఁ జూపించఁ గలవా?

క స్తంభమునఁ జూప వేనిం
గుంభిని నీశిరముఁ ద్రుంచి కూల్పఁగ రక్షా
రంభమున వచ్చి హరి వి
స్రంభంబున నడ్డపడఁగ శక్తుం డగునే. 280

టీ. స్తంభమునన్ = ఈ స్తంభమందు, చూపవేనిన్ = చూపించఁజాలవేని, నీశిరము=నీతల, త్రుంచి=నఱికి, కుంభినిన్ = నేలయందు, కూల్పఁగన్ = కూలఁజేయఁగా, హరి = విష్ణువు, రక్షారంభమునన్ = కాపాడు పూనికతో, వచ్చి, విస్రంభంబునన్ = నమ్మకముతో, అడ్డపడఁగన్ = అడ్డపడుటకు, శక్తుండు = చాలినవాఁడు, అగునా.

తా. ఈ స్తంభములోఁ జూపించకపోయిన నీతల నఱికి నేలఁ గూల్చెదను. అప్పుడు విష్ణువు సమయమున వచ్చి యడ్డపడి నిన్ను గాపాడఁగలఁడా? అట్లు నీకు నమ్మకముగలదా చెప్పుము.

వ. అనిన భక్తవత్సలునిభటుం డిట్లనియె. 281

టీ. భక్తవత్సలునిభటుండు = తనను నమ్ముకొనినభక్తులయందు ప్రీతిగల శ్రీహరియొక్క దాసుఁడు.

శా. అంభోజాసనుఁ డాదిగాఁగఁ దృణపర్యంతంబు విశ్వాత్ముఁడై
సంభావంబున నుండుప్రోడ విపుల స్తంభంబునం దుండఁడే
స్తంభాంతర్గతుఁడయ్యు నుండుటకు నేసందేహమున్ లేదు ని
ర్దంభత్వంబున నేఁడు గానఁబడుఁ బ్రత్యక్షస్వరూపంబునన్.

టీ. అంభోజాసనుఁడు=విష్ణువు, ఆదిగాఁగన్ = మొదలుగా, తృణ పర్యంతంబు = గడ్డిపోఁచలదాఁక, విశ్వాత్ముఁడై = సర్వప్రపంచరూపముగల వాఁడై, సంభావంబునన్ = ఆదరముతో, ఉండుప్రోడ = ఉండునట్టి నేరుపు కాఁడు, విపుల స్తంభంబునందు = పెద్ద స్తంభమున, ఉండఁడే, స్తంభాంతర్గ తుఁడు అయ్యున్ = స్తంభములో నున్నవాఁడుగాఁగూడ, ఉండుటకున్, ఏసందేహమున్ = ఏయనుమానమును, లేదు, నేఁడు=ఈదినమున, నిర్దంభ త్వంబునన్=టక్కులేక, ప్రత్యక్షస్వరూపంబునన్=కనుల కగపడు నిజరూప ముతో, కానఁబడును.

తా. తండ్రీ! బ్రహ్మ మొదలు తృణము (లేక పరమాణువు) దాఁక వ్యాపించియుండుస్వామి ఇంత పెద్ద స్తంభములో నుండుట ఒక ఆశ్చర్యమా! ఈ స్తంభములోను తప్పక ఉండియే తీరును. ఇందు కనుమానపడవలదు. ఆదేవుఁడు నేఁడు మోసములేక మనకు నిజరూపముతోఁ బ్రత్యక్షము కాఁగలఁడు.

వ. అనిన విని కరాళించి గ్రద్దన లేచి గద్దియడిగ్గనుఱికి యొఱఁ బెట్టినఖడ్గంబు వెఱికి కేల నమర్చి జళిపించుచు మహాభాగ వతశిఖామణియైన ప్రహ్లాదుని ధిక్కరించుచు. 283

టీ. కరాళించి=బొబ్బరిల్లి (గద్దించి), గ్రద్దనన్=తటుక్కున, లేచి, గద్దియ=సింహాసనము, డిగ్గన్ ఉఱికి = దిగ దుమికి, ఒఱన్ = గవుసెనలో, పెట్టిన ఖడ్గంబు, వెఱికి=దూసి, కేలన్=చేతియందు, అమర్చి=పట్టుకొని, జళిపించుచున్=త్రిప్పుచు, మహాభాగవతశిఖామణి = గొప్పహరిదాసులలో శ్రేష్ఠుండైన, ప్రహ్లాదుని, ధిక్కరించుచున్ = తిరస్కరించుచు, (పైపద్య ముతోఁ గలిసియుండు.)

మ.వినరా డింభక మూఢచిత్త గరిమన్ విష్ణుండు విశ్వాత్మకుం
డని భాషించెదవైన నిందుగలఁడే యంచున్ మదోద్రేకియై
దనుజేంద్రుం డఱచేత వ్రేసెను మహోదగ్రప్రభాశుంభమున్
జనదృగ్భీషణదంభమున్ హరిజనుస్సంరంభమున్ స్తంభమున్

టీ. దనుజేంద్రుండు = రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు, డింభక=ఓరికుఱ్ఱా! మూఢచిత్త=తెలివిమాలినవాఁడా! గరిమన్=గొప్పతనముతో, విష్ణుండు=హరి, విశ్వాత్మకుఁడు = సర్వప్రపంచరూపుఁడు, అని, భాషించెదవు = పలికెదవు, ఐనన్=అలాగైనచో, ఇందు = ఈ స్తంభమున, కలఁడే, అంచున్, మదోద్రేకియై=గర్వాతిశయముగలవాఁడై, మహో...భమున్=గొప్పకాంతులచేఁ బ్రకాశించుచున్న, జనదృగ్భీషణదంభమున్ = ప్రజలచూపులకు భయము బుట్టించునట్టి, హరి జనుస్సంరంభమున్ = (నృసింహరూపుఁడగు) విష్ణువు యొక్క ఆవిర్భావముయొక్క ఆటోపముగల, స్తంభమున్, అఱచేతన్, వ్రేసెన్=గుద్దెను.

తా. ఆహిరణ్యకశిపుఁడు ఓరీ వెఱ్ఱిబాలుఁడా! విష్ణు వంతటఁ గలఁడని మిగుల దొడ్డగాఁ జెప్పుచున్నావు. కాని యీ స్తంభమునఁ గలడా అని మదాంధుఁడై దివ్యములైన ప్రకాశములతో వెలుఁగుచు, చూచువారలకు భయమును గలిగించుచున్నదియు నృసింహమూర్తి ఆవిర్భవింపఁబోవుచున్న ఆసభయందలి స్తంభమును అఱచేత గ్రుద్దెను.

వ. ఇట్లు దానవేంద్రుండు పరిగృహ్యమాణవైరుండును వైరానుబంధజాజ్వల్యమానరోషానలుండును రోషానలజంఘన్యమానవిజ్ఞానవినయుండును వినయగాంభీర్యధైర్యజేగీయమానహృదయుండును హృదయచాంచల్యమానతామసుండును దామసగుణచంక్రమ్యమాణస్థైర్యుండును నై విస్రంభంబున హుంకరించి బాలుని ధిక్కరించి హరి నిందఁ

జూపుమని కనత్కనకమణిమయ కంకణ క్రేంకారశబ్దపూర్వ కంబుగా దిగ్దంతిదంతభేదనపాటవప్రశస్తంబగు హస్తంబున సభామండపస్తంభంబు వ్రేసిన వ్రేటుతోడన దనదశదిశలను మిడుంగురులు చెదరంజిటిలి పెటిలిపడి బంభజ్యమానంబగు నమ్మహాస్తంభంబువలనం బ్రళయవేళాసంభూతసప్తస్కంధబంధురసమీరణసంఘటితఘోరజోఘుష్యమాణమహావలాహకవర్గనిర్గతనిబిడనిష్ఠురదుస్సహనిర్ఘాతసంఘనిర్ఘోషనికాశంబులైన ఛటచ్ఛటస్ఫుటస్ఫుటధ్వనిప్రముఖ భయంకరారావపుంజంబులు జంజన్యమానంబు లయి యెగసి యాకాశకుహరాంతరాళంబు నిరవకాశంబు చేసి నిండినం బట్టు చాలకదోధూయమానహృదయంబు లయి పరవశంబులైన పితామహ మహేంద్ర వరుణ వాయు శిఖి ప్రముఖ చరాచరజంతుజాలంబులతోడ బ్రహ్మాండకటాహంబు పగిలి పరిస్ఫోటితంబుగాం బ్రఫుల్లపద్మయుగళ సంకాశ భాస్వర చక్రచాప హలకులిశ జలచర రేఖాంకితచారుచరణతలుండును జరణచంక్రమణఘనవినమిత విశ్వంభరాభార ధౌరేయ దిక్కుంభికుంభీనస కుంభినీధర కూర్మకులశేఖరుండును దుగ్ధజలధిజాత శుండాల శుండాదండమండిత ప్రకాండ ప్రచండ మహోరుస్తంభయుగళుండును ఘుణఘుణాయమాన మణికింకిణీగణ ముఖరిత మేఖలావలయ వలయిత పీతాంబరశోభితకటిప్రదేశుండును నిర్జరనిమ్నగావర్తవర్తుల కమలాకర గంభీరనాభివివరుండును ముష్టిపరిమేయ వినుతతనుతరస్నిగ్ధమధ్యుండును గులాచల సానుభాగ సదృశ కర్కశ విశాలవక్షుండును దుర్జనదనుజభటక్షైర్యలతికాలవిత్రాయమాణ రక్షోరాజ

వక్షోభాగవిశంకటక్షేత్రవిలేఖనచుంచులాంగలాయమాన
ప్రతాపజ్వలనజ్వాలాయమానశరణాగతనయనచకోరచం
ద్రరేఖాయమాణవజ్రాయుధప్రతిమానభాసమాననిశాత
నఖరతరముఖనఖరుండును శంఖచక్రగదాఖడ్గకుంతతోమర
ప్రముఖ నానాయుధ మహిత మహోత్తుంగ మహీధర
శృంగసన్నిభవీరసాగరవేలాయమాన మాలికావిరాజమాన
నిరర్గళానేకశతభుజార్గళుండును మంజుమంజీర మణిపుంజరం
జితమంజులహారకేయూరకంకణ కిరీటమకరకుండలాదిభూష
ణభూషితుండును త్రివళీయుతశిఖరాభపరిణద్ధబంధురకంధ
రుండును ప్రకంపనకంపితపారిజాతపాదపపల్లవప్రతీకాశకో
పావేశసంచలితాధరుండును శరత్కాలమేఘజాలమధ్యధగద్ధ
గాయమానతటిల్లతాసమాన దేదీప్యమానదంష్ట్రాంకురుండు
ను గల్పాంతకాల సకలభువనగ్రసనవిలసన విజృంభమాణ
సప్తజిహ్వాజిహ్వాతులిత తరళ తరాయమాణ విభ్రాజమాన
జిహ్వుండును మేరుమందరమహాగుహాంతరాళవిస్తారవిపులవ
క్త్రనాసికావివరుండును నాసికావివరనిస్సరన్నిబిడనిశ్వాసని
కరసంఘట్టనసంక్షోభితసంతప్యమానసప్తసాగరుండును బూర్వ
పర్వతవిద్యోతమాన ఖద్యోతమండలసదృక్షసమంచితలోచ
నుండును లోచనాంచలసముత్కీర్యమాణవిలోలకీలాభీలవి
స్ఫులింగవితానరోరుధ్యమానతారకాగ్రహమండలుండును
శక్రచాపసురుచిరోదగ్రమహాభ్రూలతాబంధబంధురభయం
కరవదనుండును ఘనతరగండశైలతుల్యకమనీయగండభాగుం
డును సంధ్యారాగరక్తధారాధరమాలికాప్రతిమమహాభ్రం
కషతంతన్యమానపటుతరసటాజాలుండును సటాజాలసంచా

లనసంజాతవాతడోలాయమాన వైమానికవిమానుండును నిష్కంపితశంఖవర్ణమహోర్ధ్వకర్ణుండును మంథదండాయమానమందరవసుంధరాధరపరిభ్రమణవేగసముత్పద్యమానవియన్మండలమండితసుధారాశికల్లోలశీకరాకారభాసురకేసరుండును బర్వాఖర్వశిశిరకిరణమయూఖగౌరతనూరుహుండును నిజగర్జానినదనిర్దళితకుముదసుప్రతీకవామనైరావణసార్వభౌమప్రముఖదిగిభరాజకర్ణకోటరుండును ధవళధరాధరదీర్ఘదురవలోకనీయదేహుండును దేహప్రభాపటలనిర్మథ్యమానపరిపంథియాతుధాననికురుంబగర్వాంధకారుండును బ్రహ్లాదహిరణ్యకశిపురంజనభంజననిమిత్తాంతరంగబహిరంగజేగీయమానకరుణావీరరససంయుతుండును మహాప్రభావుండును నయినశ్రీనృసింహదేవుం డావిర్భవించినం గనుంగొని. 285

టీ. దానవేంద్రుండు = రాక్షసరాజు, పరిగృహ్యమాణవైరుండును= చలపట్టినవాఁడును, వైరా...లుండును = విరోధముయొక్క సంబంధముచేత మండుచున్న కోపాగ్నిగలవాఁడును, రోషా...వినయుండును = కోపాగ్నిచేఁ గొట్టఁబడిన వివేకము అడఁకువ గలవాఁడును, వినయ...హృదయుండును = అడఁకువ గంభీరత ధైర్యము వీనిచేఁ బొగడఁబడిన మనస్సుగలవాఁడును, హృదయ...నుండును = మనస్సున రేఁగుచున్న తమోవృత్తిగలవాఁడును, తామస...స్థైర్యుండును = తమోగుణముచేతఁ గ్రమ్ముకొనఁబడిన దిట్టతనము గలవాఁడును, ఐ, విస్రంభంబునన్ = దేవుఁడు కానర్హాఁ డనునమ్మకములో, హుంకరించి = హుం అని కేకవెట్టి, బాలుని = ప్రహ్లాదుని, ధిక్కరించి = తిరస్కరించి, హరిన్ = విష్ణుని, ఇందు = ఈ స్తంభమున, చూపిరిపుము, అనీ, కన...పూర్వకంబుగాన్ = మెఱయుచున్న రత్నఖచితములైన ఘురుఁగుల క్రేంకారముబుట్టునట్లుగా, దిగ్దంతి...ప్రశస్తంబు=దిగ్గజములను బగులవ్రేయు

బలిమిచేఁ బేరువడసిన, అగు, హస్తంబునన్ = చేతితో, సభామంటపస్తం
భంబు = కొలువుకూటమున నున్న ఆ స్తంభమును, వ్రేసినన్ = కొట్టఁగా,
వ్రేటుతోడన = దెబ్బవెంబడినే, దశదిశలను = పదిదిక్కులయందును, మిడుం
గుఱులు = నిప్పు కణుకులు, చెదరన్, పెటిలిపడి=చిట్లిపడి, బంభజ్యమానంబు=
బ్రద్దలుకొట్టఁబడినది, అగు నమ్మహాస్తంభంబునన్ = అయిన యా గొప్పస్తంభ
మందు, ప్రళయ...నికాశంబులు = ప్రళయకాలమందుఁబుట్టిన యేడుమొత్త
ముల నిబిడ వాయువులచేఁ గూర్చఁబడిన భయంకరముగా గర్జిల్లుచున్న గొప్ప
మేఘముల సమూహములనుండి వెడలిన దట్టములై కఠినములై సహింపరాని
పిడుగుల మొత్తముల మ్రోఁతతో సమానములు, ఐన, ఛట...పుంజంబులు =
ఛటఛట ఫటఫటధ్వనులు మొదలగు భయంకరములైన మ్రోఁతలసమూహ
ములు, జాజ్వల్యమానంబులు = ఎడలేక పుట్టుచున్నవి, అయి, ఎగసి, ఆకాశకుహ
రాంతరాళంబు = మిన్నురంధ్రముయొక్క మధ్యభాగమును, నిరవకాశంబు=
సందులేనిదానిగాచేసి, నిండినన్, పట్టు = ఊఁత, చాలక, దోధూయమాన
హృదయంబులు = బెదరుగుండెకలవి, అయి, పరవశంబులు = తమస్వాధీన
మందులేని, ఐన, పితామహ...తోడన్ = బ్రహ్మ ఇంద్రుఁడు వరుణుఁడు
వాయువు అగ్ని మొదలుగా జంగమ స్థావరములైన జంతుసమూహములతోఁ
గూడ, బ్రహ్మాండ కటాహంబు = బ్రహ్మాండ మనుగంగాళము, పగిలి, పరిస్ఫోటి
తంబు కాన్ = చెక్కలగునట్లుగా, ప్రఫుల్ల...తలుండును = విరియఁబూచిన
తామరదోయివంటి మెఱయుచున్న చక్రము ధనుస్సు నాఁగలి వజ్రము చేప
పీనిరేఖలతోఁ గూడిన యఱకాళ్లుకలవాఁడును, చరణ...శేఖరుండును=అడుగు
నూఁదుటచేత మిగుల క్రుంగిన సమస్తభూమండలమును మ్రోయుదిగ్గజములు
ఆదిశేషుఁడు కులపర్వతములు ఆదికూర్మము గలవాఁడును, దుగ్ధ...యుగ
ళుండును = పాలసముద్రమునఁ బుట్టిన ఐరావతముయొక్క తుండమువలె
మెఱయు మధ్యభాగముగల ఉగ్రములైన పెద్దస్తంభములవంటి తొడల
జంటగలవాఁడును, ఘణ...శుండును = ఘణఘణ మ్రోఁగుచున్న రత్నపుగజ్జెల
సమూహముచేత ధ్వనించుచున్న మొలత్రాటిచుట్లచేఁ జుట్టఁబడిన పట్టు

ఘోవతిచే బ్రకాశించుమొలగలవాఁడును, నిర్ఝర...వివరుండును = ఆకాశ గంగానది సుడివలె గుండ్రనైనసరస్సువలె లోఁతైన బొడ్డురంధ్రము గలవాఁడును, ముష్టి...మధ్యుండును = పిడికిట నిముడ్చఁదగి పొగడఁబడిన మిగుల సన్నని నున్నని నడుముగలవాఁడును, కులా...వక్షుండును = కులగిరులచరుల తోఁసమానమైన వెడలుపుఱొమ్ముగలవాఁడును, దుర్జన...నఖరుండును = దుష్టులైన రాక్షసభటులధైర్యము లనుతీఁగలకు కొడవండ్లవంటివియు హిరణ్యకశిపునిఱొమ్మను విశాలమైనభూమిని బగులనున్నటయందు మిన్నలైననాఁగేళ్ల వంటివియు శౌర్యాగ్నిమంటలవలె నున్ననివియు శరణముగోరి వచ్చినవారిని చూపును చకోరములకు వెన్నెలలవంటివియు వజ్రాయుధమువంటివియు నైన మెఱయుచున్న చీల్చుటయందు మిగులవాఁడిగల కొనలుగల గోళ్లుగలవాఁడును, శంఖ...భుజార్గళుండును = శంఖము చక్రము గద ఖడ్గము కుంతము తోమరము మొదలగు పలువిధములైన శస్త్రములచే నొప్పు గొప్పకొండకొమ్ములవంటి వీరరససముద్రము చెలియలికట్టలవంటి బాఱులుతీఱి మెఱయుచున్న (పూలదండలుగల) అడ్డులేనిపలునూఱుల గడియమ్రానులవంటిబాహువులు గలవాఁడును, మంజు...భూషితుండును = సొగసైనయందెలు రత్నసమూహములచే నలంకరించఁబడి హారములు భుజకీర్తులు కిరీటము మకరకుండలములు (మొసలినోరువలెఁ జేయఁబడిన పోఁగులు) మొదలగుసొమ్ములచే నలంకరింపఁబడినవాఁడును, త్రివళీ...కంధరుండును = మూఁడురేఖలతోఁ గూడి కొండనెత్తమువలె విశాలమైన చక్కనిమెడగలవాఁడును, ప్రకంపన...ధరుండును = గాలికిఁ గదలు పారిజాతపుఁ జిగురుటాకువంటి కోపవేగముచే వణఁకుచున్న క్రిందిపెదవి గలవాఁడును, శరత్కాలరుండును = శరదృతువునందలి మేఘములనడుమనున్న ధగధగలాడు మెఱపుఁదీఁగెలతో సమానములయిన ప్రకాశించుచున్న మొలకదంతములు గలవాఁడును, కల్పాంత...జిహ్వుండును = ప్రళయకాలమం దెల్లలోకములను మ్రింగువేడుకతో రేఁగుచున్నకాలాగ్ని నాలుకలతోఁ బోల్పఁబడిన కోరాడుచుఁ బ్రకాశించుచున్న మెఱయునాలుక గలవాఁడును, మేరు...వివరుండును = మేరుపర్వతము

మందరపర్వతము వీని పెద్దగుహల నడిమిభాగములవలె విశాలములయిననోరు ముక్కురంధ్రములు గలవాఁడును, నాసికా...సాగరుండును = ముక్కురంధ్రములనుండి వెడలు దట్టమైన నిశ్వాస వాయువులగుంపుల తాఁకుడుచేఁ గలఁచఁబడి కాఁచఁబడుచున్న యేడుసముద్రములుగలవాఁడును, పూర్వ...లోచనుండును = తూరుపుకొండమీఁద వెలుఁగు సూర్యమండలమువలెనున్న యందములైన కన్నులుగలవాఁడును, లోచనాంచల...మండలుండును = కనుగొనలనుండి రాల్చఁబడుచున్న చలించుచున్న మంటలచే భయంకరములైన మిణుఁగుఱుల మొత్తములచే నడ్డపెట్టఁబడిన నక్షత్రములు గ్రహములు గలవాఁడును, శక్ర...వదనుండును = ఇంద్రధనుస్సులవలె నందములై యుగ్రములైన పెద్దకనుబొమలముడిచే దిటవై భీతినిగలిగించు మొగముగలవాఁడును, ఘనతర...భాగుండును = పెద్దకొండ గుండులవంటి సుందరములయిన చెక్కిలిపట్టులు గలవాఁడును, సంధ్యా...జాలుండును = సంధ్యాకాలమందలి యెఱ్ఱఁదనముచే నెఱ్ఱనైన మేఘపంక్తులవంటి మబ్బునొరయుచున్న వెల్లివిరియుచున్న మిక్కిలి స్ఫుటములైన జడల మొత్తములుగలవాఁడును, సటా...విమానుండును=జడలమొత్తమును జాడించుటవలనఁ బుట్టినగాడ్పులచే నుయ్యేలలూఁగుచున్న దేవతలవిమానములు గలవాఁడును, నిష్కం...కర్ణుండును = త్రిప్పఁబడిన పెద్దశంఖములవంటి చెవులుగలవాఁడును, మంథ...కేసరుండును= కవ్వముగానైన మందరపర్వతముయొక్క తిరుగుటయందైన తొందరచేఁబుట్టుచున్న ఆకాశముననిండి ప్రకాశించుచున్న పాలసముద్రపుతరంగముల తుంపురులవలె ప్రకాశించు నందములైన వెండ్రుకలు గలవాఁడును, పర్వా...డును= పున్నమనాఁటిచంద్రునికిరణమువలె తెల్లనైన జూలుగలవాఁడును, నిజ...కోటరుండును = తనగర్జితధ్వనులచేఁ జీల్చఁబడిన కుముదసుప్రతీకవామనాది అష్టదిగ్గజముల కర్ణరంధ్రములుగలవాఁడు, ధవళ...దేహుండును = తెల్లనైన కొండవలె (కైలాసమువలె) పొడవై చూడనలవికానిదేహము గలవాఁడును, దేహ...కారుండును = శరీరమందలికాంతులచేఁ గలఁచఁబడిన శత్రురాష్ట

సుల సమూహములగర్వ మనుచీఁకటి గలవాఁడును, ప్రహ్లాద...సంయుతుం డును = ప్రహ్లాదుని సుఖింపఁజేయుటకు, హిరణ్యకశిపునిఁ జంపుటకుఁ గారణము లయిన లోపల వెలుపలనున్న పొగడఁబడిన కరుణారసము వీరరసముగలవాఁ డును, మహాప్రభావుండును = గొప్పమహిమ గలవాఁడును, అయిన శ్రీనృసిం హదేవుండు = దివ్యప్రకాశముగల నృసింహస్వామి, ఆవిర్భవించిరన్ = పుట్టఁగా, కనుంగొని = చూచి.

క. నరమూర్తి గాదు కేవల
హరిమూర్తియుఁ గాదు మానవాకారముఁ గే
సరియాకారము నున్నది
హరిమాయారచిత మగు యథార్థము చూడన్. 286

టీ. నరమూర్తి = మనుష్యరూపము, కాదు, కేవలహరిమూర్తియు = వట్టి సింగపురూపును, కాదు, మానవాకారము = మనుజరూపమును, కేసరి = సింహముయొక్క, ఆకారమును, ఉన్నది, చూడన్ = విచారించఁగా, ఇది, హరిమాయారచితము = విష్ణుమూర్తిమాయచే నిర్మింపఁబడిన యొక అపూర్వ భూతము, అగును, యథార్థము = నిజము.

తా. ఈపొడకట్టినరూప మచ్చ మనుష్యరూపముగాదు. వట్టి సింహ రూపముగాదు. నరసింహరూపములు గలిసియున్నది. ఇది తప్పక విష్ణుమా యచే నాకొఱ కేర్పడిన యొకవింతజంతువు గానోపును.

ఉ. తెంపున బాలుఁ డాడినసుధీరత సర్వగతత్వముం బ్రతి
ష్ఠింపఁ దలంచి యిందు నరసింహశరీరముఁ దాల్చి చక్రి శి
క్షింపఁగవచ్చినాఁడు హరిచేమృతి యంచుఁదలంతు నైననా
సొంపును బెంపు నందఱును జూడఁజరింతుహరింతు శత్రువున్.

టీ. తెంపునన్ = సాహసముతో (నిశ్చయముతో), బాలుఁడు = ప్రహ్లాదకుమారుఁడు, ఆడినసుధీరతన్ = పలికిన సత్యవాక్యబలమున, సర్వ

గతత్వముఁ = సర్వభూతాంతర్యామియగుటను, ప్రతిష్ఠింపఁ తలంచి = స్థాపించఁగోరి, చక్రి = విష్ణువు, ఇందు=ఈస్తంభమున, నరసింహశరీరముఁ = నరసింహరూపమును, తాల్చి=ధరించి, శిక్షింపఁగ = దండించుటకు, వచ్చినాఁడు, హరిచేఁ=విష్ణువుచేత, నాకు, మృతి = చావు, కలుగును, అంచుఁ తలంతుఁ = అని తలఁచెదను, ఐనను, అందఱును = ఈచూపరులందఱు, నాసొంపును = నాయందమును, పెంపుఁ = బలమును, చూడఁ = చూచునట్లుగా, చరింతుఁ = తిరుగుదును, శత్రువుఁ = విరోధియైన యీమృగమును, హరింతుఁ = సంహరింతును.

తా. తనభక్తుఁడైన ప్రహ్లాదుఁడు ధైర్యముతో విష్ణువు సర్వగతుఁడని చెప్పినమాటను, నిజముసేయఁదలఁచి, యావిష్ణువే యిట్లు నరసింహరూపమును బూని వచ్చినాఁడు. నాకిఁక వీనిచేతఁ జావక తప్పదు. అయినను ఎల్లరును నాశౌర్యధైర్యములు జూచి మెచ్చుకొనునట్లు పోరి యీమృగమును జంపఁ జూచెదను.

వ. అని మెత్తంబడనిచిత్తంబున గద యెత్తికొని తత్తఱంబున నార్చుచు నకుంఠితకంఠీరవంబు డగ్గఱుగంధసింధురంబుచందంబున నక్తంచరకుంజరుండు నరసింహదేవునకెదురునడచి తదీయదివ్యతేజోజాలసన్నికర్షంబునం జేసి దవానలంబు డగ్గఱిన ఖద్యోతంబునుం బోలెఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యంబులు దెలియక నిర్గతప్రభుండయి యుండె నప్పుడు. 288

టీ. అని పలుకుచు, మెత్తంబడని చిత్తంబునన్ = సడలనిమనముతో, తత్తఱంబునన్ = తొందరపాటుతో, ఆర్చుచుఁ = కేకలిడుచు, అకుంఠిత కంఠీరవంబుఁ = వెనుబడని పరాక్రమము గల సింహమును, డగ్గఱు గంధసింధురంబు చందంబునన్ = సమీపించు మదపుటేనుఁగువలె, నక్తంచరకుంజరుండు = రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు, నరసింహదేవునకుఁ = నరసింహమూర్తికి, ఎదురు నడిచి, తదీయ దివ్యతేజోజాల సన్నికర్షంబునం జేసి = ఆనర

సింహమూర్తియొక్క అమానుషమైన ప్రకాశసమూహము దాఁపువలన, దవానలంబు = కార్చిచ్చును, డగ్గఱిన ఖద్యోతంబునుంబోలెన్ = మిణుఁగురుఁ బుర్వులాగున, కర్తవ్యాకర్తవ్యంబులు = చేయఁదగినదియుఁ జేయఁదగ నిదియు, తెలియక = తెలిసికొనేరక, నిర్గతప్రభుండు = పోయినతేజస్సు గలవాఁడు.

మ. ప్రకటంబై ప్రళయావసానమునమున్ బ్రహ్మాండభాండావరో
ధకమైయున్నతమిస్రమున్ జగమునుత్పాదించుచోఁద్రావిసా
త్త్వికతేజోనిధి యైనవిష్ణునెడ నుద్దీపించునే నష్టమై
వికలంబై చెడుఁగాక తామసులప్రావీణ్యంబు రాజోత్తమా.

టీ. రాజోత్తమా = ధర్మరాజా! తామసులప్రావీణ్యంబు = తమోగుణప్రధానులనేర్పు, మున్ = మునుపు, ప్రళయావసానమునన్ = ప్రళయాంతమందు, జగమున్ = లోకమును, ఉత్పాదించుచోన్ = పుట్టించునప్పుడు, ప్రకటంబై = బయలుపడినదై, బ్రహ్మాండభాండావరోధకమై = బ్రహ్మాండ మనుకటాహమును గ్రమ్ముకొన్నదై, ఉన్నతమిస్రమున్ = ఉన్న చీఁకటిని, ద్రావి = మ్రింగి, సాత్త్వికతేజోనిధి = సత్త్వగుణసంబంధమైన తేజస్సుతోఁ గూడినవాఁడు, ఐన విష్ణునెడన్ = అయిన శ్రీహరివిషయమై, నష్టము = నశించినది, ఐ, వికలము = చెదిరినది, ఐ, చెడును గాక = చెడి పోవునేగాని, ఉద్దీపించునే = తలచూపునా, చూపదు.

తా. ధర్మరాజా! పూర్వము ప్రళయావసానమున మరల ప్రపంచసృష్టి చేయునప్పుడు బ్రహ్మాండమంతటను గ్రమ్ముకొన్న కటికిచీఁకటిని మ్రింగివైచి తనసత్త్వమును వెల్లడించిన ఆవిష్ణువుముందఱ ఈలాటి తమోగుణప్రధానుల నేర్పు లేమిలెక్క? ఎందుకును గొఱగావు.

వ. అంత నద్దానవేంద్రుండు మహోద్దండంబగు గదాదండంబు
గిరగిరంద్రిప్పి నరమృగేంద్రుని వ్రేసిన నతండు దర్పంబున
సర్పంబు నొడిసికట్టుసర్పపరిపంథినేర్పున దితిపట్టిం బట్టికొనిన

మిట్టి పడి దట్టించి బిట్టుకట్టలుక నయ్యసురవరుండు దృఢ
బలంబున నిట్టట్టు మిడిసి పట్టుదప్పించుకొని విడివడిదిటవు
దప్పక కుప్పించి యుప్పరం బెగసి విహంగకులరాజచరణ
నిర్గళితభుజంగంబు తెఱంగునం దలంగ నుఱికి తనభుజాటో
పంబున నరకంఠీరవుండు గుంఠితుం డయ్యెడి నని తలంచి
కలంగక చెలంగుచుఁ దన్ను నిబిడనీరదనికరంబులమాటున
నిలింపులు గుంపులు గొని డాఁగి మూఁగి క్రమ్మఱ నాత్మీయ
జీవన శంకాకళంకితులై మంతనంబులఁ జింతనంబులు
సేయుచు నిరీక్షింప నక్షీణ సమరదక్షతావిశేషం బుపల
క్షించి ఖడ్గవర్మంబులు ధరియించి భూనభోభాగంబుల
వివిధవిచిత్రలంఘనాలాఘవంబులం బరిభ్రమణభేదంబులం
గరాళవదనుం డయి యంతరాళంబునఁ దిరుగు సాళువపు
డేగచందంబున సంచరించిన సహింపక. 290

టీ. అద్దానవేంద్రుండు = ఆహిరణ్యకశిపుఁడు, మహోద్దండంబు = మిక్కిలిభీషణమగు, గదాదండంబు, గిరిగిరన్, త్రిప్పి, నరమృగేంద్రునిన్ = నరసింహమూర్తిని, వ్రేసినన్ = కొట్టఁగా, దర్పంబునన్ = గర్వముతోడ, సర్పంబున్ = పామును, ఒడిసి, పట్టు, సర్పపరిపంథిసేర్పునన్ = గరుత్మంతునివలె, దితిపట్టిన్ = దితికొడుకును (హిరణ్యకశిపుని), మిట్టిపడి = ఎగిరిపడి, అయ్యసురవరుండు = ఆరాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు, దట్టించి = ఆదలించి, బిట్టుకట్టలుకన్ = మించినరోషాతిశయముచేత, దృఢబలంబునన్ = మిక్కిలి యుక్కుతో, ఇట్టట్టు మిడిసి = ఎగిరి, పట్టు తప్పించుకొని, విడివడి = తెగబడి, దిటవు = ధైర్యము, తప్పక = వీడక, కుప్పించి = దుమికి, ఉప్పరంబుఎగసి= పైకెగిరి, విహంగ... తెఱంగునన్ = గరుత్మంతుని కాళ్లసందుననుండి తప్పించుకొన్న పామువలె, దలంగన్ ఉఱికి = తొలఁగఁబాఱి, తనభుజాటోపంబునన్ = తనబాహుబలముచేత, నరకంఠీరవుండు = నరసింహమూర్తి, కుంఠి

తుండు = ఓడిపోయినవాఁడు, అయ్యెడిన్=అగును, అని, తలంచి, కలంగక= బెదరక, చెలంగుచున్ = ప్రకాశించుచు, తన్ను, నిబిడ...మాటునన్ = దట్టములైన మబ్బుతుట్టెలచాటున, నిలింపులు = దేవతలు, గుంపులుగొని = గుట్టలువడి, డాఁగి=దాఁగుకొని, మూఁగి = ముసురుకొని, క్రమ్మఱన్ = మరల, ఆత్మీయ...తులై = తమబ్రతుకుబడియందు అనుమానపడినవారై, మంతనంబులన్=తమహృదయములయందు, చింతనంబుసేయుచు = యోచించుచు, నిరీక్షింపన్=చూడఁగా, అక్షీణ...విశేషంబు = తగ్గిపోవని యుద్ధకౌశలము యొక్క అతిశయమును, ఉపలక్షించి = చూచి, ఖడ్గవర్మంబులు = కత్తిని జోడును, ధరియించి, భూనభోభాగంబులన్ = నేలను ఆకసమునను, వివిధ...లాఘవంబులన్=పలుదెఱఁగులైన ఆశ్చర్యములైన దూఁకుటయందలి నేర్పులతోడను, పరిభ్రమణభేదంబులన్ = మండలగతి విశేషంబులచేతను, కరాళవదనుండు=భయంకరమైనముఖము గలవాఁడు అయి, అంతరాళంబునన్= ఆకాశమున, తిరుగు, సాళువపుడేగచందంబునన్ = అణుజువలె, చరించినన్= తిరుగాడఁగా, సహించక=ఓర్వక.

సీ. పంచాననోద్ధూతపావకజ్వాలలు
  భూనభోంతర మెల్లఁ బూరితముగ
దంష్ట్రాంకురాభీలధగధగాయితదీప్తి
  నసురేంద్రునేత్రము లందములుగఁ
గంటకసన్నిభోత్కట కేసరాహతి
  నభ్రసంఘము భిన్నమై చలింపఁ
బ్రళయాభ్రచంచలాప్రతిమభాస్వరములై
  ఖరనఖరోచులు గ్రమ్ముదేర
తే. సటలు జళిపించి గర్జించి సంభ్రమించి
  దృష్టి సారించి బొమలు బంధించి కెరలి

జిహ్వ యాడించి లంఘించి చేత నొడిసి
పట్టె నరసింహుఁ డాదితిపట్టి నధిప. 291

టీ. అధిప=రాజా! నరసింహుఁడు, ఆదితిపట్టిన్ = దితికొడుకగు నా హిరణ్యాకశిపుని, పంచా...జ్వాలలు=ఐదు మొగములనుండి పుట్టిననిప్పుమంటలు, భూనభోంతరము ఎల్లన్ = భూమి ఆకాశములసందున, పూరితముకన్ = నిండుకోఁగా, దంష్ట్రా...దీప్తిన్ = మొలకకోఱలయొక్క ధగధగమనుకాంతి చేత, అసురేంద్రునేత్రములు = హిరణ్యాకశిపునికన్నులు, అందములు కన్, కంటక...హతిన్ = ముండ్లవంటివాఁడిరోమముల తాఁకున, అభ్రసంఘము = మబ్బుగమి, భిన్నమై=విరిసినదై, చలింపన్ = తిరుగఁగా, ప్రళయాభ్ర... భాస్వరములు=ప్రళయకాలమందలి మేఘములయందలి మెఱుపులవలె సాటి లేక ప్రకాశించునవి, ఐ, ఖరనఖరోచులు = వాఁడిగోళ్లకాంతులు, క్రమ్ము దేరన్=వ్యాపింపఁగా, సటలు = జూలు, జళిపించి=జాడించి, గర్జించి, సంభ్రమించి=రేఁగి, దృష్టి=చూపు, సారించి = నిగిడించి, బొమలు, బంధించి=ముడివైచి, కెరలి = కోపించి, జిహ్వ=నాలుక, ఆడించి, లంఘించి = పైకుఱికి, చేతన్=చేతితో, ఒడిసిపట్టెను.

తా. ధర్మరాజా! అంతట నృసింహమూర్తి తనయైదు మొగముల యందుండి బయలువెడలిన మంటలు భూమి ఆకాశము గ్రమ్ముకొనఁగా, భయంకరమైన కోఱలకాంతులచే హిరణ్యాకశిపుని కనులు మిఱుమిట్లు గొనఁగా, ముండ్లవంటి రోమముల తాకుడుచే మేఘములన్నియు పటాపంచలుకాఁగా ప్రళయకాలమేఘములయందలి మెఱుపులవలె గోళ్లకాంతులు మెఱయఁగా, జూలు విదిర్చి గర్జించి ఆటోపమొంది దృష్టి నిగుడించి కనుబొమలుముడివైచి నాలుక అల్లలనాడించి ఆహిరణ్యాకశిపునిమీఁది కుఱికి ఒడిసి పట్టుకొనెను.

క. సరకుగొనక లీలాగతి
సురగేంద్రుఁడు మూషికంబు నొడిసినకుగిదిన్

నరకేసరి దను నొడిసిన
సురవిమతుఁడు ప్రాణభీతి సుడివడియె నృపా. 292

టీ. నృపా=రాజా! సురవిమతుఁడు = దేవతల శత్రువైన హిరణ్యకశిపుఁడు, నరకేసరి = నరసింహమూర్తి, సరకుగొనక=లెక్కసేయక, లీలాగతిన్=విలాసముగా, ఉరగేంద్రుఁడు=సర్పరాజము, మూషికంబున్ = ఎలుకను, ఒడిసినపగిదిన్=పట్టుకొనినట్లు, తనున్, ఒడిసినన్ = పట్టుకోఁగా, ప్రాణభీతిన్=ప్రాణభయముచేత, సుడివడియెన్=కలఁగెను.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు ఇట్లు పాము ఎలుకను బట్టుకొన్నట్లు తనను ఒకలెక్కసేయక చమత్కారముగా ఒడిసిపట్టఁగాఁ బ్రాణభయముచే మిగుల కొట్టుకాడెను.

క. సురరాజవైరి లోఁబడెఁ
బరిభావితసాధుభక్తపటలాంహునకున్
నరసింహునకు నుదంచ
త్ఖరతరజిహ్వునకు నుగ్రతరరంహునకున్. 293

టీ. పరిభావిత...హునకున్ = క్రిందుజేయఁబడిన సజ్జనులైన భక్తసంఘముల పాపములు గలవాఁడును, ఉదంచత్...జిహ్వునకున్=మెఱయుచున్న గఱుకునాలుకగలవాఁడును, ఉగ్రతరరంహునకున్ = భయంకరమైన వేగముగల, నరసింహునకున్ = నరసింహమూర్తికి, సురరాజవైరి=దేవేంద్రుని విరోధి యగుహిరణ్యకశిపుఁడు, లోఁబడెను=లొంగెను.

తా. పోఁగొట్టఁబడిన భక్తులపాపములుగలవాఁడును, మెఱయుచున్న గఱుకునాలుక గలవాఁడును, భీకరబలసంపన్నుఁడైన ఆనరసింహమూర్తికి హిరణ్యకశిపుఁడు లోఁబడెను.

వ. అంత. 294

మ. విహగేంద్రుండహి వ్రచ్చుకైవడి మహోద్వృత్తిన్ నృసిం
హుండు సాగ్రహుఁడై యూరువులందుఁ జేర్చి నఖసంఘా

తంబులన్ వ్రచ్చె దు, స్సహు దంభోళికఠోరదేహు నచలో
త్సాహున్ మహాబాహు నిం, ద్రహుతాశాంతకభీకరున్
ఘనకరున్ దైత్యాన్వయశ్రీకరున్. 295

టీ. నృసింహుండు = నృసింహమూర్తి, దుస్సహ...దేహున్ = ఓర్వరాని వజ్రాయుధమువలె కఠినమైనశరీరముగలవాఁడును, అచలోత్సాహున్ = కదలనిపూనికగలవాఁడును, మహాబాహున్ = గొప్పభుజములు గలవాఁడును, ఇంద్ర...భీకరున్ = ఇంద్రుఁడు అగ్ని యముఁడు వీరికి భయముఁబుట్టించువాఁడును, ఘనకరున్ = బల్లిదమైనచేతిలావుగలవాఁడును, దైత్యాన్వయశ్రీకరున్=రాక్షసవంశమునకు వన్నెవెట్టువాఁడును అగుహిరణ్యకశిపుని, సాగ్రహుఁడై=రోషముతోఁ గూడినవాఁడై, విహగేంద్రుండు = గరుత్మంతుఁడు, అహిన్ = పామును, వ్రచ్చుకైవడిన్ = చీల్చులాగున, మహోద్వృత్తిన్= గొప్పగర్వముతో, ఊరువులందున్ = తొడలమీఁద, చేర్చి, నఖసంఘాతంబులన్=గోటిపోటులచేత, వ్రచ్చెన్=చీల్చెను.

తా. నరసింహమూర్తి గరుత్మంతుఁడు పామును జీల్చినట్లు ఓర్వరాని పరాక్రమము గలవాఁడును, చలించనిపూనికగలవాఁడును, గొప్పభుజములు గలవాఁడును, ఇంద్రుఁడు అగ్ని యముఁడు వీరికి భయము గలిగించువాఁడును, బలశాలియు నగుహిరణ్యకశిపుని మిక్కుటమైనకోపముతోఁ బట్టి తొడల మీఁదఁ బెట్టికొని క్రోధముతోఁ దనవాఁడిగోళ్లకొలఁదిని జీల్చివైచెను.

శా. చించున్ హృత్కమలంబు శోణితము వర్షించున్ ధరామండ
లిం, ద్రెంచుం గర్కశనాడికావళులు భేదించున్ మహావక్ష
ముం, ద్రుంచున్ మాంసము సూక్ష్మఖండములుగా దుష్టా
సురున్ వ్రచ్చి ద, ర్పించుం బ్రేవులు కంఠమాలికలు
గల్పించున్ నఖోద్భాసి యై. 296

టీ. నరసింహమూర్తి, హృత్కమలంబు = హిరణ్యకశిపుని కమలము వంటిహృదయమును, చించున్ = పగులఁ జీల్చును, ధరామండలిన్=భూవల

యముమీఁద, శోణితము = నెత్తురు, వర్షించుచున్ = కురియుచును, కర్కశ నాడికావళులన్ = కఠినములైన నరములను, త్రెంచును, మహావక్షమున్ = వెడఁదఱొమ్మును, భేదించున్ = బద్దలుచేయును, మాంసము, సూక్ష్మఖండములుగాన్ = సన్ననిముక్కలుగా, ద్రుంచున్ = తునుకలుజేయును, నఖోద్భాసియై = గోళ్లచే మెఱయువాఁడై, దుష్టాసురున్ = పాపిరక్కసుని, వ్రచ్చి = చీల్చి, దర్పించున్ = గర్వపడును, ప్రేవులు, కంఠమాలికలు = మెడలో హారములుగా, కల్పించున్ = నిర్మించును.

తా. నరసింహమూర్తి గోళ్లచే మెఱయుచు ఇట్లు హిరణ్యకశిపుని చీల్చి కొంతసేపు హృదయము చించును, నేలనిండ నెత్తురు చల్లును, కఠినములైన నరములను ద్రెంపును, పెద్దదైనఱొమ్మును బగులఁగొట్టును, మాంసము చిన్న చిన్న ముక్కలుగాఁ జేయును, పేగులు హారములుగా మెడలో వేసికొనును, ఇట్లు నానావిధములుగా హింసించెను.

సీ. వక్షఃకవాటంబు వ్రక్కలు చేయుచోఁ
ఘనకుఠారంబులకరణి నొప్పు
గంభీరహృదయపంకజము భేదించుచోఁ
గుద్దాలములభంగిఁ గొమరుమిగులు
ధమనీవితానంబు దవిలి ఖండించుచోఁ
బటులవిత్రంబులపగిది మెఱయు
జఠరవిశాలాంత్రజాలంబుఁ ద్రెంచుచోఁ
గ్రకచసంఘంబులగరిమఁ జూపు
తే. నంకగతుఁ డైనదైత్యుని నాగ్రహమున
శస్త్రచయముల నొంపక సంహరించి
యమరునరసింహునఖరంబు లతివిచిత్ర
సమరముఖరంబు లై యుండె జనవరేణ్య. 297

టీ. జనవరేణ్య = నరోత్తమా! అంకగతుఁడు = తొడయందున్నవాఁడు, ఐన, దైత్యునిన్ = హిరణ్యకశిపుని, ఆగ్రహమునన్ = కోప

ముతో, శస్త్రచయముల౯ = బాణపరంపరలచే, ఒంపక = ప్రక్కఁజేయక, సంహరించి = చంపి, అమరు...బులు = ఒప్పుచున్న నరసింహమూర్తిగోళ్లు, వక్షఃకవాటంబు = వానితలుపువంటి ఱొమ్మును, వ్రక్కలుచేయుచో౯ = ముక్కలుగాఁ జేయునప్పుడు, ఘనకుఠారంబులకరణి౯ = పెద్దగొడ్డండ్లవలె, ఒప్పు౯ = ప్రకాశించును, గంభీరహృదయపంకజము = లోఁతైనకమలము వంటిహృదయమును, భేదించుచో౯ = బ్రద్దలుచేయునప్పుడు, కుద్దాలముల భంగి౯=గుద్దళ్ళవలె, కొమరుమిగులు౯=అందములగును, ధమనీవితానంబు౯= నరములను, తవిలి=పూని, ఖండించుచో౯=కోయునప్పుడు, పటులవిత్రంబుల పగిది౯ = గట్టికొడవండ్లవలె, మెఱయు౯ ప్రకాశించును, జఠర... జాలంబు౯ = కడుపులోనిపొడవైన ప్రేవులప్రోవులను, త్రెంచుచో౯=తును ముచు, క్రకచసంఘంబులగరిమ౯ = రంపములపోలికను, చూపును, ఇట్లు, అతివిచిత్రసమరముఖరంబులు=మిగుల నబ్బురమైనయుద్ధమున నాశ్చర్యకరము లైనయుద్ధసాధనములుగా నుండెను.

తా. రాజా! ఇట్లు ఒక్కఆయుధమును లేకయే తొడమీఁదఁ బెట్టు కొని హిరణ్యకశిపుని జీల్చుచున్న ఆనరసింహమూర్తిగోళ్లు వాని ఱొమ్మును చెక్కలుచేయునప్పుడు గొడ్డండ్లవలెనుండెను. లోఁతైనహృదయమును బ్రద్దలు జేయుంనప్పుడు గుద్దళ్ళవలెనుండెను. నరములను ద్రెంచునప్పుడు గట్టికొడ వండ్లవలెనుండెను. కడుపునందలిప్రేగులను ద్రెంచునప్పుడు రంపములవలె నుండెను. ఇట్లు ఆయాపనులకుఁ దగిన విచిత్రములైన ఆయుధములుగా నొప్పు చుండెను.

క. స్ఫురితవిబుధజనముఖములు
పరివిదళితదనుజనివహపతితనుముఖముల్
గురురుచిజితశిఖిశిఖములు
నరహరిఖరనఖము లమరు నతజనసఖముల్. 298

టీ. స్ఫురిత...ముఖములు = ఆనందముచేఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁబడిన దేవతలముఖములు గలవియు, పరి...ముఖముల్ = చీల్చఁబడిన రాక్షస సమూహమునకు రాజైన హిరణ్యకశిపుని శరీరమును ముఖమును గలవియు,

గురు...ములు=గొప్పకాంతిచే నోడించఁబడిన యగ్నిజ్వాలలు గలవియు, నతజనసఖముల్ = మ్రొక్కెడువారలకు హితములైన, నరహరిఖరనఖములు= నరసింహునివాఁడిగోళ్లు, అమరుర్ = ప్రకాశించును.

తా. దేవతా (పండిత) ముఖములను వికసింపఁజేయునవియు, రాక్షసరాజుయొక్క ముఖమును దేహమును జీల్చునవియు, గొప్పకాంతిచేత జయించఁబడిన అగ్నిజ్వాలలు గలవియు, నమస్కరించినవారికి పరమహితములైన నరసింహునిగోళ్లు మిగులఁ బ్రకాశించుచుండెను.

వ. ఇట్లు కేవలపురుషరూపంబును మృగరూపంబునుం గాని నరసింహరూపంబున రేయునుం బవలునుం గాని సంధ్యాసమయంబున నంతరంగంబును బహిరంగంబునుం గానిసభాద్వారంబునగగనంబును భూమియునుంగానియూరుమధ్యంబునఁ బ్రాణసహితంబులును బ్రాణరహితంబులునుం గాని నఖంబులం ద్రైలోక్యజనహృదయభల్లుం డయినదైత్యమల్లుని వధియించి, మహాదహనకీలాభీలదర్శనుండును గరాళవదనుండును లేలిహానభీషణజిహ్వుండును శోధితపంకాంకితకేసరుండును నై ప్రేవులు కంఠమాలికలుగ ధరించి కుంభికుంభవిదళనంబు చేసి చనుదెంచుపంచాననంబునుంబోలె దనుజకుంజరహృదయకమలవిదళనంబు నేసి తదీయరక్తసిక్తంబులయిననఖంబులు సంధ్యారాగరక్తచంద్రరేఖలచెలువు వహింప సహింపక లేచి తనకట్టెదుర నాయుధంబు లెత్తుకొని తత్తఱంబున రణంబునకు నురవడించు రక్కసులం బెక్కుసహస్రంబులం జక్రాదికనిర్వక్రసాధనంబుల నొక్కనిఁ జిక్కకుండం జక్కడిచె నివ్విధంబున. 299

టీ. కేవలపురుషరూపము = పట్టిమానవాకారము, మృగరూపంబు = మెకముపోలుపు, కాని; నరసింహరూపంబునన్ = నరసింహరూపముతో,

రేయును = రాత్రియును, పగలును, అంతరంగంబును = ఇంటినడుమను, బహిరంగంబును=వెలుపలను, కాని, సభాద్వారంబునన్=కొలువుకూటమువాకిటిలో, గగనంబును=ఆకాశమును, భూమియును, కాని, ఊరుమధ్యంబునన్ =తొడల నడుమను, ప్రాణసహితములు = ప్రాణముతోఁగూడినవి, ప్రాణరహితములు= ప్రాణములులేనివి, నఖంబులన్ = గోళ్లచేత, త్రైలోక్య... భల్లుండు=ముల్లోకములయందలిజనుల హృదయములకు బల్లెమువంటివాఁడు, అయినదైత్యమల్లునిన్ =అయినరాక్షసశ్రేష్ఠుని, వధియించి=చంపి, మహా... దర్శనుండును = పెద్దఅగ్నియొక్కమంటలవలె భయంకరమైనచూపులు గలవాఁడును, కరాళవదనుండును= భయంకరమైన ముఖముగలవాఁడును, లేలిహానభీషణజిహ్వుండు=నాఁకుచున్న ఘోరమైన నాలుకగలవాఁడును, శోణిత... కేసరుండును = నెత్తురుబురదచేఁ బూయఁబడినజూలుగలవాఁడును, అయ్యి, ప్రేవులు, కంఠమాలికలుగన్ =మెడలోని హారములుగా, ధరించి, కుంభి... నంబు=ఏనుఁగు కుంభస్థలపాటనమును, చేసి, చనుదెంచు పంచాననంబునుంబోలెన్ = వచ్చుసింగమువలె, దనుజ... నంబు=రాక్షస రాజుయొక్కఱొమ్ము చీల్చుటను, చేసి, తదీయరక్తసిక్తంబులు= వానినెత్తురుచేఁ దడిసినవి, ఐన నఖంబులు=గోళ్లు, సంధ్యా... రేఖలచెలువునన్= సంధ్యాకాలమందలి యెఱ్ఱఁదనముచే నెఱ్ఱనైనచంద్రకళలయందమును, వహింపన్ =తాల్పఁగా, సహింపక=ఓర్వక, కట్టెదురన్ =కన్నులముందఱ, తత్తఱంబునన్ =సంరంభముతో, రణంబునకున్ = యుద్ధమునకు, ఉరవడించు ధదుముకుచున్న, రక్కసులన్ =రాక్షసులను, పెక్కుసహస్రంబులన్ =అనేకములైనవేలను, చక్రాది...బులన్ =చక్రముమొదలగు అకుంఠితములైన ఆయుధములతో, ఒక్కనినైనను, చిక్కకుండన్ =మిగులనట్లు, చక్కడిచెన్ =చంపెను.

శా. రక్షోవీరుల నెల్లఁ ద్రుంచి రణసంరంభంబు చాలించి దృ
ష్టిక్షేపంబు భయంకరంబుగ సభాసింహాసనారూఢుఁ డై

యక్షీణాగ్రహుఁడై నృసింహుఁడు కరాళాస్యంబుతో నొ
ప్పెదర్, వీక్షింపం బలికింప నోడి యితరుల్ విభ్రాంతులై
డాఁగఁగన్. 300

టీ. నృసింహుండు = నరసింహమూర్తి, రక్షోవీరులన్ = రాక్షసుల యందలిశూరులను, ఎల్లన్, త్రుంచి = చంపి, రణసంరంభంబు=యుద్ధమందలి యాటోపమును, చాలించి, దృష్టిక్షేపంబు = చూపుల నిగుడ్చుట, భయంక రంబుగన్ = బెదురుగలుగునట్లుగా, సభా...ఘుఁడై = సభయందున్న సింహాసనమందుఁ గూర్చున్నవాఁడై, అక్షీణాగ్రహుఁడై = తగ్గనికోపముగలవాఁడై, తనను, ఇతరులు, వీక్షింపన్ = చూచుటకును, పలికింపన్ = మాటలాడించుట కును, ఓడి = భయమంది, విభ్రాంతులై = భ్రమచెందినవారై, డాఁగఁగన్ = దాఁగుకొనఁగా, కరాళాస్యంబుతోన్ = భయంకరమైన మొగముతోడ, ఒప్పెన్=ప్రకాశించెను.

తా. ఇట్లు నరసింహమూర్తి రాక్షసులలో నెన్నికగలవా రందఱను మందునకైన లేకుండఁ జంపి యుద్ధసంరంభము చాలించి భయంకరముగాఁ జూచుచు నాసభయందలి సింహాసనమందుఁ గూర్చుండి కోపము విడువక ఇత రులు తన్నుచూచుటకు పలుకరించుటకుఁగూడ శక్తులుకాక దాఁగుకొనఁగా భయంకరముఖముతో నుండెను.

క. సురచారణవిద్యాధర
గరుడోరగయక్షసిద్ధగణములలో నొ
క్కరుఁ డైన డాయ వెఱచును
నరహరి నయ్యవసరమున నరలోకేశా. 301

టీ. నరలోకేశా=మనుష్యలోకమునకు నాథుఁడవైన యోధర్మరాజా! అయ్యవసరమునన్=ఆసమయమున, సుర...గణములలోన్ = దేవతలు, చార ణులు, విద్యాధరులు, గరుడులు, నాగులు, యక్షులు, సిద్ధులు వీరిసమూహాము

లలో, ఒక్కరుఁడైనను, నరహరిన్=నరసింహమూర్తిని, డాయన్=సమీపించుటకు, వెఱచును=భయమందును.

తా. ఓధర్మరాజా! అట్లు కోపోద్రేకముతో నున్న ఆనరసింహమూర్తిని సుర చారణ విద్యాధరాది దేవతలలో నొక్కఁడైన సమీపమునకుఁ బోవెఱచెను.

క. తర్షంబుల నరసింహుని
హర్షంబులఁ జూచి నిర్జరాంగనలు మహో
త్కర్షంబులఁ గుసుమంబుల
వర్షంబులు గురిసి రుత్సవంబుల నధిపా. 302

టీ. అధిపా = రాజా! నిర్జరాంగనలు=దేవవనితలు, తర్షంబులన్=ఆదరములతో, హర్షంబులన్=ఆనందములతో, నరసింహుని, చూచి, మహోత్కర్షంబులన్ = మిక్కిలి గొప్పతనములతో, ఉత్సవంబులన్ = సంతోషములతో, కుసుమంబుల వర్షంబులు=పూలవానలు, కురిసిరి.

తా. రాజా! దేవతాస్త్రీలు, ఆనరసింహమూర్తిని ప్రేమమీఱఁ జూచి ఆనందముతో నతిశయముగా వేడుకపడి పూలవానలు గురిసిరి.

వ. మఱియు నయ్యవసరంబున మింట ననేక దేవతావిమానంబులును గంధర్వగానంబులును నప్సరోగణనర్తనసంవిధానంబులును దివ్యకాహళ భేరీపటహమురజాదిధ్వానంబులును బ్రకాశమానంబు లయ్యె సునందకుముదాదు లయినహరిపార్శ్వచరలును మహేశ్వర విరించి మహేంద్రపురస్సరు లగు త్రిదశ కిన్నర కింపురుష పన్నగ సిద్ధసాధ్య గరుడ గంధర్వ చారణ విద్యాధరాదులును బ్రజాపతులును నరకంఠీరవదర్శనోత్కంఠితులయి చనుదెంచి. 303

టీ. అయ్యవసరంబునన్ = ఆసమయమందు, మింటన్ = ఆకాశమున, అనేక దేవతావిమానంబులును = లెక్కలేని దేవతల ఆకాశయానములును,

గంధర్వ గానంబులును = గంధర్వులపాటలును, అప్సరో...బులును = అచ్చరలగుంపుల ఆటలతీరులును, దివ్య...బులును = దేవసంబంధములైన కాహాళలు భేరులు తప్పెటలు మద్దెలలు మొదలగువాని చప్పుడులును, ప్రకాశమానంబులు = వెలుఁగుచున్నవి, అయ్యెను, సునందకుముదాదులు = సునందుఁడు కుముదుఁడు మొదలైనవారు, అగు, హరి పార్శ్వచరులును = విష్ణుని పరిచారకులును, మహేశ్వర...రులు = శివుఁడు బ్రహ్మ ఇంద్రుఁడు మొదలగువారు, అగు, త్రిశద...లును=దేవతలు అశ్వముఖులు అశ్వదేహులు నాగులు సిద్ధులు సాధ్యులు గరుడులు గంధర్వులు చారణులు విద్యాధరులు మొదలగువారును, ప్రజాపతులును=బ్రహ్మలును, నర...తులు=నరసింహమూర్తిని చూచు వేడుకగలవారై, చనుదెంచి=వచ్చి.

క. కరకమలయుగళకీలిత
శిరులై డగ్గఱక భక్తిఁ జేసిరి బహుసం
సరణాబ్ధితరికి నఖరికి
నరభోజనహస్తిహరికి నరకేసరికిన్. 304

టీ. కర...శిరులై = కేలుఁదామరలజంటలచే ధరింపఁబడిన ఔఁదలలుగలవారై, డగ్గఱక=దగ్గఱఁజేరక, బహు...తరికిన్ =విస్తారమైన సంసార సముద్రమునకు నావయగువాఁడును, నఖరికిన్ = గోళ్లుగలవాఁడును, నర...రికిన్ = మనుష్యులను జంపి తిను క్రూరరాక్షసుఁడను నేనుఁగునకు సింహమువంటివాఁడగు, నరకేసరికిన్ = నరసింహస్వామికి, భక్తిన్=ప్రపత్తిని, చేసిరి=చూపిరి.

తా. ఆయింద్రాదులు అంజలులు ఫాలమున జేర్చుకొని దగ్గఱకు రావెఱచి దూరముననుండి అపారమైన సంసారసముద్రమునకు ఓడవంటివాఁడును, గోళ్లుగలవాఁడును, మనుష్యభక్షకుఁడగు నాహిరణ్యకశిపుఁడను నేనుఁగునకు సింహమువంటివాఁడగు నరసింహస్వామికి ప్రపన్నులై మ్రొక్కులిడిరి.

వ. ఆసమయంబున దేవతలందఱు వేఱు వేఱ వినుతించి రందుఁ
గమలాసనుం డిట్లనియె. 305

టీ. వినుతించిరి=పొగడిరి, కమలాసనుండు=బ్రహ్మ.

మ. ఘనలీలాగుణచాతురిన్ భువనముల్ గల్పించి రక్షించి భే
దనముం జేయుదురంతశక్తికి ననంతజ్యోతికిం జిత్రవీ
ర్యునికిన్ నిత్యపవిత్రకర్మునికి నే నుత్కంఠతో నవ్యయా
త్మునికిన్ వందన మాచరించెదఁ గృపాముఖ్యప్రసాదార్థినై.

టీ. నేను, ఘన లీలాగుణచాతురిన్ =గొప్పలై వేడుకగాఁ దాల్చఁబడి సత్త్వాదిగుణముల నేర్పుచేత, భువనముల్=లోకములను, కల్పించి = సృజించి, రక్షించి = కాపాడి, భేదనమున్ = నాశమును, చేయు, దురంతశక్తికిన్ = గొప్పసామర్థ్యముగలవాఁడును, అనంతజ్యోతికిన్ = పరిమితిలేని దివ్య తేజముగలవాఁడును, చిత్రవీర్యునికిన్ = ఆశ్చర్యమైన పరాక్రమము గలవాఁడును, నిత్యపవిత్రకర్మునికిన్ = ఎప్పుడు పావనములైన కర్మలు గలవాఁడును నగు; అవ్యయాత్మునికిన్ = నాశములేని యీ యాత్మస్వరూపునికి, కృపాముఖ్య ప్రసాదార్థినై = దయచేత ప్రధానమైన అనుగ్రహమును గోరినవాఁడనై, ఉత్కంఠతోన్=వేడుకతోడ, వందనమాచరించెదన్=నమస్కారముం జేయుచున్నాను.

తా. గొప్పవిలాసగుణముల మహిమచేత లోకములు బుట్టించి పెంచి సమయించుమహాసామర్థ్యము గలవాఁడును వర్ణింపశక్యముగాని దివ్యతేజము గలవాఁడును, విచిత్రమైన పరాక్రమముగలవాఁడును, శాశ్వతమై పావనమైన కర్మలుగలవాఁడును, నాశరహితుఁడునగు పరమాత్మరూపునకు నే నాయన యనుగ్రహమును గోరి మ్రొక్కుచున్నాను.

వ. రుద్రుం డిట్లనియె. 307

చ. అమరవరేణ్య మీఁదట సహస్రయుగాంతమునాఁడుగాని
కోపమునకు వేళ గాదు సురబాధకుఁడై నతమస్వినీచరున్

సమరమునఁ వధించితివి చాలుఁ దదాత్మజుఁ డైనవీఁడు స
ద్విమలుఁడు నీకుభక్తుఁడుపవిత్రుఁడు కావుము భక్తవత్సలా.

టీ. అమరవరేణ్య= దేవతలలో మేలైన యోస్వామీ! మీఁదటఁ= ఉత్తరకాలమున, సహస్ర...నాఁడుగాని = సహస్రయుగములు కడచనిన వెనుకగాని, (నేఁడే) కోపమునకు, వేళ = సమయము, కాదు, సురబాధకుఁడు = దేవతలను గారించువాఁడగు, ఐన, తమస్వినీచరుఁ = రాక్షసుని, సమరమునఁ = యుద్ధమందు, వధించితివి = చంపితివి, చాలును, తదాత్మజుఁడు = వానికొడుకు, ఐన, వీఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, సద్విమలుఁడు = మంచినిర్మలుఁడు, నీకు, భక్తుఁడు = దాసుఁడు, పవిత్రుఁడు = పావనుఁడు, కావున, భక్తవత్సలా = భక్తులయందు దయగలవాఁడా, వీనిని, కావుము, రక్షింపుము.

తా. దేవతలకెల్ల మేలైన యోదేవుఁడా! సహస్ర మహాయుగములు గడచినమీఁదటఁగాని యిప్పుడు కోపించి జగత్సంహారము సేయుటకు సమయము కాదు. నీవెవనికొఱకు నావిర్భవించినావో ఆదేవతలశత్రువును జంపితివికదా ఇఁక నీకుఁ జంపఁదగినవా రెవ్వరును లేరు. వాని కొడుకైన యీప్రహ్లాదుఁడు అత్యుత్తముఁడు నీకుభక్తుఁడునుగాన భక్తులయందు పుత్రప్రేమగల యోస్వామీ వీని రక్షింపుము.

వ. ఇంద్రుం డిట్లనియె. 309

సీ. ప్రాణిసంఘములహృత్పద్మమధ్యంబుల
నివసించి భాసిల్లు నీవ యెఱుఁగు
దింతకాలము దానవేశ్వరుచే బాధ
పడి చిక్కి యున్నయాపన్నజనుల
రక్షించితివి మమ్ము రాక్షసేశ్వరుఁ జంపి
క్రతుహవ్యములు మాకుఁ గలిగె మరల

మంటిమి నీసేవ మరగినవారలు
కైవల్యవిభవంబు కాంక్ష సేయ
ఆ. రితరసుఖములెల్ల నిచ్ఛగింపఁగ నేల
యస్థిరంబు లివి యనంతభక్తిఁ
గొలువనిమ్ము నిన్ను ఘోరదైత్యానీక
చిత్తభయదరంహ శ్రీనృసింహ. 310

టీ. ఘోర...రంహ = క్రూరులైన రాక్షసుల మందలకు భయమును బుట్టించుసంరంభముగల శ్రీనృసింహ=నృసింహస్వామీ! ప్రాణి...బులన్ = జీవకోటుల హృదయకమలములనడుమ, నివసించి, భాసిల్లునీవ = ప్రకాశించు నీవే, ఎఱుఁగుదువు, ఇంతకాలము, దానవేశ్వరుచేన్ = హిరణ్యకశిపునిచేత, బాధపడి, చిక్కి=తగులుకొని, ఉన్న, ఆపన్నజనులన్=అపాయపడినవారలను, మమ్మును, రాక్షసేశ్వరున్ = హిరణ్యకశిపుని, చంపి, రక్షించితి, మాకున్, మరలన్, క్రతుహవ్యములు = యజ్ఞములయందలి హవిర్భాగములు, కలిగెను, మంటిమి=(నీదయచేత) బ్రతికినాము, నీసేవ, మరగినవారలు = అలవడినవారు, కైవల్యవిభవంబు = మోక్షసామ్రాజ్యము, కాంక్షసేయరు = కోరరు, ఇతర సుఖములు ఎల్ల = తదితరసుఖములన్నియు, ఇచ్ఛగింపఁగన్ = కోరఁగా, ఏల=ఎందులకు, ఇవి=ఈ తక్కిన అల్పసౌఖ్యములు, అస్థిరంబులు=చపలములు, నిన్ను, అనంతభక్తిన్ = తెంపులేని భక్తితో, కొలువనిమ్ము = సేవించునట్లు చేయుము.

తా. దుష్టరాక్షసులకు భయంకరమైన విక్రమము గల ఓనరసింహ స్వామీ! ఇన్నాళ్లనుండి, మేము ఈహిరణ్యకశిపునివలనఁ బడినబాధలు సర్వుల చిత్తములలో నివసించియుండు మీకుమాత్రము తెలియదా. వానికి వశమై బాధపడుచున్న మమ్మందఱను ఆదుర్మార్గుని జంపి రక్షించితివి. మరల మాకు యజ్ఞములలో హవిర్భాగములు దొరకఁగలవు. నీ దయవలన బ్రతికినారము. నీకైంకర్య మలవడినవారు కైవల్యమునుసయితము కోరరు. ఇఁక నితరములైన

తుచ్ఛములైన పార్థివాదిసౌఖ్యములఁ జెప్ప నేల ? ఇవన్నియు స్థిరములుకావు. కావున మాకివి యెవ్వియు వలదు. నీపాదములయందలి దృఢమైన భక్తిని ప్రసాదించినఁ జాలును.

వ. ఋషు లిట్లనిరి. 311

మ. భవదీయాదరలీల లోకముల నుత్పాదించి రక్షింప నేఁ
డవి దైత్యేశునిచేత భేదితములై హ్రస్వంబులై యుండ నీ
యవినీతుఁ నరసింహరూపమున సంహారంబు నొందించి వే
దవిధిం గ్రమ్మఱ నుద్ధరించితిగదా ధర్మానుసంధాయి వై. 312

టీ. భవదీయాదరలీలన్=నీసంబంధమైన ఆదరముతోడి విలాసముచేత, లోకములను, ఉత్పాదించి=పుట్టించి, రక్షింపన్=కాపాడఁగా, నేఁడు, అవి=ఆలోకములు, దైత్యేశునిచేతన్=హిరణ్యకశిపునిచేత, భేదితములు=చెఱుపఁబడినవి, ఐ, హ్రస్వంబులు=క్షీణమైనవి, ఐ, ఉండన్=ఉండఁగా, ఈయవినీతున్, ఈదుర్మార్గుని (హిరణ్యకశిపుని), నరసింహరూపమునన్, సంహారంబునొందించి=చంపి, ధర్మానుసంధాయివి ఐ = ధర్మమును అనుసరించువాఁడవై, వేదవిధిన్=వేదములలోనున్న ధర్మమును, క్రమ్మఱన్=మరల, ఉద్ధరించితిగదా = నిలువఁబెట్టినావుగదా.

వ. పితృదేవత లిట్లనిరి. 313

టీ. పితృదేవతలు=అగ్నిష్వాత్తాదులు.

శా. చండక్రోధముతోడ దైత్యుఁడు వడిన్ శ్రాద్ధంబులన్ మత్సు
తుల్, పిండంబుల్ సతిలోదకంబులుగనర్పింపంగ మాకీకయు
ద్దండత్వంబునఁ దాన కైకొనువహోదగ్రుండు వీఁడిక్కడన్
ఖండింపంబడె నీనఖంబుల నుతుల్ గావింతు మాత్మేశ్వరా.

టీ. ఆత్మేశ్వరా=పరమాత్మరూపుఁడవైన ఓదేవా! దైత్యుఁడు=హిరణ్యకశిపుఁడు, చండక్రోధముతోడన్ = దారుణమైనకోపముతోడ, వడిన్=వేగ

ముగా, మత్సుతుల్ = మాసంతతులు, శ్రాద్ధంబులన్ = ఆబ్దికము మొదలైన పితృకర్మములలో, సతిలోదకంబులుగన్ = నువ్వులనీళ్లతోఁగూడ, సమర్పింపన్ = మమ్ముఁగూర్చి విడువఁగా, మాకు, ఈయక, ఉద్దండత్వంబునన్ = ధార్ష్ట్యము తోడ, తానే, కైకొనును, మహోదగ్రుండు = మిక్కిలిక్రూరుఁడు, వీఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, ఇక్కడన్ = ఇచ్చోట, నీ నఖంబులన్ = నీగోళ్లచేత, ఖండింపంబడెన్ = చీల్చఁబడెను, నుతుల్ = స్తోత్రములను, కావింతుము = చేయుదుము.

తా. ఓనృసింహ పరమాత్మా! ఈదుష్టరాక్షసుఁడు మాకొడుకులు మాకు తిలోదకముతోఁగూడ పిండప్రదానము చేయఁగా నవి మాకు చెందనీయక గడుసుఁదనముతో నవి తానే అపహరించి మమ్ము పెట్టినబాధలు ఇన్నియని చెప్ప వీలుగాదు. ఇట్టి పరమదుర్మార్గుఁడు నేఁడు నీగోళ్ల వాతఁబడి ప్రాణములు విడిచినాఁడు. ఓస్వామీ నీకు వేనవేలు నమస్కారములు.

వ. సిద్ధు లిట్లనిరి. 135

క. క్రుద్ధుండై యణిమాదిక
సిద్ధులుగైకొనినదైత్యుఁ జీఱితివి మహా
యోద్ధవు నీకృప మాకును
సిద్ధులు మరలంగఁ గలిగె శ్రీనరసింహా. 316

టీ. శ్రీనరసింహా = సంపద గల ఓనరసింహస్వామీ! క్రుద్ధుండు = కోపగించుకొనినవాఁడు, ఐ, అణిమాదికసిద్ధులు = అణిమ మొదలగు సిద్ధులను, కైకొనినదైత్యున్ = తీసికొన్న హిరణ్యకశిపుని, చీఱితివి = చీల్చిచంపితివి, మహాయోద్ధవు = నీవుగొప్పయోధుఁడవు, నీకృపన్ = నీదయవలన, మాకున్, మరలన్, సిద్ధులు = అణిమాదిసిద్ధులు. మరలంగన్ = మళ్లివచ్చుటకు, కలిగెను.

తా. ఓనరసింహస్వామీ! ఈదుర్మార్గుఁడు అకారణముగా కోపపడి

మా అణిమాదిసిద్ధులను అపహరించెను. ఇట్టివానిని జంపితివి. నీవు మిగుల గట్టి వాఁడవు. నీదయవలన మాసిద్ధులు మాకు దక్కినవి.

వ. విద్యాధరు లి ట్లనిరి. 317

క. దానవునిఁ జంపి యంత
ర్ధానాదికవిద్య లెల్ల దయతో మరలం
గా నిచ్చితివి విచిత్రము
నీనిరుపమవైభవంబు నిజము నృసింహా. 318

టీ. నృసింహా=నరసింహస్వామీ! దానవునిన్=హిరణ్యకశిపుని, చంపి, అంత...విద్యలు ఎల్లన్ = మాటువడుట మొదలగు మావిద్యలన్నియు, దయతోన్=కరుణతోడ, మరలంగాన్ = తిరుగ, ఇచ్చితివి. నీ నిరుపమవైభవంబు=సాటిలేని నీ ప్రభావము, విచిత్రము=ఆశ్చర్యకరమైనది.

తా. ఓనృసింహస్వామీ! ఈ హిరణ్యకశిపు దురాత్ముని జంపి వీనిచే నింతకుపూర్వమపహరింపఁబడిన మాయంతర్ధానము మొదలైనవిద్యల నన్నియు మరల మాకు స్వాధీనముగాఁ జేసితివి. నీ ప్రభావము అప్రమేయము.

వ. భుజంగు లి ట్లనిరి. 319

టీ. భుజంగులు=సర్పములు (నాగులు.)

క. రత్నములను మత్కాంతా
రత్నంబులఁ బుచ్చికొన్న రక్కసునురమున్
యత్నమున వ్రచ్చి వైచితి
పత్నులు రత్నములుఁ గలిగి బ్రదికితి మీశా. 320

టీ. ఈశా=ఓజగన్నాయకా! రత్నములను=మణులను, మత్కాంతారత్నంబులన్ = మాభార్యలను, పుచ్చికొన్న రక్కసునురమున్ = అఁచికొన్న రాక్షసుని రొమ్మును, యత్నమునన్ = ప్రయత్నముతోడ, వ్రచ్చివైచితి= చీల్చివేసితివి, పత్నులు=భార్యలును, రత్నములు=మణులును, కలిగి=మరలఁజిక్కి, బ్రదికితిమి.

తా. దేవా ! ఈపాపాత్ముఁడు మారత్నములను పెండ్లాలను దోఁచుకొని విడిపించుచుండెను. అతిప్రయత్నముతో నెట్లో పట్టుబట్టి వీనిజంపితివి. నీదయ వలన మాపెండ్లాలు మామణులు మాకు తిరుగలభించినవి అంతియచాలును.

వ. మనువు లిట్లనిరి. 321

క. దుర్నయుని దైత్యుఁ బోరిగొని
వర్ణాశ్రమధర్మసేతువర్గము మరలం
బూర్ణము సేసితి వే మని
వర్ణింతుము కొలిచి బ్రదుకువారము దేవా. 322

టీ. దుర్నయునిన్=దుర్నీతిగలవాఁడగు, దైత్యున్ = హిరణ్యకశిపుని పోరిగొని=చంపి, వర్ణా...వర్గము=వర్ణములయు ఆశ్రమములయు ధర్మములను వంతెనల సమూహమును, మరలన్, పూర్ణముచేసితివి=లోపించినభాగములను బాగుచేసినావు, నిన్ను, ఏమని, వర్ణింతుము=పొగడుదుము, నిన్నుకొలిచి బ్రతుకువారము.

వ. ప్రజాపతు లిట్లనిరి. 323

మ. ప్రజలం జేయుటకై సృజించితి మముం బాటించి దైత్యాజ్ఞచేఁ
బ్రజలం జేయక యింతకాలము మహాభారంబుతో నుంటిమీ
కుజనుం డవశుఁ జీఱి చంపితివి సంకోచంబు లేకెల్లచోఁ
బ్రజలం జేయుచునుండువారము జగద్భద్రాయమాణోదయా.

టీ. జగద్భద్రాయమాణోదయా = లోకక్షేమకరమైన యవతారముగల యోస్వామీ! మమున్=మమ్మును, ప్రజలన్=లోకములను, చేయుటన్ ఐ, పాటించి=పూని, సృజించితివి, దైత్యాజ్ఞచేన్=హిరణ్యకశిపు నుత్తరువుచేత, ఇంతకాలము, ప్రజలను, చేయక = పుట్టింపక, మహాభారంబుతోన్ = గొప్ప దుఃఖభారముతోడ, ఉంటిమి=కాలముద్రోయుచుంటిమి, ఈకుజనున్=

ఈదుర్మార్గుని, వక్షము=అొమ్ము, చీఱి=చీల్చి, చంపితివి, ఇఁక సంకోచంబు= అనుమానము, లేక, ఎల్లచోట్ = అంతటను, ప్రజలను, చేయుచు, ఉండు వారము=ఉందుము.

తా. స్వామీ! మమ్ము లోకములు నిర్మింపుఁడని మక్కువతో సృజించితివి. మేమును అట్లె నీయాజ్ఞచొప్పునఁ బ్రవర్తించు చుంటిమి. ఇంతలో ఈ మిడిమేలపురక్కసుఁ డొకఁ డడ్డపడి మా యత్నముల సాగనీయఁ డయ్యెను. ఇద్దురాత్ముని జంపి మాయడ్డు దీర్చితివి. ఇఁక నన్నిశంకలు బాసి నీదయవలన మాసృష్టి మేము చేసికొనుచుందుము.

వ. గంధర్వు లి ట్లనిరి. 325

క. ఆడుదుము రేయుఁ బగలం
బాడుదుము నిశాటునొద్ద బాధించు దయం
జూడఁడు నీచే జమునిం
గూడె మహాపాతకునకుఁ గుశలముగలదే. 326

టీ. రేయుఁబగలుర్=రాత్రి పగలును, నిశాటునొద్దర్=హిరణ్యకశిపుని కొలువున, ఆడుదుము, పాడుదుము, అయినను ఎప్పుడు బాధించును. దయఁ జూడఁడు. వీఁడు నీచేత, జమునిర్ = యముని, కూడెను=చేరెను, మహాపాత కునకుర్=అతిపాపాత్మునకు, కుశలము=క్షేమము, కలదే=లేదు.

తా. అయ్యా! మేమందఱము ఆహిరణ్యకశిపునొద్ద రేయుం బవలు విరామములేక నిర్బంధముతో నాడుచుఁబాడుచు నుందుము. అట్లైనను వాఁడు మాయుసురులు తీయుచుండును. నీదయచే ఆదుర్మార్గుఁడు యమునిదగ్గఱఁ జేరి నాఁడు. అబ్బో లేకున్న అంతటిదురాత్ముఁడు క్షేమపడునా? పడఁడు.

వ. చారణు లి ట్లనిరి. 327

క. భువనజనహృదయభల్లుఁడు
దివిజేంద్రవిరోధి నేఁడు దెగె నీచేతన్
భవరోగనివర్తక మగు
భవదంఘ్రియుగంబుఁ జేరి బ్రదికెద మీశా. 328

టీ. ఈశా! భువనజనహృదయభల్లుఁడు = లోకమందలి ప్రజల హృదయములకు బల్లెమువంటివాఁడగు, దివిజేంద్ర విరోధి=ఇంద్రశత్రువగు హిరణ్యకశిపుఁడు, నేఁడు, నీచేతన్, తెగెను = చచ్చెను. ఇఁకను, భవ... వర్తకము = సంసారతాపనివారకము, అగు, భవదంఘ్రియుగంబున్ = నీపాద యుగమును, చేరి, బ్రతికెదము.

తా. స్వామీ! త్రిలోకములయందలి జనులకు హృదయశూలమైన యీరాక్షసుఁడు నీచేతఁ జచ్చెను. ఇఁక మేమందఱము సంసారనాశకమగు నీపాదద్వంద్వముఁ జేరి బ్రతుకుదుము.

వ. యక్షు లి ట్లనిరి. 329

ఉ. భ్రంశము లేనినీభటుల భంగవిముక్తుల మమ్ము నెక్కి ని
స్సంశయవృత్తి దిక్కులఁ బ్రచారము చేయుచునుండువీఁడు
ని,స్త్రింశముతోడ వీనిఁ గడతేర్చితి వాపద మానె నోచతు
ర్వింశతితత్త్వశాసక త్రివిష్టపముఖ్యజగన్నివాసకా. 330

టీ. ఓచతు...శాసక = ఇరువదినాలుగు తత్త్వములను బాలించునో స్వామీ! త్రివి...వాసకా = స్వర్గము మొదలుగా నెల్లలోకములయందు వసించువాఁడా! వీఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, భ్రంశము = కలఁత, లేని, నీభటులన్ = నీకింకరులమైన, భంగవిముక్తులన్ = పరాభవమెఱుఁగని, మమ్మున్, ఎక్కి, నిస్సంశయవృత్తిన్ = అనుమానములేని గతితో, దిక్కుల యందు, ప్రచారము చేయుచునుండున్ = సంచరించుచుండును, నిస్త్రింశము తోడన్=కత్తితో (కత్తినిబోలుగోళ్లతో), వీనిని, కడతేర్చితివి = చంపినావు, ఆపదమానెన్=మాకష్టమీఁడేఱినది.

తా. స్వామీ! చతుర్వింశతి తత్త్వస్వరూపా! స్వర్గాదిలోకములలో నంతట నివసించువాఁడా! ఎన్నఁడు ఆపదయనునది యెట్టిదో యెఱుఁగని నీదాసులమైన మాపై నెక్కి నిర్భయముగా నెల్లచోటుల స్వారిచేయు చుండును, నీకత్తిగోరులచే వీనిఁ జంపి మాసూడు దీర్చితివి. స్వామీ మాకష్ట ములు కడముట్టినవి.

వ. కింపురుషు లి ట్లనిరి. 331

క. పురుషోత్తమ నేరము కిం
పురుషుల మల్పులము నిన్ను భూషింపఁగ దు
ష్పురుషుఁ సకలసుజనహృ
త్పురుషుం జంపితివి జగము బ్రదికె నధీశా. 332

టీ. పురుషోత్తమ=ఓవిష్ణూ! కింపురుషులము = కింపురుషజాతివారము (నీచమానవులము), అల్పులము = అధములము, నిన్ను, భూషింపఁగన్=పొగ డుటకు, నేరము=ఎఱుఁగము, అధీశా=సర్వజగన్నాయకా! సకల...పురుషున్= ఎల్లజనులహృదయములకు కకినుఁడైన, దుష్పురుషున్=దురాత్ముని, చంపితివి, జగము, బ్రతికెను.

తా. స్వామీ! అధములైన కింపురుషులము మేము ని న్నేమిపొగడఁ గలము. మాకు యోగ్యతలేదు. సమస్తజనులను బాధించుచున్న యీక్రూరుని జంపితివి. లోకములు నిలచెను.

వ. వైతాళికు లి ట్లనిరి. 333

టీ. వైతాళికులు=మేలుకొలుపులు బాడువారు.

క. త్రిభువనశత్రుఁడు పడియెను
సభలందును మఖములందు జగదీశ్వర నీ
శుభగీతములు పఠించుచు
నభయుల మై సంచరింతు మార్తశరణ్యా. 334

టీ. జగదీశ్వర = లోకనాయకా! త్రిభువనశత్రుఁడు = మూఁడులోకములకు భయంకరమైన శత్రువు, పడియెను=చచ్చెను. ఆర్తశరణ్యా = ఓడీనరక్షకా! సభలయందును, మఖములందును=యజ్ఞములయందును, నీశుభగీతములు=నీమంగళగానములను, పఠించుచుఁ=పాడుచు, అభయులము=భయములేనివారము, ఐ, సంచరింతుము=తిరిగెదము.

తా. దేవా! ముల్లోకములకు శత్రువైన యీదుర్మార్గుఁడు నీచేతఁ జంపంబడెను. ఇఁక మేము ఎల్లచోటులను జంకులేక నీపావనగీతములనుఁ బాడుకొనుచుతిరిగెదము.

వ. కిన్నరు లి ట్లనిరి. 335

క. ధర్మము దలఁపఁడు లఘుతర
కర్మము చేయించు మమ్ముఁ గలుషాత్మకు దు
ష్కర్మునిఁ జంపితి వున్నత
శర్ముల మై నీదుభక్తి సలిపెదము హరీ. 336

టీ. హరీ! ధర్మము=న్యాయము, తలఁపఁడు=విచారించఁడు, మమ్మును, లఘుతరకర్మము=నీచపుఁబనిని, చేయించును, కలుషాత్మకుఁ = పాపాత్ముఁడైన, దుష్కర్మునిఁ=క్రూరకర్ముఁడైన రాక్షసుని, చంపితివి, ఉన్నతశర్ములమై=గొప్పసుఖముగలవారమై, నీదుభక్తి, సలిపెదము=చేసెదము.

తా. శ్రీహరీ! న్యాయము విచారించక మమ్ము బహుబాధలఁ బెట్టిన దుష్టరాక్షసుని జంపి మేలొనర్చితివి. నీదయవలన నిఁక నిశ్చింతముగా బ్రతికి నీభక్తి గలిగియుండెదము.

వ. విష్ణుసేవకు లి ట్లనిరి. 337

ఉ. సంచితవిప్రశాపమునఁ జండనిశాచరుఁ డైనవీని శి
క్షించుట కీడు గాదు కృప చేసితి వీశ్వర భక్తితోడ సే

వించుటకంటె వైరమున వేగమ చేరఁగ వచ్చు నిన్ను నీ
యంచితనారసింహతనువద్భుత మాపదఁ బాసి రందఱున్.

టీ. సంచితవిప్రశాపమునన్=పూర్వజన్మమందు ఆర్జించఁబడిన బ్రాహ్మణశాపముచేత, చండనిశాచరుఁడు=క్రూరరాక్షసుఁడు, ఐనవీనిన్, శిక్షించుట=దండించుట, కీడు=అపకారము, కాదు, కృపచేసితివి=దయఁజూచితివి, ఈశ్వర=ఓప్రభూ! నిన్ను, భక్తితోడ, సేవించుటకంటెన్, వైరమునన్=శత్రుత్వముచేత, వేగమే, చేరఁగన్ వచ్చున్=పొందవచ్చును, నీఅంచితనారసింహతనువు=ఒప్పుచున్న నరసింహరూపము, అద్భుతము=ఆశ్చర్యము, అందఱును, ఆపద=అపాయమును, పాసిరి=తొలంగిరి.

తా. నారాయణా! సనకాదులశాపముచేత రాక్షసుఁడై పుట్టినవీని నీవు దండించుట వానికి క్షేమమేకాని ఎగ్గుగాదు. నిన్ను భక్తిగలిగి సేవించినవారికంటె విరోధమును సాధించినవారే త్వరగా కడతేఱుదురు. ఈ నీ నరసింహరూపము ఎందును కని విని యెఱుఁగని ఆశ్చర్యకరమైనది. నీకృపచేత అందఱికష్టములును తీఱినవి.

వ. ఇట్లు బ్రహ్మరుద్రేంద్రసిద్ధసాధ్యపురస్సరులైనదేవముఖ్యులందఱు నెడ గలిగి యనేకప్రకారంబుల వినుతించి రందు రోషవిజృంభమాణుం డయిననరసింహ దేవునిడగ్గఱఁ జేర వెఱచి లక్ష్మీదేవిం బిలచి యి ట్లనిరి. 339

టీ. బ్రహ్మ...పురస్సరులు=బ్రహ్మ ఈశ్వరుఁడు మొదలగువారు, ఐన, దేవముఖ్యులు = దేవశ్రేష్ఠులు, అందఱును, ఎడకలిగి=దూరముగానుండి, అనేకప్రకారంబులన్=నానావిధములుగా, వినుతించిరి=పొగడిరి. అందు=వారలలో, ఒక్కఁడైనను, రోషవిజృంభమాణుండు = కోపముచేఁజెల రేగియున్నవాఁడు, అయిన, నరసింహదేవుని, డగ్గఱన్ చేరన్ వెఱచి=దగ్గఱకుఁ బోవ భయపడి లక్ష్మీదేవిని, పిలచి, ఇట్లనిరి.

క. హరికిం బట్టపుదేవివి
హరిసేవానిపుణమతివి హరిగతివి సదా
హరిరతివి నీవు చని నర
హరిరోషము డింపవమ్మ హరివరమధ్యా. 340

టీ. హరివరమధ్యా = సింహమునడుమువంటి నడుముగల ఓలక్ష్మీ! హరికిన్=విష్ణువునకు, పట్టపుదేవివి, హరి...మతివి=విష్ణుకైంకర్యమున నేర్పరివైనదానవు, హరిగతివి=శ్రీహరియే దిక్కుగాఁ గలదానవు, నీవు, చని, హరి రోషము=విష్ణునికోపమును, డింపవమ్మ=తగ్గించవమ్మా.

తా. ఓలక్ష్మీ! నీవు శ్రీహరికి ప్రియభార్యవును, ఆయనను సేవించి మెప్పువడసినదానవును, ఆహరియే దిక్కైనదానవును, హరియందే చిత్తముంచినదానవు గనుక ఇప్పుడు కోపముచేత అత్యుగ్రరూపుఁడైన ఈనరసింహాకృతినిదాల్చిన విష్ణునికోపమును మెల్లఁగా తగ్గించుము అని వేఁడిరి.

వ. అనిన నియ్యకొని మహోత్కంఠతోడ నాకలకంఠకంఠి నర
కంఠీరవునియుపకంఠంబునకుం జని. 341

టీ. ఇయ్యకొని = ఒప్పుకొని, మహోత్కంఠతోడన్ = గొప్పకౌతుకముతో, కలకంఠకంఠి = కోకిలపలుకులవంటి పలుకులుగల ఆలక్ష్మీదేవి, నర...కంఠంబునకున్=నరసింహస్వామిసమీపమునకు, చని=పోయి, (కోకిలపలుకు లనుటచే దుఃఖక్రోధాదిసమయములందును మనోహరము లని భావము.)

సీ. ప్రళయార్కబింబంబుపగిది నున్నది గాని
నెమ్మోము పూర్ణేందునిభము గాదు
శిఖిశిఖాసంఘంబుచెలువు చూపెడుఁగాని
చూడ్కి ప్రసాదభాసురము గాదు
వీర్యరౌద్రాద్భుతావేశ మొప్పెడుఁ గాని
భూరికృపారసస్ఫూర్తి గాదు

భయదదంష్ట్రాంకురప్రభలు గప్పెడుఁగాని
దరహసితాంబుజాతంబు గాదు
తే. కఠినఖరనారసింహవిగ్రహము గాని
కామినీజనసులభవిగ్రహము గాదు
విన్నదియుఁ గాదు తొల్లి నే విష్ణువలనఁ
గన్నదియుఁ గాదు భీషణాకార మనుచు. 342

టీ. నెమ్మోము = నిండుమొగము, ప్రళయార్కబింబంబుపగిదిన్ = అంతకాలమందలి సూర్యునివలె, ఉన్నదికాని, పూర్ణేందునిభము = పూర్ణచంద్రునివలె ప్రసన్నముగాలేదు. చూడ్కి = చూపు, శిఖి...చెలువు = నిప్పుమంటల ప్రోవులపోలికను, చూపెడున్ = చూపించును, గాని, ప్రసాదభాసురము = చల్లఁదనముచేఁ బ్రకాశించునది, కాదు, వీర...వేశము = వీరరసముచేత భయజనకమై ఆశ్చర్యమైన సంరంభము, ఒప్పెడున్ = కనుపట్టును, కాని, భూరికృపారసస్ఫూర్తి = మెండైన దయయొక్కపొందు, కాదు = లేదు, భయద...ప్రభలు = భయము బుట్టించు మొలకకోఱల కాంతులు, కప్పెడున్ = చుట్టుకొనును, కాని, దరహసితాంబుజాతంబు = కొంచెముగాఁ బూచి యున్నకమలమువంటిది, కాదు, కఠిన...హము = క్రూరము ఘోరమునైన నరసింహరూపము, కామినీ...గ్రహము = స్త్రీలకు వశమైన విలాసరూపము, తొల్లి = ఇంతకుముందు, నేను, విష్ణువలనన్ = విష్ణుమూర్తివలన, విన్నది, కన్నది = చూచినదియు, కాదు, భీషణాకారము = ఇది యొకభయంకరమైన క్రొత్తరూపము, అనుచు=అనిచెప్పుచు.

తా. ముఖము ప్రళయకాలమందలిసూర్యునివలె నున్నది. కాని పూర్ణచంద్రునివలె లేదు. చూపు మంటలు గ్రక్కుచున్నదే కాని చల్లఁగా నుండదు. భయంకరమైన శౌర్యరసమున్నది గాని ఎచ్చటను దయారసము గనఁబడదు. క్రూరములైన కోఱలు గన్పట్టును గాని నగుమోము గాఁరాదు. క్రూరమైన నరసింహరూపముగాని ఆఁడువారు దగ్గఱకుఁ బోఁదగిన స్థితి

లేదు. ఇట్టి యవతారభేదము తన కున్న దని నాకు విష్ణుమూర్తియు విన్నడు చెప్పియుండలేదు. ఇది విన్నది చూచినది కాని క్రొత్త వింతజంతువు. అని జంకుచు.

క. పలికెద నని గమకముఁ గొనుఁ
బలికినఁ గడు నలుగు విభుఁడు ప్రతివచనములం
బలుకఁ డని నిలుచు శశిముఖి
బలువిడి హృదయమునఁ జనవు భయమును గదురన్. 343

టీ. శశిముఖి = చంద్రునివంటి మోముగల లక్ష్మీదేవి, పలికెదను = మాటలాడెదను, అని, గమకముకొనున్ = తలఁచును. పలికినన్ = మాటాడి వచో, విభుఁడు = పతియైన హరి, కడున్ = ఇంకను ఎక్కువగా, అలుగున్ = కోపించును, ప్రతివచనంబుల్ = మాఱుమాటలు, పలుకఁడు. అని, హృదయమునన్ = మనస్సులో, బలువిడి = ఒకవిధముగా, చనవు = మచ్చికయు, భయమును, కదురన్ = అతిశయించఁగా, నిలుచున్ = నిలచి యుండును.

తా. లక్ష్మీదేవి యిట్లు సమీపించి ఆ భయంకరరూపము చూచి మాట లాడిన నేమో మాటలాడకున్న నేమో? మఱల మాటలాడునో లేదో ఏమి చెప్పిన నేమి కసరునో యని భయపడి సందేహపడి మనస్సున నయభయములు దోఁపఁగా నూరకుండెను.

వ. ఇట్లు నరహరిరూపంబు వారిజనివాసిని వీక్షించి శంకించి శాంతుం డైనవెనుక డగ్గఱెద నని చింతించు చున్న వారిజ సంభవుం డద్దేవునిరోషంబు నివారింప నితరుల కలవి గాదని ప్రహ్లాదుం జీరి యి ట్లనియె. 344

టీ. ఇట్లు, వారిజనివాసిని=లక్ష్మీదేవి, నరహరిరూపంబు=నరసింహమూర్తి ఆకారము, వీక్షించి = చూచి, శంకించి = అనుమానపడి, శాంతుండు = నెమ్మదిన్పొందినవాఁడు, ఐనవెనుక, డగ్గఱెదను = సమీపింతును, అని,

చింతించుచున్నన్ = ఆలోచించుచుండఁగా, వారిజసంభవుండు = బ్రహ్మ, అద్దేవునిరోషంబు = ఆనరసింహమూర్తి యాకారము, నివారింపన్ = శమింపఁజేయుటకు, ఇతరులకు, అలవికాదు అనితలఁచి, ప్రహ్లాదుని, చీరి = చేరఁబిలచి.

క. తీండ్ర మగురోషమున మీ
తండ్రినిమిత్తమునఁ జక్రి దారుణమూర్తిన్
వేండ్రము విడువఁడు మెల్లన
తండ్రీ శీతలునిఁ జేసి దయ చేయఁగదే. 345

టీ. తండ్రీ = నాయనా ప్రహ్లాదా! తీండ్రము = దారుణము, అగు॰ రోషమునన్ = కోపముచేత, మీతండ్రినిమిత్తమునన్ = మీయయ్యహిరణ్యకశిపునికారణమున, చక్రి = విష్ణువు, దారుణమూర్తిన్ = భయంకరమైన రూపముతో, వేండ్రము = కోపమువేఁడి, విడువఁడు = మానఁడు, మెల్లనన్ = తిన్నగా, శీతలునిన్ = చల్లనివానిఁగా, చేసి, దయసేయఁగదే = అనుగ్రహించుమా.

తా. నాయనా ప్రహ్లాదా! విష్ణువు మీతండ్రికారణమున అత్యుగ్రరూపము దాల్చి వాని జంపియు ఇప్పటికిని తనకోపమును జాలింపఁడు. వత్సా! నీవు తిన్నగా దగ్గఱజేరి శాంతిపఱుపుము. మమ్మందఱను రక్షింపుము. ఇప్పుడు నీకంటె నితరులు నరసింహుని కోపమును జల్లార్చువారు లేరు.

వ. అనిన నౌఁగాక యని మహాభాగవతశేఖరుం డయినబాలకుండు గరకమలంబులుముకుళించి మందగమనంబున నమందవినయవివేకంబుల నరసింహదేవునిసన్నిధికిం జని సాష్టాంగదండప్రణామంబు చేసిన భక్తపరాధీనుం డగు నయ్యీశ్వరుం డాలోకించి. 346

టీ. మహాభాగవతశేఖరుండు = గొప్ప విష్ణుభక్తులలో మేలైన వాఁడు, బాలకుండు = ప్రహ్లాదకుమారుఁడు, కరకమలంబులు = తామరల వంటి చేతులను, మందగమనంబునన్ = తిన్నని నడకతో, అమందవినయ వివేకంబులన్ = తక్కువపడని అడఁకువచేతను తెలివిచేతను, నరసింహ దేవుని సన్నిధికిన్ = నరసింహమూర్తిదగ్గఱకు, చని, సాష్టాంగదండప్రణామంబు = కాలుజేతులు ఱొమ్ము నొసలు భుజములు నేల దాఁకునట్లు కఱ్ఱవలె సాగిలఁబడి మ్రొక్కుటను, చేసినన్, భక్తపరాధీనుఁడు = సేవకులకు వశమైనవాఁడు, అగు, అయ్యీశ్వరుండు = ఆనరసింహమూర్తి, ఆలోకించి = చూచి.

ఉ. ప్రాభవ మొప్ప నుత్కటకృపామతియై కదియంగఁ జీరి సం
శోభితదృష్టిసంఘములఁ జూచుచు బాలునిమౌళియందు లో
కాభినుతుండు పెట్టె నసురాంతకుఁ డుద్భటకాలసర్పభీ
తాభయదానశస్తము ననర్గళమంగళహేతుహస్తమున్.

టీ. ప్రాభవము = ఠీవి, ఒప్పన్ = మెఱయఁగా, ఉత్కటకృపామతి = అతిశయమైన దయగలవాఁడు, ఐ, కదియంగన్ = దగ్గఱగా, చీరి = పిలిచి, సంశోభితదృష్టిసంఘములన్ = ఇంపుగాఁ బ్రకాశించు కన్నులతో, చూచుచు, లోకాభినుతుండు = లోకములచేఁ బొగడఁబడిన, అసురాంతకుఁడు = రాక్షసుల సంహరించు శ్రీనరసింహమూర్తి, బాలుని మౌళియందు = ప్రహ్లాదుని తలమీఁద, ఉద్భట...శస్తము = క్రూరమైనకాలమను పామునకు భయపడినవారికి అభయమిచ్చుటయందు శ్రేష్ఠమైన, అనర్గళ...హస్తమున్ = అడ్డులేని శుభములకు కారణమైన హస్తమును, పెట్టెను.

తా. రాజసముమీఱ చేరఁబిలచి అతిశయమైన కరుణగలవాఁడై చల్లనిచూపులఁ జూచుచు, సర్వలోకములచేతను పొగడఁబడిన ఆనరసింహ

మూర్తి సంసారభయభ్రాంతులకు అభయదానము చేయునట్టి తనపావనహస్తమును ప్రహ్లాదునిశిరమం దుంచెను.

వ. ఇట్లు హరికరస్పర్శనంబున భయవిరహితుండును బ్రహ్మజ్ఞానసహితుండును బులకితదేహుండును సముత్పన్నసంతోషబాష్పసలిలధారాసమూహుండును బ్రేమాతిశయగద్గదభాషణుండును వినయవివేకభూషణుండును నేకాగ్రచిత్తుండును భక్తిపరాయత్తుండును నయి యద్దేవునిచరణకమలంబులు దనహృదయంబున నిలిపికొని కరకమలంబులు ముకుళించి యిట్లని వినుతించె. 348

టీ. హరికరస్పర్శనంబునన్ = నరసింహునిచేతి తాఁకుడువలన, భయవిరహితుండును = భయములేనివాఁడును, బ్రహ్మజ్ఞానసహితుండును = బ్రహ్మస్వరూపమును దెలిసినవాఁడును, పులకితదేహుండును = గగుర్పాటు చెందిన శరీరముగలవాఁడును, సముత్పన్న...హుండును = పుట్టిన ఆనందబాష్ప జలములధారలగుంపు కలవాఁడును, ప్రేమాతి...ణుండును = భక్తివిశేషముచేత డగ్గుత్తికపడిన మాటలు గలవాఁడును, వినయ వివేకభూషణుండును = అడఁకువ జ్ఞానము అలంకారములుగాఁ గలవాఁడును, ఏకాగ్రచిత్తుండును = విష్ణువునుండి తొలఁగనిమనస్సుగలవాఁడును, భక్తిపరాయత్తుండును = భక్తికి వశమైనవాఁడును, అయి, అద్దేవునిచరణకమలంబులు = ఆస్వామియడుగుఁదామరలు, తనహృదయంబునన్ = తనమనస్సులో, నిలిపికొని = ఉంచుకొని, కరకమలంబులు = కేలుఁదామరలు, ముకుళించి = దోయిలించి, వినుతించెన్ = పొగడెను.

మ. అమరుల్ సిద్ధులు సంయమీశ్వరులు బ్రహ్మాదుల్ సతాత్పర్యచిత్తములన్ నిన్ను బహుప్రకారముల నిత్యంబున్ విచారించి పారము ముట్టన్ నుతిసేయ నోపరఁట నే రక్షస్తనూజుండ గర్వమహోద్రిక్తుఁడ బాలుఁడన్ జడమతిన్ వర్ణింప శక్తుండనే. 349

టీ. అమరుల్ = దేవతలు, సిద్ధులు, సంయమీశ్వరులు = మునిశ్రేష్ఠులు, బ్రహ్మాదుల్ = బ్రహ్మమొదలగువారు, సతాత్పర్యచిత్తములన్ = ఏకాగ్రతగల మనస్సులతో, బహుప్రకారములన్ = పలువిధములచే, నిన్ను, విచారించి, పారముముట్టన్ = తుదిదాఁక, నుతి = స్తోత్రము, సేయ నోపరఁట, నేను, (ప్రహ్లాదుఁడు) రక్షస్తనూజుండన్ = తమోగుణప్రధానుఁడైనరాక్షసునికొడుకును, గర్వమదోద్రిక్తుఁడన్ = అభిమానము పొగరుమెండుకొని యుండువాఁడను, బాలుఁడన్ = కుఱ్ఱవాఁడను, జడమతిన్ = మూర్ఖుఁడను, వర్ణింపన్ = పొగడుటకు, శక్తుండనే=సమర్థుఁడనా? (కాను.)

తా. స్వామీ! నిన్ను ఎల్లదేవతలు సిద్ధులు మునులు బ్రహ్మాదులుగూడ చక్కఁగా తెలిసి తుదముట్ట వర్ణింపఁ జాలకుండఁగా రాక్షసబాలుఁడను పొగరుబోతుఁదనమునుం గలవాఁడను శిశువును మూర్ఖుఁడను నేను నిన్ను చక్కఁగాఁ బొగడనేరుతునా దేవా కరుణింపుము.

మ. తపముం వంశముఁ దేజముం శ్రుతము సౌందర్యంబు ను
ద్యోగముం,నిపుణత్వంబుఁ బ్రతాపపౌరుషములున్నిష్ఠాబల
ప్రజ్ఞలుం, జపహోమంబులుఁ జాల వీశ్వర భవత్సంతుష్టికై
దంతియూథపుచందంబున భక్తిచేయవలయుం దాత్పర్య
సంయుక్తుఁడై. 350

టీ. ఈశ్వర=ఓప్రభూ! భవత్సంతుష్టికై = నిన్ను మెప్పించుటకొఱకు, తపమును, వంశము = కులమును, తేజమున్ = కాంతియు, శ్రుతము = వేదశాస్త్రాధ్యయనమును, సౌందర్యంబు=అందమును, ఉద్యోగమున్=ప్రయత్నమును, నిపుణత్వంబు = నేర్పరితనమున్ను, ప్రతాపపౌరుషములున్ = పరాక్రమము పురుషకారమును, నిష్ఠాబలప్రజ్ఞలున్=మరణావధి పూనికగలిగి వ్రతచర్యనుండుట, బలము సామర్థ్యమును, జపహోమంబులును, చాలవు = ప్రయోజకములుగావు, తాత్పర్యసంయుక్తుఁడై = తదేకధ్యానము గలవాఁడై, దంతియూథపుచందంబునన్ = గజేంద్రునివలె, భక్తి = పూజ్యానురాగము, చేయవలయును.

తా. దేవా! నిన్ను మెప్పించి నీదయ సంపాదించుటకు తపస్సు వంశము తేజస్సు శాస్త్రాధ్యయనము అందము ప్రయత్నము నేరుపు పరాక్రమము పౌరుషము వ్రతచర్యలు బలము సామర్థ్యము జపము హోమము ఇట్టి వెన్నియైనను ఉపయోగములు గావు. గజేంద్రునివలె గాఢభక్తి గలిగినచో దప్పక ఫలియించును గాని ఇంక నేమియు కొఱగావు.

మ. అమలజ్ఞానసుదానధర్మరతిసత్యక్షాంతి నిర్మత్సరత్వముల
యజ్ఞతపోనసూయలఁగడుఁ దర్పించుధాత్రీసురో,త్తము
కంటెన్ శ్వపచుండుముఖ్యుఁడుమనోర్థప్రాణవాక్కర్మముల్,
సమతన్ నిన్నునయించెనేని నిజవంశశ్రీకరుండౌఁదుదిన్.

టీ. అమల...త్వముల=నిర్మలమైనజ్ఞానము మంచిదానము నీతి నిజము ఓర్పు ఒకరి పెంపున కసూయపడకుండుట అనుగుణములచేతను, యజ్ఞతపోనసూయలన్ = యాగములు తపస్సు అసూయలేకుండుట వీనిచేతను, కడున్ = మిగుల, దర్పించుధాత్రీసురోత్తముకంటెన్=గర్వపడు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠునికంటె, మనోర్థ ప్రాణ వాక్కర్మముల్=మనము ధనము ప్రాణము వాక్కును, నిన్ను, నయించెన్ ఏనిన్=పొందించెనేని, శ్వపచుండు=(కుక్కలఁ జంపి తిను) మాలవాఁడు, ముఖ్యుండు = శ్రేష్ఠుఁడు, తుదిన్ = అంతమున, నిజవంశశ్రీకరుండు = తనకులమునకు వన్నె దెచ్చువాఁడు, ఔను.

తా. దేవా! పరిశుద్ధమైనజ్ఞానము, దానము, ధర్మము, సత్యము, శమము, ఒకరిమేలునకు వగవకునికి, యాగములు, తపస్సు, అసూయ లేకుండుట అను సద్గుణములు గలవాఁడఁగదా యని గర్వపడు బ్రాహ్మణునికంటె మనస్సు ప్రాణము ధనము వాక్కు నీయధీనము లని నమ్మి భక్తిపరుఁడైన మాలవాఁడు మేలు. అట్టి యెడతెగని భక్తిగలవాఁడు తాను తరించి తనవంశమునకు కీర్తి తెచ్చును.

సీ. అజ్ఞుండు చేసినయపరాధములను జే
పట్టఁ డీశ్వరుఁడు కృపాళుఁ డగుటఁ

జేపట్టు నొకచోట సిద్ధ మీశ్వరునకు
నర్థంబు లేకుండు నతఁడు పూర్ణుఁ
డైన నర్థము లీశ్వరార్పణంబులు గాఁగఁ
జేయుట ధర్మంబు చేసె నేని
నద్దంబుఁ జూచిననళికలలామంబు
ప్రతిబింబితం బగుపగిది మరల
తే. నర్థములు దోఁచుఁ గావున నధికబుద్ధి
భక్తి చేయంగ వలయును భక్తిగాని
మెచ్చఁ డర్థంబు లొసఁగెడు మేరలందుఁ
బరమకరుణుండు హరిభక్తిభాంధవుండు. 352

టీ. ఈశ్వరుఁడు = దేవుఁడు, అజ్ఞుఁడు = తెలియనివాఁడు, చేసిన, అప రాధములన్ = తప్పిదములను, చేపట్టఁడు = గ్రహింపఁడు, కృపాళుఁడు = దయగలవాఁడు, అగుటచేత, ఒకచోటన్ = ఒకసమయమందు, ఆమూఢుని, చేపట్టును = చేరఁదీయును (దయసేయును). సిద్ధము = నిజము, ఈశ్వరు నకున్ = విష్ణునకు, అర్థంబు = ఒకయర్థమును, లేకుండును, అతఁడు=ఆదేవుఁడు, పూర్ణుఁడు = అంతట నిండియుండువాఁడు, ఐనను, అర్థములు = మనయెల్ల విషయములు, ఈశ్వరార్పణంబులుగాఁగఁజేయుట = ఈశ్వరునకు సమర్పిం చుట, ధర్మంబు = న్యాయము, చేసినన్ = ఇట్లు సమస్తమును ఈశ్వరార్పి తము సేయఁగా, అద్దము, చూడఁగా, అళికలలామంబు = నొసటిమీఁది చుక్క, ప్రతిబింబితము = మాఱురూపముగలవి, అగుపగిదిన్ = అయినతీరున, మరల, అర్థములు = ఆభగవదర్పితములైన వస్తువులు, తోఁచును = లభించును, కావున, అధికబుద్ధిన్ = మిక్కుటమైన ఆదరభావముతో, భక్తి, చేయంగ వలయును, హరి, అర్థంబులు = పదార్థములు, ఒసఁగెడి మేరలందున్ = సమ ర్పించునట్టుల, భక్తిగాని, మెచ్చఁడు = మెచ్చుకొనఁడు, అతఁడు, పరమకరు

ణుండు = మిక్కిలి దయగలవాఁడు, భక్తిబాంధవుండు = భక్తికి చుట్టమైన వాఁడు.

తా. తెలియనివాఁడు చేసినతప్పులను దేవుఁడొక లెక్కగొనఁడు. ఒకప్పుడు ఆయన అట్టివానియందు ప్రేమకలవాఁడే యగును. నిజముగా దేవునకు ఒకపదార్థము కావలసినది లేదు. అతఁడు అన్నిటనిండియుండువాఁడు. మనము మాత్రము మనయెల్ల యర్థములు ఈశ్వరార్పణము చేయవలసినదే. అటు చేసితిమేని అవియే మరల మనకు అద్దములోని ప్రతిబింబమువలె లభించును. అనఁగా ఈశ్వరుఁడు సర్వజంతురూపి గనుక మన చేయుకార్యములు మనలోనే మనకు మరల నగపడునని భావము. కనుక కర్మలుచేయుట అవి యీశ్వరునకర్పించుట ఒకపెద్దకాదు. ఎప్పుడును ఆదేవునియెడ భక్తియే చేయవలయును. అతఁడు భక్తి సంతసించినట్లు మనము ఏది సమర్పించినను సంతసింపఁడు. ఆయన చాల దయగలవాఁడు. భక్తికి చుట్టమైనవాఁడు.

క. కావున నల్పుఁడ సంస్తుతిఁ
గావించెద వెఱపు లేక కలనేరుపునన్
నీవర్ణనమున ముక్తికిఁ
బోవు నవిద్యను జయించి పురుషుఁ డనంతా. 353

టీ. కావునన్=అట్లగుటంజేసి, అల్పుఁడన్=అధముఁడను, నేను, కలనేరుపునన్ = ఉన్నంత చమత్కారముతో, వెఱపు=భయము (సిగ్గు), లేక, సంస్తుతి గావించెదన్ = స్తోత్రము చేయుదును, అనంతా = అవ్యయుఁడగు నోదేవా, పురుషుఁడు, నీవర్ణనమునన్=నిన్ను స్తోత్రము చేయుటచేత, అవిద్యను= అజ్ఞానమును, జయించి, ముక్తికిన్=మోక్షమునకు, పోవును.

తా. కనుక ఓయీశ్వరా! మూఢబుద్ధినైన యేను నేర్పుకొలఁదినిన్ను స్తోత్రముచేసెదను. ఏపురుషుఁడైనను నిన్ను త్రికరణశుద్ధిగా స్తోత్రముచేసెనేని ఉత్తమగతి పొందును.

సీ. సత్త్వాకరుఁడ వైనసర్వేశ నీయాజ్ఞ
శిరముల నిడుకొని చేయువారు
బ్రహ్మాదు లమరులు భయ మందుచున్నారు.
నీభీషణాకృతి నేఁడు చూచి
రోషంబు మాను నీరుచిరవిగ్రహములు
కల్యాణకరములు గాని భీతి
కరములు గావు లోకములకు వృశ్చిక
పన్నగంబులభంగి భయముఁ జేయు
తే. నసుర మర్దించితివి సాధుహర్షమయ్యె
నవతరించినపని దీఱె నలుక యేల
కలుషహారివి సంతోషకారి వనుచు
నిన్నుఁ దలఁతురు లోకులు నిర్మలాత్మ. 354

టీ. సత్త్వాకరుఁడవు=సత్త్వగుణప్రధానుఁడవు, అయిన, సర్వేశ=సమస్తమునకు ఈశ్వరుఁడవైనయోనరసింహా! నీయాజ్ఞ, శిరములన్=తలలయందు, ఇడుకొని=ఉంచుకొని, చేయువారు, అయిన, బ్రహ్మాదులు=బ్రహ్మ మొదలైన, అమరులు=దేవతలు, నేఁడు=ఇవ్వేళ, నీభీషణాకృతి=నీభయంకరమైనఆకారము, చూచి, భయమందుచున్నారు = భయపడుచున్నారు, రోషంబు = కోపము, మానుము=వీడుము, నీరుచిరవిగ్రహములు = అందములైన నీ యవతారవిశేషములు, కల్యాణకరములు = మంగళప్రదములైనవి, కాని, భీకరములు=భయమును గలిగించునవి, కావు, లోకములకు, వృ...భంగిన్ = తేళ్లపాములవలె, భయము=బాధ, చేయు, అసురన్ = రాక్షసుని, మర్దించితివి = చంపినాఁడవు, సాధుహర్షము=సజ్జనులకు సంతోషము, అయ్యెను, అవతరించినపని, తీఱెన్= ముగిసెను, అలుక=కోపము, ఏల=ఎందులకు, నిర్మలాత్మ=పరిశుద్ధ స్వరూపము

గల యోస్వామీ! కలుషహారివి=పాపములనడఁచువాఁడవు, సంతోషకారివి= ఆనందమునిచ్చువాఁడవు, అనుచును, లోకులు, నిన్ను, దలఁతురు.

తా. దేవా! నీవు రజోగుణము తమోగుణము నెఱుఁగక కేవలసత్త్వ గుణమే ముఖ్యముగాఁ గలవాఁడవు. ఎల్లప్పుడు నీయాజ్ఞ యనిన తలతోఁ జేయు నీబ్రహ్మాదిదేవతలందఱును నేఁడు నీభయంకరరూపము జూచి గడగడ వడఁకుచున్నారు. కావున కోప ముడుగుము. నీవెప్పుడును శుభకరమై అంద మైనరూపము గలవాఁడవుగాని భయంకరుఁడవుగావు. తేళ్లపాములవలె లోక మునకు కంటకుఁడైన మాయయ్యను జంపితివి, సజ్జనులందఱు సంతసించినారు. నీవు ఎందుల కవతరించినావో ఆపని ముగిసినది. ఇంకను క్రోధమెందులకు? లోకులందఱు నిన్ను క్రోధాదికలుషముల నడఁచువాఁడవనియు, సంతసమును గలుగఁజేయువాఁడవనియు తలఁతురు.

మ. ఖరదంష్ట్రాభ్రుకుటీసటానఖయు నుగ్రధ్వానయుఙ్ రక్తకే
సరయుఙ్దీర్ఘతరాంత్రమాలికయుభాస్వన్నేత్రయునైననీ
నరసింహాకృతిఁ జూచి నేవెఱవఁ బూర్ణక్రూరదుర్వారదు
ర్భరసంసారదవాగ్నికిన్ వెఱతు నీపాదాశ్రయుంజేయవే

టీ. ఖర...నఖయుఙ్ = క్రూరములైన కోఱలు బొమముడి జడలు గోరులు గలదియు, ఉగ్రధ్వానయుఙ్=భయంకరమైన గర్జితములు గలదియు, రక్తకేసరయుఙ్=ఎఱ్ఱని జూలుగలదియు, దీర్ఘతరాంత్రమాలికయుఙ్=పొడ వైన ప్రేవుల ప్రోవులు గలదియు, భాస్వన్నేత్రయుఙ్=నిప్పులొలుకు కన్నులు గలదియు, ఐన, నీ నరసింహాకృతిన్ = నరసింహరూపమును, చూచి, నేను, వెఱవన్=భయమందను, పూర్ణ...గ్నికిన్=తరుగని ఘోరమై ఆపరానిదియు సైఁపరానిదైన సంసారమను కార్చిచ్చునకు, వెఱతును, నన్ను, నీపాదా శ్రయుఙ్=నీపాదములే నివాసముగాఁగలవానిఁగా, చేయవే.

తా. ఓనరసింహమూర్తీ! భయంకరమైన కోఱలు బొమముడి జడలు గోళ్లు నిప్పులఁగ్రాలు కన్నులఁగల నీ నరసింహరూపముఁజూచి నే భయమొందుట

లేదు. నా కెప్పుడు ఈచెడ్డసంసారమువలననే భయము. కనుక నన్ను నీపాద మూలయందుఁ జేరిచి రక్షింపుము.

వ. దేవా సకలయోనులందును సుఖవియోగదుఃఖసంయోగ సంజనితంబైన శోకానలంబున దంద హ్యమానుండనై దుఃఖనివారకంబు గాని దేహాద్యభిమానంబున మోహితుండనై పరిభ్రమించుచున్న యేను నాకుం బ్రియుండవు సఖుండవుఁ బరదేవతవు నైననీ వగు బ్రహ్మగీతంబు లయిన లీలావతారకథావిశేషంబులఁ బఠియించుచు రాగాదినిర్ముక్తుండనై దుఃఖపుంజంబులఁ దరియించి భవదీయచరణ కమలస్మరణసేవానిపుణులైన భక్తులం జేరి యుండెద బాలునిఁ దల్లిదండ్రులును రోగిని వైద్యదత్తంబయిన యౌషధంబును సముద్రంబున మునింగెడివాని నావయును దక్కొరులు రక్షింప నేరని తెఱంగున సంసారతాపసంతప్యమానుండై నీచేత నుపేక్షితుం డయినవాని నుద్ధరింప నీవుదక్క నన్యుండు సమర్థుండు గాఁడు జగంబుల నెవ్వం డేమికృత్యంబు నెవ్వనిచేతం బ్రేరితుండై యేయింద్రియంబులం జేసి యేమిటికొఱకు నెవ్వనికి సంబంధియై యేస్థలంబున నేసమయంబునం దేమిరూపంబున నేగుణంబున నపరంబైన జనకాది భావంబు నుత్పాదించి పరం బయిన బ్రహ్మాదిభావంబున రూపాంతరంబు నొందించు నట్టివివిధప్రకారంబు లన్నియు నిత్యముక్తుండవు రక్షకుండవు నైననీవ నీయంశంబైన పురుషునికి నీయనుగ్రహంబునఁ గాలంబుచేతం బ్రేరితయై కర్మమయంబును బలయుతంబును బ్రధానలింగంబును నైన మనంబును నీమాయ సృజియించు నవిద్యార్పిత వికారం

బును వేదోక్త కర్మప్రధానంబును సంసారచక్రాత్మకం బైన యీమనమున నిన్ను సేవింపక నియమించి తరియింప నొక్కండును సమర్థుండు లేఁడు విజ్ఞాననిర్జితబుద్ధిగుణుండవు నీవు నీవలన వశీకృతకార్యసాధనశక్తి యైనకాలంబు మాయతోడంగూడ షోడశవికారయుక్తంబయిన సంసారచక్రంబుఁ జేయుచుండు సంసారదావదహ్యమానుండ నగు నన్ను రక్షింపుము. 356

టీ. సకలయోనులయందును = ఎల్లజంతుదేహములయందును, సుఖ... జనితంబు=సుఖముతోలఁగుట కష్టమువచ్చుటచేత పుట్టించఁబడినది, ఐన, శోకానలంబునన్ = దుఃఖాగ్నిచేత, దందహ్యమానుండును = మిక్కిలికాల్చఁబడినవాఁడును, దుఃఖనివారకంబు = దుఃఖములను మాన్పునది, కాని, దేహాద్యభిమానంబునన్ = దేహము మొదలగువానియందలి మమకారముచేత, మోహితుఁడను=మోసపుచ్చఁ బడినవాఁడను, పరిభ్రమించు=తిరుగు, ప్రియుండవు= ఇష్టుఁడవు, సఖుండవు=స్నేహితుఁడవు, పరదేవతవు=ఉత్తమదైవతమవు, బ్రహ్మగీతంబులు=బ్రహ్మదేవునిచేఁ బొగడఁబడినవి, లీలావతారకథావిశేషంబులన్= విలాసముకొఱకైన పుట్టుకలయొక్క వృత్తాంతములు, చరియించుచు=తిరుగుచు, రాగాదినిర్ముక్తుండను = రాగద్వేషములు మొదలైనవి లేనివాఁడను, దుఃఖపుంజంబులు=కష్టములసమూహములను, తరియించి=దాఁటి, భవదీయ...నిపుణులు=నీపాదపద్మములను తలఁచుట కొలుచుట వీనియందు వెరవరులైనవారు, వైద్యదత్తంబు = వెజ్జుచే నీయఁబడినది, తక్కొరులు = ఇతరులు, సంసార... నుండు=సంసారపు వేడిమిచే నుడికినవాఁడు, ఉపేక్షితుఁడు=విచారించఁబడనివాఁడు, ఉద్ధరింపన్ = కడ తేర్చుటకు, సమర్థుఁడు=చాలినవాఁడు, కృత్యంబు= కార్యము, ప్రేరితుఁడు=పురికొలుపఁబడినవాఁడు, సంబంధి=సంబంధముగలవాఁడు, అపరంబు=మఱియొకటి, జనకాదిభావంబు = తండ్రి మొదలగువాని ధర్మము,

ఉత్పాదించి=పుట్టించి, బ్రహ్మాదిభావంబునన్=బ్రహ్మత్వము మొదలగుదానిచేత, రూపాంతరంబు=మఱియొక్క ఆకారము, వివిధప్రకారంబులు=పలుదెఱంగులు, నిత్యముక్తుఁడవు=ఎప్పుడేని విషయములఁ దగులువడనివాఁడవు, రక్షకుండవు=కాచువాఁడవు, నీయంశము = నీభాగము, నీయనుగ్రహంబునన్=నీదయచేత, ప్రేరిత=ఉత్సహింపఁబడినది, కర్మమయంబు = కర్మరూపము, బలయుతము=బలముతోఁగూడినది, ప్రధానలింగంబు=ముఖ్యమైనగుఱుతుగలది, సృజించున్=పుట్టించును. అవిద్యార్పితవికారంబును = మాయచేత కల్పించిపెట్టఁబడిన మార్పుగలదియు, వేదోక్తకర్మప్రధానంబు=వేదములలోఁ జెప్పఁబడిన కర్మలే ముఖ్యముగాఁగల, సంసారచక్రాత్మకంబు=సంసారసమూహరూపమైనది, నియమించి=కట్టుచేసికొని, సమర్థుఁడు=నేర్చినవాఁడు, విజ్ఞాన...గుణుండవు=విశేషమైనజ్ఞానముచే జయింపఁబడిన బుద్ధికి స్వభావమైనజడత్వముగలవాఁడు, వశీ...శక్తి=స్వాధీనముచేసికోఁబడిన పనులఁ జిక్కఁజేయునదియైన సామర్థ్యముగలది, షోడశవికారయుక్తంబు = పదునాఱుమార్పులతోఁ గూడినది, సంసార...నుండన్=సంసారమను కార్చిచ్చుచే మిక్కిలి కాల్చఁబడుచున్న నన్ను రక్షింపుము.

సీ. జనులు దిక్పాలురసంపదాయుర్విభ
   వములు గోరుదురు భవ్యంబు లనుచు
నవి యంతయును రోషహాసజృంభిత మైన
   మాతండ్రి బొమముడిమహిమఁ జేసి
విహతంబు లగు నట్టివీరుండు నీచేత
   నిమిషమాత్రంబున నేఁడు మడిసెఁ
గావున ధ్రువములు గావు బ్రహ్మాదుల
   శ్రీవిభవంబులు జీవితమును
తే. గాలరూపకుఁ డగునురుక్రమునిచేత
విదళితము లగు నిలువవు వేయు నేల

యితర మే నొల్ల నీమీఁదియెఱుకకొంత
గలిగియున్నది గొలుతుఁ గింకరుఁడ నగుచు. 357

టీ. జనులు=ఈలోకములోనివారందఱు, దిక్పాలుర సంపదాయుర్విభవంబులు=ఇంద్రుఁడు మొదలగు దిక్పతుల కలుములు ఆయుఃపరిమాణములు దొరతనములు, భవ్యంబులు=మంచివి, అనుచు, (తాము వానిని) కోరుదురు. అవి అంతయును, రోషహాసజృంభితము=కోపముచేత చేయఁబడిననవ్వుచేత రేపఁబడినది, ఐన, మాతండ్రి బొమముడి మహిమన్=మాయయ్య హిరణ్యకశిపుని మొగము చిట్లించుకొనుపాటి ప్రభావముతో, విహతంబులు=నష్టములు, అగును, అట్టి వీరుండు=అంతటిశూరుఁడుగూడ, నీచేత, నిమిషమాత్రంబునన్=ఱెప్పపాటు కాలములో, నేఁడు, మడిసెన్=చచ్చెను, గనుక, బ్రహ్మాదులు శ్రీవిభవంబులు=బ్రహ్మ మొదలగువారి సంపదలు, దొరతనములు, జీవితములు=బ్రతుకుదెరువులు, ధ్రువములు=నిత్యములు, కావు, కాలరూపకుఁడు=కాలస్వరూపకుఁడు, అగు, ఉరుక్రముని చేతన్=గొప్పవ్యాప్తిగల విష్ణువుచేత, విదళితములు=కొట్టఁబడినవి, ఇతరము = నీభక్తికంటె ఇతరమైనదానిని, ఏను, ఒల్లను=ఒప్పుకొనను, నీమీఁది యెఱుక = నీయందలి వివేకము, కొంత, కలిగియున్నది. కాన, కింకరుఁడన్= నీకు దాసుఁడను, అగుచును, కొలుతును=సేవింతును.

తా. స్వామీ ! లోకులందఱును ఇంద్రాది దిక్పాలురసంపదలు వారి ఆయుఃకాలములు దొరతనములు చాల మేలైనవనియు అవి తమకు లభించిన చాలుననియు తలఁతురు. అది పట్టిపిచ్చి. ఇవన్నియును కన్నులముందఱనే మాతండ్రి కోపముతో ఒక్కవికారపునవ్వు నవ్వి మొగము చిట్లించినతోడనే నాశనమై ఎక్కడ వక్కడపోఁగా మనము చూచియే యున్నాము గదా. ఇఁక అంతటిబలశాలి మాతండ్రియు చూచుచుండఁగనే గుడిచి కూర్చుండి భవిష్యమును ఎఱుఁగక ఱెప్పపాటుకాలములో నీచేతులోఁ జచ్చెను. కనుక బ్రహ్మాదులయు సంపదలు దొరతనములు మొదలగునవి శాశ్వతములు

కావు. అవన్నియు కాలాత్ముఁడైన సర్వవ్యాపనశక్తియుక్తుఁడైన విష్ణుని చేతఁ జేయుపఁబడుచుండునుగాని ఉండవు. నేయి యెందుకు స్వామీ నాకు నీపాదభక్తికంటె మఱియొకటి వలదు. నీదయవలన నీమీఁది తెలివి కొంత సంపాదించుకొనియున్నాను. నీకు దాసుఁడనై కైంకర్యముచేయుచు ఉందును నన్ను కరుణింపుము.

మత్తకోకిలము.—

ఎండమావులవంటిభద్రములెల్ల సార్థములంచు మ
ర్త్యుండు రోగనిధానదేహముతో విరక్తుఁడు గాక యు
ద్దండమన్మథవహ్ని నెప్పుడుఁ దప్తుఁడై యొకనాఁడుఁ జే
రండు పారము దుష్టసౌఖ్యపరంపరాక్రమణంబునన్. 358

టీ. మర్త్యుండు=మరణమే ధర్మముగాఁ గలమానవుఁడు, ఎండమావుల వంటి, భద్రములు ఎల్లన్ = ఐహికశుభములన్నియు, సార్థములు=ప్రయోజన సహితములు, అనుచును, రోగనిధానదేహముతోన్ = వ్యాధులకు నెలవైన శరీరముతోడ, విరక్తుండు = విరాగము గలవాఁడు, కాక, ఎప్పుడును, ఉద్దండ మన్మథవహ్నిన్=తీవ్రమైన కామాగ్నిచేత, తప్తుఁడు = క్రాఁగినవాఁడు, ఐ, ఒకనాఁడు=ఒకప్పుడు, దుష్ట...ణంబునన్=నీచములైన స్రక్చందన వనితాది సుఖముల సమూహముల గడపుటలో, పారము=తుద, ముట్టనేరఁడు=పొందఁ జాలఁడు.

తా. మరణమే ప్రకృతిగాఁ గలయీదేహి ఎండమావులవలె క్షణభంగురమైన యీ తుచ్ఛశుభములన్నియు నిజములని భ్రమసి రోగములపుట్టయైన తనదేహస్థితికి వగవక ఎప్పుడు తీఱనికామాగ్నికిఁ గ్రాఁగి నీచములైన వనితాదివిషయముల ననుభవించుచు ఒకప్పుడైనను దరి గాంచఁజాలఁడు.

ఉ. శ్రీమహిళామహేశ సరసీరుహగర్భులకైన నీమహో
ద్దామకరంబుచే నభయదానము చేయవు నేను బాలుఁడం
దామసవంశసంభవుఁడ దైత్యుఁడ నుగ్రరజోగుణుండ ని
న్నేమదియంగ రాంబుజముఁ శీర్షముఁ జేర్చుటచోద్యమీశ్వరా.

టీ. ఈశ్వరా = సర్వజగములకు ప్రభువైన ఓనారాయణా! శ్రీమహిళా...గర్భులకు ఐనన్ = శక్తిరూపిణియగు పార్వతికి భర్తయగుశివునకును బ్రహ్మకును ఐనను, నీ...కరంబుచేన్ = నీమహామహిమగల హస్తముచేత, అభయదానము = అభయమునిచ్చుటను, చేయవు, నేను, బాలుఁడను, తామసవంశసంభవుఁడన్=మోటురక్కసికులమునఁబుట్టినవాఁడను, దైత్యుఁడన్=దితిజులవంశమువాఁడను, ఉగ్రరజోగుణుండన్ = క్రూరమైన రజోగుణము కలవాఁడను, నిస్సీమదయన్=హద్దులేని కరుణచేత, కరాంబుజము=కేలుఁదామర, శీర్షమునన్=నెత్తిని, చేర్చుట=ఉంచుట, చోద్యము=వింత.

వ. మహాత్ములు సుజనులయిన బ్రహ్మాదులందును దుర్జనులైనమాయందును సేవానురూపంబుగం బక్షపాతంబులు లేక కల్పవృక్షంబుచందంబున ఫలప్రదానంబు సేయుదువు కందర్పసమేతం బగుసంసారకూపంబునం గూలుచున్న మూఢజనులంగూడి కూలెడినేను భవదీయభృత్యుండగునారదునియనుగ్రహంబునం జేసి నీకృపకుఁ బాత్రుండనైతి నన్ను రక్షించి మజ్జనకుని వధియించుట నాయందులఁ బక్షపాతంబు గాదు దుష్టదనుజసంహారంబును శిష్టభృత్యమునిజనరక్షాప్రకారంబును నీకు నైజగుణంబులు విశ్వంబునీవ గుణాత్మకం బయినవిశ్వంబు సృజియించి యందుం బ్రవేశించి హేతుభూతగుణయుక్తుండవై రక్షకసంహారకాదినానారూపంబుల నుండుదువు సదసత్కారణకార్యాత్మకం బయిన విశ్వంబునకుం బరమకారణంబు నీవ నీమాయచేత వీఁడు దాననియెడిబుద్ధివికల్పంబు దోఁచుఁగాని నీకంటె నొం డెద్దియు లేదు బీజంబునందు వస్తుమాత్రభూతసౌక్ష్మ్యంబున్ను వృక్షంబునందు నీలత్వాదివర్ణంబునుం గలుగుతెఱంగున విశ్వంబునకు నీయందు జన్మస్థితిప్రకాశనాశంబులుం గలుగు

నీచేతనయినవిశ్వంబు నీయందు నిలుపుకొని తొల్లి ప్రళయ
కాలపారావారంబునఁ బన్నగేంద్రపర్యంకంబునఁ గ్రియా
రహితుండ వై నిజసుఖానుభవంబు సేయుచు నిద్రితుని
భంగి యోగనిమీలితలోచనుండవై మెలంగుచుఁ గొంత
కాలంబునకు నిజకాలశక్తిచేతం బ్రేరితంబులై ప్రకృతిధర్మం
బు లయినసత్త్వాదిగుణంబున నంగీకరించి సమాధి చాలించి
వెలుంగుచున్న నీనాభియందు వటబీజంబువలన నుద్భవించు
వటంబు తెఱంగున నొక్కకమలంబు సంభవించె నట్టికమ
లంబువలన నాల్గుమోముల బ్రహ్మ జన్మించి దిశలు వీక్షించి
కమలంబునకు నొండయినరూపంబు లేకుండుటఁ జింతించి
జలాంతరాళంబుఁ బ్రవేశించి జలంబులందు నూఱు దివ్య
వత్సరంబులు వెదకి తనజన్మంబునకు నుపాదానకారణం
బైననిన్ను దర్శింప సమర్థుండు గాక మగిడి కమలంబుకడ
కుం జని విస్మయంబునొంది చిరకాలంబు నిర్భరతపంబు సేసి
పృథివియందు గంధంబు గనుచందంబునఁ దనయందునానా
సహస్రవదన శిరోనయననాసాకర్ణవక్త్రభుజకరచరణుండును
బహువిధాభరణుండును మాయాకలితుండును మహాలక్ష
ణలక్షితుండును నిజప్రకాశదూరీకృతతముండును బురుషో
త్తముండును నయిననిన్ను దర్శించె నయ్యవసరంబున. 360

టీ. సుజనులు=సాధువులు, దుర్జనులు=దుష్టులు, సేవానురూపంబుగన్ = కైంకర్యమునకుఁ దగినట్టులు, పక్షాపక్షంబులు = స్వీయ పరకీయభావములు, లేక, కల్పవృక్షంబుచందంబునన్ = కల్పవృక్షమువలె, ఫలప్రదానము = ఐహికాముష్మికములు (పండ్లను) ఇచ్చుటను, కందర్పసమేతంబు = మన్మథునితోఁ గూడియున్నది, అగు, సంసారకూపంబునన్ = సంసారమను నూతియందు, భవదీయభృత్యుండు = నీదాసుఁడు, నీకృపకున్ = నీదయకు,

పాత్రుండర్ = తగినవాఁడను, మజ్జనకుని=మాయయ్యను, వధియించుట = చంపుట, పక్షపాతము = మమత్వము, దుష్టదనుజసంహారంబును = క్రూరులగు రాక్షసులఁ జంపుటయు, శిష్ట...కారంబును = సాధువులైనదాసులు మునులు వీరిని రక్షించువిధమును, నైజగుణంబులు = స్వభావసిద్ధములైన గుణములు, విశ్వంబు = ప్రపంచము, గుణాత్మకము = సత్త్వరజస్తమోగుణరూపమైనది, విశ్వంబు=ప్రపంచము, సృజియించి=పుట్టించి, ప్రవేశించి = చొచ్చి, హేతుభూతగుణయుక్తుండవు=కారణమైన గుణములతోఁ గూడినవాఁడవు, రక్షక... రూపంబులన్ = కాపాడువాఁడు చంపువాఁడు మొదలయిన బహుస్వరూపములచేత, ఉండుదువు, సద...త్మకంబు = ఉండునది లేనిది కారణము కార్యము అనురూపముగల, విశ్వంబునకున్ = ప్రపంచమునకు, పరమకారణంబు = ముఖ్యహేతువు, వీఁడు = ఇతరుఁడు, తాను, బుద్ధివికల్పంబు=జ్ఞానభేదము, ఒండు = వేఱు, బీజంబునందు = విత్తుయందు, వస్తుమాత్రసౌక్ష్మ్యంబులు = అణువుగానైన పదార్థముయొక్క సూక్ష్మత్వమును, నీలత్వాదివర్ణంబును = నలుపుమొదలగు రంగును, కలుగుతెఱంగునన్ = కలుగునట్లుగా, జన్మస్థితిప్రకాశనాశంబులు=పుట్టుట బ్రతుకుట విజృంభించుట నశించుట, తొల్లి=పూర్వము, ప్రళయకాలపారావారంబునన్ = ప్రళయకాలమందలిసముద్రమందు, పన్నగేంద్రపర్యంకంబునన్ = శేషశయ్యయందు, క్రియారహితుండవు=పనులు మానినవాఁడవు, నిజసుఖానుభవంబు=ఆత్మసుఖము ననుభవించుట, నిద్రితునిభంగిన్ = నిద్రపోయినవాని యట్టులు, యోగనిమీలితలోచనుండవు = ధ్యానముచేత మూయఁబడిన కన్నులు గలవాఁడవు, కొంతకాలంబునకున్ = కొంతసేపటికి, నిజకాలశక్తిచేతన్ = నీసంబంధమైన కాలముయొక్క ప్రభావముచేత, ప్రేరితంబులు = పురికొలుపఁబడినవి, ప్రకృతిధర్మంబులు = అవిద్యాగుణములు, సత్త్వాదిగుణంబులన్ = సత్త్వముమొదలగు గుణములను, అంగీకరించి = ఒప్పుకొని, సమాధి = ఏకాగ్రత, నాభి = బొడ్డు, వటబీజంబు=మఱ్ఱివిత్తు, వటంబు=మఱ్ఱిచెట్టు, ఒక్కకమలంబు = ఒకతామర, నాల్గుమోములబ్రహ్మ = నాలుగు మోములు గలసృష్టికర్తయైనదైవము,

జన్మించి = పుట్టి, వీక్షించి = చూచి, కమలంబునకున్ = ఒకనాభియందలి తామరకంటె, ఒండు, ఇతరము, చింతించి = యోచించి, జలాంతరాళంబు = నీటినడుమ, ప్రవేశించి=చొచ్చి, దివ్యవత్సరంబులు = దేవతాసంవత్సరములు, వెదకి, తనజన్మంబునకున్ = తనపుట్టుకకు, ఉపాదానకారణంబు=ముఖ్యహేతువును, నిన్ను (విష్ణుని), దర్శింపన్ = చూచుటకు, సమర్థుండు = చాలినవాఁడు, కాక, మగిడి = మరలి, చని = పోయి, విస్మయంబు = ఆశ్చర్యము, చిరకాలంబు = చాలకాలము, నిర్భరతపంబు = పూర్ణమైన తపస్సు, చేసి, పృథివియందు = భూమిమీఁద, గంధంబు = వాసనను, కనుచందంబునన్ = చూచునట్లు, తనయందున్ = తనలో, నానా...చరణుండు = పెక్కువేల ముఖములు తలలు కన్నులు ముక్కులు చెవులు నోరులు బాహువులు చేతులు కాళ్లుగలవాఁడు, బహువిధాభరణుండు = పలువన్నెలసొమ్ములు గలవాఁడు, మాయాకలితుఁడు = మాయతోఁ గూడినవాఁడు, మహాలక్షణ లక్షితుండు = గొప్ప దివ్యలక్షణములచేఁ బ్రకాశించువాఁడు, నిజ...తముండు=తనకాంతిచే పోఁగొట్టఁబడిన అజ్ఞానమును అంధకారముగలవాఁడు, పురుషోత్తముండు = పురుషశ్రేష్ఠుఁడును, ఐన, నిన్ను, దర్శించెన్=చూచెను, అయ్యవసరంబునన్ = ఆసమయమందు.

క. ఘోటకవదనుఁడవై మధు
కైటభులం ద్రుంచి నిగమగణముల నెల్లం
బాటించి యజున కిచ్చిన
కూటస్థుఁడ వీశ్వరుఁడవు కోవిదవంద్యా. 361

టీ. కోవిదవంద్యా = పండితులచేత నమస్కరించఁదగిన ఓస్వామీ! నీవు, ఘోటకవదనుఁడవు = గుఱ్ఱపుమోముగలవాఁడవు, అయి, మధుకైటభులన్ = మధువు కైటభుఁడు అనురాక్షసులను, త్రుంచి = చంపి, నిగమగణములను = వేదసమూహములను, ఎల్లన్, పాటించి = ఉద్ధరించి, అజునకున్ = బ్రహ్మకు, ఇచ్చిన, కూటస్థుఁడవు = సర్వకాల సర్వావస్థలయందు వికారము

నొందక ఒక్కతీరున శాశ్వతుఁడుగా నుండువాఁడవు, ఈశ్వరుఁడవు = ప్రభువవు.

తా. విద్వాంసులచే స్తోత్రము చేయఁదగిన ఓనారాయణా! నీవుగుఱ్ఱపు మొగముగలవాఁడవై (హయగ్రీవావతారమెత్తి) మధుకైటభులను రాక్షసులను జంపి, వేదములన్నియు బ్రహ్మకుఁ దెచ్చియిచ్చి అవికారరూపుఁడై సనాతనుఁడైన ఈశ్వరుఁడవు నీవేకదా!

వ. ఇవ్విధంబునఁ గృతత్రేతాద్వాపరంబు లనుమూఁడుయుగంబులందును దిర్యఙ్మానవమునిజలచరాకారంబుల నవతరించి లోకంబుల నుద్ధరించుచు ధరించుచు హరించుచు యుగానుకూలధర్మంబులం బ్రతిష్ఠించుచు నుండుదువు దేవా యవధరింపుము. 362

టీ. తిర్య...కారంబులన్ =మృగపక్ష్యాదులు మనుజులు మునులు జలజంతువులు వీనిరూపములచేత, అవతరించి=పుట్టి, ఉద్ధరించుచున్ =కాపాడుచు, ధరించుచున్ =తాల్చుచు, హరించుచున్ =నశింపఁజేయుచు, యుగానుకూలధర్మంబులన్ = యుగములకు అనురూపములైన న్యాయములను, ప్రతిష్ఠించుచున్ =పాదుకొలుపుచు, ఉండుదువు, దేవా=క్రీడయే ముఖ్యోద్దేశముగాఁగల యోస్వామీ! అవధరింపుము=చిత్తగింపుము.

సీ. కామహర్షాదిసంకలితమై చిత్తంబు
భవదీయచింతనపదవి చొరదు
మధురాదిరసముల మరగి చొక్కుచు జిహ్వ
నీవర్ణనమునకు నిగుడ నీదు
సుందరీముఖములఁ జూడఁ గోరుచుఁ జూడ్కి
తావకాకృతులపైఁ దగులువడదు

వివిధదుర్భాషలు వినఁ గోరువీనులు
వినవు యుష్మత్కథావిరచనములు
తే. ఘ్రాణ మురవడిఁ దిరుగు దుర్గంధములకుఁ
దవులు గొలుపదు వైష్ణవధర్మములకు
నడఁగి యుండవు కర్మేంద్రియములు పురుషుఁ
గలఁచు సవతులు గృహమేధిఁ గలఁచునట్లు. 363

టీ. చిత్తంబు=మనస్సు, కామహర్షాది సంకలితము=కోరికలు వేడుకలు మొదలగువానిచేఁ గలఁతపడినది, ఐ, భవదీయచింతనపదవి = నిన్నుచింతించు త్రోవకు, సొరదు=చనదు, జిహ్వ=నాలుక, మధురాదిరసములు=తీపిమొదలగు రుచులను, మరగి, చొక్కుచు = మిథ్యానందమునొందుచు, నీవర్ణనమునకున్ = నిన్ను స్తుతించుటకు, నిగుడనీదు=తలయెత్తనీయదు, చూడ్కి=చూపు, సుందరీ ముఖములన్=సొగసుకత్తెలముద్దుమొగములను, చూడన్, కోరుచు, తావకాకృతులపైన్=నీరూపములమీఁద, తగులువడదు = చిక్కదు, వీనులు=చెవులు, వివిధదుర్భాషలన్ = పలుదెఱఁగులచెడ్డమాటలను, వినన్, కోరును, యుష్మత్కథావిరచనములు=నీగాథలవర్ణనలు, వినవు, ఘ్రాణము=ముక్కు, ఉరవడిన్= వేగముగా, దుర్గంధములకున్ = చెడువాసనలకు, తిరుగును, వైష్ణవధర్మములకున్=విష్ణుప్రీతికరములైన ప్రాణాయామాదికృత్యములకు, తగులుకొలుపదు= ఒప్పునీయదు, కర్మేంద్రియములు = వాక్కు చేతులు కాళ్లు గుదము ఉపస్థము అనునింద్రియములు, అడఁగి=వశములై, ఉండవు, సవతులు, గృహమేధిన్ = గృహస్థుని, కలఁచునట్లు=కలఁతనొందించునట్లు, పురుషున్=దేహిని, కలఁచున్= కలియఁ బెట్టును.

తా. మనస్సు కోరికలు మొదలగువానిచే కలఁతపడి నిన్ను ధ్యానించు త్రోవ ద్రొక్కదు. నాలుక తీపిమొదలగువానిరుచి మరగి నీస్తుతి కియ్యకొనదు. చూపు సొగసుకత్తెలఁ జూడ పరువులిడుఁగాని నీ దివ్యమంగళవిగ్రహముల జూడనొప్పదు. చెవులు పాడుసొదెలు వినునుగాని నీకథావర్ణనములను విననొల్లవు. ముక్కు దుర్వాసనలకుఁ బోవునుగాని మంచి (ప్రాణాయామాది

కార్యముల) పనులకుంబోదు. కర్మేంద్రియములా సవతులందఱు గృహస్థుని జిక్కులం జెట్టినట్లు పురుషుని వేధించును.

వ. ఇవ్విధంబున నింద్రియంబులచేతం జిక్కువడి స్వకీయపరకీయ శరీరంబులందు మిత్రామిత్రభావంబులు సేయుచు జన్మ మరణంబులు నొందుచు సంసారవైతరణీనిమగ్నం బయిన లోకంబు నుద్ధరించుట లోకసంభవస్థితిలయకారణుండ వైన నీకుం గర్తవ్యంబు భవదీయసేవకుల మయినమాయందుం బ్రియభక్తు లయినవారల నుద్ధరింపుము. 364

టీ. స్వకీయ...బులంబుల్=తమవి ఇతరులవియునగు దేహములయందు, మిత్రామిత్రభావంబులు = చెలిమి పగయును, చేయుచు, జన్మమరణంబుల్ = పుట్టుచావులను, పొందుచు, సంసారవైతరణీనిమగ్నంబు=సంసారమనునిప్పుల యేఱులోఁబడి మునిఁగినది, లోకంబుల్=జనమును, ఉద్ధరించుట=కడతేర్చుట, లోక...ణుండవు = లోకములపుట్టుక పెంపు చావులకు హేతువవు, ఐన, నీకున్, కర్తవ్యంబు = చేయఁదగినది, భవదీయసేవకులము = నీకింకరులము, అయినమాయందున్, ప్రియభక్తులు=ఇష్టభృత్యులు, ఉద్ధరింపుము = గట్టునకుఁ జేర్పుము.

మ. భగవద్దివ్యగుణానువర్తనసుధాప్రాప్తైకచిత్తుండనై
బెగడన్ సంసరణోగ్రవైతరణికిన్ భిన్నాత్ములై తావకీ
యగుణస్తోత్రపరాఙ్ముఖత్వమునమాయాసౌఖ్యభావంబులన్
సుగతిం గాననిమాధులంగని మదిన్ శోకింతు సర్వేశ్వరా.

టీ. సర్వేశ్వరా=ఎల్లలోకములకుఁ బ్రభువైనయోదేవా! నేను భగవ...చిత్తుండనై=షడ్గుణైశ్వర్యవంతుండవైన నీయమానుషగుణముల అనుసంధానముచేనైన అమృతమును మరగినమనము గలవాఁడనై, సంసరణోగ్రవైతరణికిన్=

సంసారమనుభయంకరమైన నిప్పులమేఖునకు, బెగడక=భయమందను, భిన్నాత్మలై = భేదబుద్ధిగలవారై, తావకీయ...మురన్ = నీవగుకల్యాణగుణములు మంగళస్తోత్రమును వీనికి పెడమోముపెట్టి, మాయాసౌఖ్యభావంబులన్ = మిథ్యాసుఖమును సుఖముగాఁ దలఁచుటచేత, సుగతిన్=ఉత్తమగతిని, కానని మూఢులన్ = పొందనిఅజ్ఞానులను, కని = చూచి, మదిన్ = నామనస్సున, శోకింతున్=దుఃఖపడెదను.

తా. స్వామీ! నీకల్యాణగుణముల చింతనామృతముచేఁ దృప్తచిత్తుండనైనందున నేనంతగా సంసారమనునిప్పులమేఖునకు భీతిల్లను. పాపము! ఈ మూఢమానవులందఱు భేదబుద్ధితో నీగుణవర్ణనమునకు ద్వేషపడి మిథ్యాసౌఖ్యములను సౌఖ్యములనినమ్మి ఉత్తమగతిని పొందనేరకపోయిరిగదాయని అనిశము చింతనొందువాఁడను.

వ. దేవా! మునీంద్రులు నిజవిముక్తకాములయి విజనస్థలంబులం దపంబు లాచరింతురు కాముకత్వంబు నొల్లక యుండువారికి నీకంటె నొండు శరణంబు లేదు గావున నిన్ను సేవించెద. కొందఱు కాముకులు గరద్వయకండూతిచేతం దనియనిచందంబునఁ దుచ్ఛంబయి పశుపక్షికృమికీటసామాన్యంబయిన మైథునాదిగృహమేధిసుఖంబులం దనియక కడపట నతిదుఃఖవంతులగుదురు.నీప్రసాదంబు గలసుగుణుండు నిష్కాముండయి యుండుమౌనవ్రతజపతపశ్శ్రుతాధ్యయనంబులును నిజధర్మవ్యాఖ్యానవిజనస్థలనివాససమాధులును మోక్షహేతువు లగు నయిన నివి పదియు నింద్రియజయంబు లేనివారికి భోగార్థంబులయి విక్రయించువారికి జీవనోపాయంబు లయి డాంబికులకు వార్తాకరంబు లయి యుండు సఫలంబులు గావు. భక్తి లేక భయదీయజ్ఞానంబు లేదు. రూపరహితుండ వైననీకు బీజాంకురంబులకైవడిఁ

గారణకార్యంబులయినసదసద్రూపంబులు రెండును బ్రకాశమానంబులగు నారెంటియందును భక్తియోగంబున బుద్ధిమంతులు మథనంబున దారువులందు వహ్నిం గనియెడు తెఱంగున నిన్నుం బొడగందురు. పంచభూతతన్మాత్రంబులును ప్రాణేంద్రియంబులును మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తంబులును నీవ సగుణంబును నిర్గుణంబును నీవ గుణాభిమానులయిన జన్మమరణంబుల నొందువిబుధు లాద్యంతంబులు గానక నిరుపాధికుండవైననిన్నెఱుంగరు తత్త్వజ్ఞులయిన విద్వాంసులు వేదాధ్యయనాదివ్యాపారంబులు మాని వేదాంతప్రతిపాద్యుండవగునిన్ను సమాధి విశేషంబుల నెఱింగి సేవింతు రదిగావున. 366

టీ. నిజవిముక్తకాములు = స్వభావముచేతనే విడువఁబడిన కోరికగలవారు, విజనస్థలంబులన్ = గుంపుచేరని రహస్యదేశములందు, ఆచరింతురు = చేయుదురు, కాముకత్వంబు = కోరికలుగోరువానిధర్మము, కాముకులు=కోరికలుగోరువారు, కరద్వయకండూతిచేతన్ = రెండుచేతులదురదచేత, తనియనిచందంబునన్ = గోఁకికొనితృప్తిచెందనిలాగున, తుచ్ఛంబు=నీచము, పశు... సామాన్యంబు = గొడ్లు పిట్టలు పురుఁగులు వీనికితుల్యము ఐన, మైథునాదిగృహమేధిసుఖంబులన్ = సురతము మొదలగు కాఁపుసౌఖ్యములచేత, తనియక = తృప్తిచెందక, కడపటన్=తుదను, అతిదుఃఖవంతులు=మిగులదుఃఖముగలవారు, అగుదురు. తీఁటపట్టినవాఁడు తర్వాతనొప్పి మంటయెత్తునని విచారింపక నెత్తురుగాఱబరికి చివరకు అతిబాధచెందునట్లు ముందువచ్చుకష్టముగానకతుచ్ఛములైన మైథునాదిసుఖములఁజెందువారు తుదకుఁ గష్టపడుదురనిభావము. నీప్రసాదంబున్=నీయనుగ్రహము, కలసుగుణుండు=కలిగినసజ్జనుఁడు, నిష్కాముండు=కోరికలేనివాఁడు, మౌన...నంబులును=మాటలాడకుండుటవ్రతము జపము తపము వేదశాస్త్రములు చదువుకొనుట, నిజ...సమాధులు=స్వ (నీ) ధర్మ

ములను వివరించుకొనుచు రహస్యమైనతావున గూర్చుండుట చిత్తైకాగ్ర్య మును, మోక్షహేతువులు=ముక్తిసాధనములు, అగును. ఇంద్రియజయంబు= అంతరింద్రియ బహిరింద్రియనిగ్రహము, లేనివారికి, భోగార్థంబులు=అను భవైకప్రయోజనములు, విక్రయించువారికిన్ = అమ్మువారికి, జీవనోపాయం బులు=బ్రతుకుదెరువులు, డాంబికులకున్ = దంభమును బూనువారికి, వార్తా కరంబులు=జీవనహేతువులు, సఫలంబులు=మోక్షఫలముతోఁగూడినవి, కావు, భవదీయజ్ఞానంబు =నీసంబంధమైనయెఱుక, రూపరహితుండవు=ఏరూపములేని వాఁడవు, బీజాంకురంబులకైవడిన్ = విత్తుమొలకలవలె, కారణకార్యంబులు= హేతుహేతుమత్తులు, సదసద్రూపంబులు=శాశ్వతము భంగురమునైనరూప ములు, ప్రకాశమానంబులు=వెలుఁగుచున్నవి, అగును, ఆరెంటియందును, భక్తి యోగంబునన్ = నిరంతరము భక్తిని అనుసంధించుటచేత, మథనంబునన్=తరు చుటచేత, దారువులందున్=కట్టెలలో,వహ్నిన్=అగ్నిని,కనియెడుతెఱంగునన్= అగపడునట్లు, నిన్ను, పొడగందురు=చూతురు, పంచభూతతన్మాత్రంబులును= పృథివ్యాదుల లేశములైన శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు, ప్రాణేంద్రియం బులును=ప్రాణములు ఇంద్రియములును, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములును, నీవే, సగుణంబును=గుణములతోఁగూడినది, నిర్గుణంబు=గుణరహితమైనది, నీవే, గుణాభిమానులు = గుణములయందు తగులుగలిగి, జన్మమరణంబులను = పుట్టు చావులను, ఒందువిబుధులు=పొందువిద్వాంసులు,. ఆద్యంతంబులు=మొదలు తుదయు, కానక=చూడక, నిరుపాధికుండు=ఉపాధి (విషయసంగము) లేని, తత్త్వజ్ఞులు=నిజమెఱిఁగినవారు, విద్వాంసులు = పండితులు, వేదాధ్యయనాది వ్యాపారంబులు = వేదములుచదువుటమొదలైనపనులు, వేదాంతప్రతిపాద్యుం డవు=వేదాంతములచే వర్ణింపఁదగినవాఁడవు, సమాధివిశేషంబులన్ = ధ్యాన భేదములచేత, ఎఱింగి=తెలిసికొని, సేవింతురు=పరిచర్యచేయుదురు.

సీ. నీగృహాంగణభూమి నిటలంబు మోవంగ
మోదించి నిత్యంబు మ్రొక్కఁడేని

నీమంగళ స్తవనికరవర్ణంబులు
పలుమాఱు నాలుకఁ బలుకఁడేని
నీయధీనములుగా నిఖిలకృత్యంబులు
ప్రియభావమున సమర్పింపఁడేని
నీపదాంబుజముల నిర్మలహృదయుఁడై
చింతించి మక్కువఁ జిక్కఁడేని
తే. నిన్నుఁ జెవులారఁ వినఁడేని నీకు సేవ
సేయ రాఁడేని బ్రహ్మంబుఁ జెందఁగలఁడె
యోగి యైనఁ దపోవ్రతయోగి యైన
వేదియైన మహాతత్త్వవేది యైన. 367

టీ. యోగి=యోగము తెలిసినవాఁడు, ఐనను, తపోవ్రతయోగి=తపము వ్రతములు గలవాఁడైనను, వేది=వేదములు చదివినవాఁడు, ఐనను, మహాతత్త్వవేది=గొప్పపరతత్త్వవేత్త, ఐనను, నీగృహాంగణభూమి=నీగుడిముందటివాకిట, నిటలంబు=నొసలు, మోవంగన్=తాఁకునట్లు, నిత్యంబు=ఎల్లప్పుడు, మోదించి=తాఁకించి, మ్రొక్కఁడేనిన్ = నమస్కరింపఁడేని, నీమంగళ...బులు = నీ శుభములైన స్తోత్రముల సమూహములయందలి అక్షరముల సమూహములు, నాలుకన్ = నాలుకచేత, పలుమాఱు = అనేకపర్యాయములు, పలుకఁడు ఏనిన్, నిఖిలకృత్యంబులు = తాఁజేయు నెల్లపనులు, నీయధీనములుగాన్= నీస్వాధీనములగునట్లు, ప్రియభావమునన్=ప్రేమతో, సమర్పింపఁడు ఏనిన్, నిర్మలహృదయుఁడు ఐ=రాగాదికళంకములు లేనివాఁడై, నీపదాంబుజములన్= నీపాదకమలములను, చింతించి=ధ్యానించి, మక్కువన్=ప్రేమయందు, చిక్కఁడేనిన్=తగులువడఁడేని, నిన్ను, చెవులారన్=చెవులపండువుగా, వినఁడేనిన్, నీకు సేవసేయరాఁడేని, బ్రహ్మంబున్ = బ్రహ్మస్వరూపుఁడైన నిన్ను, చెందఁ గలఁడే=పొందఁగలఁడా? పొందలేఁడు.

తా. స్వామీ! ఎంత యోగియైనను తపము నోములు మొదలగునవి జరపువాఁడైనను, వేదములు చదివినవాఁడైనను, గొప్పతత్త్వవేత్తయైనను, నీ గుడివాకిట నొసలు దాఁకునట్లు పడి దండము పెట్టనివాఁడును, పలుమాఱు నీస్తోత్రపాఠములు చదువనివాఁడును, తాఁజేయు నెల్లపనులు నీవేయని సమర్పించ నేరనివాఁడును, శుద్ధభావముతో నీపాదకమలముల ధ్యానించనివాఁడును, నిన్ను విననివాఁడును, ఆదరముతో నీసేవ చేయనివాఁడును, బ్రహ్మర్షిపుడైననిన్ను బొందఁగలఁడా? పొందఁజాలఁడనుట.

వ. కావున భవదీయదాస్యయోగంబు గృప సేయుమని ప్రణతుండైన ప్రహ్లాదుని వర్ణనంబునకు మెచ్చి నిర్గుణుండైన హరి రోషంబు విడిచి యిట్లనియె. 368

టీ. భవదీయదాస్యయోగంబు=నీకైంకర్యము లభించు తెరువు, కృప సేయుము=కరుణించుము, ప్రణతుండు=మ్రొక్కువాఁడు, వర్ణనంబులకున్=స్తుతులకు, నిర్గుణుండు=రాగరోషాదిగుణములు లేనివాఁడు, రోషంబు=కోపము.

శా. సంతోషించితి నీచరిత్రమునకున్ సద్భద్రమౌఁ గాక నీ
యంతర్వాంఛితలాభ మెల్లఁ గరుణాయత్తుండనై యిచ్చెదం
జింతం జెందకు భక్తకాముఁడ నే సిద్ధంబు దుర్లోకునిన్
జంతుశ్రేణికి నన్నుఁ జూచినఁ బునర్జన్మంబు లే దర్భకా. 339

టీ. అర్భకా=పట్టీ! నీచరిత్రమునకున్=నీనడవడికి, సంతోషించితిని, నీకు, సద్భద్రము=మంచి శుభము, ఔఁగాక, కరుణాయత్తుండన్ ఐ=దయకు లోఁగినవాఁడనై, నీయంతర్వాంఛితమున్ = నీమనస్సులో నీవుగోరుకొన్న కోర్కెలన్నియు, ఇచ్చెదను, చింతన్=విచారమును, చెందకుము, నేను, భక్తకామప్రదుఁడన్=భాగవతులకోర్కె లొసఁగువాఁడను, సిద్ధంబు = నిజము, జంతు

శ్రేణికిన్=శరీరులకు, దుర్లోక్యుఁడన్ = చూడశక్యముకానివాఁడను, నన్ను, చూచినన్=కనుఁగొనినచో, పునర్జన్మంబు=మఱుపుట్టువు, లేదు.

తా. వత్సా, ప్రహ్లాదా ! నీనడవడికి చాలగ సంతసించినాను. నీకు శుభము గలుగుఁగాక. నీవు కోరినదెల్ల నిచ్చుటకు సంసిద్ధుఁడనై యున్నాను. విచారపడకుము. నేను భక్తులకోరికలను దీర్చువాఁడను. నీయందు నాకు అత్యంతప్రీతి గలదుగాన నీకు దర్శన మిచ్చినాను గాని నేను ఎల్ల జంతువులకు చూడఁనలవికానివాఁడను. నన్ను జూచినవారు మఱుపుట్టుకను జెందరు.

ఆ. సకలభావములను సాధులు విద్వాంసు
లఖిలభద్ర విభుఁడ నైననన్నుఁ
గోర్కు లిమ్మటంచుఁ గోరుదు రిచ్చెదఁ
గోరు మెద్దియైనఁ గుఱ్ఱ నీవు. 370

టీ. కుఱ్ఱా ! సాధులు=సజ్జనులైన, విద్వాంసులు=పండితులు, సకలభావములన్ = అన్నివిధములచేతను, అఖిలభద్రవిభుఁడన్ = సమస్తమంగళదాయకుఁడను, ఐననన్నున్, కోర్కులు, ఇమ్ము=ఈయుము, అటంచును, కోరుదురు, నీవును, కోరుము, ఎద్దియైనను, ఇచ్చెదను.

తా. కుఱ్ఱా ! ఎంతటివారును మంగళకారణుఁడైననన్ను తమయెల్ల యర్థములచేతను కోరికలిమ్మని కోరుచుందురు. నేనును వారి కోరికల నిచ్చుచుందును. నీవును దేనినైన నీయిష్టమైనదానిం గోరికొనుము. ఇచ్చెదను.

వ. అని పరమేశ్వరుండు ప్రహ్లాదునియందుఁగల సకామత్వంబుఁ దెలియుకొఱకు వంచించి యి ట్లానతిచ్చిన నతండు నిష్కాముండై నయేకాంతిగావునఁ గామంబు భక్తియోగంబునకు నంతరాయం బని తలంచి యి ట్లనియె. నుత్పత్తి మొదలు కామాద్యనుభవాసక్తి గలనాకు వరంబు లిచ్చెద నని వంచింపనేల సంసారబీజంబులును హృదయబంధకంబు లయినకామంబులకు వెఱచి ముముక్షుండనై నేమంబుకొఱకు

నేమంబున నిన్నుం జేరితి కామంబులును నింద్రియంబులును మనశ్శరీరధైర్యంబులును మనీషాప్రాణధర్మంబులును లజ్జా స్మరణలక్ష్మీసత్యతేజోవిశేషంబులును నశించు లోకంబులందు భృత్యు లర్థకాములయి రాజుల సేవింతురు రాజులుం బ్రయోజనంబు లర్థించి భృత్యులకు నర్థంబు లొసంగుదు రవ్విధంబునం గాదు నాకుం గామంబు లేదు నీకుం బ్రయోజనంబు లేదయినను దేవా వరదుండ వయ్యెదవేనిఁ గామంబులు వృద్ధిఁ బొందనివరంబు గృపసేయుము కామంబులు విడిచినపురుషుండు నీతోడ సమానవిభవుండగు నరసింహ పరమాత్మ పురుషోత్తమ యని ప్రణవపూర్వకంబుగా నమస్కరించిన హరి యిట్లనియె. 371

టీ. పరమేశ్వరుండు = నరసింహమూర్తి, సకామత్వంబు=కోరికలుగలిగి యుండుట, వంచించి = మోసముచేసి, ఇట్లు, ఆనతిచ్చినన్ = సెలవీయఁగా, (చెప్పఁగా), నిష్కాముఁడు = కోరికలులేనివాఁడు, ఐన, ఏకాంతి=అంతరంగ భక్తుఁడు, కామంబు=కోర్కె, భక్తియోగంబునకున్ = భక్తిని బట్టుటకు, అంతరాయంబు=విఘ్నము, ఉత్పత్తి = పుట్టుక, కామాద్యనుభవాసక్తి=కామాదుల ననుభవించుతలంపు, వరంబులు=ఇష్టములు, వంచింపనేల = మోసపుచ్చుట యెందుకు, సంసారబీజంబు = సంసారమునకు కారణములైనవి, హృదయబంధకములు=మనస్సునుజ్ఞానమువంకఁబోకుండఁగట్టివేయునవి, ముముక్షుఁడను=ముక్తి బొందఁగోరువాఁడను, నేమంబు=మేలు, నేమంబునన్=నియమముతో, కామంబులు=కోరికలు, మనశ్శరీరధైర్యంబులు=చిత్తము దేహము బలము, మనీషాప్రాణధర్మంబులును=బుద్ధి ప్రాణము న్యాయము, లజ్జా...విశేషంబులు=సిగ్గు జ్ఞప్తి సంపదసత్యము వర్చస్సు, నశించు=క్షయమగు, భృత్యులు=సేవకులు, అర్థకాములు=డబ్బునుగోరినవారు, ప్రయోజనంబు = వారలవలనఁ గాఁదగిన కార్యములు, అర్థించి=కోరి, ఒసంగుదురు = ఇత్తురు, అవ్విధంబునన్ = ఆతీరున,

కామంబు=కోరిక, ప్రయోజనము=నావలనఁ గావలసినకార్యము, వరదుండవు=కోరినవానినిచ్చువాఁడవు, కృపసేయుము=ఇమ్ము, సమానవిభవుండు=తుల్యమైన యైశ్వర్యముగలవాఁడు, ప్రణవపూర్వకంబుగాన్=ఓంకారము ముందుఁ బలుకునట్లు.

సీ. నీయట్టిసుజ్ఞాన నిపుణు లేకాంతులు
గోర్కులు నాయందుఁ గోరనొల్ల
రట్లైనఁ బ్రహ్లాద యసురేంద్రభర్తవై
సాగి మన్వంతరసమయ మెల్ల
నిఖిలభోగంబులు నీవు భోగింపుము
కల్యాణబుద్ధి నాకథలు వినుము
సకలభూతములందు సంపూర్ణుఁడగునన్ను
యజ్ఞేశు నీశ్వరు నాత్మ నిలిపి
ఆ. కర్మచయము లెల్ల ఖండించి పూజన
మాచరింపు మీశ్వరార్పణముగ
భోగముల నశించుఁ బుణ్యంబు వ్రతములఁ
బాపసంచయములు పాయు నిన్ను. 372

టీ. ప్రహ్లాద! నీయట్టిసుజ్ఞాననిపుణులు=మంచిబ్రహ్మజ్ఞానమందు నేర్పుగలవారు, ఏకాంతులు = అంతరంగభక్తులు, నాయందు, కోర్కులు, కోరనొల్లరు, అట్లయినను, అసురేంద్రభర్తవు=రాక్షసశ్రేష్ఠులకు ప్రభువు, ఐ, సాగి=నెగడి, మన్వంతరసమయముఎల్లన్=ఈమన్వంతరకాలమంతయు, నిఖిల=సమస్తములైన, భోగంబులు=సుఖములు, భోగింపుము=అనుభవించుము, నాకథలు, కల్యాణబుద్ధిన్=క్షేమబుద్ధితో, వినుము, సకలభూతములందున్=ఎల్లజంతువులయందు, సంపూర్ణుఁడు=నిండియున్నవాఁడు, అగునన్ను, యజ్ఞేశున్=యజ్ఞేశ్వరుని, ఈశ్వరుని, ఆత్మన్=చిత్తములో, నిలిపి=ఉంచి, కర్మచయములు=కర

సమూహములు, ఎల్లను, ఖండించి=త్రుంచి, ఈశ్వరార్పణముగన్ = ఈశ్వర సమర్పితముగా, పూజనము, ఆదరింపుము=పూజచేయుము, పుణ్యంబు=వెనుకటి పుణ్యకర్మము, భోగములన్=అనుభవించుటలచేత, వ్రతములన్=పావనములైన వ్రతములచే, పాపసంచయము=పాపసమూహములు, పాయును=తొలఁగును.

తా. ప్రహ్లాదా! నిత్యానిత్యవివేకము గలిగిన నీవంటియంతరంగభక్తులు నన్ను కోరికలడుగరు. అయినను నీవురాక్షసులకెల్లరాజవై నెగడి యీమన్వంతరమంతయు నిచ్చట నెల్లభోగము లనుభవించుచునుండి ప్రీతితో నాకథలు వినుచు సర్వభూతములయందు నిండిననన్ను నీచిత్తములోనిలుపుకొని ఎల్లకర్మములుఛేదించి ఈశ్వరప్రీతిగాఁ బూజలుచేసి భోగములచేఁ బుణ్యశేషమును పుణ్యవ్రతములచేఁ బాపములును నివర్తింపఁగా నుండుము.

వ. మఱియు నటమీఁదఁ గాలవేగంబునం గళేబరంబు విడిచి త్రైలోక్యవిరాజమానంబును దివిజరాజజేగీయమానంబును బరిపూరితదశదిశంబును నయిన యశంబుతోడ ముక్తబంధుండ వై నన్ను డగ్గఱెదవు వినుము. 373

టీ. కాలవేగంబునన్=కాలగతిచేత, కళేబరంబు = శరీరము, విడిచి = వదలి, త్రైలోక్యవిరాజమానంబు = ముల్లోకములయందుఁ బ్రకాశించునది, దివిజరాజజేగీయమానంబు=దేవేంద్రునిచేఁ బొగడఁబడినది, పరిపూరితదశదిశంబును=పదిదిక్కులనిండినదియు, యశంబు=కీర్తి, ముక్తబంధుండవై = వీడిన సంసారబంధము గలవాఁడవై, డగ్గఱెదవు=సమీపింతువు.

ఆ. నరుఁడు ప్రియముతోడ నాయవతారంబు
నీయుదారగీతనికరములను
మాన్యసించునేని మఱి సంభవింపఁడు
కర్మబంధచయముఁ గడచి పోవు. 374

టీ. నరుఁడు=మానవుఁడు, ప్రియముతోడన్=ఆదరముతోడ, నాయవతారంబు = నానరసింహావతారమును, నీయుదారగీతనికరములను = నీగొప్పగానసమూహములను, మానసించును=మననముచేయును, ఏని, కర్మబంధచయమున్ = కర్మపుముడులచిక్కును, కడచిపోవున్=తప్పించుకొనును.

తా. ప్రహ్లాదా! ఏమానవుఁడైనను భక్తితో నీనానరసింహావతారమును నీపుణ్యగుణకీర్తనమును జేసెనేని పాపములు నశించును.

వ. అనినఁ బ్రహ్లాదుం డిట్లనియె. 375

సీ. దంష్ట్రివై తొల్లి సోదరుని హిరణ్యాక్షు
    నీవు చంపుటఁ జేసి నిగ్రహమున
మాతండ్రి రోషనిర్మగ్నుఁ డై సర్వలో
    కేశ్వరుఁ బరము ని న్నెఱుఁగలేక
పరిపంథిపగిది నీభక్తుండ నగునాకు
    నపకారములు చేసె నతఁడు నేఁడు
నీశాంతదృష్టిచే నిర్మలత్వము నొందెఁ
    గావునఁ బాపసంఘుంబువలనఁ
తే. బాసి శుద్ధాత్మకుఁడు గాఁగ భవ్యగాత్ర
వరము వేఁడెద నాకిమ్ము వనజనేత్ర
భక్తసంఘాతముఖపద్మపద్మమిత్ర
భక్తకల్మషవల్లికాపటులవిత్ర. 376

టీ. భక్త...మిత్ర = భక్తులసమూహము లనుకమలములకు సూర్యునివంటివాఁడా! భక్త...లవిత్ర=భక్తులపాపపుఁదీఁగెలకు కొడవలియగువాఁడా! వనజనేత్ర = కమలములవంటికన్నులుగలవాఁడా! భవ్యగాత్ర = దివ్యమంగళవిగ్రహము గలయోస్వామీ! మాతండ్రి=హిరణ్యకశిపుఁడు, నీవు, దంష్ట్రివై= వరాహావతారముఁ దాల్చినవాఁడవై, తొల్లి = మునుపు, హిరణ్యాక్షున్ = మాపిన్నతండ్రిని, చంపుటం జేసి, నిగ్రహమునన్ = తిరస్కారముతో,

రోషనిర్మగ్నుఁడై = కోపములో మునిఁగినవాఁడై, సర్వలోకేశ్వరున్ = ఎల్లలోకములకుఁబ్రభువును, పరమున్ = పరాత్పరుఁడైన, నిన్ను, ఎఱుఁగలేక, పరిపంథిపగిదిన్ = శత్రువువలె, నీభక్తుండన్ = నీసేవకుఁడను, అగునాకు, అపకారములు=ద్రోహములు, చేసెను. అతఁడు = మాతండ్రి, నేఁడు, నీశాంత దృష్టిచే = పావనమైన నీచూపుచేత, నిర్మలత్వమును = పవిత్రతను, ఒందెను. కావున, పాపసంఘంబువలనన్ = పాపసమూహామునుండి, పాసి = తొలఁగి, శుద్ధాత్మకుఁడు = పావనుఁడు, కాఁగన్ = అగునట్లు, వరము = ఇష్టమును, వేఁడెదను, నాకు, ఇమ్ము=ఈయుము.

తా. ఓనరసింహమూర్తీ! నీవు పూర్వము వరాహావతారమెత్తి మాపిన తండ్రిని జంపినందున మాయయ్య యలిగి తిరస్కారభావముతో సర్వలోకేశ్వరుఁడవు పరాత్పరుఁడవు అగునిన్ను తెలియఁజాలక నీభక్తుఁడనైననన్ను శత్రువువలె కష్టపెట్టెను. అట్టివాఁడు ఇవ్వేళ పావనాలోకముచేత పవిత్రుఁడై యుత్తమగతిఁ గాంచెను. గనుక అట్టిమాయయ్యకు సమస్తపాపములు తొలఁగి పవిత్రుఁడగునట్లు వరము నొసంగుము.

వ. అనిన భక్తవత్సలుం డిట్లనియె. 377

టీ. భక్తవత్సలుండు=భక్తులయందు పుత్రప్రీతిగలవాఁడు.

మ. నిజభక్తుండవునాకు నిన్నుఁ గనుటన్ నీతండ్రి త్రిసప్తపూ
ర్వజులం గూడి పవిత్రుఁడై శుభగతిన్ వర్తించు విజ్ఞానదీ
పజితానేకభవాంధకారులగుమద్భక్తుల్ వినోదించు దే
శజనుల్ దుర్జనులైన శుద్ధులు సుమీ సత్యంబు దైత్యోత్తమా.

టీ. దైత్యోత్తమా = రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడవైన యోప్రహ్లాదా! నీవు నాకు, నిజభక్తుండవు=దగ్గఱసేవకుఁడవు, నీతండ్రి=హిరణ్యకశిపుఁడు, నిన్ను, కనుటన్= పడయుటచేత, త్రిసప్తపూర్వజులన్ = తమపితరులు ఇరువదియొక్కతరము వారిని, కూడి=కలసి, పవిత్రుఁడై=పావనుఁడై, శుభగతిన్ = క్షేమముమీఱ, వర్తించును, విజ్ఞాన... కారులు=జ్ఞానమనుదీపముచేఁ బోఁగొట్టుకోఁబడిన బహు

జన్మలయందలి పాపపుంజీకటికలవారు, అగు, మద్భక్తుల్ = నాకింకరులు, వినోదించుదేశజనుల్ = క్రీడించుదేశమున వసించువారలు, దుర్జనులు = పాపాత్ములు, ఐనను, శుద్ధులు=పవిత్రులుసుమా, సత్యంబు=నిజము.

తా. ప్రహ్లాదా! నాకుమిక్కిలి అంతరంగభక్తుఁడవైననిన్ను కొడుకుగాఁ గనుటచేతనే తనకుముందు ఇరువదియొక్కతరములవారితోఁ గూడఁ దాఁ గృతార్థుఁడయ్యెను. జ్ఞానదీపమున బహుజన్మార్జితములైనపాపపుంజీకటులను బోఁగొట్టుకొన్న నాభక్తవరు లేదేశమందుందురో అచ్చటిజను లెంత పాపులైనను పవిత్రు లగుదురుసుమా నిజము.

సీ. ఘనసూక్ష్మభూతసంఘాతంబులోపల
నెల్లవాంఛలు మానియెవ్వరయిన
నీచందమున నన్ను నెఱయ సేవించిన
మద్భక్తు లగుదురు మత్పరులకు
గుఱి సేయ నీవ యోగ్యుఁడవైతి విటమీఁద
వేదచోదితమైనవిధముతోడఁ
జిత్తంబు నామీఁదఁ జేర్చి మీతండ్రికిఁ
బ్రేతకార్యములు సంప్రీతిఁ జేయు
తే మతఁడు వణమున నేఁడు నాయంగమర్శ
నమున నిర్మలదేహుఁడై నవ్యమహిమ
నపగతాఖిలకల్మషుఁడై తనర్చి
పుణ్యలోకంబులకు నేఁగుఁ బుణ్యచరిత. 379

టీ. పుణ్యచరిత = పావనమైననడువడిగల ఓప్రహ్లాదా! ఘన... లోపలన్ = సూక్ష్మములు స్థూలములునైనజీవకోటులలో, ఎవ్వరయినను, నీచందముననే, ఎల్లవాంఛలు=ఎల్లకోర్కులును,మాని=వదలి, నన్ను, నెఱియన్= పూర్తిగా, సేవించినన్, మద్భక్తులు=నాసేవకులు, అగుదురు, ఇటమీఁదన్ = ఇఁకమీఁదట, మద్భక్తులకున్=నాసేవకులకు, గుఱిసేయన్=సాటిచెప్పుటకు, నీవే,

యోగ్యుఁడవు = తగినవాఁడవు, ఐతివి, చిత్తంబు, నామీఁదఁజేర్చి, వేదచోదితము = వేదములలోఁజెప్పఁబడినది, ఐన, విధముతోడన్ = పద్ధతితోడ, మీతండ్రికి, ప్రేతకార్యములు = అపరకర్మములు, సంప్రీతిన్ = వేడుకతో, చేయుము, అతఁడు=మీతండ్రి, నేఁడు, రణమునన్=యుద్ధమందు, నాయంగస్పర్శనమునన్ = నాశరీరమును దాఁకుటచేత, నిర్మలదేహుఁడు = పాపములేనిశరీరముగలవాఁడు, ఐ, నవ్యమహిమన్ = నూతనమైనవైభవముతోడ, అపగతాఖిలకల్మషుఁడు=పోఁగొట్టఁబడినయెల్లపాపములు గలవాఁడు, ఐ, తనర్చి = ఒప్పి, పుణ్యలోకంబులకున్, ఏగున్=పోవును.

తా. ప్రహ్లాదా! స్థూలసూక్ష్మజంతువులలో నెవ్వరైనను కోర్కెలన్నియుఁ బరిత్యజించి నీవలె నన్ను సేవింతురో వారు గొప్పభాగవతులగుదురు. నీవు నాభక్తులకందఱకు సాటిచెప్పఁదగినవాఁడవైతివి. ఇఁకఁదడవుచేయక మీతండ్రికి వేదచోదితమైనవిధి ననుసరించి ఉత్తరక్రియలు చేయుము. నీతండ్రి నేఁడు యుద్ధమందు నాశరీరసంపర్కము నొంది పవిత్రుఁడై అపూర్వమహిమతోడ ఎల్లపాపములను బోఁగొట్టుకొని ఉత్తమలోకములకుఁ బోనున్నాఁడు.

వ. అని యిట్లు నరసింహదేవుండానతిచ్చిన హిరణ్యకశిపునకుం బ్రహ్లాదుండు పరలోకక్రియలు నేసి భూసురోత్తములచేత నభిషిక్తుం డయ్యె నయ్యెడం బ్రసాదసంపూర్ణముఖుం డైన శ్రీనృసింహదేవునిం జూచి దేవతాప్రముఖసహితుం డైన బ్రహ్మదేవుం డి ట్లనియె. 380

టీ. ఆనతిచ్చినన్ = ఆజ్ఞసేయఁగా, పరలోకక్రియలు = అపరకర్మలు, భూసురోత్తములచేతన్ = బ్రాహ్మణులచేత, అభిషిక్తుండు = పట్టాభిషేకము చేయఁబడినవాఁడు, అయ్యెను, అయ్యెడన్=ఆసమయమున, ప్రసాదసంపూర్ణముఖుండు=అనుగ్రహముచే సుముఖుఁడు, దేవతాప్రముఖసహితుండు=దేవతలు మొదలగువారితోఁ గూడినవాఁడు.

సీ. దేవదేవాఖిలదేవేశ భూతభా
    వన వీఁడు నాచేత వరము వడసి
మత్సృష్టజనులచే మరణంబు నొందక
    మత్తుఁడై సకలధర్మములఁ జెఱచి
నేఁడు భాగ్యంబున నీచేత హతుఁ డయ్యెఁ
    గల్యాణ మమరె లోకములకెల్ల
బాలు నీతని మహాభాగవతశ్రేష్ఠు
    బ్రదికించితివి మృత్యుభయముఁ బాపి
తే. వరము గృప చేసితివి మేలు వారిజాక్ష
నీనృసింహావతారంబు నిష్ఠతోడఁ
దగిలి చింతించువారలు దండధరుని
బాధ నొందరు మృత్యువుబారిఁ బడరు. 381

టీ. దేవదేవ = ఉపాసించఁదగిన దేవతలకెల్ల దేవుఁడైనవాఁడా! అఖిలదేవేశ = ఎల్లయింద్రాదులగు దేవతలకు ప్రభువైనవాఁడా! భూతభావన = సర్వజంతువులను గాపాడుసంకల్పము గలవాఁడా! వీఁడు = ఈహిరణ్యకశిపుఁడు, నాచేత, వరము = ఇష్టము, పడసి = పొంది, మత్సృష్టజనులచేన్ = నాచేఁబుట్టించఁబడినజీవులచేత, మరణంబు నొందక=చావక, మత్తుఁడు=గర్వించినవాఁడు, ఐ, సకలధర్మములన్ = ఎల్లయాచారములను, చెఱచి, భాగ్యంబునన్ = మాయందఱియదృష్టబలమున, నేఁడు, నీచేత, హతుఁడు = చంపఁబడినవాఁడు, అయ్యెను, లోకములకు ఎల్లన్ = సమస్తలోకములకును, కల్యాణము=క్షేమము, అమరెను. బాలున్ = కుఱ్ఱఁడును, మహాభాగవతశ్రేష్ఠున్ = గొప్పవిష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁడగు, ఈతనిని = ఈప్రహ్లాదుని, మృత్యుభయమును, పాపి, బ్రతికించితివి, వరము = ఇష్టమైన అర్థమును, కృపచేసితివి = ఇచ్చినావు, మేలు = లెస్స, వారిజాక్ష = కమలములవంటి కన్నులుగలయో స్వామీ! నీనృసింహావతారంబున్ = నీనరసింహస్వరూపమును, నిష్ఠతోడన్ =

స్థిరమైన పూనికతో, తగిలి = తదేకరతులై, చింతించువారలు, దండధరునిబాధఁ=యమయాతనను, ఒందరు, మృత్యువుబారిఁ = చావువాఁతను, పడరు.

తా. ఓనరసింహమూర్తీ! ఈరాక్షసుఁడు ముందుయోచించక నేనిచ్చిన వరములవలన గర్వించి నాసృష్టిలోని యెల్లజంతువులవలనను ప్రాణభయము లేనివాఁడై వేదవిహితములైన ఆచారవ్యవహారములన్నియుఁ పాడుచేసి, మాయందఅపుణ్యాబలమున నీచేతిలోఁ జచ్చెను. లోకములన్నియు నిఁకసుఖించును. ఈపుణ్యాత్ముఁడైన ప్రహ్లాదుని మృత్యువునోటఁబడకుండఁ దప్పించినావు. ఇంకను కోరినదాని నిచ్చినావు. బలే! నీనరసింహావతారమును మంచినిష్ఠతోఁ బనివడి స్మరించువారు యమబాధలఁ బొందరు. మృత్యువుపాలుగారు.

వ. అనిన నరసింహదేవుం డిట్లనియె. 382

క. మన్నించి దేవశత్రుల
కెన్నఁడు నిటువంటివరము లీకుము పాపో
త్పన్నులకు వరము లిచ్చుట
పన్నగముల కమృత మిడుట పంకజగర్భా. 383

టీ. పంకజగర్భా=విష్ణునాభివలనఁ బుట్టిన ఓబ్రహ్మ! దేవశత్రులకుఁ=రాక్షసులకు, మన్నించి = గౌరవించి, ఎన్నఁడును, ఇటువంటివరములు = ఇట్టి ఈయరానివరములను, ఈయకుము, పాపోత్పన్నులకుఁ=నీచజన్మముగలవారలకు, వరములు=ఇష్టములు, ఇచ్చుట, పన్నగములకుఁ = పాములకు, అమృతమును, ఇడుట=ఇచ్చుటవంటిది.

తా. ఓచతురాననా ! ఇఁకమీఁద నిట్లెన్నఁడును క్రూరరాక్షసుల నొకపెద్దగాఁ జేసి ఇట్టి యీయఁగూడనివరము లీయకుము. దుర్మార్గులకు అడిగిన దాని నిచ్చుట పాములకు అమృతముఁ బోయుటతో సమానము.

వ. అని యిట్లానతిచ్చి బ్రహ్మాదిదేవతాసమూహంబుచేఁ బూజితుండై భగవంతుం డైనశ్రీనృసింహదేవుండు దిరోహితుం డయ్యెఁ బ్రహ్లాదుండును శూలికిఁ బ్రణమిల్లి తమ్మిచూలికి వందనంబులు సేసి ప్రజాపతులకు మ్రొక్కి భగవత్కళలైన దేవతలకు నమస్కరించినం జూచి బ్రహ్మదేవుండు శుక్రాదిమునీంద్రసహితుం డై దైత్యదానవరాజ్యంబునకుం బ్రహ్లాదుం బట్టంబు గట్టి యతనిచేతఁ బూజితుం డై దీవించె నంత నీశానాదినిఖిలదేవతలు వివిధంబు లగునాశీర్వాదంబులచేత నాప్రహ్లాదునిఁ గృతార్థుం జేసి తమ్మిచూలిని ముందఱ నిడుకొని నిజస్థానంబులకుఁ జని రిట్లు విష్ణుదేవుండు నిజపార్శ్వచరు లిరువురు బ్రాహ్మణశాపంబునం జేసి ప్రథమజన్మంబున దితిపుత్త్రు లైనహిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులను వరాహనారసింహరూపంబుల నవతరించి వధియించె ద్వితీయభవంబున రాక్షసజన్మంబు దాల్చినరావణకుంభకర్ణులను శ్రీరామరూపంబున సంహరించెఁ దృతీయజన్మంబున శిశుపాలదంతవక్త్రు లను పేరులం బ్రసిద్ధి నొందినవారలను శ్రీకృష్ణరూపంబున ఖండించె నివ్విధంబున మూఁడుజన్మంబుల గాఢవైరానుబంధంబున నిరంతరసంభావితధ్యాను లై వారలు నిఖిలకల్మషవిముక్తు లై హరిం గదిసి రని చెప్పి నారదుం డిట్లనియె. 334

టీ. బ్రహ్మాది దేవతాసమూహంబుచేన్ = బ్రహ్మ మొదలైన దేవతల యొక్క సమూహముచేత, పూజితుండు = పూజింపఁబడినవాఁడు, ఐ, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడు, ఐన, నృసింహదేవుండు = నరసింహస్వామి, తిరోహితుండయ్యెన్ = అంతర్ధానమును జెందెను, ప్రహ్లాదుండును,

శూలికిన్ = శివునకు, ప్రణమిల్లి = మ్రొక్కి, తమ్మిచూలికిన్ = తామర యందుఁ బుట్టినబ్రహ్మకు, వందనంబులుచేసి = నమస్కారములుచేసి, ప్రజా పతులకున్ = నవబ్రహ్మలకు, మ్రొక్కి, భగవత్కళలు = విరాట్టుని అంశ లైన, దేవతలకు, నమస్కరించినన్ = మ్రొక్కఁగా, చూచి, బ్రహ్మదేవుండు, శుక్రాది మునీంద్రసహితుండై = శుక్రుఁడు మొదలగు మునిశ్రేష్ఠులతోఁ గూడినవాఁడై, దైత్యదానవరాజ్యంబునకున్ = దితిజులు దనుజులు నను నిరు దెఱంగులరక్కసులరాజ్యమునకు, ప్రహ్లాదుని, పట్టంబుగట్టి, అతనిచేతన్ = ప్రహ్లాదునిచేత, పూజితుండు=పూజింపఁబడినవాఁడు, ఐ, దీవించెను. అంతన్= తర్వాత, ఈశానాదినిఖిలదేవతలు = ఈశ్వరుఁడు మొదలగు సమస్తదేవత లును, వివిధంబులు = నానావిధములు, ఆశీర్వాదంబులచేతన్ = దీవనలచేత, ఆ ప్రహ్లాదుని, కృతార్థునిన్=ధన్యునిగా, చేసి, తమ్మిచూలిని = తామరకొడుకగు బ్రహ్మను, ముందఱనిడికొని, నిజస్థానంబులకున్ = తమచోటులకు, చనిరి = పోయిరి. నిజపార్శ్వచరులు = తనప్రక్కల మెలఁగు సేవకులు, బ్రాహ్మణ శాపంబునంజేసి = బ్రాహ్మణులైన సనకాదుల శాపమువలన, ప్రథమజన్మం బునన్ = మొదటిపుట్టుకయందు, దితిపుత్త్రులు = దితికొడుకులు, ద్వితీయ భవంబునన్ = రెండవజన్మమందు, రాక్షసజన్మంబు = రక్కసిపుట్టువును, సంహ రించెన్ = చంపెను. తృతీయజన్మంబునన్ = మూఁడవ పుట్టుకలో, గాఢ వైరానుబంధంబునన్ = ఎడలేని వైరసంబంధమువలన, నిరంతరసంభావిత ధ్యానులు=ఎల్లప్పుడును అలవడిన ధ్యానముగలవారు, నిఖిలకల్మషవిముక్తులు = సమస్తపాపములనుండి విడువఁబడినవారు, హరిన్ = శ్రీవిష్ణువును, కదిసిరి = చేరిరి.

ఉ. శ్రీరమణీయమైననరసింహవిహారము నింద్రశత్రుసం
హారముఁ బుణ్యభాగవతుఁ డైననిశాచరనాథపుత్త్రసం
చారము నెవ్వఁడైన సువిచారత విన్నఁ బఠించినన్ శుభా
కారముతోడ నేభయముఁ గల్గనిలోకముఁ జెందు భూవరా.

టీ. భూవరా = ధర్మరాజా! శ్రీరమణీయము = సంపదచే మనోజ్ఞమైనది, ఐన, నరసింహవిహారముఁ = నరసింహస్వామి క్రీడయును, ఇంద్రశత్రు సంహారము = దేవేంద్రుని శత్రువైన హిరణ్యకశిపుని జంపుటయు, పుణ్యభాగవతుఁడు = పావనుఁడైన భగవద్భక్తుఁడు, ఐన, నిశాచరనాథపుత్త్రసంచారముఁ = ప్రహ్లాదుని నడవడియు, ఎవ్వఁడైనను, సువిచారతఁ = చక్కనివిమర్శతో, విన్నను, పఠించినఁ = చదివినను, శుభాకారముతోడఁ = మంగళవిగ్రహముతోడ, విభయమును, కల్గని, లోకమును, చెందును.

తా. ధర్మరాజా! ఈపావన మైననరసింహావతార కీర్తనమును, పవిత్రుఁడైనప్రహ్లాదకుమారుని నడవడియు ఎవఁడు భక్తితో ననుసంధానముచేయునో వాఁడు దివ్యమంగళవిగ్రహము గల్గవాఁడై భయరహిత మైనలోకమును బొందఁగలఁడు.

మ. జలజాతప్రభవాదులుఁ మనములోఁ జర్చించి భాషావళిం
బలుకఁ లేనిజనార్దనాహ్వయపరబ్రహ్మంబు నీయింటిలోఁ
జెలి యై మేనమఱంది యై సచివుఁడై చిత్తప్రియుండై మహా
ఫలసంధాయకుఁడై చరించుటలు నీభాగ్యంబు రాజోత్తమా.

టీ. రాజోత్తమా = ధర్మరాజా! జలజాతప్రభవాదులుఁ = బ్రహ్మమొదలగు దేవతలును, మనములోఁ=చిత్తమందు, చర్చించి = తలఁచి, భాషావళిఁ=వాక్కులచేత, పలుకఁ, లేని, జనార్దనాహ్వయపరబ్రహ్మంబు = విష్ణురూపమైన పరమాత్మ, నీయింటిలోఁ, చెలియై=మిత్త్రుఁడై, మేనమఱందియై=మేనత్తకొడుకై, సచివుఁడై = ఎల్లపనులలో మంత్రియై, చిత్తప్రియుండై = హృదయమున కిష్టమైనవాఁడై, మహాఫల సంధాయకుఁడు = గొప్ప ఐహికాముష్మికము లైనఫలములను గూర్చువాఁడై, చరించుటలు = మెలఁగుటలు, నీభాగ్యంబు=నీయదృష్టము.

తా. రాజా! బ్రహ్మాదులును మనమున నిష్కృష్టముగా ధ్యానించలేక వాక్కులతో చెప్పఁజాలకున్న అనిర్వాచ్యమై అచింత్యమైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మ నీకు మిత్రుఁడై గాదిలిమఱందియై అన్నిట మంత్రియై మనస్సున కిష్టుఁడై గొప్పఫలమును గూర్చువాఁడై మెలఁగుట నీయదృష్టముకదా.

త్రిపురాసురసంహారము.

క. బహుమాయుఁడైనమయుచే
విహతం బగుహరునియశము విఖ్యాతజయా
వహముగ నీభగవంతుఁడు
మహితాత్ముఁడు మున్నొనర్చె మనుజవరేణ్యా 387

టీ. మనుజవరేణ్యా=మానవులలో శ్రేష్ఠుఁడవైన ఓధర్మరాజా! మున్ను=పూర్వము, మహితాత్ముఁడు = పూజ్యమైన స్వరూపముగల, ఈభగవంతుఁడు=విష్ణువు, బహుమాయుఁడు = పలుమాయలుగలవాఁడు, ఐన, మయుచేన్ = మయుఁనిచేత, విహతంబు = భంగపఱచఁబడినది, అగు, హరునియశము=శివుని కీర్తి, విఖ్యాతజయావహముగన్ = ప్రసిద్ధమైన గెలుపునకు నెలవైనదానిఁగా, ఒనర్చెన్=చేసెను.

తా. రాజా! పూర్వము మాయావి యైనమయాసురునిచేతఁ జిక్కులు పెట్టఁబడిన శివుని ఈవిష్ణువు వానిమాయలఁ దొలఁగించి సుఖము గలవానిఁగాఁ జేసెను.

వ. అనిన ధర్మనందనుం డిట్లనియె. 388

టీ. ధర్మనందనుండు=యమధర్మరాజుకొడుకగు ధర్మరాజు.

క. ఏకర్మంబున విభుఁ డగు
శ్రీకంఠునియశము మయునిచే సుడివడియెన్
వైకుంఠుఁ డెవ్విధంబునఁ
గైకొని తత్కీర్తి చక్కఁగా నొనరించెన్. 389

టీ. ఏకర్మంబునన్ =ఎట్టిపనిచేత, విభుఁడు = ప్రభువు, అగు శ్రీకంఠుని యశము=అయిన శివునికీర్తి, మయునిచేన్ =మయాసురునిచేత, సుడివడియెన్ = నశించెను, వైకుంఠుఁడు=విష్ణువు, ఎవ్విధంబునన్ =ఏలాగున, కైకొని = పూని, తత్కీర్తి = వానియశము, చక్కఁగాన్ = ప్రసిద్ధముగా, ఒనరించెన్ = చేసెను.

తా. నారదా! ఏకార్యమువలన మయుఁడు శివునికీర్తికి భంగముగలిగించెను. దాని నెట్లు విష్ణువు చక్కఁబఱిచెనో తెలియ నానతిమ్ము.

వ. అనిన నారదుం డి ట్లనియె. 390

క. చక్రాయుధబలయుతు లగు
శక్రాదుల కోహటించి శ్రమమున నసురుల్
సక్రోధంబుగ నరిగిరి
విక్రమములు మాని మయుని వెనుకకు నధిపా. 391

టీ. అధిపా=రాజా! అసురుల్ =రాక్షసులు, చక్రాయుధబలయుతులు= విష్ణుని ప్రాపు గలవారు, అగు, శక్రాదులకున్ =ఇంద్రుఁడు మొదలగు దేవతలకు, ఓహటించి = వెనుకతగ్గి (ఓడి), సక్రోధంబుగన్ = కోపముతోఁ గూడునట్లు, విక్రమములు = పరాక్రమములు, మాని = వదలి, మయుని వెనుకకున్ = మయాసురుని చాటునకు అరిగిరి=పోయిరి.

తా. రాజా! రాక్షసులందఱు దేవతలపై దాడి వెడలి విష్ణునిబలము వలన విజృంభితులైనవారిధాక కోర్వఁజాలక యుద్ధముమాని క్రోధముతోఁ బోయి మయునిచాటునకుఁ జేరిరి.

వ. ఇట్లు రక్కసులు దన వెనుకఁ జొచ్చిన మాయానిలయుం డును దుర్నయుండును నైనమయుండు దనయోగంబున నయోరజతసువర్ణమయంబులై యెవ్వరికిని లక్షింపరాదనిమ నాగమనంబులుగు వితర్కింప రానికక్షశపరిచ్ఛదంబులగు

గలిగినత్రిపురంబుల నిర్మించి యిచ్చిన నక్తంచరు లందఱు
నందుఁ బ్రవేశించి కామసంచారులై పూర్వవైరంబుఁ
దలంచి సనాయకంబు లయినలోకంబుల నస్తోకం బయిన
నిజబలాతిరేకంబున శోకంబు నొందించిన. 392

టీ. మాయానిలయుండు=మోసమునకుఁ జోటైనవాఁడు, దుర్ణయుండు=చెడ్డనీతి గలవాఁడు, తనయోగబలంబునన్ = తనమాయాప్రభావముచేత, అయో...మయంబులు = ఉక్కు వెండి బంగారువికారములు, ఐ, ఎవ్వరికిని, లక్షింపన్=గుఱుతించుటకు, రానిగమనాగమనంబులును = వీలుకాని రాకపోకలును, వితర్కింపన్=ఊహించుటకు, రాని, కర్కశపరిచ్ఛదంబులును=కఠినములైన కోటలును, గలిగిన, త్రిపురంబులన్ = మూఁడుపట్టణములను, నిర్మించి=ఏర్పఱచి, నక్తంచరులు = (రాత్రులయందుఁ దిరుగు) రాక్షసులు, అందున్= ఆత్రిపురములలో, ప్రవేశించి=చొచ్చి, కామసంచారులు ఐ=యథేష్టముగాఁ దిరుగువారై, పూర్వవైరంబు=వెనుకటిపగ, సనాయకంబులు=లోకపాలురతోఁ గూడిన, లోకంబులను = జగములను, అస్తోకంబు = అధికము, ఐన, నిజబలాతిరేకంబునన్=తనబలముయొక్క అతిశయముచేత, శోకంబున్ ఒందించినన్ = బాధపెట్టఁగా.

క. లోకాధినాథు లెల్లను
శోకాతురు లగుచు శరణు చొచ్చిరి. దుష్టా
నీకవిదళనాకుంఠున్
శ్రీకంఠున్ భువనభరణచిత్తోత్కంఠున్. 393

టీ. లోకాధినాథులు ఎల్లను = లోకపాలకులందఱును, శోకాతురులు= దుఃఖముచేఁ బీడింపఁబడినవారలు, అగుచున్, దుష్టానీకవిదళనాకుంఠున్ = దుష్టుల సమూహములను మర్దించుటయందు అనర్గళుఁడైనవాఁడును, భువనభరణ చిత్తోత్కంఠున్=లోకములను గాపాడుటయందుఁ బ్రీతిగలహృదయముగల, శ్రీకంఠున్=శివుని, శరణు చొచ్చిరి.

తా. అంతట లోకపాలకులందఱును దుఃఖాక్రాంతులై దుర్జనదనుజ మర్దనుఁడును లోకభరణదీక్షయందాసక్తి గలవాఁడును నగు సాంబమూర్తిని శరణు జొచ్చిరి.

వ. ఇట్లు, సకలలోకేశ్వరుండగు మహేశ్వరుం జేరి లోకపాల
కులు ప్రణతులై పూజించి కరకమలంబులు ముకుళించి. 394

టీ. సకలలోకేశ్వరుండు = ఎల్లలోకములకుఁ బ్రభువైనవాఁడు, ప్రణతులు=నమ్రులు, ఐ, పూజించి=పూజలుచేసి, కరకమలంబులు=కేలుఁదామరలు, ముకుళించి=అంజలిచేసి యనుట.

క. త్రిపురాలయు లగుదానవు
లపరాజితు లగుచు మాకు నశ్రాంతంబున్
వపురాదిపీడఁ జేసెద
రపరాధికులను వధింపు మగజాధీశా. 395

టీ. అగజాధీశా = పార్వతికి ప్రియుఁడవగు నోసదాశివా! త్రిపురాలయులు = త్రిపురములు కాఁపురముగాఁగలవారు, అగు, దానవులు=రాక్షసులు, అపరాజితులు=ఓడనివారు, అగుచున్, మాకున్, అశ్రాంతంబున్=ఎల్లప్పుడును, వపురాదిపీడన్=శరీరము మొదలైనవానికి అపాయమును, చేసెదరు, అపరాధికులను=అట్టిజగద్ద్రోహులను, వధింపుము=చంపుము.

తా. ఓపార్వతీశ్వరా ! త్రిపురములలోఁ గాఁపురమున్న రాక్షసులు బలవంతులై మమ్ము పలువిధముల బాధించుచున్నారు. ఆక్రూరులను సంహరించి మమ్ముఁ గాపాడుము.

క. దీనులము గాక యుష్మద
ధీనుల మై యుండుమేము దేవాహితదో
ర్లీనుల మైనారము బల
హీనుల మగుమమ్ముఁ గావు మీశాన, శివా. 396

టీ. ఈశాన=ఈశ్వరా! శివా! ధీనులము=అల్పులము, కాక, యుష్మదధీనులము = నీకు స్వాధీనులము, ఐ, ఉండు మేము, దేవాహితదోర్లీనులము= రాక్షసుల చేతులలో నణఁగి పోయినవారము, ఐనారము, బలహీనులము = శక్తిలేనివారము, మమ్మున్, కావుము=రక్షించుము.

తా. ఎప్పుడు ఏయాపదలను నెఱుఁగక నీప్రాపుచేత నిరంకుశులమై యున్న మాకు నేఁడీ రాక్షసులచేతులలో నిట్టిపాట్లు గల్గినవి. ఇట్టియశక్తుల మైనమమ్ము రక్షింపుము.

వ. అనిన భక్తవత్సలుండగు పరమేశ్వరుండు శరణాగతులైన గీర్వాణుల వెఱవకుండని దుర్వారబలంబున బాణాసనంబుఁ గేల నందుకొని యొక్కదివ్యబాణంబు సంధించి త్రిపురంబులపయి నేసిన మార్తాండమండలంబున వెలువడు మయూఖజాలంబులచందంబునఁ దద్బాణంబువలన దేదీప్యమానంబులై యనేకబాణసహస్రంబులు సంభవించి భూనభోంతరాళంబులు నిండి మండి తెప్పలుగాఁ గుప్పలుగొని త్రిపురంబులపయిఁ గప్పె నప్పుడు తద్బాణపావక హేతిసందోహదందహ్యమానులై గతాసులైన త్రిపురపురనివాసులం దెచ్చి మహాయోగియైనమయుండు సిద్ధరసకూపంబున వైచిన. 397

టీ. భక్తవత్సలుండు = భక్తులయందు ప్రేమగలవాఁడు, అగు, పరమేశ్వరుండు = శివుఁడు, శరణాగతులు = రక్షణముగోరి వచ్చినవారు, ఐన, గీర్వాణులన్ = దేవతలను, వెఱవకుండు = భయమందకుఁడు, అని, దుర్వారబలంబునన్ = అపరానిసామర్థ్యముతోడ, బాణాసనంబున్ = ధనుస్సును, కేలన్ = చేతితో, అందికొని, ఒక్కదివ్యబాణంబు = దేవతాసంబంధమైనబాణమును, సంధించి = పూన్చి, త్రిపురంబులపయిన్, ఏసినన్= ప్రయోగింపఁగా, మార్తాండ మండలంబునన్ = సూర్యమండలమందు, మయూఖజాలంబు చందంబునన్=కిరణములగుంపువలె, తద్బాణానలంబులన్=

ఆబాణాగ్నిచేత, దేదీప్యమానంబులై = మిగులమండుచున్నవై, అనేక బాణసహస్రంబులు = వేనవేలు బాణములు, సంభవించి=పుట్టి, భూనభోంతరాళంబులు=భూమి ఆకాశములు, నిండి, మండి, తెప్పలుగాన్ = తుట్టెలుగా, కుప్పలుగొని=గుంపులై, తద్బాణ...మానులు=ఆయీశ్వరుని బాణములయందలి అగ్నిబాణముల గుంపులచే మిగులఁ గాల్చఁబడినవారు, గతాసులు = పోయిన యూపిరిగలవారు, త్రిపురపురనివాసులన్=త్రిపురములఁ గాఁపురమున్న రాక్షసులను, మహాయోగి = గొప్పమణిమంత్రౌషధసిద్ధుఁడు, ఐన, మయుండు = మయాసురుఁడు, సిద్ధరసకూపంబునన్=అమృతరసము గలబావిలో, వైచినన్= పడవేయఁగా.

క. సిద్ధామృతరసమహిమను
శుద్ధమహావజ్రతుల్యశోభితతనులై
వృద్ధిం బొందిరి దానవు
లుద్ధతనిర్ఘాతపావకోపము లగుచున్. 398

టీ. సిద్ధామృతరసమహిమన్=యోగసిద్ధమైన అమృతద్రవముయొక్క బలముచేత, శుద్ధ...తనులు = మృత్యుబాధలేక వజ్రములవంటివై ప్రకాశించుశరీరములుగలవారు, ఐ, దానవులు = రాక్షసులు, ఉద్ధత...పములు = ఉగ్రములైనపిడుగులు నిప్పులును పోలికగలవారు, అగుచు, వృద్ధిన్ పొందిరి= పెంపొందిరి.

తా. ఇట్లు మయునిప్రభావముచేత రాక్షసులందఱు యోగలబ్ధమయిన అమృతద్రవసంపర్కముచేత బాధనుండి తొలఁగి వజ్రతుల్యములై ప్రకాశించు శరీరములు గలవారై పిడుగులవంటివారును నిప్పుకణుకులవంటివారు నై చెలరేఁగిరి.

క. కూపామృతరసపంగతి
దీపితులై నిలిచి యున్న దేవాహితులన్

రూపించి చింత నొందెడు
గోపధ్వజుఁ జూచి చక్రి కుహనాన్వితుఁడై.

టీ. కూపా...దీపితులు = నూతియందలిఅమృతద్రవము సంబంధమునఁ దెలివినందినవారు, ఐ, నిలిచి, ఉన్న, దేవాహితులన్ = రాక్షసులను, రూపించి= కనిపట్టి, చింతనొందెడు కోపధ్వజున్ = వ్యసనపడు (కోపమే టెక్కెముగాఁ గల) సాంబమూర్తిని, చూచి, చక్రి = విష్ణువు, కుహనాన్వితుఁడు = మోసముతోఁగూడినవాఁడు..

తా. ఇట్లు మయాసురునియోగముచేనేర్పడిన బావిలోని అమృతద్రవముద్రావి బ్రతికి ప్రబలులైన రాక్షసులం గాంచి యీశ్వరుండు దుఃఖించుచున్న శివునిం జూచి విష్ణుమూర్తి తనమాయావిలాసముతోఁ గూడినవాఁడై.

శా॥ ఉత్సాహంబున నొక్కపాఁడిమొద వై యూధంబు ఘ్రా
ణించుచున్, వత్సంబై తనవెంట బ్రహ్మనడువన్ వైకుంఠుఁ
డేతెంచి యుద్యత్సత్త్వంబునఁ గూపమధ్యరసముం ద్రావెన్
విలోకించుచుం, దత్సౌభాగ్యనిమగ్నులై మఱచి రాదై
త్యుల్ నివారింపఁగన్. 400

టీ. ఉత్సాహంబునన్ = వేడుకతో, ఒక్క, పాఁడిమొదవు = పాలు పితుకు ఆవు, ఐ, బ్రహ్మ, వత్సంబు=దూడ, ఐ, ఊధంబు=పొదుగును, ఘ్రాణించుచున్ = మూర్కొనుచు, తనవెంటన్, నడువన్, వైకుంఠుండు=విష్ణువు, ఏతెంచి = పోయి, ఉద్యత్సత్త్వంబునన్ = పొడముచున్నబలముచేత, కూపమధ్యరసమున్ = అమృతవుబావిలోని యమృతమును, త్రావెను, ఆదైత్యుల్= అచ్చటిరాక్షసులు, విలోకించుచున్ = ఆయావును చూచుచు, దత్సౌభాగ్యనిమగ్నులు= దానిచక్కఁదనమునఁ దగులుపడినవారై, నివారింపఁగన్ = అడ్డగించుటకు, మఱచిరి.

తా. ఇట్లు వేడుకమీఱ విష్ణువు పాఁడియావై బ్రహ్మ దూడయై తన పొదుగమూర్కొనుచు వెంటరాఁగా వచ్చి గొప్పగడుసుదనముతో నచ్చోఁ గాచియున్న నారాక్షసులు చూచుచుండఁగనే వారి యమృతపుబావిలోని నీరంతయుఁ ద్రాగెను. వారును ఆ యావునందమునకు లోనై దానినావలఁ దోలక మోసముపాలయిరి.

వ. ఇట్లు విష్ణుండు మోహనాకారంబున ధేను వయి వచ్చి త్రిపురమధ్యకూపామృతరసంబు ద్రావిన నెఱింగి శోకాకుల చిత్తులైనరసకూపపాలకులంజూచి మహాయోగియైనమయుం డు వెఱఁగుపడి దైవగతిం జింతించి శోకింపక యిట్లనియె.

టీ. మోహనాకారంబునన్=మోసపువేషముతో, ధేనువు=మొదవు, త్రిపురమధ్యకూపామృతరసంబు=త్రిపురముల నడుమనున్న బావిలోని యమృత ద్రవమును, శోకాకులచిత్తులు=దుఃఖముచేఁ గలకబాఱిన మనసుగలవారు, రసకూపపాలకుర్=అమృతబావికాపరులను, చూచి, మహాయోగి=గొప్పయో గము గలవాఁడు, వెఱఁగుపడి=ఆశ్చర్యమంది, దైవగతిన్=విధివిలసితమును, చింతించి=విచారించి, శోకింపక=దుఃఖింపక.

ఆ. అమరు లైన దనుజు లైనను నరు లైన
నెంతనిపుణు లైన నెవ్వ రైన
దైవికార్థచయముఁ దప్పింపఁ గా లేరు
వలదు దనుజులార వగవ మనకు. 402

టీ. దనుజులార=రాక్షసులారా! అమరులు=దేవతలు, దనుజులు=రాక్ష సులు, నరులు=మానవులు, నిపుణులు=నేర్పరులు, దైవికార్థచయమున్=దైవము వలనఁగలుగు ఇష్టానిష్టసముదాయమును, తప్పింపఁగాన్, లేరు=తొలఁగించుటకుఁ జాలరు, వగవన్=దుఃఖించుటకు, వలదు.

తా. రాక్షసులారా! సురాసురులును మానవులును ఎంతటియుపాయవంతులును ప్రజ్ఞావంతులును, దైవమువలన ప్రాప్తించిన మంచిచెడ్డలఁ దప్పించుకోఁజాలరు. గనుక మనము శోకింపఁ బ్రయోజనము లేదుగాన మానుఁడు.

వ. అని పలికె నంత విష్ణుండు నైజంబు లైన ధర్మజ్ఞాన విద్యా
తపోవిరక్తి సమృద్ధిక్రియాశక్తి విశేషంబుల శంభునికిఁ
బ్రాధాన్యంబు సమర్పించి రథసూతకేతువర్మబాణాసన
ప్రముఖసంగ్రామసాధనంబులు చేసినం గైకొని. 403

టీ. నైజంబులు=తనవి, ధర్మ...విశేషంబులన్ = న్యాయము తెలివి చదువు తపము విషయవిరతి పూర్ణత కర్మ సామర్థ్యము వీనియతిశయముచేత, ప్రాధాన్యంబు=ముఖ్యత్వము, సమర్పించి=ఇచ్చి, రథ...సాధనంబులు = తేరు సారథి టెక్కెము జోడు విల్లు మొదలుగాఁగలయుద్ధపరికరములు, సేసినన్ = కల్పించి యీయఁగా, కైకొని=పుచ్చుకొని.

మ. శరియై కార్ముకియై మహాకవచియై సన్నాహియై వాహియై
సరథుండై సనియంతయై సబలుఁడై సత్కేతనచ్ఛత్త్రుఁడై
పరమేశుం డొకబాణమున్ విడిచెఁ దద్బాణానలజ్వాలలం
బురముల్ గాలెఁ జటచ్చటధ్వనినభోభూమధ్యముల్ నిండఁగన్.

టీ. పరమేశుండు=శివుఁడు, శరి=బాణముగలవాఁడు, కార్ముకి = విల్లుగలవాఁడు, మహాకవచి=అభేద్యమైనజోడుగలవాఁడు, సన్నాహి=పూన్కిగలవాఁడు, వాహి=గుఱ్ఱములుగలవాఁడు, సరథుఁడు = రథముతోఁగూడినవాఁడు, సనియంత = సారథితోఁ గూడినవాఁడు, సబలుఁడు = సైన్యముతోఁ గూడినవాఁడు, సత్కేతనచ్ఛత్త్రుఁడు=మంచిటెక్కెము గొడుగుగలవాఁడు, ఐ, ఒక బాణమున్, విడిచెను, తద్బాణానలజ్వాలలన్=ఆబాణముల మంటలచేత, ఛటచ్ఛటధ్వని, నభోభూమధ్యముల్=ఆకాశము భూమి వీనినడుము, నిండఁగన్= నిండుకొనఁగా.

తా. సులభము

వ. ఇట్లు హరుండు దురవగాహంబు లైన త్రిపురంబుల నభిజిన్ము
హూర్తంబున భస్మంబుచేసి కూల్చిన నమరగరుడగంధర్వ
సిద్ధసాధ్య యక్షవల్లభులు వీక్షించి జయజయశబ్దంబులు
చేయుచుఁ గుసుమవర్షంబులు వర్షించిరి ప్రజలు హర్షించిరి
బ్రహ్మాదులు గీర్తించి రప్సరసలు నర్తించిరి దివ్యకాహళమం
దుభిరవంబులును మునిజనోత్సవంబులును బ్రచురంబులయ్యె
నిట్లు విశ్వజనీనం బగు త్రిపురాసురసంహారంబున నఖిల
లోకములును సంతసిల్లియుండ నయ్యవసరంబున. 405

టీ. దురవగాహంబులు = చొరరానివి, అభిజిన్ముహూర్తంబునన్ = (పగలు పదునాలుగు గడియలమీఁద) మిట్టమధ్యాహ్నమందు, కూల్చినన్ = సంహరింపఁగా, అమర...వల్లభులు=దేవతలు, గరుడులు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, యక్షులును, వీక్షించి = చూచి, జయజయశబ్దంబులు = జయజయ అను కేకలను, కుసుమవర్షంబులు = పూవులవానలు, వర్షించిరి = కురిపించిరి, హర్షించిరి=సంతసించిరి, బ్రహ్మాదులు=బ్రహ్మ మొదలగువారలు, కీర్తించిరి=నుతించిరి, నర్తించిరి=ఆడిరి, దివ్య...బులు = దేవతల వగు కాహళలయొక్క భేరిలయొక్క మ్రోఁతలు, మునిజనోత్సవంబులు = మునులవేడుకపనులును, ప్రచురంబులయ్యెన్=వెల్లడియాయెను, విశ్వజనీనము = ఎల్లజనుల మేలుకొఱకైనది, త్రిపురాసురసంహారంబునన్ = త్రిపురదానవుల నాశమువలన, అఖిల=సమస్తమైన, అయ్యవసరంబునన్=ఆసమయమందు.

ఆ. తృణకణములభంగిఁ ద్రిపురంబుల దహించి
పరముఁ డవ్యయుండు భద్రయశుఁడు
శివుఁడు పద్మజాదిజేగీయమానుఁ డై
నిజనివాసమునకు నెమ్మిఁ జనియె. 406

టీ. పరముఁడు = శ్రేష్ఠుఁడును, అవ్యయుండు = నాశములేనివాఁడును, భద్రయశుఁడు = శుభమైనకీర్తిగలవాఁడు, త్రిపురంబులను, తృణకణముల

భంగిఁ=గడ్డిపోఁచలవలె, దహించి=కాల్చి, పద్మజాది జేగీయమానుఁడు=బ్రహ్మ మొదలగువారిచే నుతింపఁబడినవాఁడై, నెమ్మిన్=ప్రియముతో, నిజనివాసము నకున్=తనతావునకు (కైలాసమునకు), చనియెన్=పోయెను.

తా. పరాత్పరుఁడును నాశమెఱుఁగక యుత్తమశ్లోకుఁడైన యా యీశ్వరుఁడు ఇట్లు త్రిపురములను గడ్డిపోఁగులవలెఁ గాల్చివైచి బ్రహ్మాదులచేఁ గీర్తింపఁబడినవాఁడై కైలాసమునకు వెంచేసెను.

వ. ఇట్లు నిజమాయావిశేషంబున మర్త్యలోకంబున విడం
బించుచున్న విష్ణునిపరాక్రమవిధానంబులు మునిజనవంద్య
మానంబులై సకలలోకకల్యాణప్రదానంబులై యుండు
ననిన విని నారదునకు ధర్మనందనుం డిట్లనియె. 407

టీ. నిజమాయావిశేషంబునన్ = తనమాయయొక్క యతిశయము చేత, మర్త్యలోకంబునన్ = మనుష్యలోకమందు, విడంబించుచున్న = మానుషచర్యలను అనుసరించుచున్న, విష్ణుని, పరాక్రమవిధానంబులు = శౌర్యగతులు, మునిజనవంద్యమానంబులు = మునీశ్వరులచే మ్రొక్కఁబడి నవి, సకలలోకకల్యాణప్రదానంబులు = ఎల్లలోకములకు మంగళముల నిచ్చునవి.

నారదుండు ధర్మరాజునకు వర్ణాశ్రమ ధర్మంబులు దెలుపుట.

సీ. అనఘాత్మ సకలవర్ణాశ్రమాచారస
మ్మతధర్మ మెయ్యది మానవులకు
నేధర్మమున నరుం డిద్ధవిజ్ఞానము
భక్తియుఁ బ్రాపించుఁ బద్మజునకు
సాక్షాత్సుతుండవు సర్వజ్ఞుఁడవు నీకు
నెఱుఁగరానిది ధర్మ మింతలేదు

నారాయణపరాయణస్వాంతు లనఘులు
శాంతులు సదయులు సాధువృత్తి
ఆ. మెఱయుచున్నఘనులు మీవంటివా రెద్ది
పరమధర్మ మనుచు భక్తిఁ దలఁతు
రట్టిధర్మరూప మఖిలంబు నెఱిఁగింపు
వినఁగ నిచ్ఛ గలదు విమలచరిత. 408

టీ. అనఘాత్మ = పాపమెఱుఁగనివాఁడా! మానవులకు, సకల... ధర్మము = ఎల్లవర్ణములకు ఆశ్రమములకు విరోధముకాని యాచారము, ఎయ్యది=ఏది, నరుండు, ఏధర్మమునన్=ఏయాచరణముచేత, ఇద్ధవిజ్ఞానము = మేలైనతెలివిని, భక్తియున్=పూజ్యులయెడ ననురాగమును, ప్రాపించున్ = పొందును. నీవు, పద్మజునకున్=బ్రహ్మదేవునకు, సాక్షాత్సుతుండవు = ఔరసపుత్త్రుఁడవు, సర్వజ్ఞుఁడవు = ఎల్లధర్మముల నెఱిఁగినవాఁడవు, నీకున్, ఎఱుఁగరాని = తెలియ నలవికాని, ధర్మము = సదాచారము, ఇంత = కొంచెమును, లేదు, నారాయణ...స్వాంతులు=విష్ణునియందు ఆసక్తమైన మనసుగలవారు, అనఘులు = పాపములంటనివారు, శాంతులు = నిష్కృశమసంపన్నులు, సదయులు=కరుణతోఁగూడినవారు, సాధువృత్తిన్ = సద్వర్తనముచేత, మెఱయుచున్నఘనులు = ప్రకాశించుచున్న గొప్పవారు, మీవంటివారు, పరమధర్మము = మేలిస్వభావము, అనుచున్, భక్తిన్ = ఆదరముతో, తలంతురు= ఒప్పుకొందురో, విమలచరిత=పావనమైన నడవడిగల యోనారదమునీంద్రా! అట్టి, ధర్మరూపము = ధర్మముయొక్కరీతి, అఖిలంబు = అంతయును, ఎఱిఁగింపుము = తెలియఁజేయుము, వినఁగన్ = వినుటకు, ఇచ్ఛ = కోరిక, కలదు.

తా. ఓనారదమునీంద్రా! మనుజులకు ఎల్లబ్రాహ్మణాదివర్ణములకు, అన్నిబ్రహ్మచర్యము మొదలుగాఁగలయాశ్రమములకు, అవిరోధమైన యుత్తమధర్మమేది? మనుజుఁ డేధర్మమనుష్ఠించి చక్కని తెలివితేటలను భక్తిని

బొందఁగలఁడు? నీవు సర్వభూతములకు నాదియు ఉత్పత్తికారణుఁడైన బ్రహ్మకు ప్రత్యక్షసుతుఁడవు. విజ్ఞాననిధి వగు నీకుఁ దెలియని దుండదు. విష్ణురతులును, పాపరహితులును, నిత్యశాంతులును, దయగలవారును, మంచినడవడి గలమీబోఁటివారు ఏది పరమధర్మ మని యనుష్ఠింతురో అట్టిదాని స్వరూపమంతయు మీవలన వినఁ గుతూహలినైయున్నాను. దయ చేసి యెఱిఁగింపఁగోరెదను.

వ. అనిన నారదుండు ధర్మరాజుం జూచి దాక్షాయణియందు నిజాంశంబున నవతరించి భువనశోభనంబుకొఱకు బదరికాశ్రమంబునఁ దపోనిరతుం డయి యున్ననారాయణునివలన సనాతనం బగుధర్మంబు వింటి నది చెప్పెద సకలవర్ణంబుల జనులకు సత్యంబును దయయును నుపవాసాదితపంబును శౌచంబును సైరణయు సదసద్వివేకంబును మనోనియమంబును బహిరింద్రియజయంబును హింస లేమియు బ్రహ్మచర్యంబును దానంబును యథోచితజపంబును సంతోషంబును మార్దవంబును సమదర్శనంబును మహాజనసేవయు గ్రామ్యంబు లయినకోరికలు మానుటయు నిష్ఫలక్రియలు విడుచుటయు మితభాషిత్వంబు దేహంబు గానితన్ను వెదకి కొనుటయు నన్నోదకంబులు ప్రాణులకుం బంచియిచ్చుటయుఁ బ్రాణులందు దేవతాబుద్ధియు నాత్మబుద్ధియుఁ జేయుటయు శ్రీనారాయణచరణ స్మరణకీర్తన శ్రవణ సేవార్చన నమస్కార దాస్యాత్మసమర్పణ సఖ్యంబు లనియెడి త్రింశల్లక్షణంబులు గలుగవలయు నందు సత్కులాచారుం డయి మంత్రవంతంబు లైనగర్భాధానాదిసంస్కారంబు లవిచ్ఛిన్నంబులుగాఁ గలవాఁడు ద్విజుండు ద్విజునకు యజనయాజనస్వాధ్యాయనాధ్యాపనదాన ప్రతిగ్రహంబు లనుషట్క

ర్మంబులు విహితంబులు. రాజునకుఁ బ్రతిగ్రహవ్యతిరిక్తంబు
లగున యజనాదికర్మంబు లయిదును బ్రజాపాలనంబును
బ్రాహ్మణులు గానివారివలన దండశుల్కాదులు గొనుటయు
విహితకర్మంబులు వైశ్యునికిఁ గృషివాణిజ్యగోరక్షణాది
కర్మంబులును బ్రాహ్మణకులానుసరణంబును విహితంబులు
శూద్రునకు ద్విజశుశ్రూష చేయవలయు. 409

టీ. దాక్షాయణియందున్ = దక్షునికూఁతురైన మూర్తిదేవియందు, (ధర్మునకు) నిజాంశంబునన్ = తనకళతోడ, అవతరించి = పుట్టి, భువనశోభనంబుకొఱకు=లోకముల క్షేమముకొఱకు, బదరికాశ్రమంబునన్=బదరిక అను నొక ఆశ్రమమందు, తపోనిరతుఁడు = తపస్సుయందు లగ్నమైనచిత్తము గలవాఁడు, నారాయణుఁ డనుఋషివలన, సనాతనము = శాశ్వతము, అగు ధర్మంబు, నేను, వింటిని, అది, నీకు, చెప్పెదను. సకలవర్ణంబులకున్ = అన్ని కులములవారలకును, సత్యంబు = అనృతమాడమి, దయ = కరుణ, ఉపవాసాదితపంబు = నిరశనవ్రతము మొదలైనదియు, శౌచము = సదాచారము, సైరణ = ఓరుపు, సదసద్వివేకంబు = మంచి చెడ్డలయెఱుక, మనోనియమంబు = మనస్సును వశపఱచుకొనుట, బహిరింద్రియజయంబు = వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలను లోఁబఱచుకొనుట, హింస = జీవహత్య, లేమియు, బ్రహ్మచర్యంబు=బ్రహ్మత్వమందలి తలఁపును (బ్రహ్మచారి ధర్మమును), దానంబును = కలిగినదాని నిచ్చుట, యథోచితజపంబును = దేశకాలములకుఁ దగినట్లు జపముచేయుట, సంతోషంబును = తృప్తియు, మార్దవంబును = కఱకుఁదనము లేకుండుట, సమదర్శనంబును = సర్వభూత సమస్తవస్తువులయందు ఆత్మీయపరకీయ భ్రాంతిలేకుండుట, మహాజనసేవయు = ఉత్తముల కైంకర్యము, గ్రామ్యంబులు = తుచ్ఛములు, నిష్ఫలక్రియలు = ప్రయోజనములేని పనులు, (అనఁగా పుల్లలు త్రుంచుట, మట్టినలుపుట, గీతలుగీయుట, రాళ్లురువ్వుట మొదలగునవి) విడుచుటయు, మితభాషిత్వంబు = పొల్లులు రానీయక

తగినంతగా మాటలాడుట, దేహంబుకాని తన్ను వెదకికొనుట = దేహముకంటె వేఱైన తనస్వరూపమును వెదకి కనుంగొనుట, అన్నోదకములు=కూడు నీళ్లను, ప్రాణులకున్=జంతువులకు, పంచియిచ్చుట=పంచిపెట్టుట, ప్రాణులయందున్=జంతువులయందు, దేవతాబుద్ధియున్ = దేవతాత్వభావనయు, ఆత్మబుద్ధిన్=ఆత్మభావనయు, చేయుటయు, శ్రీనారాయణ...సఖ్యంబులు = శ్రీహరి పాదస్మరణము, సంకీర్తనము, తత్కథాశ్రవణము, కైంకర్యము, పూజనము, మ్రొక్కుట, కొలుచుట, తననుసమర్పించుట, చెలిమిసేయుట, అనియెడి త్రింశల్లక్షణంబులు=అని చెప్పఁబడుముప్పదిభాగవత శ్రీచిహ్నములు, కలుగవలయును, అందు=వానిలో, సత్కులాచారుండు = మేలైనకులము మంచియాచారము గలవాఁడు, అయి, మంత్రవంతంబులు=మంత్రపూతములు, ఐన, గర్భాధానాది సంస్కారంబులు = కర్మలు, అవిచ్ఛిన్నంబుగాన్=తెంపుకలుగకుండ, కలవాఁడు=చేయఁబడియున్నవాఁడు, ద్విజుండు=బ్రాహ్మణుఁడు (రెండు మాఱులు పుట్టినవాఁడు, బ్రాహ్మణాదిత్రివర్ణజుఁడు), ద్విజునకున్ = బ్రాహ్మణునకు, యజన...గ్రహంబులు = యజ్ఞముచేయుట, చేయించుట, వేదశాస్త్రములు చదువుకొనుట, చదివించుట, ఇచ్చుట, పుచ్చుకొనుట, అను, షట్కర్మంబులు = ఆఱుకర్మలు, విహితంబులు = శాస్త్రముచే విధింపఁబడినవి, రాజునకున్=క్షత్రియునకు, ప్రతిగ్రహవ్యతిరిక్తంబులు = పుచ్చుకొనుటలేని, యజనాదికర్మంబులు, అయినను, ప్రజాపాలనంబు = జనులఁబాలించుట, బ్రాహ్మణులు, కానివారివలనన్, దండశుల్కాదులు=దండుగలు సుంకములు, కొనుటయును, విహితకర్మంబులు = యోగ్యములైనపనులు, వైశ్యునికిన్ = కోమటివానికి (తృతీయవర్ణునకు), కృషి = వ్యవసాయము, వాణిజ్య = వ్యాపారము, గోరక్షణ=ఆవులఁ బెంచుటయు, ఆది=మొదలగు, కర్మంబులు=పనులు, బ్రాహ్మణకులానుసరణంబును = బ్రాహ్మణజాతిని అనుసరించియుండుటయు, విహితములు, శూద్రునకున్, ద్విజశుశ్రూష=బ్రాహ్మణసేవ, చేయుట వలయును = చేయఁదగును.

సీ. వినుకర్షణాదికవృత్తికంటెను మేలు
యాచింపనొల్లనియట్టివృత్తి
ప్రాప్తంబుఁ గైకొని బ్రదుకకంటెను లెస్స
యనుదినంబును ధాన్య మడిగికొనుట
యాయవారముకంటె నధికకల్యాణంబు
పఱిగయెన్నులధాన్యభక్షణంబు
శిలవృత్తికంటెను శ్రేయ మాపణములఁ
బడ్డగింజలు దిని బ్రదుకుఁ గనుట
ఆ. యెడరుచోట నృపతి కీనాల్గువృత్తులుఁ
దగుఁ బ్రతిగ్రహంబు దగదు తలఁప
నాపదవసరముల నథముఁ డైన్క వజాతి
వృత్తి నున్న దోషవిధము గాదు. 410

టీ. వినుము, యాచింపనొల్లనియట్టివృత్తి = ఒకరినడుగని జీవనము, కర్షణాదికవృత్తికంటెన్ = దున్నుకొనుట అడిగికొనుట మొదలగువృత్తు లన్నింటికంటెను, మేలు=మంచిది, ప్రాప్తంబు = తనకుఁ దాలభించినదానిని, కైకొని = తీసికొని, బ్రదుకుకంటెను = జీవించుటకంటెను, అనుదినంబు = ప్రతిదినము, ధాన్యము, అడిగికొనుట = అడిగి తెచ్చుకొనుట, లెస్స = మంచిది, యాయవారముకంటెన్ = ధాన్యపుముష్టి యెత్తుటకంటెను, పఱిగయెన్నుల ధాన్యభక్షణంబు=చేలు కోసినవెనుక చేలలోరాలిన ఎన్నులగింజలేఱి తెచ్చుకొని తినుట, అధికకల్యాణంబు = మిగులశ్రేయము, ఆపణములన్ = అంగడులచెంతను, పడిన గింజలు, తిని, బ్రతుకఁ గనుట = జీవించుట, శిలవృత్తికంటెను=పఱిగ లేఱికొనుదానికంటె, శ్రేయము = మేలైనది, నృపతికిన్=రాజునకు, ఎడరుచోటన్=ఆపద సంభవించినప్పుడు, ఈనాల్గువృత్తులును, తగును=ఒప్పును, తలఁపన్ = విచారింపఁగా, ప్రతిగ్రహంబు=సమంత్రకముగాఁ బ్రతిగ్రహముపట్టుట, తగదు, ఆపదవసరములన్=విపత్సమయ

లలో, అధముఁడు = తక్కువజాతివాఁడు, ఎక్కువజాతివృత్తిన్ = తనజాతికంటె మేలిజాతివారిజీవికయందు, ఉన్నను, దోషవిధము = దోషముజాడ, కాదు.

తా. రాజా! దున్నుకొనుట మొదలగు వృత్తులకంటె అయాచితవృత్తి మంచిది. దానికంటె ధాన్యమడిగికొనునదిమంచిది. అంతకంటెను పఱిగయెన్నులు ఏఱితెచ్చుకొనుట మఱియు మంచిది. దానికంటెను అంగడులలోఁ బడ్డగింజ లేఱికొనునది మంచిది, ఆపత్కాలములో నీనాలుగువిధముల జీవనములును రాజునకుఁగూడ తగినవే. ఒకమంత్రసహితమై ప్రతిగ్రహముమాత్రము ఎన్నఁటికిని కూడదు. ఇక్కట్టువచ్చిన నొకవేళ నీచజాతివాఁడు ఉత్తమజాతి జీవనము నవలంబించినను దోషముకాదు.

వ. వినుము శిలవృత్తియు నుంఛవృత్తియు ఋత మనియు న
యాచితవృత్తియమృతమనియు నిత్యయాచ్ఞావృత్తిమృతమ
నియుఁ గర్షకవృత్తి ప్రమృతమనియు నెన్నుదు రట్టివృత్తుల
జీవించుట మేలు వాణిజ్యంబు సత్యానృత మనియు శ్వవృ
త్తినీచసేవయనియుఁ బలుకుదురు సర్వవేదమయుండు బ్రాహ్మ
ణుండు సర్వదేవమయుండు క్షత్త్రియుండు బ్రాహ్మణక్షత్త్రి
యులకు నీచసేవనంబు గర్తవ్యంబు గాదు 411

టీ. శిలవృత్తి = ఒళ్లకడ రాలినగింజ లేఱికొనుట, ఉంఛవృత్తి= పఱిగలేఱికొనుట, ఋతము=(సత్యము), అయాచితవృత్తి=ఒకరి నడుగకుండ బ్రతుకుట, అమృతము=(చావులేనిది), నిత్యయాచ్ఞావృత్తి=ఎల్లప్పుడు అడిగికొని బ్రతుకుట, మృతము(=చావుతోఁ దుల్యమైనది), కర్షకవృత్తి = దున్నుకొని బ్రతుకుట, ప్రమృతము(=నాతినింద్యము), వాణిజ్యము = వర్తకము, సత్యానృతము (=నిజము అబద్ధముగలసినది), నీచసేవ=హీనునిగొల్చుట, శ్వవృత్తి (=కుక్కబ్రతుకు), బ్రాహ్మణుండు, సర్వవేదమయుండు = ఎల్లవేదముల స్వరూపముగలవాఁడు, క్షత్త్రియుండు = రాజు, సర్వదేవమయుఁడు = అఖిల

దేవతల స్వరూపముగలవాఁడు, బ్రాహ్మణ క్షత్రియులకున్ = బాపలకు రాజుల కును, నీచసేవనంబు = తక్కువవానిఁ గొల్చుట, కర్తవ్యంబు = చేయఁదగినది. కాదు.

క. దమమును శౌచముఁ దపమును
శమమును మార్దవముఁ గృపయు సత్యజ్ఞాన
క్షమలును హరిభక్తియుహ
ర్షము నిజలక్షణము లగ్రజాతికి నధిపా. 412

టీ. అధిపా=రాజా! అగ్రజాతికిన్ = బ్రాహ్మణునకు, దమము = బాహ్యేంద్రియనిగ్రహము, శౌచము=శుచిత్వము, తపము=కాయక్లేశపడి జపించుట, శమము=అంతరింద్రియనిగ్రహము, మార్దవము=సౌమ్యత, కృప= దయ, సత్య = నిజము, జ్ఞాన = తెలివి, క్షమ = ఓరుపు, హరిభక్తి=విష్ణు భక్తి, హర్షము = నిత్యసంతోషము, నిజలక్షణములు = స్వాభావికమైన గుణ ములు.

తా. ధర్మరాజా! బ్రాహ్మణజాతి అంతర్బహిరింద్రియనిగ్రహము,సదా చారము, తపస్సు, నెమ్మది, అక్రూరత, దయ, సత్యము, జ్ఞానము, ఓర్పు, విష్ణు భక్తి, నిత్యసంతోషము, ఇవి సహజగుణములుగా నుండనగును.

ఉ. శౌర్యముదానశీలముఁబ్రసాదము నాత్మజయంబుఁదేజమున్
ధైర్యము దేవభక్తియునుధర్మమునర్థముఁ గామమున్ బుధా
చార్యముకుంద సేవలును సత్కృతియుం బరితోషణంబు స
దీర్యము రక్షణంబుఁ బృథివీవర శేఖర రాజచిహ్నముల్.

టీ. పృథివీవరశేఖర=రాజోత్తమా! శౌర్యము = మగఁటిమి, దాన శీలము=ఇచ్చుకోరిక, ప్రసాదము = కోపాదులులేక సౌమ్యతతోనుండుట, ఆత్మజయము=మనస్సును వశముజేసికొనుట, తేజము=ప్రతాపము, ధైర్యము= దిట్టతనము, దేవభక్తి = దేవతలయందు గురి, ధర్మము = మంచి నడవడి, అర్థము=లాభము, కామము=కోరిక, బుధా.. సేవలు = పండితులు గురువులు

విష్ణువు వీరికైంకర్యము, సత్కృతి=ఒరులను గౌరవించుట, పరితోషణంబు = సంతసిల్లఁజేయుట, సద్వీర్యము=న్యాయమైనవిక్రమము, రక్షణము= శిష్టపాలనము, రాజచిహ్నముల్=రాచవాని కుండఁదగు గుఱుతులు.

తా. సుబోధమే.

క. ధర్మార్థకామవాంఛయు
నిర్మలగురుదేవవిప్రనివహార్చనముల్
నిర్మదభావముఁ బ్రమదము
శర్మకరత్వమును వైశ్యజనలక్షణముల్. 414

టీ. ధర్మార్థకామవాంఛ=ధర్మ అర్థ కామములఁ గోరుట, నిర్మల... ముల్=శుద్ధమైన గురువులయు, దేవతలయు, బ్రాహ్మణులయు, సంఘములను బూజించుట, నిర్మదభావము=గర్వము లేకుండుట, ప్రమదము=సంతోషము, శర్మకరత్వము=కూడినంతవట్టొకరికి మేలు చేయుట, వైశ్యజనలక్షణముల్= కోమటివానిగుఱుతులు.

తా. రాజా! ధర్మార్థకాములనాసక్తితోఁ గూర్చుకొనుట, రాగాది దోషరహితమైన దేవబ్రాహ్మణగురువులసేవ, అడఁకువ, సంతోషము, ఒకరికుపకారము చేయు బుద్ధి ఇవి కోమటి కుండవలసిన ధర్మములు.

ఉ. స్తేయము లేనివృత్తియుశుచిత్వముసన్నుతియున్ నిజేశులన్
మాయలు లేక డాయుటయు మంత్రము చెప్పకపంచయజ్ఞముల్
చేయుటయున్ ధరామరుల సేవయు గోవులరక్షణంబున,న్యా
యము లేమియున్ మనుజనాథ యెఱుంగుము శూద్రధర్మముల్.

టీ. మనుజనాథ = ధర్మరాజా! స్తేయము = దొంగతనము, లేని, వృత్తి = జీవనము, శుచిత్వము = మంచియాచారము, సన్నుతి = స్తుతి, నిజేశులన్ = తమదొరలను, మాయలు = టక్కులు, లేక, డాయుట = దగ్గఱుట, మంత్రము, చెప్పక=చదువక, పంచయజ్ఞముల్ = బ్రహ్మ, పితృ, దేవ, భూత,

మనుష్యయజ్ఞములు చేయుటయును, ధరామరులసేవయున్ = బ్రాహ్మణులసేవ, గోవులరక్షణంబు=ఆలఁ గాఁచుట, అన్యాయము=అధర్మము, లేమి=లేకపోవుట, శూద్రధర్మంబులు, అని, ఎఱుంగుము.

తా. సుగమము.

సీ. నిలయమ్ము వాటించి నిర్మలదేహియై
శృంగార మెప్రొద్దుఁ జేయవలయు
సత్యప్రియాలాపచతురయై ప్రాణేశు
చిత్తంబు ప్రేమ రంజింపవలయు
దాక్షిణ్యసంతోషధర్మమేధాదుల
దైవత మని ప్రియుఁ దలఁపవలయు
నాథుఁ డేపద్ధతి నడచు నాపద్ధతి
నడచి సద్బంధుల నడపవలయు
ఆ. మార్దవమునఁ బతికి మజ్జనభోజన
శయనపానరతులు జరపవలయు
విభుఁడు పతితుఁ డైన వెలఁది పాతివ్రత్య
మహిమఁ బుణ్యుఁ జేసి మనుపవలయు. 416

టీ. నిలయమ్ము = ఇల్లు, వాటించి = అనుసరించి, నిర్మలదేహి=శుద్ధాత్మురాలు, శృంగారము = ప్రసాధనము, ఏప్రొద్దున్ = ఎల్లప్పుడును, చేయవలయును, ప్రేమన్ = భక్తితో, సత్య...చతురయై = బొంకులేని ప్రియపుమాటలనేరుపు గలదై, ప్రాణేశు చిత్తంబు = భర్త మనస్సును, రంజింపవలయున్ = సంతసింపఁ జేయవలయును, దాక్షిణ్య...దులన్ = ఓపిక తృప్తిన్యాయము తెలివి మున్నగువానిచే, ప్రియున్ = మగని, దైవతము = దేవుఁడు, అని, తలఁపవలయున్ = ఉద్దేశించవలెను, సద్బంధులన్ = ప్రియమైనచుట్టములను, నాథుఁడు=మగఁడు, ఏపద్ధతిన్ = ఏలాగునే, నడచున్ = మెలఁగునో,

ఆపద్ధతిని, నడచి = చరించి, నడపవలయును = విచారింపఁదగును. పతికిన్ = మగనికి, మార్దవమునన్ = తిన్నదనముతో, మజ్జన...రతులు = స్నానము కుడుపు పడక రతి వీనిని, జరపవలయును, విభుఁడు = మగఁడు, పతితుఁడు = కులమునుండి భ్రష్టుఁడు, ఐనచో, వెలఁది = ఇల్లాలు, పాతివ్రత్య మహిమన్ = తన పతివ్రతా ధర్మమహిమచేత, పుణ్యున్ = పావనుని, చేసి, మనుప వల యున్ = రక్షింపవలెను.

తా. పతివ్రత యైనయిల్లాలు, ఎప్పుడును, ఇల్లువిడువక కాచుకొని యుండి తాను పరిశుభ్రముగానుండి యింటిని చక్కఁగా నలంకారము జేసి పెట్టుకొనవలెను. అబద్ధముచెప్పక ప్రియముగాఁ బలుకుచు మగనిమనసు సంతోషపెట్టవలెను. ఓపిక తృప్తి నీతి తెలివిగలిగి మగని దేవునిగాఁ దలఁచ వలెను. మగఁ డెట్లున్న తాను నట్లేయుండి యింటికివచ్చిన చుట్టములకు మర్యాదచేయవలెను. అడఁకువతో మగనికి స్నానభోజనాదులు జరపి పరి చర్య సేయవలెను. మగఁడు కులము చెఱుచుకున్న తాను తనపాతివ్రత్యబలము చేత వానిని బవిత్రునిగాఁ జేసి కాపాడవలెను.

క. తరుణి దన ప్రాణవల్లభు
హరిభావముగా భజించి యతఁడును దానున్
సిరికైవడి వర్తించును
హరిలోకమునందు సంతతానందమునన్. 417

టీ. తరుణి=ఆఁడుగూఁతురు, తనప్రాణవల్లభున్=తనమగనిని, హరి భావముగాన్=విష్ణుబుద్ధితో, భజించి=సేవించి, హరిలోకమునందున్=విష్ణు లోకమునందు, సంతతానందమునన్=ఎడతెగని యానందముతోడ, సిరికై వడిన్=లక్ష్మివలె, వర్తించును=నివసించును.

తా. ఏ స్త్రీయైనను తనభర్తను విష్ణుస్వరూపుఁడని నిష్కల్మషమైన భక్తితో సేవించునో ఆమె తనభర్తతోఁగూడి వైకుంఠమందు రెండవలక్ష్మి వలె నిత్యానందము గలిగియుండును.

క. ఉపవాసంబులు వ్రతములుఁ
దపములు వేయేల భర్తదైవత మని ని
ష్కపటత గొల్చినసాధ్వికి
నృపవర దుర్లభము లేదు నిఖిలజగములన్. 418

టీ. నృపవర=ధర్మరాజా! ఉపవాసంబులు=అనశనవ్రతములు, వ్రతములు=నోములు, తపములు=జపములు, వేయి=పెక్కులు, ఏల, భర్త, దైవతము=దేవుఁడు, అని, నిష్కపటతన్=బొంకులేనిభావముతో, కొల్చినసాధ్వికిన్=సేవించిన పతివ్రతకు, నిఖిలజగములన్ = ఎల్లలోకములందును, దుర్లభము=పొందరానిది, లేదు.

తా. రాజా! ఉపవాసములని నోములని జపములని తపములని ఒకలక్ష యెందులకు? నిక్కమైన యాఁడుదానికి కల్ల కపట మెఱుఁగకుండ భర్తయే దైవమని సేవించినచో, నామెకు పొందరాని వస్తువేఉండదు. అన్నియు కరతలామలకములే.

వ. మఱియు సంకరజాతు లయినరజక చర్మకారక నట బురుడ కైవర్తక మ్లేచ్ఛ భిల్లు లనునంత్యజాతులేడ్వురకును జండాల పుల్కస మాతంగజాతులకును నాయాకులాగతంబు లయిన వృత్తులఁ జౌర్యహింసాదులు వర్జించి సంచరింపవలయు మానవులకుఁ బ్రతియుగంబున నైసర్గికంబు లైనధర్మంబులు రెండులోకంబులందును సుఖకరంబు లని వేదవిదు లైన పెద్దలు చెప్పుదురు కాలుకాలున దున్నెడు క్షేత్రంబు లావు చెడు నందుఁ జల్లినబీజంబులు నిస్తేజంబు లైయుండి లెస్సగ నంకురింపవు నిరంతరఘృతధారావర్షంబున దహనరిబునకు దాహకత్వంబు లేక శాంతిం జెందు నందు వేల్చినహవ్యంబులు ఫలింపవు తద్విధంబున ననివలత కానూనుసంధానం

బునఁ గామోన్ముఖం బైనచిత్తంబు కామంబులం దనిసి నిష్కామం బై విరక్తినొందుం గావున సత్త్వస్వభావంబుతోడ నెప్పుడుఁ దప్పక నిజవంశానుగతవిహితధర్మంబున వర్తించునపుండు మెల్లన స్వాభావికకర్మపరత్వంబు విడిచి ముక్తినొందు జాతిమాత్రంబునఁ బురుషుని వర్ణంబు నిర్దేశింపం బనిలేదు శమదమాదివర్ణలక్షణవ్యవహారంబులఁ గనవలయు ననిమఱియు నారదుం డిట్లనియె. 419

టీ. సంకరజాతులు=ఒకవర్ణములో నసమానమైన మఱియొకవర్ణము కలియుటవలనఁ బుట్టిన నీచజాతులు, అయిన, రజక=చాకలి, చర్మకారక = మాదిగవాఁడు, నట=నట్టువవాఁడు, బురుడ = మేదరవాఁడు, కైవర్తక = చేపలఁబట్టువాఁడు (జాలరి), మ్లేచ్ఛ = యవనపుళిందాదులు, భిల్ల=బోయవాఁడు, అంత్యజాతులు = నీచజాతులు, చండాల=మాలవాఁడు, పుల్కస=బోయలలో నొకతెగ, మాతంగ=మాలలలో నొకతెగ, కులాగతంబులు = వంశక్రమమునవచ్చినవి, చౌర్య=దొంగతనము, హింస=చంపుట, నైసర్గికము=స్వభావమునఁ గల్గినది, ధర్మంబులు = నడవడులు, సుఖకరంబులు = మేలుగూర్చునవి, వేదవిదులు=వేదముల నెఱిఁగినవారు, కాఁబుకాఁబునన్=ప్రతికాఁబునందును, క్షేత్రంబు=నేల, లావు, చెడును = నిస్సారమగును, చల్లిన బీజంబులు=విత్తినవిత్తులు, నిస్తేజంబులు = మెఱుఁగులేనివి, అంకురింపవు = మొలువవు, నిరం...బునన్ = ఎడలేని నేయిధారలఁ గ్రుమ్మరించుటచేత, దహనంబునకున్=నిప్పునకు, దాహకత్వంబు=కాల్చుశక్తి, శాంతిజెందును = చల్లారును, వేల్చినహవ్యంబులు = హోమముచేసినవస్తువులు, ఫలింపవు = పండవు, తద్విధంబునన్ = అలాగుననే, అనవరత...బునన్=విడుమరలేని ఇష్టానుభవమువలన, కామోన్ముఖము = ఇంకను కామంబులఁ గోరునది, తనిసి = తృప్తిచెంది, నిష్కామంబు = కోరికలేనిది, విరక్తిన్ = అపరాగమును, ఎప్పుడు, సత్త్వస్వభావంబుతోడన్ = సాత్త్వికధర్మముతో,

తప్పక = తొలఁగక, నిజ...బునన్ = తనకులమునకుఁ దగిన ఆచారముతోడ, వర్తించునరుండు=ప్రవర్తించుమనుజుఁడు, మెల్లనన్ = నెమ్మదిగా, స్వాభావిక కర్మపరత్వంబు = పుట్టుకతోఁ బుట్టిన కర్మప్రవణత్వమును, ముక్తినొందున్ = కర్మబంధములనుండి విడచి మరలఁగాంచును, పురుషునికి, జాతిమాత్రంబునన్= పుట్టుకచేతనే, వర్ణంబు = కులము, నిర్దేశింపన్ = నిర్ణయించుటకు, శమ... బులన్ = అంతరింద్రియనిగ్రహము బహిరింద్రియనిగ్రహము మొదలగు జాతుల కుండఁదగు గుర్తులవాడుకలను, కనవలయును = పొందవలయును, మఱియు=ఇంకను.

క. క్రమమున వర్ణంబులచి
హ్నము లెల్లను జెప్పఁబడియె నాశ్రమములధ
ర్మము లెఱిఁగించెద నన్నియు
సమదాహితహృదయశూల సదమలశీలా. 420

టీ. సమదా...శూల = పొగరుపట్టిన శత్రువుల గుండెలకు గాలమైన వాఁడా ! సదమలశీలా = నిర్మల స్వభావముగల యోధర్మరాజా ! నాచేత, క్రమమునన్ = వరుసతో, వర్ణంబులచిహ్నములెల్లను = జాతులగుర్తులన్నియు, చెప్పఁబడెను, ఆశ్రమముల ధర్మములు అన్నియును, ఎఱిఁగించెదను= తెలియఁ బఱతును.

తా. ధర్మరాజా! నీకు వరుసగా బ్రాహ్మణాది జాతిధర్మముల నన్నిటిని పూర్తిగాఁ జెప్పినాను. ఇఁక బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమముల లక్షణములఁ జెప్పెదను, శ్రద్ధగలిగి వినుము.

వ. వినుము బ్రహ్మచారి మౌంజీకౌపీనయజ్ఞోపవీతకృష్ణాజినపలాశదండకమండలుధరుండును సంస్కారహీనశిరోరుహుండును దర్భహస్తుండును శీలప్రశస్తుండును మౌనియునై త్రిసంధ్యంబును బ్రహ్మగాయత్రి జపియించుచు సాయంప్రాత

రవసరంబుల నర్కపావకగురుదేవతోపాసనంబులచేయుచు గురుమందిరంబునకుం జని దాసునిచందంబున భక్తివినయ సౌమనస్యంబులు గలిగి వేదంబులు చదువుచు నధ్యయనో పక్రమావసానంబుల గురుచరణంబులకు నమస్కరించుచు రేపును మాపును విహితగృహంబుల భిక్షించి భైక్షంబుగురువునకు నివేదించి యనుజ్ఞగొని మితభోజనంబు గావించుచు విహితకాలంబుల నుపవసించుచు నంగనలందు నంగనాసక్తులందుం బ్రయోజనమాత్రభాషణంబు లొనర్చుచు గురుపత్న్యంగనలవలన నభ్యంగకేశప్రసాధనశరీరమర్దన మజ్జనరహస్యయోగంబులు వర్జించుచు గృహంబున నుండక జితేంద్రియత్వంబున సత్యభాషణుండయి సంచరింపవలయు. 421

టీ. బ్రహ్మచారి = బ్రహ్మచర్యాశ్రమస్థుఁడు, మాంజీ...ధరుండు = మూఁడుపేటల ముంజెగడ్డిత్రాడును, గోచి, జందెము, జింకతోలు, మోదుగబెత్తము, కమండలువు వీనిని ధరించినవాఁడు, సంస్కార...హుండు = దువ్వట పూలుజుట్టుట మెఱుఁగురాచుట మొదలగుపనిలేని తలవెండ్రుకలుగలవాఁడు, దర్భహస్తుఁడు = దర్భపవిత్రమును చేతఁబెట్టుకొన్నవాఁడు, శీలప్రశస్తుఁడు = నడవడిలోఁ బొగడ్తనందినవాఁడు, మౌని = హెచ్చుగా మాటలాడనివాఁడు, త్రిసంధ్యంబును = మూఁడు సంధ్యలయందును, బ్రహ్మగాయత్రిన్ = బ్రహ్మరూపమైనగాయత్రిని, సాయం...బులన్ = సాయంకాలమున బ్రొద్దునను, అర్క...బులు = సూర్యుఁడు అగ్ని గురువు దైవము వీరిని ఉపాసించుట, గురుమందిరంబు = ఉపాధ్యాయునియిల్లు, దాసునిచందంబునన్ = నౌకరివలె, భక్తి...బులు = అనురాగము అడఁకువ చిత్తనైర్మల్యములు, అధ్యయనో...బులన్ = చదువ మొదలిడునప్పుడు చాలించునప్పుడు గూడ, గురుచరణంబులకున్ = ఉపాధ్యాయునిపాదములకు, రేపును మాపును = పగలురాత్రియు, విహితగృహంబులన్ = శాస్త్రమందుఁ జెప్పినట్టి

శ్రోత్రియగృహములయందు, భిక్షించి = యాయవారమెత్తి, భైక్షము=మధుకరాన్నమును, గురువునకున్ = ఉపాధ్యాయునకు, నివేదించి=చూపి, అనుజ్ఞగొని=ఈపదార్థములు భుజించవచ్చునని యాజ్ఞ తీసుకొని, మితభోజనంబుగావించుచు = పరిమితమైనతిండిని దినుచు, విహితకాలంబులన్ = శాస్త్రోక్తసమయములయందు, ఉపవసించుచున్ = ఉపవాసముచేయుచు, అంగనలందున్ = జవ్వనులయందును, అంగనాసక్తులయందును = కామినులయెడ ననురాగము గలవారియందును, ప్రయోజనమాత్రభాషణంబులు = పనికితగినట్లు మాటలాడుట, ఒనర్చుచు = చేయుచు, గురుపరాంగనలవలనన్ = గురుభార్య పరస్త్రీలువీరివలన, అభ్యంగ...యోగంబులు = అభ్యంగము చేయించుకొనుట, తల దువ్వించుకొనుట, ఒడలు నలుగుపెట్టించుకొనుట, స్నానము చేయించుకొనుట, ఒంటరిగా మాటలాడుట వీనిని, వర్జించుచు=విడుచు, గృహంబునన్= ఇంటియందు, ఉండక, జితేంద్రియత్వంబునన్ = ఇంద్రియజయము గలుగుటతోడ, సత్యభాషణుండు = అసత్యము గానిమాటలుగలవాఁడు, సంచరింపవలయున్=నడుచుకోవలెను.

ఆ. పొలఁతి దావవహ్ని పురుషుఁ డాజ్యఘటంబు
కరఁగ కుండ రాదు కదిసెనేని
బ్రహ్మ యైనఁ గూఁతుఁ బట్టక మానఁడు
వడుగు కింతిపొత్తు వలదు వలదు. 422

టీ. పొలఁతి = ఆఁడుది, దావవహ్ని = కార్చిచ్చు, పురుషుఁడు = మగవాఁడు, ఆజ్యఘటంబు = నేతికుండ, కదిసెనేనిన్ = ఒకరికొకరుదగ్గఱఁ జేరిరా, కరఁగకుండరాదు = మెత్తబడకుండఁ దప్పించుకోరాదు. కరఁగిపోకుండ మానదు. కదిసెనేనిన్ = సమీపించినచో, బ్రహ్మ = చతురాననుఁడు, ఐనను, కూఁతున్ = తనకన్నబిడ్డనైనను, పట్టకమానఁడు = తగులకుండఁడు, కావున వడుగునకు=బ్రహ్మచారికి, ఇంతిపొత్తు = ఆఁడుగూఁతుని సాంగత్యము, వలదు వలదు.

తా. రాజా! మగవాఁడు నేతి కుత్తవంటివాఁడు, ఆఁడుదో నిప్పువంటిది, దానిపొత్తు గలిగినా ఎంతటివానికిని లోఁబడకుండ వశముగాదు. బ్రహ్మయైనను ఒంటరిపాటునఁ జిక్కినేని తనకూఁతునైనను విడువఁడు. కనుక బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థున కెన్నఁడును స్త్రీసాంగత్యము కూడదు.

వ. వినుము స్వరూపసాక్షాత్కారంబున దేహి బహిరింద్రియా దికంబయినయింతయు నాభాసమాత్రంబుగా నిశ్చయించి యెందాఁక జీవుండు స్వతంత్రుం డయిన యీశ్వరుండు గాకుండు నంతదడవు నంగన యిది పురుషుండ నే ననియెడి బుద్ధిమానుట కర్తవ్యంబు గాదు బ్రహ్మచారియతిగృహస్థు లందెవ్వఁడైన జిత్తంబు పరిపక్వంబుగాక యద్వైతానుసంధానంబు చేసిన మూఢుండగుం గావున రహస్యంబునఁ బుత్రికనైనం డాయ కుండ వలయు. 423

టీ. దేహి = జీవుఁడు, స్వరూపసాక్షాత్కారంబునన్ = ఆత్మస్వరూపముయొక్కఎఱుకచేత, బహిరింద్రియాదికము=బాహ్యేంద్రియములు మొదలయినది, ఇంతయును, ఆభాసంబు=అవిచారిత రమణీయము, స్వతంత్రుఁడు = దేనికి లొంగనివాఁడు, అంతతడవు = అందాఁక, ఇది, అంగన = ఆఁడుది, నేను, పురుషుఁడను = మగవాఁడట, అనియెడిబుద్ధి = అనుతలఁపు, మానుట = పీడుట, కర్తవ్యము=చేయఁదగినది, కాదు. బ్రహ్మచారియతిగృహస్థులయందు, పరిపక్వము = పరిణతము, అద్వైతానుసంధానంబు = స్త్రీపురుషాదిభేదాభావభావనము, మూఢుఁడు = మందుఁడు కావున తానీశ్వరుఁ డగుదాఁక, రహస్యంబునన్=ఒంటిగా, పుత్రికనైనన్ = కూఁతునైనను, డాయక = సమీపింపక.

చ. శిరమ్మున మేన సంస్కృతులు చేయక చందనభూషణాద్యలంకరణము లెల్లమానిబుతుకాలములన్ నిజభార్యఁబొందుచుం

దరుణులఁ జూడఁ బాఱక ధృతవ్రతుఁడై మధుమాంసవర్జియై
గురుతరవృత్తితో మెలఁగుకోవిదుఁ డొక్కగృహస్థు భూవరా

టీ. భూవరా = రాజా! శిరమునన్ = తలయందును, మేనన్ = ఒడలియందును, సంస్కృతులు = అభ్యంగ ఉపమర్దనాది సంస్కారములు, చేయక, చందన...ములు = గందము సొమ్ములు మొదలగు మండనములన్నివిడచి, ఋతుకాలమునన్ = ఋతురాత్రులయందు, నిజభార్యన్ = తన పెండ్లమును, తరుణులన్ = అన్యకాంతలను, చూడన్ పాఱక = చూచుటకై పరుగులిడక, ధృతవ్రతుఁడై = నిష్ఠగలవాఁడై, మధుమాంసవర్జియై = కల్లుమాంసములను విడిచినవాఁడై, గురుతరవృత్తితోన్ = పెద్దఱికముతోడ, మెలఁగుకోవిదుఁడు = ప్రవర్తించు పండితుఁడు, ఒక్కగృహస్థు = ఒకగొప్పకాఁపు.

తా. రాజా! అభ్యంగాది సంస్కారము చేసికొనక, గందము పూలు సొమ్ములు తాల్పఁగోరక, ఋతుకాలము దప్పకుండ తనభార్యను గలియుచు అన్యకాంతల తెరువునకుఁబోక నిష్ఠగలవాఁడై మధుమాంసముల విడిచి గొప్ప ప్రవర్తనము గలిగియుండు నొక పండితుఁడే గృహస్థుఁ డని చెప్పనొప్పును.

వ. మఱియు ద్విజుండు గృహస్థుండై గురువులవలన నుపనిషదంగసహితంబైన వేదత్రయంబును బఠియించి నిజాధికారానుసారంబుగ నర్థవిచారంబు చేసి తనబలంబుకొలంది గురువులకు నభీష్టంబు లొసంగి గృహంబున నొండె వనంబున నొండె నైష్ఠికత్వంబు నాశ్రయించి ప్రాణులతోడ జీవించుచు గురువునందు నగ్నియందు నాత్మయందు సర్వభూతంబులందు నచ్యుతదర్శనంబు చేయుచు నింద్రియవ్యసనాదిమగ్నుఁడు గాక యెఱుక గలిగి వర్తించుచు పరబ్రహ్మంబు నొందు. 425

టీ. ఉపనిషదంగసహితంబు = ఉపనిషత్తులు, శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము నను. షడంగములు వీనితోఁ

గూడినది, పఠియించి=చదివి, నిజాధికారానుసారంబుగన్ = తనయోగ్యతకుఁ దగినట్లు, అర్థవిచారంబు=తాత్పర్యనిర్ణయము, తనబలంబుకొలఁదిన్=తనసామర్థ్యమునకుఁ దగినట్టులు, గురువులకున్ = ఉపాధ్యాయులకు, అభీష్టంబులు = కోరినవానిని, ఒసంగి=ఇచ్చి, గృహంబున నొండెన్=ఇంటియందుఁగాని, వనంబున నొండెన్=అడవియందుఁగాని, నైష్ఠికత్వంబున్=నియమముధరించుటను, ఆశ్రయించి=పూని, ప్రాణులతోడన్=జీవులతోడ, జీవించుచు = బ్రతుకుచు, ఆత్మయందున్ = తనయందును, సర్వభూతంబులయందున్ = ఎల్లజంతువుల యందును, అచ్యుత దర్శనంబు చేయుచున్ = విష్ణుస్వరూపమును జూచుచు, ఇంద్రియవ్యసనాది మగ్నుండు కాక = విషయాసక్తి మొదలగుదానియందు మునిఁగిపోక, ఎఱుక=తెలివి, వర్తించుచున్=మెలఁగుచు.

క. వినుము వనప్రస్థునకున్
మునికథితము లైననియమములు గల వాచొ
ప్పున వనగతుఁ డై మెలఁగెడి
ఘనుఁడు మహర్లోకమునకు గమనించు నృపా. 426

టీ. నృపా=రాజా! వనప్రస్థునకున్=వానప్రస్థవృత్తియందుండువానికి, మునికథితములు = మునులచేఁ జెప్పఁబడినవి, నియమములు = వ్రతములు, ఆచొప్పున = ఆలాగున, వనగతుఁడు = అడవి జేరినవాఁడు, మెలఁగెడి ఘనుఁడు = సంచరించు ధన్యుఁడు, మహర్లోకమునకున్, గమనించున్ = పోవును.

తా. రాజా! వానప్రస్థాశ్రమమున నుండువానికి ప్రాచీనులగు ఋషులచేఁ గొన్నిధర్మములు చెప్పఁబడినవి. అటు ఆఋషికీర్తితములైన ధర్మముల ప్రకారము వానప్రస్థుఁడు నడచుకొనెనా వానికి మహర్లోకము సిద్ధించును.

వ. అట్టిమీఁద గృహస్థాశ్రమంబువిడిచి వనంబునకుం జని దున్నఁగపరిడెడినీవారాదికంబు లగ్నిపక్వంబుఁ జేసి యొండె నామం

బులుచేసి యొండెనర్కపక్వంబులైనఫలాదులొండె భక్షిం
చుచు వన్యాహారంబుల నిత్యకృత్యంబులయిన చరుపురోడా
శంబు లొనర్చుచుఁ బ్రతిదినంబును బూర్వసంచితంబులు పరి
త్యజించి నూతనద్రవ్యంబులు సంగ్రహించుచు నగ్నికొఱకుఁ
బర్ణశాల యైనఁ బర్వతకందరం బయిన నాశ్రయించుచు
హిమ వాయువహ్నివర్షాతపంబులకు సహించుచు నఖశ్మశ్రు
కేశతనూరుహంబులు ప్రసాధితంబులు చేయక జటిలుండై
వసియించుచు దండాజినకమండలువల్కలపరిచ్ఛదంబు ధరి
యించి పండ్రెండైన నెనిమిదైన నాలుగైన రెండైన నొక
వత్సరంబయినఁ దపఃప్రయాసంబున బుద్ధినాశంబు గాకుండ
మునియైచరించుచు దైవవశంబున జరారోగంబులచేతఁజిక్కి
నిజధర్మానుష్ఠానసమర్థుండుగానిసమయంబున నిరశనవ్రతుం
డయి యగ్నుల నాత్మారోపణంబులుచేసి సన్యసించి యాకా
శంబునందు శరీరరంధ్రంబులును గాలియందు నిశ్శ్వాసం
బును దేజంబులోపల నూష్మంబును జలంబుల రసంబును
ధరణియందు శల్యమాంసప్రముఖంబులును వహ్నియందు
వక్తవ్యంబుతోడ వాక్కును నింద్రునియందు శిల్పంబు
తోడఁ గరంబులును విష్ణునియందు గతితోడఁ బదంబులును
ప్రజాపతియందు రతితోడ నుపస్థంబును మృత్యువందు విస
ర్గంబుతోడఁబాయువును దిక్కులందు శబ్దంబుతోడ శ్రోత్రం
బును వాయువందు స్పర్శంబుతోడఁ ద్వక్కును సూర్యు
నియందు రూపంబుతోడఁ జక్షువులును సలిలంబులందు
బ్రచేతస్సహిత యయినజిహ్వాయు క్షితియందు గంధస
హితం బయిన ఘ్రాణంబును జంద్రునియందు మనోరథంబుల

తోడ మనంబును గవి యైనబ్రహ్మయందు బోధంబుతోడ బుద్ధియు రుద్రునియం దహంకారంబుతోడ మమత్వంబును క్షేత్రజ్ఞునియందు సత్త్వంబుతోడఁ జిత్తంబును బరం బునందు గుణంబులతోడ వైకారికంబులను డిందించి యిట మీఁదఁ బృథివియందుఁ బృథివిని జలంబునందు జలంబును దేజంబునందును దేజంబును వాయువునందును వాయువును గగనంబునందును గగనంబును నహంకారతత్త్వంబునందును నహంకారంబును మహత్తత్త్వంబునందును మహత్తత్త్వం బును బ్రకృతియందును బ్రకృతిని నక్షరుండైనపరమాత్మ యందును లయంబుఁ బొందించి చిన్మాత్రావశేషితుం డయిన క్షేత్రజ్ఞుని నక్షరత్వంబున నెఱింగి ద్వయరహితుం డై దగ్ధకాష్ఠుండైనవహ్నిచందంబునఁ బరమాత్మ యైననిర్వికార పరబ్రహ్మంబునందు లీనుండు గావలయును. 427

టీ. వనంబునకున్ = అడవికి, చని, నీవారాదికంబు = తృణ ధాన్యము మొదలయినది, అగ్నిపక్వంబు చేసియొండెన్ = నిప్పులో వండిగానీ, ఆమంబులు చేసియొండెన్ = పచ్చివిగాఁ జేసిగానీ, అర్కపక్వంబు = సూర్యునియెండకుడికినవి, ఐన, ఫలాదులొండెన్ = పండ్లుమున్నగువానిని గానీ, భక్షించుచున్ = తినుచు, వన్యాహారంబులన్ = అడవిని సంభ వించు భోజనములచేత, నిత్యకృత్యంబులన్ = ప్రతిదినము చేయఁదగిన, చరు పురోడాశంబులు = అన్నముపిండిని, ఒనర్చుచున్ = చేయుచు, ప్రతిదినం బును, పూర్వసంచితంబులు = తొలునాఁడు సంపాదించఁబడినవి, పరిత్య జించి = విడిచి, నూతనద్రవ్యంబులు = క్రొత్తపదార్థములు, సంగ్రహిం చుచు = సంపాదించుచు, అగ్నికొలుకున్ = అగ్నికార్యము కొలుకు, పర్ణశాల = ఆకుటిల్లు, పర్వతకందరంబు = కొండగుహ, ఆశ్రయించుచు = చేరుచు, హిమ...కులన్ = మంచు గాలి నిప్పువాన ఎండలకు, సహించు

చుఁ=ఓర్చుకొనుచు, నఖ...బులు = గోళ్లు మీసములు తలవెండ్రుకలు ఒడలివెండ్రుకలు, ప్రసాధితంబులు = అభ్యంగాది సంస్కారంబులు, కత్తిరించుట చిమటవేయుట మొదలైనవి, చేయక, జటిలుఁడు = జడలుదాల్చినవాఁడు, వసియించుచు = నివసించుచు, దండా...బులు=కఱ్ఱ చర్మము కమండలువు నారచీర, ఉత్తరీయము, ధరియించి=తాల్చి, పండ్రెండైనను, ఎనిమిదైనఁ, నాలుగైనఁ, రెండైనఁ, ఒకవత్సరంబైనఁ=ఒక్కయేఁడైనను, తపః ప్రయాసంబునఁ = తపస్సుయొక్క క్లేశముతోడ, బుద్ధినాశంబు = చిత్తభ్రంశము, మునియై = మననముగలవాఁడై, చరించుచుఁ=తిరుగుచు, దైవవశంబునఁ = దైవయోగముచేత, జరారోగంబులచేతఁ = ముసలితనము రోగము వీనిచేత, చిక్కి, నిజధర్మానుష్ఠానసమర్థుండు = తనకులధర్మములను గడుపుకొనఁదగినశక్తి లేనివాఁడు, కాని సమయంబునఁ = కానివేళయందు, నిరశన వ్రతుండు=అన్నము లేకుండనుండు వ్రతముగలవాఁడు, అగ్నులఁ, ఆత్మారోపణంబు చేసి=తనయందు నిలుపుకొని, సన్న్యసించి = ఎల్లకర్మలను విడనాడి, ఆకాశంబునందు, శరీరరంధ్రంబులు=ఒడలిసందులు, నిశ్శ్వాసంబు=ఊపిరి; తేజము=వెలుఁగు, ఊష్మము = శరీరమందలి యావిరి, జలంబులఁ = నీళ్లయందు, రసంబును = శరీరమునందలి ద్రవపదార్థమును, ధరణియందు=భూమిలో, శల్య...లును = ఎమ్ములు మాంసము మొదలైనవి, వహ్నియందు=నిప్పులో, వక్తవ్యము = పలుకఁదగినది, ఇంద్రునియందుఁ = దేవేంద్రునియందు, శిల్పము=చేతిపని, కరంబులు=చేతులు, విష్ణునియందు=వ్యాపనశీలుఁడగు నారాయణునందు, గతి=నడక, పదంబులు=కాళ్లు, ప్రజాపతి=బ్రహ్మ, రతి=గ్రామ్యధర్మము, ఉపస్థము=గుహ్యావయవము, మృత్యువు=యముఁడు, విసర్గము=ఉత్క్రమణము, వాయువు=ప్రాణము, శబ్దము=ధ్వని, శ్రోత్రము = చెవి, స్పర్శము = తగులుట, త్వక్కు = చర్మము, రూపము=తేజస్సు, చక్షువులు=చూపులు, సలిలంబులు=నీళ్లు, ప్రచేతస్సహిత=వరుణాంశముతోఁ గూడిన, జిహ్వ=నాలుక, క్షితి = భూమి, గంధసహితంబు=వాసనతోఁ గూడినది, ఘ్రాణంబు=ముక్కు, మనోరథములు=తలఁపులు, మనంబు=

చిత్తము, కవి=వర్ణనచతురుఁడు, బోధము=తెలివి, రుద్రునియందున్=శివునందు, అహంకారంబుతోడన్ = నేను నాయది యనుభావముతో, మమత్వంబును=మమకారమును, క్షేత్రజ్ఞునియందున్=జీవునియందు, సత్త్వంబుతోడన్=సత్త్వగుణముతోడ, చిత్తంబును, చెందించి, అటమీఁదన్=ఆతర్వాత, పృథివియందు=భూమిలో, పృథివిని=భూమిని, జలంబునందున్ = నీళ్లయందు, తేజంబునందున్ = అగ్నియందు, వాయువునందున్=గాలిలో, గగనంబునందున్ = ఆకాశమున, అహంకారతత్త్వంబునందున్ = అహంకారమున, మహత్తత్త్వంబునందున్=బుద్ధియందు, ప్రకృతియందున్=మూలప్రకృతిలో, ప్రకృతిని, ఇట్లు వీనినన్నిటిని, అక్షరుండు=నాశములేనివాఁడు, లయంబు=నాశము, చిన్మాత్రావశేషితుండు=జ్ఞానమొక్కటియే మిగిలినవాఁడు, క్షేత్రజ్ఞుఁడు = జీవుఁడు, అక్షరత్వంబునన్=అవికారభావమందు, ద్వయరహితుండై=తనకంటె వేఱులేనివాఁడై, దగ్ధకాష్ఠుండు = కాల్చఁబడిన కట్టెలుగల, వహ్నిచందంబునన్=అగ్నివలె, పరమాత్మ = పరాత్పరుఁడు, నిర్వికారబ్రహ్మంబునందున్ = మార్పులేని పరమాత్మయందు, లీనుండు = చేరినవాఁడు, కావలయును.

క. అనఘ వనప్రస్థుండై
చని తద్ధర్మంబు లిట్లు సలుపుచు మఱియున్
మనెనేని సన్న్యసింపం
జను నటమీఁదటను ముక్తసంగత్వమునన్. 428

టీ. అనఘ=పాపములేనివాఁడా! వనప్రస్థుండు = అడవి గాఁపురమున్నవాఁడు, ఐ, చని=పోయి, ఇట్లు = వెనుకచెప్పినట్లు, తద్ధర్మంబులు=ఆవానప్రస్థధర్మములు, సలుపుచున్ = చేయుచు, మఱియున్ = ఇంకను గొంతకాలము, మనెనేనిన్=బ్రతికెనా, అటమీఁదటను = అంతకుఁబైన,

ముక్తసంగత్వమునకు = తగులములం దగులమిచేత, సన్న్యసింపకు చనును = సర్వకర్మములును వదలుకొనవలెను.

తా. ధర్మరాజా! ఇట్లు వానప్రస్థాశ్రమమందుండి శాస్త్రములందుఁ జెప్పినట్లు ఆయాశ్రమముధర్మములు చక్కఁగా నడుపుకొనుచు నుండి యింకను గొన్నాళ్లు చావక బ్రతికెనేని సర్వసంగములు వదలుకొని సన్న్యసించవలెను.

వ. ఇట్లు వానప్రస్థాశ్రమంబు జరపి సన్న్యసించి దేహమాత్రావశిష్టుండును, సర్వభూత నిరపేక్షుండును భిక్షుండును నిరాశ్రయుండును నాత్మారాముండును సర్వభూతసముండును శాంతుండును సమచిత్తుండును నారాయణపరాయణుండును నైకౌపీనం బనునాచ్ఛాదనమాత్రం బైనవస్త్రంబు ధరియించి దండాదివ్యతిరిక్తంబులు విసర్జించి యాత్మపరంబులు గాని శాస్త్రంబులు వర్జించి గ్రహనక్షత్రాదివిద్యల జీవింపక భేదవాదంబు లైనతర్కంబులు దర్కింపక యొందును బక్షీకరింపక శిష్యులకు గ్రంథంబులు వంచించి యుపన్యసింపక బహువిద్యల జీవింపక మఠాదివ్యాపారంబుల నుల్లసిల్లక పెక్కుదినంబు లొక్కయెడ వసియింపక యూరూర నొక్కొక్కరాత్రి నిలుచుచుఁ గార్యకారణవ్యతిరిక్తం బైనపరమాత్మయందు విశ్వంబు దర్శించుచు సదసన్మయం బైనవిశ్వంబునందుఁ బరబ్రహ్మం బయిన యాత్మ నవలోకించుచు జాగరణస్వప్నసంధిసమయంబుల నాత్మ నిరీక్షణంబుచేయుచు నాత్మకు బంధమోక్షణంబులు మాయా మాత్రంబులు గాని వస్తుప్రకారంబున లేవనియును దేహంబునకు జీవితంబు ధ్రువంబు గాదనియును మృత్యువు ధ్రువంబనియును నెఱుంగుచుం భూత

దేహంబుల సంభవనాశంబులకు మూలం బయిన కాలంబుఁ బ్రతీక్షించుచు నిర్విఘ్నంబున జ్ఞానోత్పత్తిపర్యంతంబుఁ జరియించి యటమీఁద విజ్ఞానవిశేషంబు సంభవించినఁ బరమహంసుం డై దండాదిచిహ్నంబులు ధరియించి యుండె ధరయింపక యుండె బహిరంగవ్యక్తచిహ్నుండు గాక యంతరంగవ్యక్తుం డైనయాత్మానుసంధానంబు గలిగి మనీషి యై బాహ్యానుసంధానాభావంబున మనుష్యులకుఁ దనవలన నున్మత్తబాలమూకుల తెఱంగుఁ జూపుచుండవలయును. 429

టీ. దేహమాత్రావశిష్టుండు=శరీర మొక్కటి మిగిలినవాఁడు, నిరపేక్షుండు=కోరిక లేనివాఁడు, భిక్షుండు = ఉపాదాన మెత్తువాఁడు, నిరాశ్రయుండు=ఇల్లు లేనివాఁడు, ఆత్మారాముఁడు=తనలోఁ దాఁ గ్రీడించువాఁడు, సర్వభూతసముండు = ఎల్లజంతువుల నొక్కరీతిఁ జూచువాఁడు, శాంతుండు=నిత్యనమ్రుఁడు, సమచిత్తుఁడు=సుఖదుఃఖములయం దొక్కతీరున నుండు మనసు గలవాఁడు, నారా...డు=శ్రీహరియందు తలఁపుగలవాఁడు, కౌపీనంబు=గోఁచి, ఆచ్ఛాదనమాత్రంబు = మొలకడ్డమైనది, వస్త్రము=గుడ్డ, ధరియించి=కట్టుకొని, దండా...బులు = కఱ్ఱ కమండలువు మొదలైన దేహముకంటె వేఱైనవస్తువులను, విసర్జించి=వీడి, ఆత్మపరములు = పరమాత్మయందు లగియించునవి, వర్జించి=విడచి, గ్రహనక్షత్రాదివిద్యలన్ = జ్యోతిషము ప్రశ్న చెప్పుట సాముద్రికము భూతచికిత్స మొదలగు డాంబికవిద్యల చేత, జీవింపక=పొట్టపోసికొనక, భేదవాదంబులు=జీవాత్మపరమాత్మలకు భేదము గలిగించు, తర్కంబులు=యుక్తి పై యుక్తి గలవాదములు, తర్కింపక=వాదించక, ఎందును=ఏమతమందును, పక్షీకరింపక=పక్షము గ్రహింపక, వంచించి = మోసగించి, ఉపన్యసింపక=బోధించక, బహువిద్యలన్=అనేకవిద్యలతో, మత్తాది వ్యాపారంబులన్ = కల్లుద్రావుట గంజాయి బంగీ హుక్కా మొదలయిన కైపువస్తువులను సేవించుట మొదలగుపనుల చేత, ఉల్లసిల్లక=సంతోషింపక, పెద్దదినంబులన్ =

అనేకదినములు, ఒక్కయెడన్ = ఒకతావుననే, వసియింపక = నిలువక, ఊరూరన్ = ప్రతియూరను, ఒక్కొక్కరాత్రి, వసియించుచున్ = నిలుచుచు, కార్య...విశ్వంబు=కార్యమైన ఘటపటాదులకంటెను కారణమైన మృదాదులకంటెను వేఱైనది, విశ్వంబు=ప్రపంచమును, దర్శించుచున్ = చూచుచు, సదసన్మయంబు = నత్యము అనిత్యమునైనది, అవలోకించుచున్= చూచుచు, జాగరణ...బులన్ = మేలుకొన్నపుడు నిద్రపోవునపుడు=కలఁత నిద్దురయందును, ఆత్మనిరీక్షణంబు=పరమాత్మనుచూచుట, బంధమోక్షంబులు= పట్టువిడుపులు, మాయామాత్రంబులు కాని = మాయాకల్పితములేకాని, వస్తుప్రకారంబునన్=పదార్థరీతినిబట్టి, జీవితము=బ్రతికియుండుట, ధ్రువంబు= నిత్యము, మృత్యువు=చావు, భూత...లకున్ = పంచభూతములు వానికూడికచే నైన జీవశరీరములు వీని రాకపోకలకు, మూలంబు = కారణము, అయ్యిన కాలంబున్ = అయిన సమయమును, ప్రతీక్షించుచున్ = ఎప్పుడు వచ్చునా యని యెదురుచూచుచు, ఇవ్విధంబునన్ = ఈలాగున, జ్ఞానోత్పత్తి పర్యంతంబున్=బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగుదాఁక, చరియించి=మెలఁగి, అటమీఁదన్= ఆపైని, విజ్ఞానవిశేషంబు=శ్రేష్ఠమైన తెలివి, సంభవించినన్ = కలుగఁగా, పరమహంసుండు = పరమహంసత్వమును బొందినవాఁడు, దండాదిచిహ్నంబులు = దండము మొదలగు గుర్తులు, ధరియించియుండెన్ = పూనిగానీ, బహిరంగవ్యక్తచిహ్నుండు = బాహ్యప్రపంచమున కెఱుఁగరాని లక్షణములుగలవాఁడు, అంతరంగవ్యక్తంబు = మనోమాత్రగోచరము, ఆత్మానుసంధానంబు = జీవబ్రహ్మైక్యభావన, మనీషి=తెలిసినవాఁడు, బాహ్యానుసంధానాదిభావంబునన్= వెలుపలికి తెలియుధర్మములు మొదలయినదాని చేత, మనుష్యులకున్=జనులకు, తనవలనన్=తనయెడల, ఉన్మత్త...తెఱంగు=పిచ్చివారు చిఱుతవారు మూఁగవారు మొదలగువారివలె నుండుటను.

ప్రహ్లాదాజగర సంవాదము.

క. మునివల్లభుఁ డజగరుఁ డను
సునయుండు హిరణ్యకశిపుసూనుండును ము
న్నొనరించినసంవాదము
విను నీయర్థంబునందు వెలయు నరేంద్రా. 430

టీ. నరేంద్రా=ధర్మరాజా! మున్ను=పూర్వము, మునివల్లభుఁడు = మునిశ్రేష్ఠుఁడు, అజగరుఁడు, అను సునయుండు = అను నీతిపరుఁడును, హిరణ్యకశిపు సూనుండును = ప్రహ్లాదుఁడును, ఒనరించిన సంవాదము = చేసిన సంభాషణము, ఈయర్థంబునన్ = ఈచెప్పిన సందర్భములో, వెలయున్ = ప్రకాశించును, వినుము.

తా. రాజా! పూర్వము మునిరాజైన అజగరుఁడును ప్రహ్లాదుఁడును చేసినసంవాదము ఇప్పుడు మనము మాటలాడు విషయమునకు సరిపడును. దానిం జెప్పెద వినుము.

వ. తొల్లి భగవత్ప్రియుం డయిన ప్రహ్లాదుండు కతిపయామాత్య సమేతుండయి లౌకికతత్త్వంబు నెఱింగెడికొఱకు లోకంబుల సంచరించుచు నొక్కనాఁడు కావేరీతీరంబున సహ్యపర్వత తటంబున ధూళిధూసరితంబు లయినకరచరణాద్యవయవం బులతోడ గూఢంబైన నిర్మలతేజంబుతోఁ గర్మాకారవచో లింగవర్ణాశ్రమాదుల నెవ్వారికి నెఱుంగఁ బడక నేల నిద్రిం చుచు నజగరవ్రతధరుం డైనమునిం గని డాయంజని విధివ త్ప్రకారంబున నర్చించి మునిచరణంబులకు శిరంబుమోపి మ్రొక్కి యతనిచరిత్రంబు దెలియ నిశ్చయించి యిట్లనియె.

టీ. తొల్లి=పూర్వము, భగవత్ప్రియుండు = విష్ణునకు అంతరంగిక భక్తుఁడు, కతి...తుండు = కొందఱుమంత్రులతోఁ గూడినవాఁడు, లౌకిక

తత్త్వంబు=లోకధర్మమును, లోకంబులన్ = దేశములయందు, సంచరించుచున్=తిరుగుచు, కావేరీతీరంబునన్ = కావేరిగట్టున, సహ్యపర్వత తటంబునన్=సహ్యపర్వతము వెంబడిని, ధూళిధూసరితంబులు = దుమ్ముగప్పినవి, కర...బులు = కాళ్లుచేతులు మొదలగు నవయవములు, గూఢంబు=లోపల దాఁగినది, నిర్మలతేజంబుతోన్ = శుద్ధప్రకాశముతో, కర్మా...దులన్= పనులు రూపము మాటలు గుర్తులు జాతిఆశ్రమము మొదలగువానితోడ, ఎఱుఁగఁబడక = తెలిసికొనరాక, నేలన్=భూమిమీఁద, నిద్రించుచున్, అజగరవ్రతధరుండు=కొండచిలువయొక్క నడవడిని దాల్చినవాఁడు, ముని= మననము చేయువాఁడు, డాయన్ చని=దగ్గఱకుఁబోయి, విధివత్ప్రకారంబునన్=శాస్త్రరీతిచేత, అర్చించి=పూజించి, ముని చరణంబులకున్=ఆముని పాదములకు, శిరంబు=తల, మోపి=తాఁకించి, మ్రొక్కి, అతనిచరిత్రంబు= ఆయన నడవడి, తెలియన్=తెలిసికొనుటకు.

సీ. భూమి నుద్యోగియై భోగియై యుండెడి
నరుని కైవడి మునినాథ నీవు
ఘనశరీరము దాల్చి కదలవు చిత్రము
ద్యమయుక్తునకుఁ గాని ధనము లేదు
ధనవంతునకుఁ గాని తగుభోగములు లేవు
భోగికిఁ గాని సంపూర్ణ మైన
తనువు లే దుద్యోగధనభోగములు లేక
నేల నూరక పడి నిద్ర పోవు
ఆ. నీకు నెట్లు గలిగె నిరుపమదేహంబు
సముఁడ వార్యుఁడవు విశారదుఁడవు
బుద్ధినిధివి జనులఁ బొగడవు దెగడవు
నిద్ర ప్రతిదినంబు నిలుపనేల. 432

టీ. మునినాథ = మునిశ్రేష్ఠుఁడా! నీవు, భూమిన్ = ప్రపంచమున, ఉద్యోగి=ప్రయత్నముగలవాఁడు, భోగి = సుఖానుభవము కలవాఁడు, ఐ, ఉండెడి, నరునికైవడి = మనుజునివలె, ఘనశరీరము = గొప్పదేహమును, తాల్చి=ధరించి, కదలవు, చిత్రము = ఆశ్చర్యము, ఉద్యమయుక్తునకున్ కాని=పాటుపడువానికిఁగాని, ధనవంతునకుఁగాని=ద్రవ్యముగలవానికిఁగాని, తగుభోగములు = తగిన సుఖానుభవములు, భోగికిన్ కాని = సుఖానుభవము గలవానికిఁగాని, సంపూర్ణము=పుష్కలమైనది, తనువు = ఒడలు. ఉద్యోగ... ములు=ప్రయత్నము ద్రవ్యమును సుఖానుభవమును, నేలన్ = భూమియందు, ఊరక=నిష్క్రియుండవై, పడి=దొర్లి, నిద్రవోవుదీనికున్ = నిద్రించుచునీవు, ఈనిరుపమదేహంబు = సాటిలేని తనువు, ఎట్లు, కలిగెను, సముఁడవు = సర్వ భూతములయందును సుఖదుఃఖాదులయందును సమానుఁడవు, ఆర్యుఁడవు= పూజ్యుఁడవు, విశారదుఁడవు=విద్వాంసుఁడవు, బుద్ధినిధివి=జ్ఞానాశ్రయుఁడవు, జనులను, పొగడవు, తెగడవు = నిందింపవు, ఇట్లు, ప్రతిదినమును, నిద్రన్= నిద్రావస్థలో, నిలుపన్ ఏల = శరీరము నేల యుంచితివి?

తా. ఓమునీంద్రా! ప్రపంచమున పాటుపడి ద్రవ్య మార్జించి సుఖపడువానికిఁ గాని శరీరము అందముగాఁ బెరుఁగదు. నీవు పెద్దశరీరము గలిగి యున్నావు. అటు నిటు మెదలవు. అతిచిత్రము. పాటుపడువానికిఁ గాని డబ్బు దొరకదు. డబ్బున్నఁగాని తగినసౌఖ్యము లేదు. సౌఖ్య మున్ననేకాని శరీరము బలువదు. నీవు ఉద్యోగము ద్రవ్యము సుఖము లేకయే మంచిదేహ పుష్టి గలిగియున్నావు. వట్టినేలమీఁదఁ బడి నిద్రబోవుచుందువు. నీకీయంద మైన దేహ మెట్లు కలిగెను. సర్వసముఁడవు. పూజ్యుఁడవు. పండితుఁడవు. మహాజ్ఞానివి. ఒకరిని బొగడవు. తిట్టవు. ఎప్పుడు ఇట్లు ఏల నిద్రపోయెదవో దయచేసి చెప్పుము.

వ. అని యిట్లు ప్రహ్లాదుం డడిగిన వికసితముఖుం డయి మునీంద్రుండు దదీయమధురాలాపసుధారసప్రవాహంబులు గర్ణంబులఁ బరిపూర్ణంబు లైన నతని నవలోకించి యిట్లనియె.

టీ. వికసితముఖుండు = ప్రకాశించుచున్నముఖము గలవాఁడు, తదీయ...బులు=ఆప్రహ్లాదుని వైనతీయనిపలుకు లను నమృతపుసోనలు, కర్ణంబులన్=చెవులయందు, పరిపూర్ణంబులు = నిండినవి, అవలోకించి = చూచి.

సీ. ఆంతరంగికదృష్టి నంతయు నెఱుఁగుదు
వార్యసమ్మతుఁడ వీ వసురవర్య
విశ్వజంతువులప్రవృత్తినివృత్తిల
క్షణములు నీయెఱుంగనివి లేవు
భగవంతుఁ డగుహరి పాయక నీమనో
వీథి రాజిల్లుచు వెలుఁగుఁజేని
క్రమమున బహుళాంధకారంబుఁ బరిమార్చుఁ
బరమసాత్త్వికుఁడవు భద్రబుద్ధి
ఆ. వైననీవు నన్ను నడిగెదు గావున
విన్నధర్మ మెల్ల విస్తరింతు
నిన్నుఁ జూడఁ గలిగె నీతోడిమాటల
నాత్మశుద్ధి గలిగె ననఘచరిత. 434

టీ. అసురవర్య=రాక్షసులలో మేటివైన యోప్రహ్లాదా! ఆర్యసమ్మతుఁడవు=పెద్దలకుఁ బ్రియమైనవాఁడవు, ఈవు=నీవు, ఆంతరంగికదృష్టిన్ = సూక్ష్మదృష్టిచేత, విశ్వ...ములు=సమస్తభూతములయు రాకపోకలరీతులు, నీ యెఱుంగనివి=నీకుఁ దెలియనివి, లేవు, భగవంతుఁడు=షడ్గుణైశ్వర్యయుక్తుఁడు, అగు, హరి=విష్ణువు, పాయక=విడువక, నీమనోవీథిన్=నీచిత్తమున, రాజిల్లుచున్=ప్రకాశించుచు, వెలుఁగుఁజేని క్రమమునన్ = చంద్రునివలె, బహుళాంధకారంబున్=దట్టపుఁజీఁకటిని, పరిమార్చున్=అడఁచును. పరమసాత్త్వికుఁడవు=గొప్పసత్త్వగుణప్రధానుఁడవు, భద్రబుద్ధివి=మేలైన బుద్ధి గలవాఁడవు, ఐన నీవు, నన్ను, అడిగెదవుకావున, విన్నధర్మము ఎల్లన్ =

నేను పెద్దవారివలన వినినసంగతియంతయుఁ, విస్తరింతుర్ = వివరింతును, అనఘచరిత=పాపములేనినడవడిగలవాఁడా! నిన్నుఁ, చూడఁగ్ కలిగెను = చూచుట సంభవించెను, నీతోడిమాటలన్=నీతో సంభవించినమాటలవలన, ఆత్మశుద్ధి= చిత్తనైర్మల్యము, కలిగెను.

తా. ప్రహ్లాదా! సాధువులకు మోదము గూర్చువాఁడవైన నీవు జ్ఞానదృష్టిచే సమస్తము నెఱుఁగుదువు. ఎల్లజంతువుల పుట్టుచావుల వార్తలలో నీకుఁ దెలియనియంశ మొక్కటియు లేదు. శ్రీమన్నారాయణమూర్తి యెల్లప్పుడు నీమనసులో నిల్లుగట్టుకొని కాఁపురముసేయుచు చంద్రుఁడు చీఁకటిని బోఁగొట్టినట్లు నీయజ్ఞానమునంతయు బోఁగొట్టుచున్నాఁడు. శుద్ధసత్త్వమయుఁడవు, మంగళాశాసనుఁడవు నైన నీవు సర్వము దెలిసియు నన్నడుగుచున్నావుగావున నే విన్నంతలో నెల్లధర్మములు నీకుఁ దెలిపెదను. నాపుణ్యము మంచిదయియున్నందునఁ బరమభాగవతోత్తముఁడవైన నీయట్టివానిని గన్నులారఁ గాంచుట తటస్థమయ్యెను. నీతోడ కొంచెముసేపు మాటలాడినంతలోనే చిత్తశుద్ధి కలిగెను.

వ. వినుము ప్రవాహకారిణి యై విషయంబులచేతం బూరింపరానితృష్ణచేతం బడి కర్మంబులఁ బరిభ్రామ్యమాణుండ నైన నేను నానావిధయోనులందుఁ బ్రవేశించుచు వెడలుచు నెట్టకేలకు మనుష్యదేహంబు ధరియించి యందు ధర్మంబున స్వర్గద్వారంబును నధర్మంబున శునకసూకరాదితిర్యగ్జంతుయోనిద్వారంబుల నొంది క్రమ్మఱ మనుష్యుండై పుట్టవలయు నని వివేకించి సుఖరక్షణదుఃఖమోక్షణంబులకొఱకు ధర్మంబు చేయుదంపతులవ్యవహారంబుగని సర్వక్రియానివృత్తి గలిగినజీవుండు స్వతంత్రుండై ప్రకాశించునని నిర్ణయించి భోగంబులు మనోరథజాతమాత్రంబులుగాని శాశ్వతంబులు గావని పరీక్షించి నివృత్తుండనై యుద్యోగంబు

లేక నిద్రించుచుఁ బ్రారబ్ధభోగంబుల ననుభవించుచు నుండును నివ్విధంబునఁ దనకు సుఖరూపం బైనపురుషార్థంబు దనయందుఁ గలుగుట యెఱుంగక పురుషుండు శైవాలజాల నిరుద్ధంబు లైనశుద్ధజలంబుల విడిచి యెండమావులు జలంబులని పాఱెడుమూఁకువిపడువున సత్యంబు గాని ద్వైతంబుఁ జొచ్చి ఘోరసంసారచక్రపరిభ్రాంతుం డై దైవతంత్రంబు లైనదేహాదులచేత నాత్మకు సుఖంబును దుఃఖనాశంబును గోరుచు నిరీశుం డైన వానిప్రారంభంబులు నిష్ఫలంబు లగునదియునుం గాక మర్త్యునకు ధనంబు ప్రాప్తంబయిన నదిదుఃఖకరంబుగాని సుఖకరంబుగాదు లోభవంతులయిన ధనవంతులు నిద్రాహారంబులు లేక రాజ చోర యాచక శత్రుమిత్రాది సర్వస్థలంబులందును శంకించుచు దానభోగంబులు మఱచి యుండుదురు ప్రాణార్థవంతులకు భయంబు నిత్యంబు శోకమోహభయక్రోధరాగశ్రమాదులు వాంఛామూలంబులు వాంఛ లేకుండవలయును. 435

టీ. ప్రవాహకారిణి = వేగగమనముగలది, విషయంబులచేతన్ = స్రక్చందనాది వస్తువులచేత, పూరింపరానితృష్ణచేతన్ = నిండింప నలవికాని యాశచేత, కర్మములన్, షష్ఠి, పరిభ్రామ్యమాణుండను=తిరుగుచున్నవాఁడను, ఐన నేను, నానావిధ=పలుతెఱఁగులైన, యోనులయందున్ = క్షేత్రముల యందు, ప్రవేశించుచున్ = చొచ్చుచు, వెడలుచు, ఎట్టకేలకు =ఏదోఒక విధమున, అతిప్రయాసచేత, మనుష్యదేహంబు = మానిసిపుట్టువు, ధరియించి= తాల్చి, అందున్ = దానిలో, ధర్మంబునన్ = న్యాయముచేత, స్వర్గద్వారంబును = స్వర్గపువాకిలిని, అధర్మంబునన్ = అన్యాయమార్గమున, శునక... బులన్ = కుక్కలు పందులు మొదలయిన జ్ఞానహీనజంతువులయోనిరంధ్రములను, పొంది, క్రమ్మఱన్=మరల, మనుష్యుండను = మనుజుఁడను, ఐ, పుట్టవల

యును, అని, వివేకించి=విచారించుకొని, సుఖ...కొఱకుఁ=ఎప్పుడు సుఖమును బోకుండఁ గాపాడుకొనుట దుఃఖమును దొలఁగించుట వీనికొఱకు, ధర్మంబు=సద్వర్తనము, చేయు, దంపతుల వ్యవహారంబు = భార్యాభర్తలనడవడిని, కని=చూచి, అనఁగా, తమంతనేవచ్చు సుఖదుఃఖములను దెలియఁజాలక సుఖమువచ్చుటకు దుఃఖముపోవుటకును వారువారుచేయువ్యర్థప్రయత్నములనెఱిఁగి విచారించి యనుట. సర్వక్రియానివృత్తి=యెల్లపనులుమానుట, స్వతంత్రుండై=ఒకదానికి లోఁబడనివాఁడై, ప్రకాశించుచుఁ =వెలుంగును, నిర్ణయించి=నిశ్చయించుకొని, భోగంబులు = సుఖదుఃఖానుభవములు, మనోరథజాతమాత్రంబులు=తలఁపులలోఁ గల్గినవి, శాశ్వతములు=స్థిరములు, నివృత్తుండను=కోరికలనుండి మరలినవాఁడను, ఉద్యోగంబు=యత్నము, నిద్రించుచు, ప్రారబ్ధభోగంబులఁ=పూర్వసంచితకర్మానుభవములను, ఇవ్విధంబునఁ=ఈలాగున, తనకు, సుఖరూపంబు = సుఖమను, పురుషార్థంబు=వస్తువు, తనయందుఁ, కలుగుట, ఎఱుంగక=తెలియనేరక, శైవాల...బులు=పాఁచితుట్టెలచేఁ గప్పఁబడినవగు, శుద్ధజలంబులఁ = మంచినీళ్లను, ఎండమావులు=మృగతృష్ణలు, పాటెడు మూఢునివడువునఁ = పరుగెత్తునవివేకివలె, సత్యంబు=నిజము, ద్వైతంబు=భేదభావన, చొచ్చి = ప్రవేశించి, ఘోర...భ్రాంతుండు=దారుణమైన సంసారచక్రమునఁబడి తిరుగువాఁడు, దైవతంత్రంబులు=ఈశ్వరునిచేఁ గల్పింపఁబడినవి, దేహాదులచేతఁ=దేహము గేహము మొదలగువానిచేత, ఆత్మకుఁ=జీవునకు,సుఖంబును, దుఃఖనాశంబులు=ఆపన్నివృత్తియు, నిరీశ్వుఁడు=ఈశ్వరుని దెలియనివాఁడు, ప్రారంభంబులు=కార్యారంభములు, నిష్ఫలంబులు=ప్రయోజనములేనివి, మర్త్యునకుఁ, ప్రాప్తంబు=దొరికినది, దుఃఖకరంబు=కష్టముగూర్చునది, సుఖకరంబు = మేలుసేయునది, లోభవంతులు=ఆశాబద్ధులు, అయిన, ధనవంతులు=సంపన్నులు, నిద్రాహారంబులు=కంటికికూర్కు కడుపునకన్నమును, లేక=కానక, రాజ...లందును=రాజు దొంగలు బిచ్చగాండ్రు విరోధులు ఆశ్రితులు మొదలుగాఁ నెల్లయెడలను, శంకించుచుఁ=వారివలన ధనహాని కలుగునేమో యని భయపడుచు, దాన

భోగంబులు = ఒకరికిపెట్టుట తాఁదినుట, మఱచియుండుదురు, ప్రాణార్థవంతులకుఁ = ప్రాణముగలజంతువులకును ధనికులకును, భయంబు, నిత్యము = శాశ్వతము, పుట్టినజంతువులన్ని చచ్చుట న్యాయముగావున జీవుల బ్రదుకు నిత్యముగాదు. క్షణక్షణమునను భయమే, అట్లే ధనవంతుల ధనము ఎన్ని రక్షణోపాయములు వెదకినను పోవుటచే దానివెదకుచుండును. శోక...దులు = వ్యసనము మోహము భీతి ప్రీతి కోపము అలంత మొదలగునవియన్నియు, వాంఛామూలంబులు = తృష్ణవెంటఁబుట్టునవి, కావున, వాంఛ = విషయతృష్ణ, లేకుండవలయును.

మ. సరఘుల్ గూర్చినతేనె మానవులకుఁ సంప్రాప్తమైనట్లు లో
భరతుల్ గూర్చినవిత్తముల్ పరులకుం బ్రాపించుఁ బ్రాప్తాశియై
తిరుగంబోనిమహోరగంబు బ్రదుకుఁ దీర్ఘాంగమైయుండియుం
జిరకాలంబును వానివర్తనములం జింతించి యేకాంతినై. 436

టీ. సరఘుల్ = తేనెటీఁగలు, కూర్చినతేనె = కూడబెట్టినపుష్పరసము, మకరందము, మానవులకుఁ = జనులకు, సంప్రాప్తము = లభించినది, ఐనట్లు, లోభరతుల్ = ఆశాబద్ధులు, కూర్చిన విత్తముల్ = చేర్చినద్రవ్యములు, పరులకుఁ = అన్యులకు, ప్రాప్తించుఁ = చేరును, దీర్ఘాంగము = పెద్దయొడలు గలది, ఐ, ఉండియును, తిరుగఁ పోనిమహోరగంబు = అటునిటు కదలక మెదలక యుండునట్టి కొండచిలువ, బ్రదుకుఁ = ఎట్లో జీవించును, నేను, చిరకాలంబును = చాలాకాలము, వాని వర్తనములఁ = ఆయజగరముల నడవడులను, చింతించి = తలపోసి, ఏకాంతిఁ.ఐ = ఒంటరివాఁడనై.

తా. ప్రహ్లాదా! లోభులైన మానవులు కూడఁబెట్టినవిత్తము తేనెటీఁగలు కూడఁబెట్టిన తేనె మనుజులపాలయినట్లు, అన్యులపాలై పోవును. కావున వారు ధనార్జనమునకయి చేసినయత్నము లన్నియు వ్యర్థములేగదా? ఏ ప్రయత్నములేకయే తానున్నచోటు కదలక పెద్దశరీరముతో నుండుకొండచిలువలు

బ్రదుకుటలేదా అవి యెట్లుజీవించును? అని వానివృత్తి యెఱిఁగి తెలిసికొని నేనును సర్వసంగములు వదలి ఒంటిగా నున్నవాఁడనై.

క. అజగరమును జుంటీఁగయు
నిజగురువులుగాఁ దలంచి నిశ్చింతుఁడనై
విజనస్థలిఁ గర్మంబుల
గజిబిజి లేకున్నవాఁడ గౌరవవృత్తిన్. 437

టీ. అజగరమును=కొండచిలువయు, జుంటీఁగయున్=తేనెటీఁగయును, నిజగురువులుగాన్=తనకు తత్త్వముఁజెప్పిన గురువులుగా, తలంచి=నిశ్చయించి, నిశ్చింతుఁడనై=విచారముఁ బాసినవాఁడనై, విజనస్థలిన్ = ఎవ్వరు లేనిచోట, కర్మంబునగజిబిజి=కర్మముల సంకులత, లేక, గౌరవవృత్తిన్=మంచినడవడితో, ఉన్నవాఁడను.

తా. ప్రహ్లాదా! ఇట్లు అజగరమును, తేనెటీఁగను తత్త్వోపదేశకులైన గురువులనుగాఁజేసికొని విచారముదక్కి ఒంటరిపాటున నిచ్చోఁజేరి కర్మముల సందడిఁబాసి సుఖముగా నున్నాను.

సీ. అజినవల్కలదుకూలాంబరంబులు గట్టి
యొండెఁగట్టకయును నొండె నుందు
నాందోళికారథహయనాగముల నెక్కి
యైన నెక్కక యైన నరుగు చుందుఁ
గర్పూరచందనకస్తూరికాలేప
మైన భూరజ మైన నలఁదు చుందు
భర్మశయ్యల నైనఁ బర్ణశిలాతృణ
భస్మంబులందైనఁ బండుచుందు
ఆ. మాన్యయుక్త మైన మానహీనంబైనఁ
దీయ నైన మిగులఁ దిక్త మైనఁ

గుడుతు సగుణ మైన గుణవర్జితం బైన
నల్ప మైనఁ జాల నధిక మైన. 438

టీ. అజిన...బులు = తోళ్లు నారబట్టలు వెలిపట్టుదోవతులు నూలు గుడ్డలు, కట్టియుండెడ్ = ధరించుకొని కానీ, కట్టకయునుండెడ్ = కట్టుకొన కుండఁగానీ, ఉందును, ఆందోళికా...ములక్ = పల్లకి బండి గుఱ్ఱము ఏనుఁగు వీనిని నెక్కిగానీ యెక్కకగానీ, అరుగుచుండుక్ = వెళ్లుచుందును, కర్పూర ...లేపమైనక్ = కర్పూరము గంధము కస్తూరి వీనిపూఁతను గానీ, భూరజ మైనక్ = నేలదుమ్మును గానీ, అలఁదికొందుక్ = పూసికొనుచుందును. భర్మ శయ్యలక్ = బంగారు పఱుపులయందు, పర్ణ...బులందు = ఆకులు రాళ్లు గడ్డి బూడిదలలో, పండుకొందును, మానయుక్తము = మన్ననతోఁ గూడి నది, మానహీనంబు = మన్ననలేనిది, తీయన = తీయనిది, తిక్తము = చేఁదు, సగుణము = మంచిగుణము గలది, గుణవర్జితము = గుణము (ప్రయోజనము) లేనిది, అల్పము = కొంచెము, అధికము = ఎక్కువ, కుడుతును = తిందును.

తా. ప్రహ్లాదా! నేను చర్మముగానీ నారచీరెగానీ పట్టుకోకగానీ నూలు గుడ్డలుగానీ దొరకినగానీ దొరకకపోయినఁగానీ చింతనొందకుందును. ఇవి దొరికి నప్పుడు కట్టుకొందును. లేకున్న నూరకుందును. పల్లకి బండి గుఱ్ఱము ఏనుఁగు చిక్కిన నెక్కుదును చిక్కకున్న మానెదను. కప్పురము గంధము కస్తూరి దొరకినఁ బూసికొందును. ఇంత దుమ్మైనను బూసికొందును. బంగారు పఱుపుగానీ వట్టినేలగానీ భేదమెంచక పండుకొందును. ఆదరముండనీ లేక పోనీ తీయనగా నుండినను చేఁదైయైనను మంచిగానీ చెడ్డగానీ కొంచెము గానీ గొప్పగానీ చాలినను జాలక పోయినను ఏదియైనను దిందును.

క. లే దని యెవ్వరి నడుగను
రా దని చింతింపఁ బరులు రప్పించినచోఁ

గా దని యెద్దియు మానను
ఖేదము మోదమును లేక క్రీడింతు మదిన్. 439

టీ. లేదు=నాకీవస్తువులేదు, అని, ఎవ్వరిని, అడుగను, రాదు=ఇదినాకు దొరకదు, చింతింపను, పరులు=ఇతరులు, రప్పించినచోన్=పిలుపించఁగా, కాదు=రానువీలులేదు, అని, యెద్దియున్ = కర్మానురూపమయిన యేపనిని, మానను, మదిన్=చిత్తములో, ఖేదము=దుఃఖము, మోదము=సంతోషము, లేక, క్రీడింతును=విహరింతును.

తా. నా కీవస్తువు లేదని యొకరి నడుగను. ఇది దొరకకపోయెఁగదా యని యేడువను. ఒకరు పిలచినఁ దప్పించుకొనను. కర్మారబ్ధమైనదేనిని వలదనను. మనస్సున నేవేళను దుఃఖముగాని సుఖముగాని లేక యానందించుచుందును.

క. నిందింపఁ బరుల నెన్నఁడు
వందింప ననేకపీడ వచ్చిన మది నా
క్రందింప విభవముల కా
నందింపఁ బ్రకామవర్తనంబున నధిపా. 440

టీ. పరులన్=ఇతరులను, ఎన్నఁడును, నిందింపన్ = దూషింపను, అనేకపీడ = ఎంతటి యిక్కట్టు, వచ్చినను, వందింపన్ = ఒకరికి మ్రొక్కను, మదిన్ = చిత్తములో, విభవములకున్ = సంపదలకయి, ఆక్రందింపన్= ఏడువను, ప్రకామ వర్తనంబునన్=ఇచ్చ వచ్చినట్లు మెలఁగుటచేత, ఆనందింపన్=ఆనందపడను.

తా. నేను ఒకరినెన్నఁడును నిందించను. ఎంతదుఃఖము వచ్చినను ఒకరిని వేఁడను. కలుములులేకపోయెఁగదా యని యేడువను. తోఁచినట్లెల్ల కోరికలనుభవించి సుఖమని యానందపడను.

వ. ఇట్లు కోరిక లేక యొక్కసమయంబున దిగంబరుఁడనై పిశాచంబుచందంబున వర్తించుచుఁ బెక్కుదినంబులంగోలెఁ బెనుఁబాపవర్తనంబుఁ గైకొని నిమీలితలోచనత్వంబున నేకాంతభావంబున విష్ణునియందు వికల్పంబును భేదగ్రాహక చిత్తవృత్తులఁ జిత్తంబు నర్థరూపపరిభ్రమంబు గలమనంబునందు మనంబును నహంకారంబునందు నహంకారంబును మాయయందు మాయను నాత్మానుభూతియందు లయంబు నొందించి సత్యంబు దర్శించుచు విరక్తి నొంది స్వానుభవంబున నాత్మస్థితుండనై యుండుదు నీవు భగవత్పరుండవు గావున రహస్యంబైనపరమహంసధర్మంబు స్వానుభవగోచరంబైన తెలుఁగున నీకు హృద్గోచరంబగునట్లు చెప్పితి ననిన విని.

టీ. దిగంబరుండను = దిసమొలవాఁడను, పిశాచంబుచందంబునన్ = దయ్యమువలె, వర్తించుచున్ = మెలఁగుచు, పెక్కుదినంబులంగోలెన్ = చాల దినములనుండి, పెనుఁబాపవర్తనంబున్ = కొండచిలువనడవడిని, కైకొని, నిమీలితలోచనత్వంబునన్ = కనులు మూసికొని యుండుటచే, ఏకాంతభావంబునన్ = నిశ్చలత్వముతో, విష్ణునియందు = శ్రీహరియందు, చిత్తంబు=మనము, చేర్చి, భేదగ్రాహకచిత్తవృత్తులన్ = భేదబుద్ధిని గలిగించుమనోధర్మములచేత, అర్థరూపపరిభ్రమంబు = వస్తురూపములయందలితిరుగుడు, కలమనంబునందు, అహంకారంబునందున్ = నేను నాది యనుదానియందు, మాయయందు, మాయను, దీనిని, ఆత్మానుభూతియందున్ = ఆత్మ సాక్షాత్కారమందు, లయంబు నొందించి=ఐక్యముచేసి, సత్యంబు=నిజమైనదానిని, దర్శించుచున్ = చూచుచు, విరక్తిన్ = విరాగమును, పొంది, స్వానుభవంబునన్ = ఆత్మానుభవముచేత, ఆత్మస్థితుండను=నాలోఁ జేరినవాఁడను, భగవత్పరుండవు = భాగవతోత్తముఁడవు,

పరమధర్మంబు = ఉత్తమతత్త్వము, స్వానుభవ గోచరంబైన తెఱంగునన్ = నాకుఁ దెలిసినట్లు, హృద్గోచరము=మనస్సునకెక్కినది, అగునట్లు, చెప్పితిని.

క. ఘను నజగరమునివల్లభు
దనుజేంద్రుఁడు పూజచేసి తగ వీడ్కొని నె
మ్మనమున సంతోషించుచుఁ
జనియెన్ నిజగేహమునకు శశికులతిలకా. 442

టీ. శశికులతిలకా = చంద్రవంశమున కాభరణమైన ధర్మరాజా! ఘనున్=మహనీయుఁడైన, అజగరమునివల్లభున్ = అజగరమహామునిని, దనుజేంద్రుఁడు=రాక్షసులరాజయిన ప్రహ్లాదుఁడు, పూజచేసి=సత్కరించి, తగన్= యథోచితముగా, వీడ్కొని=సెలవుగొని, నెమ్మనమునన్ = అంతరంగములో, సంతోషించుచున్ = ఆనందపడుచు, నిజగేహమునకున్ = తనయింటికి, చనియెన్=పోయెను.

తా. ఓధర్మరాజా! ఇట్లు రాక్షసరాజైన ప్రహ్లాదుఁడు ఆమహాత్ముఁడగు అజగరమహామునిని పూజించి సెలవుపుచ్చుకొని ఆయన బోధించినసద్బోధకు మనస్సున చాలఁగ సంతోషించుచుఁ దనయిక్కకుఁ జేరెను.

వ. అనిన యుధిష్ఠిరుం డిట్లనియె. 443

క. ననుబోఁటిజడగృహస్థుఁడు
మునివల్లభ యిట్టిపదవి మోదంబున నే
యనువునఁ జెందును వేగమ
వినిపింపుము నేఁడు నాకు విజ్ఞాననిధీ. 444

టీ. యుధిష్ఠిరుఁడు = ధర్మరాజు, మునివల్లభ = మునులలో మేటివైన యోనారదా! నను...స్థుఁడు = నావంటి యజ్ఞానియైనకాఁపు, ఇట్టిపదవి= ఈప్రహ్లాదాజగరులు పొందినట్టిదగు మంచిపదవిని, మోదంబునన్=సంతసముతోడ, ఏయనువునన్ = ఏరీతిగా, చెందును = పొందఁగలఁడో, విజ్ఞాననిధీ=

జ్ఞానమునకు నెలవైన యో మహామునీ! వేగముఅ=శీఘ్రముగా, నేఁడు=ఈవేళ, నాకు, వినిపింపుము.

తా. జ్ఞానసాగరుఁడ వైనయో నారదమునీంద్రా! ఇప్పుడు మీరు చెప్పినవిధమున సర్వసంగవియోగరూపముక్తిని నాఁబోటిమూఢాత్ముఁ డైన గృహస్థుఁడు బొంద వీలున్నదా? ఏదియైన నొకతెరువు గలదేని దయతో శీఘ్రముగా నెలవిండు.

వ. అనిన నారదుం డిట్లనియె గృహస్థుం డయినవాఁడు వాసుదేవార్పణంబుగా గృహోచితక్రియ లనుసంధించుచు మహామునుల సేవించి వారలవలన నారాయణదివ్యావతారకథాశ్రవణంబు సేయుచు నయ్యైవిహితకాలంబుల శాంతజనులం గూడి మెలంగుచుఁ బుత్రమిత్రకళత్రాదిసంగంబులు గలలవంటి వని యెఱుంగుచు లోపల నాసక్తి లేక సక్తునికైవడి వెలుపలఁ బురుషకారంబు లొనర్చుచుఁ దగులంబు లేక విత్తంబు లిచ్చి జనక సుత సోదర సఖజ్ఞాతిజనులచిత్తంబులు సమ్మదాయత్తంబులు గావించుచు ధనధాన్యనిధానదైవలబ్ధంబులవలన నభిమానంబు మాని యనుభవించుచు గృహక్షేత్రంబులఁజొచ్చి యుదరపూరణమాత్రంబు దొంగిలినవాని దండింపక భుజగమృగమూషకమర్కటమక్షికాఖరోష్ట్రంబుల హింసింపక పుత్త్రులభంగి నీక్షించుచు దేశకాలదైవంబులకొలందిని ధర్మార్థకామంబులఁ బ్రవర్తించుచు శునకపతితచండాలాదులకైన భోజ్యపదార్థంబులు దగినభంగి నిచ్చుచు నిజవృత్తిలబ్ధంబు లగుఁనశనాదులచేత దేవర్షిపితృభూతమానవులసంతర్పించుచు పంచమహాయజ్ఞావశేషంబుల నంతర్యామిపురుషయజనంబును నాత్మజీవనోపాయంబును సమర్థించుచు నుండవలయు.

టీ. వాసుదేవార్పణంబుగాన్ = శ్రీకృష్ణపరమాత్మకుఁ జెందునట్లుగా, గృహోచితక్రియలు=ఇంటఁ గావలసినయెల్లపనులును, అనుసంధించుచున్ = చేయుచు, నారాయ...ణంబు=శ్రీవిష్ణుని యమానుషములైన పుట్టుక యందలి యద్భుతకృత్యములవినికిని, అయ్యైవిహితకాలంబులన్ = తగినవేళలలో, శాంతజనులన్ = నెమ్మదిగానుండువారలను, మెలంగుచు=తిరుగుచును, పుత్త్ర...బులు = కొడుకులు చెలులు భార్యలు మొదలగువానితగులములు, ఆసక్తి = మక్కువ, సక్తునికైవడిన్ = ప్రేమగలవానివలె, పురుషకారంబులు = పురుషుఁడు చేయఁదగుపనులు, ఒనర్చుచున్ = చేయుచు, తగులంబు=సంగము, విత్తంబులు=ద్రవ్యములు, జనక...బులు=తండ్రి కొడుకులు కూఁతుండ్రు అన్నదమ్ములు మిత్త్రులు దాయాదులు వీరి మనములను, సమ్మదాయత్తంబులు =సంతోషపూర్ణము లైనవి, కావించుచున్ = చేయుచు, ధన...వలనన్ = ద్రవ్యము ధాన్యము గనులు దైవవశమున దొరికినపదార్థములు వీనివలన, అభిమానంబు=గర్వమును, గృహక్షేత్రంబులన్ = తనయింటినిగాని పంటచేనినిగాని, చొచ్చి=దూరి, ఉదరపూరణమాత్రంబు=కడుపునిండుపాటి అన్నాదిద్రవ్యమును, దొంగిలినవానిన్ = ముచ్చిలించినవానిని, దండింపక=శిక్షింపక, భుజగ...బులన్=పాములు క్రూరజంతువులు ఎలుకలు క్రోఁతులు ఈఁగలు గాడిదలు ఒంటెలు వీనిని, హింసింపక=చంపక, పుత్త్రులభంగిన్ = తనబిడ్డలమాదిరిని, ఈక్షించుచున్=ఆదరముతో గనిపట్టుచు, దేశ...దిని=దైవమనుకూలించినంతలో దేశమునకుఁ గాలమునకుఁ దగినట్లుగా, ధర్మార్థకామంబులయందు, ప్రవర్తించుచున్ = మెలఁగుచు, శునక...కునైనన్=కుక్కలు కులభ్రష్టులు మాలమాదిగలు వీరికైనను, భోజ్యపదార్థంబులన్=తినఁదగిన అన్నము అంబలి మొదలగుదానిని, తగినభంగిన్ = ఉచితముగా, నిజవృత్తిలబ్ధంబులు=తనకులవృత్తిచేత దొరకినవి, అగునశనాదులచేతన్ = ఐన అన్నము పిండి శాకము మొదలైనవానిచేత, దేవ...వులన్ = దేవతలు మునులు పితరులు ఎల్లజంతువులు మనుజులు వీరిని, సంతర్పించుచున్ = తనియఁబెట్టుచు, పంచ...బులన్ = దేవయజ్ఞమాదిగాఁ బంచయజ్ఞములు చేయఁగా మిగిలినవాని

యందు, అంతర్యామిపురుషయజనంబును=గోపలిజీవాత్మకు ఆహుతిచేసి తృప్తి పఱచుటయు, ఆత్మజీవనోపాయంబును = జీవాత్మ నిరపాయముగా బ్రదుకు సదుపాయమును, సమర్థించుచుఁ = చక్కఁజేసికొంచును, ఉండవలయును.

ఆ. జనకగురుల నైనఁ జంపు నర్థమునకై
ప్రాణమైన విడుచు భార్యకొఱకు
నట్టిభార్యఁ బురుషుఁ డతిథిశుశ్రూష చే
యించి గెలుచు నజితు నీశు నైన. 446

టీ. పురుషుఁడు=మనుజుఁడు, అర్థమునకై=ప్రాణములకొఱకై, జనకగురులనైనన్ = తండ్రినిగాని గురువునుగాని, చంపును, భార్యకొఱకున్= ఆలికై, ప్రాణమైనన్ = అత్యంతప్రియమైన ప్రాణమునైనను, విడుచును, అట్టిభార్య= ఆలాగున ప్రాణములనైన నిచ్చి పోషించుకొను భార్యను, అతిథిశుశ్రూష = వేళకు ఇంటికివచ్చిన అతిథులసేవను, చేయించి, అజితున్ = ఒకరిచే గెలువఁబడని, ఈశున్ ఐనన్ = ఈశ్వరునిగూడ, గెలుచును.

తా. లోకములో మానవుఁడు ద్రవ్యమున కాశపడి తండ్రినైనను గురువునైనను విచారింపక చంపి పెండ్లముకోసము ప్రాణాలైన విడుచును. ఇది నైజగుణము. ఇట్టిప్రియమైన పెండ్లాముచేత నెట్లైన లాలించి వేళకునిల్లు ద్రొక్కుకొని వచ్చిన దైవస్వరూపులగు నతిథులకు పూజ జేయించెనా ఆపుణ్యాత్ముఁడు దేవునిఁగూడ గెలుచును. మంచిగతిని పొందు ననుట.

ఆ. పరముఁ డీశ్వరుండు బ్రాహ్మణముఖమున
నాహరించి తుష్టుఁ డయినభంగి
నగ్నిముఖమునందు హవ్యరాసులు గొని
యైనఁ దుష్టి నొందఁ డనఘచరిత. 447

టీ. అనఘచరిత = పావనమైన నడవడిగల యోధర్మరాజా! పరముఁడు = పరాత్పరుఁడు, ఈశ్వరుండు = సర్వనియామకుఁడగు శ్రీమన్నారాయణుఁడు, బ్రాహ్మణముఖమునన్ = బ్రాహ్మణుని ద్వారా, ఆహరించి = భుజించి, తృప్తుఁడు = తనివి నందినవాఁడు, ఐనభంగిన్ = ఐనట్లు, అగ్నిముఖంబునన్ = అగ్నిద్వారమున, హవ్యరాసులు = ఆజ్యాదిహవిస్సుల గుట్టలను, కొని = గ్రహించియైనను, తుష్టిన్ ఒందఁడు = సంతోషపడఁడు.

తా. ధర్మరాజా! శ్రీవిష్ణురూప పరమాత్మ బ్రాహ్మణద్వారమునిచ్చిన యింత అన్నోదకములచేఁ దృప్తిపడినట్లు అగ్నిద్వారమునఁ గొండలంతంత ఆజ్యాన్నాది హవిస్సుల రాసులను వేల్చినను దృప్తుఁడు కాఁడు. కావున అతిథి పూజనము గృహస్థున కన్నివిధముల శ్రేయస్కరము.

వ. కావున గృహస్థుండు బ్రాహ్మణులందును దేవతలందును మర్త్యపశుప్రముఖజాతులందును నంతర్యామియు బ్రాహ్మణాననుండును నైన క్షేత్రజ్ఞునందు నయ్యైకోరికలు సమర్పించి సంతర్పణంబు సేయవలయు భాద్రపదంబునఁ గృష్ణపక్షంబునందును దక్షిణోత్తరాయణంబులందును రేయింబగలుసమమైనకాలంబులందును వ్యతీపాతంబులందును దినక్షయంబులందును సూర్యచంద్రగ్రహణంబులందును శ్రవణద్వాదశియందును వైశాఖశుక్లతృతీయయందును గార్తికశుక్లనవమియందును హేమంతశిశిరంబులోన నాలు గష్టకలందును మాఘశుక్లసప్తమియందును మాసనక్షత్రంబులతోడంగూడినపున్నములందును ద్వాదశితోడంగూడినయుత్తరాత్రయ శ్రవణానూరాధలందును నుత్తరాత్రయసహితంబులైన యేకాదశులయందును జన్మనక్షత్రయుక్తదివసంబులందును

మఱియుఁ బ్రశస్తకాలంబులందును జననీజనక బంధుజనులకు శ్రాద్ధంబులును జపహోమస్నానవ్రతంబులును దేవబ్రాహ్మణసమారాధనంబులును నాచరింపవలయు భార్యకుఁ బుంసవనాదికంబును నపత్యంబునకు జాతకర్మాదికంబును దనకు యజ్ఞదీక్షాదికంబును బ్రేతజనులకు దహనాదికంబును మృతదివసంబున సాంవత్సరికంబును జరపవలయు. 448

టీ. మర్త్య...దును=మానవసామాన్యులందును గొద్దుగోదలు మొదలుగా సమస్తప్రాణులయందును, అంతర్యామి = లోననిమిడియుండువాఁడు, బ్రాహ్మణాననుండు=బ్రాహ్మణులే నోరుగాఁగలవాఁడు, క్షేత్రజ్ఞునందుఁ = జీవరూపుఁడైన యీశ్వరునియందు, సంతర్పణంబు = మెప్పు, వ్యతీపాతంబు=ఒకయోగము, దినక్షయంబులు=అవమ మొదలగునవి, శ్రవణద్వాదశి=శ్రవణనక్షత్రముతోఁ గూడినయేకాదశి, తృతీయ= తదియ, అష్టకలు = శ్రాద్ధభేదములు, ప్రశస్తకాలము=పుణ్యపర్వకాలము, జననీ...లకుఁ = తల్లిదండ్రులు దాయాదులు మొదలగు సర్వవర్గములబంధువులకును, శ్రాద్ధంబులు = (శ్రద్ధచే నీయఁబడునవి) హిరణ్యాదిశ్రాద్ధములును, జప...లును=తపస్సుహోమము పుణ్యతీర్థస్నానములు నోములును, దేవ...లును = దేవతాపూజలు బ్రాహ్మణసంతర్పణములును, ఆచరింపవలయుఁ = చేయఁదగును, భార్యకుఁ= పెండ్లమునకు, పుంసవనాదికంబును = పుంసవనము (మగబిడ్డయే కలుగవలెనని చేయుకర్మము) సీమంతము మొదలయిన శుభకర్మను, అపత్యంబునకుఁ=బిడ్డకు, జాతకర్మాదికంబును=పుట్టినబిడ్డకుఁ జేయఁదగిన నామకరణము, కటిసూత్రధారణము, చౌలము కర్ణవేధము మొదలయినశుభకర్మమును, తనకుఁ, యజ్ఞదీక్షాదికంబును = క్రతువులో దీక్షఁబూనుట మొదలయినది, ప్రేతజనులకుఁ = చనిపోయిన సంబంధులకు, దహనాదికంబును=దహన సంచయన ప్రభృతి పావన సంస్కారంబులును, మృతదివసంబునఁ = చనిపోయిన తిథియందు, సాంవత్సరికంబును = యేఁటేఁట జరపఁబడు శ్రాద్ధమును, జరపవలయును.

మ. విను మేదేశములన్ దయాగుణతపోవిద్యాన్వితంబైనవి
ప్రనికాయంబు వసించు నేస్థలములన్ భాగీరథీముఖ్యవా
హినులుండున్ హరిపూజ లెయ్యెడల భూయిష్ఠప్రకారంబులం
దనరున్ భూవర యట్టిచోటులఁ దగున్ ధర్మంబులం జేయఁగన్.

టీ. భూవర = రాజా! వినుము, ఏదేశములన్ = ఏపుణ్యక్షేత్రములలో, దయా...నిత్యంబు = కరుణ తపస్సు పాండిత్యము వీనితోఁగూడిన, విప్రనికాయంబు=బ్రాహ్మణసంఘము, వసించున్ = కాపురముండునో, భాగీరథీముఖ్యవాహినులు = గంగ మొదలగు పుణ్యనదులు, ఉండునో, ఎయ్యెడలన్ = ఏతావులలో, హరిపూజ = విష్ణుపూజనము, భూయిష్ఠప్రకారంబునన్ = ఎక్కువ శ్రద్ధాభక్తుల కలయికతో, తనరున్ = పెంపొందునో, అట్టిచోటులన్ =ఆలాటిపుణ్యదేశములలో, ధర్మంబు= పేరును బెంపును గలిగించుధర్మకార్యములు, చేయఁగన్ తగున్ =చేయవలయును.

తా. ధర్మరాజా! ఏక్షేత్రమున దయా తప స్సత్య శౌచాది సద్గుణవంతులైన బ్రహ్మవేత్తలగు బ్రాహ్మణు లుందురో, యెచ్చట గంగాది పుణ్యనదులు ప్రవహించుచుండునో, ఎచ్చట శ్రీహరి కైంకర్యమును విశేషభక్తిభావముతో జరుగుచుండునో అట్టిపావనస్థలములలోఁ జేయఁబడినధర్మము కొంచమైనను వటబీజమువడువున బహుళఫలమై వృద్ధినందును.

క. హరియందు జగము లుండును
హరిరూపము సాధుపాత్రమం దుండు శివం
కర మగుపాత్రము గలిగిన
నరయఁగ నది పుణ్యదేశ మనఘచరిత్రా. 450

టీ. అనఘచరిత్రా = పావనమైన నడవడిగల యోధర్మరాజా! హరియందున్ = విష్ణువునందు, జగములు=లోకములు, ఉండును, సాధుపాత్రమందున్ = యోగ్యమైన బ్రాహ్మణరూపక్షేత్రమందు, హరిరూపము =

విష్ణునిస్వరూపము, ఉండును, అరయఁగన్ = విచారింపఁగా, శివంకరము = శుభము గలిగించునది, అగుపాత్రము = అయినపుణ్యబ్రాహ్మణుఁడు, కలిగినన్ = ఉన్నయెడల, అది = ఆమంచిపాత్రముగలది, పుణ్యదేశము = ఉత్తమమైన తీర్థభూమి.

తా. రాజా! ఎల్లజగములు, శ్రీవిష్ణువునందు లీనమైయుండును. ఆ విష్ణువో పావన మైన బ్రాహ్మణునియందు నివసించును. అట్టి యోగ్యుఁడై భగవద్భక్తుఁ డైనబ్రాహ్మణుఁ డున్నచోటు ఎల్ల తీర్థములకు మేలుబంతి యగును.

వ. మఱియుఁ గురుక్షేత్రంబును గయాశీర్షంబును బ్రయాగం బును బులహాశ్రమంబును నైమిశంబును ఫాల్గునంబును సేతువును బ్రభాసంబును గుశస్థలియు వారణాసియు మథు రాపురియును బంపాబిందుసరోవరంబులును నారాయణా శ్రమంబును సీతారామాశ్రమంబును మహేంద్రమలయా దులైన కులాచలంబులును హరిప్రతిమార్చన ప్రదేశంబు లును హరిసేవాపరులైనపరమభాగవతులువసించెడుపుణ్య క్షేత్రంబులును శుభకాముం డైనవాఁడు సేవింపవలయు.

టీ. కురుక్షేత్రము = కురుపాండవులు యుద్ధముచేసిన తావు, గయా శీర్షము = గయాసురుని శిరస్సు గలపుణ్యదేశము, ప్రయాగము = త్రివేణీ సంగమము గలచోటు, పులహాశ్రమము = పులహామహాముని యున్నచోటు, నైమిశంబు = ఒకయడవి, నారాయణాశ్రమము = నరనారాయణులు తప మొనర్చినతావు, సీతారామాశ్రమంబును = సీతయును రాముఁడునుగొన్నాళ్లు కాఁపురముజేసిన పంచవటిలో నొకదేశము, హరిప్రతి...లును = విష్ణువిగ్రహ పూజలు జరగెడు దివ్యదేవాలయస్థలములును, హరిసేవాపరులు = విష్ణుసేవ చేయువారు, పరమభాగవతులు = ఉత్తములైన విష్ణుభక్తులు, వసించెడు పుణ్య

క్షేత్రంబులును = ఉండెడు పావనస్థలములును, శుభకాముఁడు = మంగళమును గోరువాఁడు, సేవింపవలయుఁ = వెళ్లిచూచి కొన్నాళ్లుండి యానందపడ వలెను.

ఆ. భూవరేంద్ర యిట్టిపుణ్యప్రదేశంబు
లందు నరుఁడు చేయునట్టిధర్మ
మల్ప మైన నది సహస్రగుణాధిక
ఫలము నిచ్చు హరికృపావశమున. 452

టీ. భూవరేంద్ర = రాజులకెల్లరాజయినయోధర్మరాజా! ఇట్టి, పుణ్య ప్రదేశంబులందుఁ = పావనస్థలములలో, చేయునట్టిధర్మము=పుణ్యకార్యము, అల్పము = కొంచెము, ఐనను, అది = ఆచేయఁబడిన ధర్మము, హరికృపావశ మునఁ=విష్ణునిదయాబలముచేత, సహస్ర...ఫలముఁ = వేయిరెట్లు అతిశయ మైన లాభమును, ఇచ్చును.

తా. ధర్మరాజా! ఇట్టిపుణ్యక్షేత్రములలో నేమానవుఁడైనను ధర్మ మేపాటిచేసినను వానియెడ శ్రీహరి కత్యంతకరుణ గలుగునుగాన నాకారణము చేత వాఁడుచేసిన పుణ్యకార్య మెంతయల్పమైనను అది మహాఫలమిచ్చునది యగును.

వ. వినుము చరాచరం బయినవిశ్వమంతయు విష్ణుమయం బగు
టం జేసి పాత్రనిర్ణయనిపుణు లైనవిద్వాంసులు నారాయ
ణుండు ముఖ్యపాత్రం బని పలుకుదురు దేవఋషులును
బ్రహ్మపుత్త్రు లైనసనకాదులును నుండ భవదీయరాజసూ
యంబున నగ్రపూజకు హరి సమ్మతుం డయ్యె ననేకజంతు
సంఘాతసంకీర్ణం బైన బ్రహ్మాండపాదపంబునకు నారాయ
ణుండు మూలంబు దన్నిమిత్తంబున నారాయణసంతర్ప
ణంబు సకలజంతుసంతర్పణం బై యొప్పుంగుము ఋషినర

తిర్యగమరశరీరంబులుపురంబులు వానియందుఁ దారతమ్యం బులతోడ జీవరూపంబున భగవంతుం డయినహరి వర్తించుటం జేసి పురుషుండనఁ బ్రసిద్ధుం డయ్యె నందుఁ దిర్యగ్జాతులకంటె నధికత్వంబు పురుషునియందు విలసిల్లుటం జేసి పురుషుండు పాత్రంబు పురుషులలోన హరితనువైన వేదంబును ధరించుచు సంతోషవిద్యాతపోగరిష్ఠుం డైన బ్రాహ్మణుండు పాత్రంబు బ్రాహ్మణులలోన నాత్మజ్ఞానపరిపూర్ణుం డయిన యోగిముఖ్యపాత్రంబని పలుకుదురు పరస్పరపాత్రంబులకు సహింపనిమనుష్యులకుఁ బూజనార్థంబుగాఁ ద్రేతాయుగంబునందు హరిప్రతిమలు గల్పింపంబడియె కొందఱు ప్రతిమార్చనంబు సేయుదురు పాత్రపురుషద్వేషులైనవారలకు నట్టిప్రతిమార్చనంబు ముఖ్యార్థప్రదంబు గాదు మందాధికారులకుఁ బ్రతిమార్చనంబు పురుషార్థప్రదం బగును 453

టీ. చరాచరము = కదలునది కదలనిది, అయిన, విశ్వమంతయుఁ = ప్రపంచమంతయును, విష్ణుమయంబు = శ్రీమన్నారాయణస్వరూపము, పాత్రనిర్ణయనిపుణులు = ఉత్తమానుత్తములనెఱిఁగెడువారలు, విద్వాంసులు = పండితులు, నారాయణుండు = శ్రీమహావిష్ణువు, ముఖ్యపాత్రంబు=అనుత్తమమైనధర్మనిక్షేపణస్థానము, దేవఋషులును, అమానుషలక్షణములుగల భృగ్వాది మునులు, బ్రహ్మపుత్త్రులు = బ్రహ్మకొడుకులు, సనకాదులు = సనకసనందన సనత్కుమార సనత్సుజాతులు, భవదీయ = నీసంబంధమైన, అగ్రపూజకుఁ = మొదటిగౌరవమునకు, హరి = కృష్ణుఁడు, సమ్మతుఁడు = ఒప్పుకొన్నవాఁడు, అనేక...కీర్ణంబు=లెక్కలేని జంతువులసమూహములచేఁ గ్రిక్కిఱిసియున్నది, ఐన, బ్రహ్మాండపాదపంబునకుఁ=బ్రహ్మాండ మనుచెట్టునకు, నారాయణుండు= శ్రీమహావిష్ణువు, మూలంబు = ఉత్పత్తికారణము, తన్నిమిత్తంబునఁ = ఆకారణమువలన, నారాయణసంతర్పణంబు = విష్ణునిసమారాధనము, సకల

జంతుతర్పణంబు = ఎల్లజంతువులను దుష్టిపఱచుట, ఋషి...బులు = మునులు మనుజులు తిర్యగ్జంతువులు దేవతలు వీరిశరీరములు, పురంబులు = నగళ్లు, తారతమ్యంబులతోడన్ = ఆశలన్యూనాధికత్వములచేత, జీవరూపంబునన్ = జీవాత్మస్వరూపముతోడ, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యయుతుఁడు, వర్తించుటంజేసి = ఉండుటవలన, పురుషుండు = పురములోనుండువాఁడు, ప్రసిద్ధుఁడు = పేరుగాంచినవాఁడు, పురుషునియందున్ = మానవునియందు, తిర్యగ్జాతికంటెన్ = పశుపక్షిమృగాదులకంటెను, అధికత్వము = గొప్పతనము, విలసిల్లుటంజేసి=ప్రకాశించుచున్నందున, పురుషుండు = మానవుఁడు, పాత్రంబు= యోగ్యవస్తువు లుంచఁదగినచోటు, హరితనువు=విష్ణునకు దేహతుల్యమైనది, ధరించుచున్ = తాల్చుచు, సంతోష...ష్టుండు=నిత్యతృప్తి చదువు తపము వీనిచే గొప్పవాఁడు, బ్రాహ్మణుండు = బ్రహ్మకులోత్పన్నుఁడు, పాత్రంబు = యోగ్యుఁడు, ఆత్మజ్ఞానపరిపూర్ణుండు = బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడు, యోగి = చిత్తనిరోధముగలవాఁడు, ముఖ్యపాత్రంబు=ఉత్తమోత్తమమైన పాత్రము, పరస్పరపాత్రంబులకున్ = అన్యోన్యపాత్రములకు, సహింపని = ప్రియమందని, పూజనార్థంబుగాన్ =పూజచేసికొనుటకుఁగా, త్రేతాయుగంబునందు, హరిప్రతిమలు = మృచ్ఛిలాదారురూపములగు విష్ణుమూర్తులు, కల్పింపంబడియెన్ = నిర్మాణముచేయఁబడెను, ప్రతిమార్చనంబు = విగ్రహారాధనము, పాత్రపురుషద్వేషులు=యోగ్యులగు విష్ణురూపులైన పూజార్హులను, విరోధించువారలకు, అట్టి, ప్రతిమార్చనంబు=ప్రతిమరూపమునుబూజించుట, ముఖ్యార్థప్రదంబు = ప్రధానఫలమునిచ్చునది, కాదు, మందాధికారులకున్ = కొంచెము తెలివిగలిగి యింకను బరిపక్వముగాని యంతరంగము గలవారలకు, ప్రతిమార్చనంబు=ప్రతిమలనుబూజించుట, పురుషార్థప్రదంబు = ధర్మార్థకామములు నొసఁగునది.

ఆ. అఖిలలోకములకు హరి దైవతము చూడ
హరికి దైవతము ధరాధినాథ

పదపరాగలేశపంక్తిచేఁ ద్రైలోక్య
పావనంబు చేయు బ్రాహ్మణుండు. 454

టీ. ధరాధినాథ=భూపతీ! చూడఁగ = విచారింపఁగా, అఖిలలోకములకున్ =ఎల్లలోకములకును, హరి=శ్రీవిష్ణువు, దైవతము=దేవుఁడు, హరికిన్ = విష్ణునకు, బ్రాహ్మణుఁడు, దైవతము, కాన, వాఁడు, పద...చేన్ =కాళ్లదుమ్ము నందలి యణువులసమూహముచేత, త్రైలోక్యపావనంబు చేయున్ =మూఁడు లోకములను బవిత్రముచేయును.

తా. రాజా! సమస్తభువనములకు విష్ణువే దైవము. ఆవిష్ణువునకు బ్రాహ్మణుఁడు దైవము. కనుక ఆబ్రాహ్మణుఁడు యోగ్యుఁడాయెనా తనపాదధూళి యందలి అణువులచేతనే సమస్తలోకములను బావనము చేయును.

వ. అట్టిబ్రాహ్మణజనులందుఁ గర్మనిష్ఠులుఁ దపోనిష్ఠులు వేద శాస్త్రనిష్ఠులు జ్ఞానయోగనిష్ఠులు నై కొందఱు వర్తింతు రందు జ్ఞాననిష్ఠునికి ననంతఫలకాముఁ డైనగృహస్థుండు పితృ జనుల నుద్దేశించి కవ్యంబులును దేవతలనుద్దేశించి హవ్యం బులును బెట్టుట ముఖ్యంబు దైవకార్యంబునకు నిరువురనైన నొకరినైనఁ బితృకార్యంబునకు ముఫ్వురనైన నొకరినైన భోజనంబు చేయింపవలయు ధనవంతునకైనను శ్రాద్ధవిస్తా రంబు గర్తవ్యంబు గాదు దేశకాలప్రాప్తకందమూలఫలా దికంబయిన హరి నైవేద్యంబున విధిచోదితప్రకారంబుగా శ్రద్ధతోడఁ బాత్రంబునందుఁ బెట్టినయన్నంబు గామదం బయి యక్షయఫలకారియగు ధర్మతత్త్వవేది యైనవాఁడు శ్రాద్ధంబులందు మాంసప్రదానంబు సేయక భక్షింపక చరిం పవలయుఁ గందమూలాదిదానంబున నయ్యెడిఫలంబు పశు హింసనంబున సంభవింపదు ప్రాణిహింస సేయక వర్తించుట

కంటె మిక్కిలి ధర్మంబులేదు యజ్ఞవిదులైనప్రోడలు నిష్కాము లయి బాహ్యకర్మంబులు విడిచి యాత్మజ్ఞానదీపంబులందుఁ గర్మమయంబు లయినయజ్ఞంబుల నాచరింతురు.

టీ. కర్మనిష్ఠులు = యాగాదికర్మలఁజేయువారు, తపోనిష్ఠులు=తపస్సులను జేయువారు, వేదశాస్త్రనిష్ఠులు=వేదములయందును శాస్త్రములయందును నిరతులైనవారు, జ్ఞానయోగనిష్ఠులు=జ్ఞానసంగతియందుఁ దవిలియుండువారు, వర్తింతురు = మెలఁగుదురు, జ్ఞాననిష్ఠునికిన్ = జ్ఞానమునఁ దవిలియున్నవానికి, అనంతఫలకామి = తుదగాంచనియర్థముల గోరునట్టి, గృహస్థుండు = కావు, పితృజనులను, ఉద్దేశించి=తలఁచి, కవ్యంబులను, పెట్టుట=ఇచ్చుట, ముఖ్యంబు=ఆవశ్యకము, దైవకార్యంబునకున్ = దేవపూజకు, ఇరువురు = ఇద్దఱు, పితృకార్యంబునకున్ = తండ్రి తాతల తద్దినమునకు, మువ్వురన్ ఐనన్, శ్రాద్ధవిస్తారంబు=శ్రాద్ధమందలి బ్రాహ్మణబాహుళ్యము, కర్తవ్యంబుకాదు=చేయఁదగదు, దేశ...కంబున్ = తానుండుచోటునను ఆకాలమునకుఁ దగినరీతిని దొరకినదుంపలు వేళ్లు పండ్లు మొదలైనది, హరినైవేద్యంబునన్=విష్ణునివేదనమున, విధిచోదితంబుగాన్ = శాస్త్రోక్తప్రకారముగా, పాత్రంబు=పళ్లెరము, కామదంబు=కోరినదాని నొసఁగునది, అక్షయఫలకారి = నాశములేనిఫలమిచ్చునది, ధర్మతత్త్వవేది=ధర్మమునిజమెఱిఁగినవాఁడు, శ్రాద్ధంబులందున్ = పితృమాత్రాదుల యాబ్దికములలో, మాంసప్రదానంబుసేయక = మాంసముఁబెట్టక, భక్షింపక = తానుదినక, చరింపవలయున్ = మెలఁగఁదగును, కందమూలాదిదానంబునన్=దుంపలు కాఁడలు బెట్టినందువలన, అయ్యెడిఫలంబు = కలుగుఫలము, పశుహింసవలనన్=జంతువులను విశసించుటవలన, సంభవింపదు = కలుగదు, ప్రాణిహింస=జీవవధము, ధర్మంబు=మంచిపని, యజ్ఞవిదులు=యాగవిధిని దెలిసినవారు, ప్రోడలు=నేర్పరులు, నిష్కాములు=కోరికలులేనివారు, బాహ్యకర్మంబులు=పయిరొయెఱుఁగుపనులు, ఆత్మ...లందున్=బ్రహ్మజ్ఞానాగ్నులయందు, కర్మంబులు=క్రియారూపములు, ఆచరింతురు=చేయుదురు.

క. పశువులఁ బొరిగొని మఖములు
విశదములుగఁ జేయుబుధుని వీక్షించి తముఖ్
విశసనము చేయునో యని
క్రశిమఙ్ బెగడొందు భూతగణము నరేంద్రా. 456

టీ. నరేంద్రా=రాజా! పశువులఙ్ = అజాదిజీవులను, పొరిగొని=విశసనముచేసి, మఖములు = యాగములు, విశదములుగఙ్ = ప్రకాశములుగా, చేయువిబుధునిఙ్ = చేయుచున్న పండితుని, వీక్షించి=చూచి, భూతగణములు= జంతుజాలములు, తముఙ్=తమ్ముఁగూడ, విశసనము సేయునో = చంపునేమో, అని, క్రశిమఙ్=కుందుటచేత, బెగడొందుఙ్=ఉత్తలపడును.

తా. రాజా! ఎప్పుడు చూచినను పశువులను విశసించి యజ్ఞములు చేయు నయ్యాగారినిజూచి యెల్లజీవులును దమనుగూడ ఆయన యట్లే చంపి క్రతువులు సేయునేమోయని విశేషముగా భీతిల్లి కలవరముఁ జెందుచుండును.

వ. అది గావున ధర్మవేది యయినవాఁడు దైవప్రాప్తంబులయిన కందమూలాదికంబులచేత నిత్యనైమిత్తికక్రియలఁ జేయవలయు నిజధర్మబాధకం బయినధర్మంబును బరధర్మప్రేరితం బయినధర్మంబును నాభాసధర్మంబును బాషండధర్మంబును గపటధర్మంబును ధర్మజ్ఞుం డయినవాఁడు మానవలయు నైసర్గికధర్మంబు దురితశాంతిసమర్థం బగు నిర్ధనుండు ధర్మార్థంబు యాత్ర సేయుచు నైన ధనంబు గోర వలవదు జీవనోపాయంబునకు నిట్టట్టుఁ దిరుగక కార్పణ్యంబు లేక జీవించు మహాసర్పంబు తెఱంగున సంతోషంబున నాత్మారాముండై యెద్దియుం గోరక ప్రదికెడిసుగుణునికిం గలసుఖంబు గామలోభంబుల దశదిశలం బరిధావనంబు సేయువానికి సిద్ధింపదు పాదరక్షలు గలవానికి శర్కరాకంటకాదులవలన

భయంబు లేక మెలంగ నలవడుభంగిఁ గామంబులవలన నివృత్తి గలవానికి నెల్లకాలంబును భద్రం బగునుపస్థమునకును జిహ్వాదైన్యంబునకును బురుషుండు గృహపాలకశునకంబుకైవడి సంచరించుచు సంతుష్టి లేక చెడు సంతోషి గాని విప్రునివిద్యాతపోవిభవయశంబులు నిరర్థకంబు లగు నింద్రియలోలత్వంబున విజ్ఞానంబు నశించు సకలభూలోకభోగంబులు భోగించియు దిగ్విజయంబు చేసియు బుభుక్షాపిపాసలవలనఁ గామపారంబును హింసవలనఁ గ్రోధపారంబును జేరుట దుర్లభంబు సంకల్పవర్జనంబునఁ గామంబును గామవర్జనంబునఁ గ్రోధంబును నర్థానర్థదర్శనంబున లోభంబును నద్వైతానుసంధానంబున భయంబును నాత్మానాత్మవివేకంబున శోకమోహంబులును సాత్త్వికసేవనంబున దంభంబును మౌనంబున యోగాంతరాయంబును శరీరవాంఛలేమిని హింసయు హితాచరణంబున భూతజంబయినదుఃఖంబును సమాధిబలంబున దైవికవ్యథయుఁ బ్రాణాయామాదికంబున మన్మథవ్యథయు సాత్త్వికాహారంబుల నిద్రయు సత్త్వగుణంబున రజస్తమంబులును నుపశమంబున సత్త్వంబును గురుభజనకుశలుండై శీలంబున జయింపవలయు. 457

టీ. ధర్మవేది = ధర్మతత్త్వమెఱిఁగినవాఁడు, దైవప్రాప్తంబులు = దైవవశమున దొరకునవి, కందమూలాదికంబులచేతన్ = గడ్డలువ్రేళ్లుమొదలగువానిచేత, నిత్యనైమిత్తికక్రియలన్ = నిత్యములయిన వైశ్వదేవాదులను నిమిత్తప్రాప్తములైన హవ్యకవ్యములను, ధర్మజ్ఞుండు = ధర్మరహస్య మెఱిఁగినవాఁడు, ఐనవాఁడు, నిజధర్మబాధకంబు = తనసనాతనకులధర్మమును జెఱుచునది, పరధర్మప్రేరితము = ఇతరధర్మముచేఁ బ్రేరేపఁబడినది, ఆభాస

ధర్మంబు, నైసర్గికధర్మంబు = సహజమైనధర్మము, దురితశాంతిసమర్థంబు = పాపముల నణఁపఁజాలునది, నిర్ధనుండు = బీద, ధర్మార్థంబు = ధర్మముకొఱకు, యాత్ర, = పుణ్యక్షేత్రగమనము, చేయుచుఁ ఐనను, జీవనోపాయంబునకుఁ = బ్రతుకుదెరువునకు, కార్పణ్యంబు=నీచత్వము, (దైన్యము) మహాసర్పంబు తెఱంగునఁ = పెద్దపామువలె, ఆత్మారాముండు = తనలోఁదాఁ గ్రీడించువాఁడు, బ్రదికెడిగుణమునికిఁ = జీవించు నీతిపరునకు, కామలోభంబులఁ = కోరికలచేతను ఆశ[illegible]ను, దశదిశలఁ = పదిదిక్కులందును, పరిధావనంబు చేయువానికిఁ = పరుగెత్తువానికి, సిద్ధింపదు = కుదురదు, పాదరక్షలు = చెప్పులు, శర్కరాకంటకాదులవలనఁ = గులకఱాళ్లు ముండ్లుమొదలగువాని వలన, మెలంగఁ = నడచుటకు, అలవడుభంగిఁ = వీలైనట్లుగా, నివృత్తి= మరలుపాటు, భద్రము=కుశలము (దుఃఖనాశము), పురుషుండు = మానవుఁడు, గృహపాలశునకంబుకైవడిఁ = ఇంటింగావలియుండు కుక్కవలె, ఉపస్థమునకును = గ్రామ్యధర్మముకొఱకును, జిహ్వాదైన్యంబునకును = నోటివాఁపిరిగొట్టుతనమునకు, సంచరించుచుఁ = తిరుగుచు, సంతుష్టి = తృప్తి, లేక, చెడును, విద్యా...బులు=చదువు తపము ఐశ్వర్యము కీర్తియు, నిరర్థకంబులు = కొఱమాలినవి, ఇంద్రియలోలత్వంబునఁ = ఇంద్రియప్రీతిచేత, విజ్ఞానంబు= తెలివి, నశించును, సకల...బులు=పుడమిలోఁగలయెల్లసుఖములు, భోగించియుఁ = అనుభవించియును, బుభుక్షాపిపాసలవలనఁ = ఆఁకలిదప్పులవలన, కామపారంబును=కోర్కెలతుదను, హింసవలనఁ = జీవసంహారములన, క్రోధపారంబును= కోపముతుదను, చేరుట = చెందుట, దుర్లభంబు = పొందరానిది, సంకల్పవర్జనంబునఁ = మనోరథముల నుజ్జగించుటచేత, కామంబును = కోరికను, కామవర్జనంబునఁ = కోరికలవీడుటచేత, క్రోధంబును = కోపమును, అర్థానర్థదర్శనంబునఁ = నిత్యానిత్యవస్తువివేకముచేత, లోభంబును = పేరాశను, అద్వైతానుసంధానంబునఁ=జీవేశ్వరుల యేకత్వభావనముచేత, భయమును, (సుఖదుఃఖభాజనుఁడై సంసారమున వర్గి ప్రతిహానివలన భయపడుజీవుఁడు తానే

బ్రహ్మము తనవలననే దేహాదులు కల్పితములు గావున దేనికి భయమందరాదని తెలుసుకొన్నతర్వాతయెందునను భయములేదని తా.) ఆత్మానాత్మవివేకంబునన్ = ఆత్మయొక్కయు అనాత్మయొక్క విచారముచేత, శోకమోహంబులును= దుఃఖము అజ్ఞానమును, సాత్త్వికసేవనంబునన్ = సాధుసాంగత్యముచేత, దంభంబును = డాంబికవృత్తిని, మౌనంబునన్=మితభాషణమున, యోగాంతరాయంబును = నియమబాధయును, శరీరవాంఛ = ఒడలియందలిప్రేమ, హింస= ప్రాణిహింసయును, హితాచరణంబునన్=సర్వజంతువులయందును సమముగా వర్తించుటచేత, భూతజంబు=జంతువులనుండి కల్గినది, సమాధిబలంబునన్= నియమధారణ ప్రభావముచేత, దైవికవ్యథయున్ = యదృచ్ఛాప్రాప్తమైన దుఃఖమును, ప్రాణాయామాదికంబునన్ = ప్రాణనిరోధము మొదలయినదాని చేత, మన్మథవ్యథయున్=కామవికారమును, సాత్త్వికాహారంబులన్=సత్త్వగుణవర్ధకములయినభోజనములచేత, నిద్రయును, సత్త్వగుణంబునన్, రజస్తమంబులును, ఉపశమంబునన్=ఓర్పుచేత, సత్త్వంబును = బలోద్రేకమును, గురుభజనశీలుండై = పెద్దలసేవించునైజముగలవాఁడై, శీలంబును = స్వభావమును, జయింపవలయున్ = నిగ్రహించవలయును.

క. హరిమహిమ దనకుఁ జెప్పిన
గురువున్ నరుఁ డనుచుఁ దలఁచి కుంఠితభక్తిం
దిరుగుపురుషు శ్రమ మెల్లను
కరిశౌచముక్రియ నిరర్థకం బగు నధిపా. 458

టీ. అధిపా = రాజా! తనకున్, హరిమహిమ=దేవదేవుఁడైన విష్ణుని ప్రభావము, చెప్పినగురువున్=విప్పియుపదేశించినదేశికుని, నరుఁడు=మానవసామాన్యుఁడు, అనుచును, తలఁచి=భ్రమపడి, తిరుగు, పురుషుని, శ్రమము= తానుత్తమగతికేఁగుటకై చేయుయత్నమంతయు, కరిశౌచముక్రియన్=గజస్నానప్రక్షాళనమువలె, నిరర్థకము=కొఱమాలినది, అగును. (ఏనుఁగు ఎంత

నీళ్లలోఁబడి మునిఁగినను గట్టునకు రాఁగానే మరల మదముకాటి యీఁగలు తుమ్మెదలు ముసిరి యాత్మోళనము వ్యర్థపోయి రోఁతకొట్టుచుండును.

తా. రాజా! ఎవఁడు తనకు విష్ణుమహత్త్వముపదేశించి మేలొనర్చిన గురువులను దనతోడిమనుజునిగాఁ దలఁచునో వాఁడు త్తమగతికేఁగుట కెన్ని పాట్లుబడినను అవియెల్ల వ్యర్థమంలే యగును.

ఉ. ఈవనజాతనేత్రుఁ బరమేశు మహాత్ముఁ బ్రధానపూరుషున్
దేవశరణ్యు సజ్జనవిధేయు ననంతుఁ బురాణయోగిసం
సేవితపాదపద్మ్ముఁ దమచిత్తములన్ నరుఁ డంచు లోకు లి
చ్ఛావిధిఁజూచుచుందురు సన్మతిలేక నరేంద్రచంద్రమా.

టీ. నరేంద్రచంద్రమా=రాజశ్రేష్ఠుఁడా! లోకులు=జనులు, సన్మతి=మంచియెఱుక, లేక, తమచిత్తములన్ = తమమనస్సులలో, ఈవనజాతనేత్రుఁడు=తామరలవంటికన్నులుగరి యీవిష్ణువును, పరమేశున్ = పరాత్పరుని, మహాత్మున్=మహానుభావుని, ప్రధానపూరుషున్=కూటస్థుని, దేవశరణ్యున్ = దేవతలకుఁ గాపుదలయైనవానిని, సజ్జనవిధేయున్ = పూజ్యులకు వశమైనవానిని, అనంతున్=నాశములేనివానిని, పురాణ...పద్మున్ = పూర్వపుమునీంద్రులచేఁ గొలువఁబడిన యడుగుదామరలుగలవానిని, విష్ణుని, నరుఁడు=సామాన్యమనుజుఁడు, అంచున్ = అనితలఁచుచు, ఇచ్ఛావిధిన్ = తమయిచ్ఛచొప్పున, చూచుచుందురు.

తా. ధర్మరాజా! లోకములోఁ గొందఱు మూఢమానవులు జ్ఞానవిహీనులై మహామహిమఁ డైన యీకృష్ణపరమాత్మను తమతోడిమానవునిగా భావించుచుందురు.

వ. వినుము షడింద్రియంబులలోన నొకటియందుఁ దత్పరులై యిచ్ఛాపూరణవిధానంబులఁ జరితార్థులమైతి మను వారలు ధారణాభ్యాసమాధియోగంబులసాధింపలేరు కృషిక్రముఖంబులు సంసారసాధనంబులుగాని మోక్షసాధనంబులుగావు

కుటుంబసంగంబునఁ జిత్తవిక్షేపం బగుఁ జిత్తవిజయప్రయత్నంబున సన్న్యసించి సంగంబు వర్జించి మితం బయినభిక్షాన్నంబు భక్షించుచు శుద్ధవివిక్తసమప్రదేశంబున నొక్కచో నాసీనుండై సుస్థిరత్వంబునఁ బ్రణవోచ్చారణంబు సేయుచు రేచకపూరకకుంభకంబులఁ బ్రాణాపానంబుల నిరోధించి కామహతం బయినచిత్తంబునఁ బరిభ్రమణంబు మాని కామవిసర్జనంబు సేసి మరలునంతకు నిజనాసాగ్రనిరీక్షణంబు చేయుచు నివ్విధంబున యోగాభ్యాసంబు సేయువాని చిత్తంబు గాష్ఠరహితంబయిన వహ్ని తెఱంగున శాంతిం జెందుఁ గామాదులచేత వేధింపంబడక ప్రశాంత సమస్త వృత్తంబయిన చిత్తంబు బ్రహ్మసుఖసమ్మర్శనంబున లీనంబై మఱియు నెగయ నేరదు. 460

టీ. షడింద్రియంబులలోనన్ = ఆఱింద్రియములలో, ఒకదానియందు, తత్పరులై=ఆసక్తితోఁగూడినవారై, ఇచ్ఛాపూరణవిధానంబులన్ = కోరికదీర్చుకొను పనులచేత, చరితార్థులము=కృతకృత్యులము, ఐతిమి, అనువారలు, ధార...బులన్ = ఒకవిషయమును జ్ఞాపకమందుంచుకొనుట, కష్టమల వఱుచుకొనుట నియమముబూనుట యనువిధులను, సాధింపలేరు, కృషిప్రముఖంబులు = దున్నిపైరుబెట్టుకొనుటమున్నగునవి, సంసారసాధనంబులుకాని= కూడుగుడ్డల సంపాదించుకొనుటకుఁ జాలినవేకాని, మోక్షసాధనంబులు=బంధవిముక్తికిఁ జాలినవి, కావు, కుటుంబసంగంబునన్ = దారాపుత్త్రాదిభరణప్రయాసముచేత, చిత్తవిక్షేపంబు=మనసుకలఁత, చిత్త...బునన్ = మనస్సును జయించు పూనికతో, సన్న్యసించి = సర్వకర్మ పరిత్యాగము గావించి, సంగంబు = తగులము, వర్జించి = వదలి, మితము = హెచ్చుతగ్గులులేనిది, భిక్షాన్నము=బిచ్చపుఁగూడు, భక్షించుచున్ = తినుచు, శుద్ధ...బునన్ = నిర్మలమై యేకాంతమై నిమ్నోన్నతముకానిచోట, ఒక్కచోన్ = ఒక్క

యెడ, ఆసీనుండై = కూర్చున్నవాఁడై, సుస్థిరత్వంబునన్ = కదలనిపూనికతో, ప్రణవోచ్చారణంబు=ఓంకారజపము, రేచకపూరకకుంభకంబులన్ = విడుచుట నింపుట స్తంభించుటలచే, ప్రాణాపానంబులన్ = ఊర్ధ్వాధశ్శ్వాసములను, నిరోధించి = బంధించి, కామహతంబు = మనోరథదూషితము, పరిభ్రమణంబు = త్రిప్పుడు, మాని=వదలి, కామవిసర్జనంబు = కోరికలవిడుమర, మరలునంతకున్ = ప్రాణములు స్వస్థానమునకుఁ జేర్చునంతవఱకు, నిజనాసాగ్రవీక్షణంబు చేయుచు = తనముక్కుకొనఁజూచుకొనుచు, ఇవ్విధంబునన్= ఈలాగున, యోగాభ్యాసంబు = చిత్తవృత్తినిరోధము చేయునలవాటు, కాష్ఠరహితంబు=కట్టెలులేనిది, వహ్నితెఱంగునన్ = నిప్పువలె, శాంతిన్ చెందును = శమించును, కామాదులచేతన్=కోరిక కోపము మొదలగువానిచేత, వేధింపంబడక = బాధజెందక, ప్రశాంతసమవృత్తంబు = నెమ్మదితోడి సమభావముగల, బ్రహ్మసుఖసమ్మర్శనంబునన్ = బ్రహ్మానందానుభవవిచారమునందు, లీనంబు= లగ్నమయినది, ఐ, మఱియున్=క్రమ్మఱ, ఎగఱనేరదు=విషయములమీఁదికి లేఁగిపోఁజాలదు.

మ. ధరణీదేవుఁడు సన్న్యసించి యతియై ధర్మార్థకామంబులం
బరివర్జించి పునర్విలంబమునఁ దత్ప్రారంభి యౌనేని లో
భరతిం గ్రక్కినకూడు మంచిదనుచున్ భక్షించి జీవించుదు
ర్నరుచందంబున హాస్యజీవనుఁడగున్ నానాప్రకారంబులన్.

టీ. ధరణీదేవుఁడు = బ్రాహ్మణుఁడు, సన్న్యసించి = కర్మలను వదలి, యతి=యోగి, ధర్మా...బులన్ =ధర్మ అర్థ కామములను, పరివర్జించి=విడిచి, విలంబమునన్ = తడవుగా, కాలాంతరమున, పునః = మరల, తత్ప్రారంభియౌనేనిన్=ఆవదలిన కర్మబంధములను మరలఁదగిలించుకొనెనేని, లోభరతిన్=పిసినిగొట్టుతనముచేత, క్రక్కినకూడు = వాంతిచేసికొన్నయన్నము, మంచిది, అనుచున్, భక్షించి=తిని, జీవించుదుర్నరుచందంబునన్=బ్రతుకునీచమానవుని విధమున, నానాప్రకారంబులన్ = పలుతెఱఁగుల, హాస్యజీవనుఁడు=పరిహసించఁదగిన బ్రతుకుగలవాఁడు, అగును.

తా. రాజా! బ్రాహ్మణుఁడు సర్వకర్మలను వదలి యతీశ్వరుఁడై ధర్మ కామార్థములఁ బరిత్యజించి సుఖపడియు మరలమాయాబద్ధుఁడై కాలాంతరమున లోభియై మరల నీ ముఱికిగుంటలోఁ బడి వాని నారంభించెనా వాని బ్రదుకు కక్కినకూడు మంచిదని తినినవాని బ్రతుకువలె పరిహాసముపాలగును.

క. మలమునఁ గ్రిమియును బడు క్రియ
నిలఁ బడు నొడ లాత్మ గాదు హేయం బనుచుం
దలఁతురు తజ్ఞులు పొగడుదు
రలసత నొడ లాత్మ యనుచు నజ్ఞు లిలేశా. 462

టీ. ఇలేశా=భూపతీ! క్రిమి=పురుగు, మలమునన్=విష్ఠలో, పడు క్రియన్=పడువిధమున, ఒడలు=దేహము, ఇలన్=నేలమీఁద, పడును, ఆత్మ= పరమాత్మ, కాదు, దీనిని, తజ్ఞులు = వస్తుస్వరూపము దెలిసినవారు, హేయంబు అనుచున్=పాఱవేయఁదగినతుచ్ఛవస్తువని, తలంతురు, అజ్ఞులు=తెలియనివారు, అలసతన్ = మాంద్యముచేత, ఒడలు = శరీరమే, ఆత్మ=నిత్యమైన పరవస్తువు, అనుచును, పొగడుదురు=మెచ్చుకొందురు.

తా. రాజా! ఈదేహము మలములోఁబడు పుర్వులాగున నెప్పుడో పడిపోవు పరిహరించఁదగిన తుచ్ఛవస్తువేకాని ఆత్మకాదు అని దానిస్వరూప మెఱిఁగినవారు దానియెడఁ బ్రీతినుంచరు. మాయామోహితులైనమూఢులో ఇదియే నిత్యమైన దని ఎక్కువ దురభిమానముతో నీ దేహమందు మోజు పడియుందురు.

ఆ. వ్రతము మానఁ దగదు వడుగుఁగుఱ్ఱనికిని
గ్రియలు మానఁ దగదు గృహగతునికిఁ
దపసి కూర నుండఁ దగదు సన్న్యాసికిఁ
దరుణితోడిపొత్తు దగదు తగదు. 463

టీ. వడుగుంగుఱ్ఱనికిని = బ్రహ్మచారిపిల్లకాయకు, వ్రతము=తనయాశ్రమమునకుఁ దగిన నియమము, మానఁ దగదు=విడువరాదు, గృహగతునికిన్=గృహస్థధర్మము నవలంబించియున్నవానికి, క్రియలు = నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియలు, మానఁదగదు=విడువరాదు, తపసికిన్ = తపోనిష్ఠగలవానికి (వానప్రస్థునకు), ఊరన్=గ్రామమందు, ఉండన్ తగదు = నిలువరాదు, సన్న్యాసికిన్ = యతికి, తరుణితోఁడిపొత్తు = స్త్రీతోడిసాంగత్యము, తగదు తగదు.

తా. రాజా! ఎన్నిసంకటములువచ్చినను బ్రహ్మచారి తనయాశ్రమమునకు విహితములైన మౌంజీదండాజినాదులను ధరించుట గురుకులవాసము జేయుట మొదలయినధర్మములు విడువరాదు. గృహస్థుఁడు తన యాశ్రమోచితమైనపంచయజ్ఞములు అతిథిపూజనము మొదలైనకర్మలను విడువక చేయుచుండవలెను. తపస్సు జేయువాఁడు గ్రామములో నివసింపఁగూడదు. యతియైన వాడు స్త్రీలను కనులతోనైనఁ జూడరాదు.

సీ. రథము మే నెల్ల సారథి బుద్ధి యింద్రియ
గణము గుఱ్ఱములు పగ్గములు మనము
ప్రాణాదిదశవిధపవనంబు లిరుసు ధ
ర్మాధర్మగతులు రథాంగకములు
బహుళతరంబైన బంధంబు చిత్తంబు
శబ్దాదికములు సంచారభూము
లభిమానసంయుతుం డయినజీవుఁడు రథి
ఘనతరప్రణవంబు కార్ముకంబు
తే. శుద్ధజీవుండు బాణంబు శుభదమైన
బ్రహ్మమంచితలక్ష్యంబు పరులు రాగ
భయమదద్వేషశోకలోభప్రమోహ
మానమత్సరముఖములు మానవేంద్ర. 464

టీ. మానవేంద్ర=రాజా! మేనెల్లన్=ఒడలంతయు, రథము=బండి, బుద్ధి, సారథి=రథమునడుపువాఁడు, ఇంద్రియగణము=బాహ్యాంతరింద్రియముల సమూహము, గుఱ్ఱములు, మనము=చిత్తము, పగ్గములు, ప్రాణా...ులు =ప్రాణాదులు, ధనంజయనాగకూర్మాదులు, ఇరుసు,ధర్మాధర్మగతులు=న్యాయాన్యాయవర్తనములు, రథాంగకములు = బండికండ్లు, చిత్తంబు, బహుళతరంబు= పెద్దది, బంధంబు= మోకుముడి, (పన్నగము) శబ్దాదికములు=శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు, సంచారభూములు=రథముతిరిగెడు తావులు, అభిమానసంయుతుండు = నేను నాదియనునహంకారముతోఁ గూడినవాఁడు, అయిన, జీవుఁడు, రథి = రథమందుండు ప్రధానపురుషుఁడు, ఘనతరప్రణవంబు = గొప్పఓంకారము, కార్ముకంబు=విల్లు, శుద్ధజీవుఁడు=నిర్మలుఁడైనజీవాత్మ, బాణంబు=అమ్ము, శుభదము=మోక్షసుఖదాయకము, ఐనబ్రహ్మము, అంచిత లక్ష్యంబు=ఒప్పిదమైనగుఱి, రాగ...ములు = తగులము భయము పొగరు పగ దుఃఖము ఆశ మోహము అభిమానము పరశ్రేయస్సహనములేమి మొదలైనవి, పరులు=చంపవలసినశత్రువులు.

తా. ధర్మరాజా! రథముతోఁ బోల్చఁబడిన యీదేహమునకు బుద్ధి రథమునడపు సారథి. ఇంద్రియములన్నియు గుఱ్ఱములు. మనోవికృతులు పగ్గములు. ప్రాణాదివాయువులు రథమును నిలుపుటకు నాధారమైనయిరుసు. న్యాయాన్యాయములు బండికండ్లు. చిత్తము మోకుతోఁగట్టెడుముడి. శబ్దస్పర్శరూపాదులు రథము తిరుగుచోట్లు. అహంకారముతోఁగూడినజీవుఁడు రథికుఁడు. ఓంకారము విల్లు. అహంకారములేని నిర్మలజీవుఁడు బాణము. పరమాత్మ గుఱి. రాగద్వేషాదులు శత్రువులు.

వ. ఇట్లు మనుష్యశరీరరూపం బయినరథంబు దనవశంబు చేసికొని మహాభాగవత చరణకమలసేవానిశితం బయినవిజ్ఞానఖడ్గంబు ధరియించి శ్రీమన్నారాయణకరుణావలోకనబలంబున రాగాదిశత్రునిర్మూలనంబు గావించి ప్రణవబాణాసనం

బున శుద్ధజీవశరంబును సంధించి బ్రహ్మ మనియెడిగుఱియం
దుఁ బడవేసి యహంకారరథికుండు రథికత్వంబుమాని నిజా
నందంబున నుండవలయు నట్టివిశేషంబు సంభవించునిసమ
యంబున బహిర్ముఖంబు లయినయింద్రియ ఘోటకంబులు
బుద్ధిసారథిసహితంబులై స్వాభిమానరథికుని ప్రమత్తత్వంబు
దెలిసి ప్రవృత్తిమార్గంబు నొందించి విషయశత్రుమధ్యంబు
నం గూల్చిన. 465

టీ. మనుష్యశరీరరూపంబు = మానవుదేహమనునది, రథంబు = బండిని, తనవశంబు = తనయధీనము, చేసికొని, మహా...శితంబు = ఉత్తములైన విష్ణుభక్తుల పాదకమలములను సేవించుటచే మాంద్యము దెగి పదునుగలిగిన, విజ్ఞానఖడ్గంబు = బ్రహ్మజ్ఞాన మనుకత్తిని, ధరియించి = తాల్చి, శ్రీమ... బునన్ = శ్రీహరికృపావలంబనసామర్థ్యముచేత, రాగాదిశత్రుసిర్మూలనంబు= రాగము మొదలగుపగతుల నాశనమును, కావించి = చేసి, ప్రణవబాణాసనంబునన్=ఓంకారమనువింటియందు, శుద్ధజీవశరంబును=రాగాదులులేకనిర్మలుఁడైన జీవుఁడను వాఁడిబాణమును, సంధించి = గ్రుచ్చి, బ్రహ్మము = పరమాత్మ, అనియెడిగుఱియందు పడవేసి, జీవేశ్వరులయందు భేదబుద్ధి మాని జీవునకు బ్రహ్మతో నైక్యమనుసంధించి, అహంకార రథికుండు = అహంకారయుక్తుఁడైన జీవుఁడను రథగతపురుషుఁడు, రథికత్వము = రథికుఁడౌట మాని, నిజానందంబునన్ = సహజమైన బ్రహ్మానందమునందు, ఉండవలయును, అట్టివిశేషంబు=అలాటిభాగ్యము, సమయంబునన్ = వేళయందు, బహిర్ముఖంబులు = వెలికుఱుకుచున్న, ఇంద్రియఘోటకంబులు = ఇంద్రియము లనుగుఱ్ఱములు, బుద్ధి...బులై = బుద్ధి యనుసారథితోఁగూడి, స్వాభిమానరథికుని ప్రమత్తత్వంబు = తన అహంకారసహితుఁ డగుజీవుఁ డనురథికునియొక్క

ఏమఱికను, తెలిసికొని, ప్రవృత్తిమార్గంబునన్=కర్మములత్రోవను, ఒందించి= పొందించి, చప్పుదారి కీడ్చుకొనిపోయి యనుట. విషయశత్రుమధ్యంబునన్ = శబ్దస్పర్శాది ఇంద్రియార్థములనెడు శత్రువులనడుమను, కూల్చినన్ = త్రెళ్లవేయఁగా.

ఆ. విషయశత్రులెల్ల విక్రాంతితోడ సా
 రథిసమేతుఁ డయినరథికుఁ బట్టి
 యుగ్రతిమిరమృత్యుయుత మగుసంసార
 కూపమధ్యమందుఁ గూల్తు రధిప. 466

టీ. అధిప=రాజా! విషయశత్రులుఎల్లన్=పూవులు చందనము స్త్రీలు మొదలగు నింద్రియార్థము లనుపగతులందఱును, విక్రాంతితోడన్ = పరాక్రమముతో, సారథిసమేతుఁడు=బుద్ధి సూతునితోఁగూడిన, రథికున్=సాహంకారజీవుఁడను రథస్థుని, పట్టి, ఉగ్రతిమిరమృత్యుయుతము=చావను భయంకరమైన కాఱుచీఁకటితోఁగూడిన, సంసారకూపమధ్యమందున్ = సంసారమను బావినడుమ, కూల్తురు.

తా. రాజా! యిట్లేమఱిన జీవుని ఇంద్రియార్థము లనుపగతులందఱుఁ జుట్టుముట్టికొని సారథితోఁగూడ నీరథికునిఁ బట్టి భయంకరమై మృత్యువను మహాంధకారముచే బంధురమైనపాడునూతిలోఁ ద్రోసివేయుదురు.

వ. వినుము వైదికకర్మంబు ప్రవృత్తంబును నివృత్తంబును నన రెండు దెఱంగు లయ్యె నందుఁ బ్రవృత్తంబునఁ బునరావర్తనంబును నివృత్తంబున మోక్షంబును సిద్ధించుఁ బ్రవృత్తకర్మంబులోన నిష్టాపూర్తంబు లన రెండుమార్గంబులు గల వందు హింసాద్రవ్యమయకామ్యరూపంబు లయిన దర్శ

పూర్ణమాస పశు వైశ్వదేవ బలిహరణ ప్రముఖంబు లైన యాగాదికంబు లిష్టంబులు దేవతాలయ వనకూపతటాక ప్రముఖంబులు పూర్తంబులు ప్రవృత్తకర్మంబున దేహంబు విడిచి దేహాంతరారంభంబున దేహి హృదయాగ్రంబున వెలుంగు వానితోడ నింద్రియంబులుం గూడ భూతసూక్ష్మయుక్తుండై ధూమదక్షిణాయన కృష్ణపక్ష రాత్రి దర్శనంబుల వలన సోమలోకంబుఁ జేరి భోగావసానంబున విలీన దేహుండై వృష్టిద్వారంబునఁ గ్రమంబున నోషధిలతాన్న శుక్ల రూపంబులం బ్రాపించి భూమియందు జన్మించు నిది పునర్భవ రూపం బయిన పితృమార్గంబు నివృత్తకర్మనిష్ఠుం డయిన వాఁడు జ్ఞానదీప్తంబు లయినయింద్రియంబులందుఁ గ్రియా యజ్ఞంబుల యజించి యింద్రియంబుల దర్శనాది సంకల్ప మూలం బయిన మనంబునందు వికారయుక్తం బయిన మనంబును వాక్కునందు విద్యావిలక్షణ యయిన వాక్కును వర్ణసముదాయంబునందు వర్ణసముదాయంబును నకారాది సర్వత్రయాత్మకం బయిన యోంకారంబునందు నోంకారంబును బిందువందు బిందువును నాదంబునందు నాదంబును బ్రాణంబునందుఁ బ్రాణంబును బ్రహ్మమందునిలుపవలయును దేవమార్గం బయినయుత్తరాయణ శుక్లపక్ష దివా ప్రాహ్ణ పూర్ణిమా రాకలవలన సూర్యద్వారంబున బ్రహ్మలోకంబునందుఁ జేరి భోగావసానంబున స్థూలోపాధి యైనవిశ్వుండై సూక్ష్మంబునందు లయించి సూక్ష్మోపాధి యైనతైజసుండై సూక్ష్మంబును గారణంబునందు లయించి కారణోపాధియైన

ప్రాజ్ఞుం డై కారణంబును సాక్షిస్వరూపంబునందు లయించి తుర్యుం డై సూక్ష్మలయంబునందు శుద్ధాత్ముం డై యివ్విధం బున ముక్తుం డగును. 467

టీ. వైదికకర్మంబు=వేదోక్తమైన కర్మము, ప్రవృత్తంబు = కర్మమార్గావలంబకమును, నివృత్తంబు = మోక్షమార్గావలంబకమును, అనఁ = అనువిధముగా, రెండు, తెఱంగులు=రకములు, అయ్యెను. అందుఁ=వానిలో, ప్రవృత్తంబునఁ = కర్మమార్గమందు, పునరావర్తనంబును = మరలఁబుట్టుటయు, నివృత్తంబునఁ = నివృత్తిమార్గమున, మోక్షంబును = సంసారవిచ్ఛిత్తియు, సిద్ధించుఁ = ఏర్పడును, ప్రవృత్తకర్మంబులలోనఁ = ఆరబ్ధకర్మలలో, ఇష్టాపూర్తంబులు = ఇష్టము పూర్తము, అనఁ, రెండుమార్గంబులు = త్రోవలు, హింసా...పంబులు = విశసన రూపము, ద్రవ్యరూపము, కామ్యరూపము, అయిన, దర్శ=అమావాస్య, పూర్ణమాస = పున్నమ, వీనియందుచేయు ఇష్టులు, పశుయాగ = పశు విశసనముతోడి యజ్ఞమును, వైశ్వదేవ = పాకయజ్ఞము, బలిహరణము, ప్రముఖంబులు = మొదలైనవి, యాగాదికంబులు = యజ్ఞము మున్నగునవి, ఇష్టంబులు=ఇష్టనామముగలవి, దేవతాలయ=దేవాలయములను గట్టించుట, వన = తోఁపులువేయించుట, తటాక = చెఱువు త్రవ్వించుట, ప్రముఖములు=మొదలయినవి, పూర్తమను పేరుగలవి, ప్రవృత్తకర్మంబునఁ= ప్రవృత్తిమార్గములో, దేహి=జీవుఁడు, దేహంబు = శరీరము, విడిచి, దేహాంతరారంభంబునఁ=ఇతరదేహముదాల్చఁబోవునప్పుడు, హృదయాగ్రంబునఁ= దహరాకాశమందు, వెలుంగువానితోడఁ = ప్రకాశించువానితోఁగూడ, ఇంద్రియంబులునుకూడ, భూతసూక్ష్మయుక్తుండై = సూక్ష్మభూతములతోఁ గూడినవాఁడై, ధూమమార్గంబు=పొగతోడిదారి, అయిన, కృష్ణ...వలనఁ= కృష్ణపక్షమందలి చీకటి రాత్రి అమావాస్యలవలన, సోమలోకంబు = చంద్రమండలదేశమును, చేరి, భోగావసానంబునఁ = పుణ్యపాపము లనుభవిం

చిన పిదప, విలీనదేహుండు = జీవునిలో నిమిడియున్న దేహము గలవాఁడు, వృష్టిద్వారంబునన్ =వర్షోదకముగుండ, క్రమంబునన్ = వరుసగా, ఓషధి... బులన్ = మొట్టమొదట వరి మొదలగు పైరుగా నయి తర్వాత తీఁగెగానయి పిదపనన్నమును పదపడి స్త్రీపురుషుల శుక్లశోణితములరూపమును, ప్రాపించి = పొంది, భూమియందున్ = మనుష్యలోకమున, జన్మించున్ = పుట్టును, ఇది, పునర్భవరూపంబు = మరల పుట్టుటయను,పితృమార్గంబు = పితృదేవతలత్రోవ, నివృత్తకర్మనిష్ఠుండు = నివృత్తకర్మయందుండువాఁడు, అయినవాఁడు, జ్ఞాన దీప్తంబులు=వివేకముచే భాసురములైనవి, అయిన, ఇంద్రియములందు, క్రియా యజ్ఞంబులన్ = కర్మయజ్ఞములచేత, యజించి = యాగముచేసి, దర్శనాది సంకల్పరూపంబు = చూచుట వినుట ఆఘ్రాణించుట మొదలయిన సంకల్ప రూప మయినది, అయిన, మనంబునందు, వికారయుక్తము = నానావికార ములతోఁగూడిన, మనంబును = చిత్తమును, వాక్కునందును, విద్యావిలక్షణ= చదువుచే సంస్కరింపఁబడినది, వాక్కును, వర్ణసముదాయంబునందున్ = అక్షరములసమూహమందును, అకా...కము=అకార ఉకారమకారములతోఁ జేరినది, ఓంకారంబునందు, ఓంకారమును, బిందువందున్ =అనుస్వారమందు, బిందువును, నాదంబునందున్ = స్వరమందు, నాదంబును, ప్రాణంబునందున్, ప్రాణంబును, వీనినన్నిటిని, బ్రహ్మమందున్ = పరమాత్మయందు, నిలుపవల యును = లయింపఁజేయవలయును, దేవమార్గంబు = దేవతలదారి, అయిన, ఉత్తరాయణ, శుక్లపక్ష, దివా=పగలు, ప్రాహ్ణ=దినపూర్వభాగము, పూర్ణిమా= పున్నమ, రాక = సంపూర్ణచంద్రునితోఁగూడిన పున్నమ వీనివలన, సూర్య...లందున్ = సూర్యలోకము, బ్రహ్మలోకమందును, చేరి, భోగావ సానంబునన్ = కర్మానుభవ మయినతర్వాత, స్థూలోపాధి = స్థూలకారణుఁ డైన, విశ్వుండై = విరాడ్రూపుఁడై, సూక్ష్మంబునన్ = సూక్ష్మాంశములో, లయించి=లీనమయి, తైజసుండై = తేజోరూపముగలవాఁడై, సూక్ష్మంబును = సూక్ష్మపదార్థమును, కారణంబునందు, లయించి = పొందఁజేసి, ప్రాజ్ఞుఁడు=

తెలిసినవాఁడు, సాక్షిస్వరూపంబునందుఁ = కూటస్థునియందు, లయించి = ఇమిడించి, తుర్యుండై = ఆత్మస్వరూపియై, సూక్ష్మలయంబునందుఁ = సూక్ష్మత్వము పోయినవెనుక, శుద్ధాత్ముండై = పరిశుద్ధమైన దేహముగలవాఁడై, ఇవ్విధంబునఁ = ఈలాగున, ముక్తుండు = మోక్షమందినవాఁడు, అగును.

ఆ. అమరనిర్మితంబులై యొప్పు పితృదేవ
సరణు లెవ్వఁ డెఱుఁగు శాస్త్రదృష్టి
నట్టివాఁడు దేహియై మోహమున నొందఁ
డతిశయించు బుద్ధి నవనినాథ. 468

టీ. అవనినాథ = భూపతీ! అమరనిర్మితంబులు = దేవతలచేతఁ గల్పింపఁబడినవి, ఐ; ఒప్పు = వెలయు, పితృదేవసరణులు = పితృమార్గదేవమార్గములు (ప్రవృత్తినివృత్తులు), శాస్త్రదృష్టిఁ = తత్త్వవిచారముచేత, ఎవ్వఁడు, ఎఱుఁగుఁ = తెలియునో, అట్టివాఁడు, దేహియై = శరీరధారియై, మోహమునఁ బొందఁడు = మాయలోఁ జిక్కువడఁడు, బుద్ధిఁ = తెలివిలో, అతిశయించుఁ = మీఱును.

తా. రాజా! ఇట్లు దైవకల్పితములైనయీప్రవృత్తినివృత్తిమార్గముల నెవఁడు శాస్త్రప్రకారముగాఁ దెలిసికొనునో ఆలాటిపుణ్యాత్ముఁడు దేహధారియై త్రిప్పులఁబడక విశేషజ్ఞానవంతుఁడై కృతకృత్యుఁ డగును.

వ. వినుము దేహాదులకుఁ గారణత్వంబున నాదియందును నవధిత్వంబున నంతమందును గలుగుచు బహిరంగంబున భోగ్యంబును నంతరంగంబున భోక్తయుఁ బరంబునఁ బరంబును జ్ఞానంబున జ్ఞేయంబును వచనంబున వాచ్యమును నప్రకాశముఁ ద్రికాశంబును నైనవస్తువునకు వేఱొండు లేదు ప్రతి

బింబాదికంబు వస్తుత్వంబునం జేసి వికల్పితంబై తలంపంబడు
భంగి నైంద్రియకంబైనసర్వంబును నర్థత్వంబున వికల్పితం
బయి తోఁచుంగాని పరమార్థంబు గాదు దేహాదికంబులు
మిథ్యాత్మకంబులు వానికి హేతువునయినక్షితిప్రముఖంబు
లునుమిథ్యాత్మకంబు లగుట సిద్ధంబుపరమాత్మునవిద్యచేత
నెంతదడవు వికల్పంబు దోఁచు నంతదడవును భ్రమంబునుం
దోఁచు నవిద్యానివృత్తియైనసర్వంబును మిథ్యయయిశాస్త్ర
విధినిషేధంబులు గలలోపల మేలుగన్న తెఱంగగు భావా
ద్వైత క్రియాద్వైత ద్రవ్యాద్వైతంబులు మూఁడుగల
వందుఁ బటతంతున్యాయంబునఁ గార్యకారణంబులందువస్తు
వొక్కటియై యుండు నని యెఱింగి యేకత్వాలోచనంబు
నేసి వికల్పంబు లేదని భావించుట భావాద్వైతంబు మనో
వాక్కాయకృతంబు లైన సర్వకర్మంబులను ఫలభేదంబు
నేయక పరబ్రహ్మార్పణంబు సేయుట క్రియాద్వైతంబుపుత్ర
మిత్రకళత్రాది సర్వప్రాణులకుం దనకును దేహంబునకుం
బంచభూతాత్మకత్వంబున భోక్త యొక్కండను పరమార్థ
త్వంబున నర్థకామంబులయెడ నైక్యదృష్టిం జేయుట ద్రవ్యా
ద్వైతంబు నేర్పున నాత్మతత్త్వానుభవంబున నద్వైతత్ర
యంబును విలోకించి వస్తుభేదబుద్ధియుఁ గర్మభేదబుద్ధియు
స్వకీయపరకీయ బుద్ధియు స్వప్నంబులుగాఁదలంచి మునియైన
వాఁడు మానవలయు. 469

టీ. దేహాదులకుఁ = శరీరము మొదలగువానికి, కారణత్వంబునఁ =
ఉత్పత్తి కారణమగుటచేత, ఆదియందును = మొదటను, అవధిత్వంబునఁ =

కాలపరిమాణము నిర్ణయించుటచేత, అంతమందును = కొనయందును, కలుగుచున్ = పుట్టుచు, బహిరంగంబునన్ = బాహ్యప్రపంచమందు, భోజ్యంబును = అనుభవింపఁదగిన వస్తువును, అంతరంగంబునన్ = లోపల, భోక్తయున్ = అనుభవించువాఁడును, పరంబునన్ = ఇతరమైనదానియందు, అపరంబును = ఇతరముకానిదియు, జ్ఞానంబునన్ = తెలివియందు, జ్ఞేయంబును = తెలియఁదగినదియు, వచనంబునన్ = మాటయందు, వాచ్యంబును = మాటాడఁదగినదియు, అప్రకాశమునన్ = వెలుఁగులేని చోట, ప్రకాశంబును = వెలుఁగును, ఐన, వస్తువునకున్ = పరమాత్మకు, వేఱు = భిన్నము, ఒండు = మఱియొకటి, లేదు, ప్రతిబింబాదికంబు = అద్దములో నీడమొదలైనది, వస్తుత్వమునం జేసి = రూపమునుబట్టి, వికల్పితంబై = భేదముగా భావింపఁబడినదై, తలంపఁబడుభంగిన్ = నమ్మఁబడునట్లు, ఐంద్రియకంబు = ఇంద్రియవికారమైన, సర్వంబును = అంతయును, అర్థత్వంబునన్ = వస్తువులనుభావముతో, వికల్పితంబు = భేదముగా భావించఁబడినది, ఐ, తోఁచున్ కాని = తట్టునుగాని, పరమార్థంబు = సత్యమైనది, కాదు, దేహాదికంబులు = దేహముమొదలయినవి, మిథ్యాత్మకంబులు = అబద్ధములైనవి, వానికిన్ = ఆదేహగేహాదులకు, హేతువులు = కారణములు, అయిన, క్షితిప్రముఖంబులు=భూమి జలము మొదలైనవియు, మిథ్యాత్మకంబులు = అసత్యరూపములైనవి, అగుట, సిద్ధంబు = రూఢియైనది, పరమాత్మకున్, అవిద్యచేతన్ = అజ్ఞానమువలన, ఎంతదడవు = ఎంతసేపు, వికల్పంబు = భేదము, తోఁచునో, అంతదడవును, భ్రమంబును = భ్రాంతియును, తోఁచును, అవిద్యానివృత్తి = అజ్ఞాననాశము, ఐనన్ = కాఁగానే, సర్వంబును = అంతయు, మిథ్య = రిత్త, అయి, శాస్త్ర...... బులు = శాస్త్రమందలి ప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణమార్గములు, కలలోపలన్ = స్వప్నమందు, మేలు = మంచి, కన్నతెఱంగు అగున్ = చూచినట్లగును.

భావా...బులు = భావాద్వైతము, క్రియాద్వైతము, ద్రవ్యాద్వైతము, అని, మూఁడు, కలవు, అందున్ = వానిలో, పటతంతున్యాయం

ఋనన్ = గుడ్డలోని దారములవలె, కార్యకారణంబులన్ = కార్యమైన ఘటాదికమందు, కారణమైన మృదాదికమందును, వస్తువు = మృదాదిపదార్థము, ఒక్కటి, ఐ, ఉండును, అని, ఎఱింగి, ఏకత్వాలోచనంబు సేసి = ఒక్కటేయనితలపోసి, వికల్పంబు = భేదము, లేదు, అని, భావించుట = నిశ్చయించుట, భావాద్వైతంబు, మనోవాక్కాయకృతంబులు = మనస్సుచేతనుమాటలచేతను శరీరముచేతను చేయఁబడిన, సర్వకర్మంబులను = ఎల్లపనులను, ఫలభేదంబు = ఫలములతారతమ్యము, చేయక, పరబ్రహ్మార్పణంబుచేయుట = పరబ్రహ్మయందు సమర్పించుట, క్రియాద్వైతంబు, పుత్ర...లకున్ = కొడుకులు, స్నేహితులు, పెండ్లము మొదలైన యెల్లజీవులకును, తనకును, దేహంబునకున్ = తనశరీరము, పంచభూతాత్మకత్వంబునన్ = పృథివ్యాదిపంచభూతస్వరూపుఁడగుటచేత, భోక్త = అనుభవించువాఁడు, ఒక్కఁడు, అనుపరమార్థతత్త్వంబునన్ = నిజతత్త్వముచేత, అర్థకామములయెడన్ = కోరిక ద్రవ్యము వీనియందు, ఐక్యదృష్టిన్ = ఒక్కటి యనుభావన, చేయుట, ద్రవ్యాద్వైతంబు, నేర్పునన్ = చాతుర్యముతో, ఆత్మతత్త్వానుభవంబునన్ = బ్రహ్మతత్త్వము సాక్షాత్కారము చేసికొనుటచేత, అద్వైతత్రయంబును = భావద్రవ్యక్రియాద్వైతములమూఁటిని, వస్తుభేదబుద్ధియున్ = పదార్థము పలుదెఱఁగులనుభావనయు, కర్మభేదబుద్ధియు = పుణ్యపాపకర్మలు వేఱను భ్రాంతియును, స్వకీయపరకీయబుద్ధియున్ = తనదియితరునిది అనుభావనయు, స్వప్నంబులు = కలలు, మిథ్యలు, కాన్, తలంచి = నిశ్చయించి, ముని = ఆత్మతత్త్వానుసంధానము చేయువాఁడు, మానవలయును = ఈభేదబుద్ధిని విడువవలయును.

క. వాదములు వేయు నేటికి
వేదోక్తవిధిం జరించువిబుధుఁడు గృహమం
దాదరమున నారాయణ
పాదంబులు గొలిచి ముక్తిపదమున కేఁగున్. 470

టీ. వాదములు = తర్కములు, వేయును, ఏటికి = ఏల, గృహమందుఁ=ఇంటిలో, వేదోక్తవిధిఁ, = వేదములయందుఁజెప్పినట్లుగా, చరించు విబుధుఁడు = నడుచుకొనుపండితుఁడు, ఆదరముఁ = గాఢభక్తితోడ, నారాయణపాదములు = విష్ణుపాదములు, కొలిచి=సేవించి, ముక్తిపదమునకుఁ = మోక్షస్థానమునకు, ఏగుఁ = పోవును.

తా. రాజా! వేయితర్కము లెందులకయ్యా? ఏయడవులపాలై పోవలసి నదియులేదు. జ్ఞానియైనవాఁడు ఫలమును ఈశ్వరార్పణముగాఁ జేయుచుసమస్తవేదోక్తకర్మలను జేయుచునే గృహమందే యుండి భక్తితో శ్రీమన్నారాయణునికైంకర్యము సలిపి ముక్తి నందవచ్చును.

శా. భూపాలోత్తమ మీరు భక్తిగరిమస్ఫూర్తిఁ సరోజేక్షణ
శ్రీపాదాంబుజయుగ్మముఁ నియతులై సేవించి కాదే మహో
గ్రాపత్సంఘములోనఁ జిక్కక సమస్తాశాంతనిర్జేతలై
యేపారంగ మఖంబు సేసితిరి దేవేంద్రప్రభావంబునన్. 471

టీ. భూపాలోత్తమ=రాజులలోమేటివైన యోధర్మరాజా! మీరు (పాండవులు), భక్తిగరిమస్ఫూర్తిఁ=భక్తిగౌరవముకలిమిచే, సరో...ముఁ= శ్రీహరియడుగుఁదామరలజంటను, నియతులు=నియమముగలవారు, ఐ, సేవించి = కొలిచి, కాదే=కాదఁటయ్యా, మహో...లోనఁ = పెద్దభయంకరమైన సిలుఁగులలోఁ జిక్కుకొనక, సమస్తాశాంతనిర్జేతలై = ఎల్లదిక్కులను గెలిచిన వారై, దేవేంద్రప్రభావంబునఁ = ఇంద్రమహిమతో, ఏపారంగఁ = పెంపుమీఱఁగా, మఖంబు=యజ్ఞము, చేసితిరి.

తా. రాజులకందఱకు రాజవయిన యోధర్మరాజా! ఇంతయేల మీయన్నదమ్ములైదుగురు ఈమహానుభావుఁడైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మయొక్క పాద ద్వంద్వము గాఢభక్తితో సేవించుటం బట్టియేకదా యేయిక్కట్టునకును

లోనుగాక లోకములోఁ గలయెల్లరాజులను గెలిచి యింద్రవిభవముతో నిం తటిమహాక్రతువును నిర్విఘ్నముగాఁ జేయఁగలిగినాఁడు! కావున విష్ణుభక్తు లగువా రెన్నఁడును వ్యర్థులు గారు.

వ. వినుము పోయినమహాకల్పంబునందు గంధర్వులలోన నుప
బర్హణుం డను పేర గంధర్వుండ నైన నేను సౌందర్యమాధు
ర్యగాంభీర్యాదిగుణంబున సుందరులకుఁ బ్రియుండనై క్రీడిం
చుచు నొక్కనాఁడు విశ్వస్రష్టలైన బ్రహ్మలు దేవసత్త్రమని
యెడియాగంబులోన నారాయణకథలు గానంబు సేయు
కొఱకు నప్సరోజనులను గంధర్వులనుం జీరిన. 472

టీ. పోయిన=కడచిన, మహాకల్పంబునందుఁ, గంధర్వులలోనన్ = అశ్వముఖులలో, సౌందర్య...బులన్=సోయగము నేత్రప్రియత్వము రాజసము మొదలగుగుణములచేత, సుందరులకున్=జవ్వనులకు, ప్రియుండన్ = ఇష్టమైనవాఁడును, ఐ, క్రీడించుచున్ = విహరించుచు, విశ్వస్రష్టలు=లోకములనిర్మించువారు, దేవసత్త్రము=ఒకయాగము, అప్సరోజనులు=అప్సరస్త్రీలు, చీరినన్=పిలువనంపఁగా.

ఆ. క్రతువులోని కేను గంధర్వగణముతోఁ
గలిసి పోయి విష్ణుగాథ లచటఁ
గొన్ని పాడి సతులఁ గూడి మోహితుఁడనై
తలఁగి చనితి నంత ధరణినాథ. 473

టీ. ధరణినాథ=యుధిష్ఠిరభూపాలా! ఏను, క్రతువులోనికిన్=యజ్ఞములోనికి, గంధర్వగణముతోన్=గంధర్వులసమూహముతో, అచటన్ =

ఆదేవసత్త్రమందు, కొన్నివిష్ణుగాథలు=హరికథలు, పాడి, సతులన్=జవ్వనులను, మోహితుఁడన్ = కామించినవాఁడను, అంతన్ = తర్వాత, తలఁగిచనితిన్ = తొలఁగిపోయినాను.

తా. రాజా! అట్లు స్త్రీలతోఁ గలసిపోయి ఆదేవసత్త్రయాగమందు కొంతసేపు సంగీతముఁ బాడి అంతట స్త్రీలమీఁద మోహముచే నాజవ్వనులను వెంటవేసికొని అక్కడనుండి లేచిపోయినాను.

క. వారిజగంధులపొత్తున
వారిం గైకొనక తలఁగి వచ్చినబుద్ధిన్
వా రెఱిఁగి శాప మిచ్చిరి
వారింపఁగ రానిరోషవశమున నధిపా. 474

టీ. అధిపా=రాజా! నేను, వారిజగంధులపొత్తునన్ = అచ్చరలకూటమితో, వారిన్ = ఆబ్రహ్మములను, కైకొనక = లక్ష్యపెట్టక, తలఁగి = తొలఁగి, వచ్చినన్, వారు, బుద్ధిన్ = మనస్సున, ఎఱిఁగి, వారింపన్ కన్ రానిరోషవశమునన్ = ఆపరాని కోపముచేత, శాపమిచ్చిరి.

తా. రాజా! నే నట్లు యజ్ఞమధ్యమున స్త్రీలోలుఁడ నై లేచిపోయిన సంగతి వారు గ్రహించి అత్యంతాగ్రహమున నాకు శాపమిచ్చినారు.

ఆ. పంకజాక్షు నిచటఁ బాడక కామినీ
గణముఁ గూడి చనినకల్మషమున
దగ్ధకాంతి వగుచు ధరణీతలంబున
శూద్రజాతిసతికి సుతుఁడవగుము. 475

టీ. ఇచటన్ = ఇమ్మహాక్రతువునందు, పంకజాక్షున్ = శ్రీహరిని, పాడక, కామినీగణమున్=కాముకలైనస్త్రీలగుంపును, చనినకల్మషమునన్ =

పోయినందువనైన పాపమువలన, దగ్ధకాంతివి = తఱిగిన వన్నెగలవాఁడవు, అగుచున్, ధరణీతలంబునన్=భూమిమీఁద, శూద్రజాతిసతికిన్ = శూద్రస్త్రీకి, సుతుఁడవు=బిడ్డవు.

తా. ఇచ్చట క్రతుసమాప్తి యగుదాక నారాయణగుణకీర్తనముఁ జేయక మాతోఁ జెప్పకయే స్త్రీలను దగులుకొనిపోయిన పాపముచేత నీవు భూలోకమున నొకశూద్రస్త్రీకడుపునఁ బుట్టుము.

వ. అని యిట్లు విశ్వస్రష్టలు శపించిన నొక్కబ్రాహ్మణదాసికిఁ బుత్త్రుండ నై జన్మించి యందు బ్రహ్మవాదు లయినపెద్దలకు శుశ్రూష సేసినభాగ్యంబున నిమ్మహాకల్పంబునందు బ్రహ్మపుత్త్రుండ నై జన్మించితి. 476

టీ. శపించినన్=తిట్టఁగా, బ్రాహ్మణదాసికిన్ = బ్రాహ్మణులయింటిపనికత్తెకు, పుత్త్రుండు=కొడుకు, బ్రహ్మవాదులు = వేదపాఠమును జేయువారు, శుశ్రూష=సేవ, భాగ్యంబునన్ = మాహాత్మ్యముచేత, బ్రహ్మపుత్త్రుండన్= బ్రహ్మమానసికపుత్త్రుండను, ఐ, జన్మించితిన్ =పుట్టితిని.

ఆ. కౌశలమునఁ మోక్షగతికి గృహస్థుఁ డే
ధర్మ మాచరించి తగిలి పోవు
నట్టిధర్మ మెల్ల నతివిశదంబుగాఁ
బలుకఁబడియె నీకు భవ్యచరిత. 477

టీ. భవ్యచరిత=మేలినడవడిగల యోధర్మరాజా! గృహస్థుఁడు=ఇల్లుగట్టి కాఁపురము సేయుమనుజుఁడు, కౌశలమునన్=నేరుపుతో, ఏధర్మము, ఆచరించి=చేసి, మోక్షగతికిన్=మోక్షమార్గమునకు, తగిలి=చొచ్చి, పోవు

నో, నీకు, అట్టిధర్మమెల్లను, అతివిశదంబుగాన్ = మిగులఁ దేటతెల్లముగా, పలుకఁబడియెన్ = చెప్పఁబడెను.

తా. రాజా! గృహస్థుఁడు ఉపాయయుక్తుఁడై దేశకాలములకుఁదగి నట్లు ఏయుత్తమధర్మ మాచరించి మోక్షగామి యగునో అట్టిధర్మస్వరూప మంతయు నతివివరముగా నీకుఁ జెప్పితినిగదా?

మ. అఖిలాధారుఁ డజాదిదుర్లభుఁడు బ్రహ్మంబైనవిష్ణుండు నీ
మఖమం దర్చితుఁడై నివాసగతుఁడై మర్త్యాకృతిన్ సేవ్యుఁడై
సఖియై చారకుఁడై మనోదయితుఁడై సంబంధియై మంత్రియై
సుఖదుండయ్యెభవన్మహామహిమ దాఁజోద్యంబు ధాత్రీశ్వరా

టీ. ధాత్రీశ్వరా=భూమిపతీ! అఖిలాధారుఁడు=ఎల్లప్రపంచమునకు బట్టైనవాఁడు, అజాదిదుర్లభుఁడు=బ్రహ్మాదులకు నందరానివాఁడు, బ్రహ్మంబు= పరమాత్మ, ఐన, విష్ణుండు, నీమఖమందు=నీయజ్ఞమందు, అర్చితుఁడై= ముందుపూజింపఁబడినవాఁడై, మర్త్యాకృతిన్ = మానవరూపముతో, నివాస గతుఁడై=నీయింటనున్నవాఁడై, సేవ్యుఁడై = కొలువఁదగినవాఁడై, సఖియై= మిత్రుఁడై, చారకుఁడై=అన్నిపనులయందును నీబంటై (వేగరియై), మనోదయి తుఁడై=చిత్తప్రియుఁడై, సంబంధియై=చుట్టమయి, మంత్రియై=సర్వకార్యము లందునుమంత్రియై, సుఖదుండు = ఇహపరసుఖము లొసఁగువాఁడుగా, అయ్యెను, భవన్మహామహిమ=నీగొప్పప్రభావము, తాన్=అది, చోద్యంబు= అద్భుతము.

తా. రాజా! ఎల్లజగములకు నిల్లైనవాఁడు, బ్రహ్మాదిదేవతలకు సయి తము గోచరముకానివాఁడు, పరాత్పరుఁడైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మ నీయింటవచ్చి నిలచి నీచే నీయజ్ఞమున నగ్రపూజఁగొని లీలామానుషవిగ్రహుఁడై నీచేతఁ గొలిపించుకొనుచు నీకుస్నేహితుఁడై అన్నిపనులలో బంటువలె నుండి చిత్త

మునకు వచ్చినవాఁడై ఇష్టబంధువుఁడై సర్వకార్యములలోఁ గుశలత గలమంత్రియై యిహపరముల నిచ్చుచున్నాఁడు నీపుణ్యమేమయ్యా!

వ. అని యిట్లు నారదుండు చెప్పినవృత్తాంతం బంతయు విని ధర్మనందనుండు ప్రేమవిహ్వలుండై వాసుదేవునిం బూజించె వాసుదేవధర్మనందనులచేతఃబూజితుండై నారదముని యు దేవమార్గంబునం జనియె నని శుకయోగీంద్రుండు పాండవపౌత్త్రునకుం జెప్పె నని సూతుండు శౌనకాదులకుం జెప్పిన. 479

టీ. వృత్తాంతము=కధ, ప్రేమవిహ్వలుండై = అనురాగముచే మైమఱచినవాఁడై, వాసు...చేతఁ=శ్రీకృష్ణునిచేతను ధర్మరాజుచేతఁగూడ, పూజితుండై = సత్కరింపఁబడినవాఁడై, దేవమార్గంబునఁ = ఆకాశవీథిని, చనియెఁ=పోయెను. పాండవపౌత్త్రునకుఁ = పాండుకుమారులమనుమఁడగు పరీక్షిన్మహారాజునకు.

క. రాజీవసదృశలోచన
రాజీవభవాదిదేవరాజివినుత వి
భ్రాజితకీర్తిలతావృత
రాజీవభవాండభాండ రఘుకులతిలకా. 480

టీ. రాజీవసదృశలోచన = తామరలవంటి కన్నులు గలవాఁడా! రాజీ...నుత = బ్రహ్మమొదలగుదేవతలబారుచేఁ బొగడఁబడినవాఁడా! విభ్రా...భాండ=మెఱయుచున్నకీర్తి యనుతీఁగచే నల్లఁబడిన బ్రహ్మాండకటాహము (గంగాళము) గలవాఁడా! రఘుకులతిలకా=రఘుమహారాజువంశమునకు వన్నె దెచ్చిన యో శ్రీరామచంద్ర చక్రవర్తీ!

మాలిని. ధరణిదుహితృరంతా ధర్మమార్గానుగంతా
నిరుపమనయకాంతా నిర్జరారాతిహంతా
గురుబుధసుఖకర్తా కుంభినీచక్రభర్తా
సురభయపరిహర్తా సూరిచేతోవిహర్తా. 481

టీ. ధరణిదుహితృరంతా=పుడమికూఁతురగు సీతతోఁ గ్రీడించువాఁడా! ధర్మమార్గానుగంతా = న్యాయమార్గము ననుసరించువాఁడా! నిరుపమనయకాంతా=సాటిలేని నీతిచే నందమయినవాఁడా! నిర్జరారాతిహంతా=దేవతల శత్రువు లగురాక్షసులను జంపినవాఁడా! గురుబుధసుఖికర్తా = గురువులకు పండితసాధువులకు మేలుచేయువాఁడా! కుంభినీచక్రభర్తా=భూమండలమునకు నాథుఁడా! సురభయపరిహర్తా = దేవతలభయమును బాఱఁదోలినవాఁడా! సూరిచేతోవిహర్తా=జ్ఞానుల చిత్తములలోఁ గ్రీడించునో శ్రీరామచంద్రమహారాజా! దయమీఱఁ జిత్తగించుము.

శ్రీః శ్రీః శ్రీః.

శ్రీ

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—1937

REHB02 2377

మనసు ఫౌండేషన్

పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	RE H1802 I 377
పుస్తకం పేరు	[illegible]
తారీఖు	9.1.2024
ముందు అట్ట	yes
వెనుక అట్ట	yes
మొత్తం పేజీలు	339
పెద్ద సైజు పేజీలు	no
ఖాళీ పేజీలు	CI, 337
లేని పేజీలు	1,2
తయారు చేసినది	Sakshi
పేజీలు విడదీసినది	Sakshi
స్కాన్ చేసినది	Rakshitha
పరీక్ష చేసినది	HEMA
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యనివి	
తప్పులు	no
పరిస్థితి	good